

Dmitri Sergheevici
MEREJKOVSKI

ROMANUL LUI LEONARDO DA VINCI
SAU ÎNVIEREA ZEILOR

Cartea a apărut cu sprijinul
Ministerului Culturii și al Cultelor

Coordonator al seriei *Renașterea și Reforma*: Romulus VULPESCU

Volumul întâi

Coperta I

Leonardo da VINCI – *Autoportret* (desen), Torino.

Coperta IV

ANONIM – *Dmitri Sergheevici Merejkovski – portret* (desen), 1941.

Pagina de titlu

Leonardo da VINCI – *Portret de fată* (desen).

Volumul al doilea

Coperta I

Leonardo da VINCI – *Gioconda* (ulei), Luvru.

Coperta IV

ANONIM – *Leonardo da Vinci – portret* (gravură de epocă).

Pagina de titlu

Leonardo da VINCI – *Cap de războinic* (desen).

Albrecht DÜRER – *Alfabet – inițiala R* (gravură în lemn).

Copertele și prezentarea grafică: Romulus VULPESCU.

Realizarea computerizată: Tatiana STEPĂ.

Lector de carte: Ion HOREA.

ISBN: 973-8369-11-8

Vol. I - ISBN: 973-8369-00-2

Dmitri Sergheevici
MEREJKOVSKI

ROMANUL LUI
Leonardo da Vinci
SAU ÎNVIEREA ZEILOR

Prefață de Ion IANOȘI
Traducere de Ecaterina ANTONESCU

Editura Biblioteca Bucureștilor • 2001

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MEREJKOVSKI, DMITRI SERGHEEVICI

Romanul lui Leonardo da Vinci sau Învierea zeilor / Dmitri Sergheevici Merejkovski; pref.: Ion Ianoși; trad.: Ecaterina Antonescu. - București: Biblioteca Bucureștilor, 2001

2 vol.; 17 cm. - (Renașterea și reforma)

ISBN 973-8369-11-8

Vol. 1. - 2001. - 406 p. - ISBN 973-8369-00-2

I. Ianoși, Ion (pref.)

II. Antonescu, Ecaterina (trad.)

75(450) Leonardo da Vinci

PREFAȚĂ

În posteritate, faima unui scriitor poate să crească sau să descrească. Se întâmplă ca, prea puțin apreciat la vremea lui, el să fie pe de-a întregul recunoscut abia mai târziu. Se mai întâmplă însă și invers, ca el să fi fost la modă un timp și să-și piardă apoi treptat strălucirea.

Dmitri Sergheievici Merejkovski a parcurs până nu demult cea de a doua cale. În ultimul deceniu a fost însă masiv reeditat, inclusiv în patria sa. Fără a-i concura pe marii ei clasici, el este recunoscut ca un valoros critic și prozator, autor de eseuri și romane citite cu real folos și nedezmăniță plăcere.

Reputatul scriitor, integrat la începutul atât de controversatului secol trecut într-o faimoasă generație literară, se naște în veacul premergător, în ziua de 2 (după stil vechi, 14) august 1866, la Petersburg. Urmează secția istorico-filologică a universității din orașul natal. La începutul anilor optzeci debutează cu poezii apropiate celor semnate de S. I. Nadson. Este influențat de poezia franceză a epocii și elaborează primele documente programatice ale unei literaturi desemnate – de către oponenți, dar uneori și de adepți – ca „decadentă”. Împreună cu Minski (pseudonimul lui M. N. Vilenkin) și cu Zinaida Hippus, soția lui, devine unul dintre coriferii generației vârstnice a simbolistilor ruși. Scrie romane și piese istorice, precum și un mare număr de studii critice, în care căutările religioase se împletesc cu o erudiție recunoscută, dar suspectată de răceală intelectuală. E profund credincios și, totodată, opus în unele privințe Bisericii pravoslavnice oficiale. Favorizează răspândirea unei “conștiințe religioase noi”. Se ridică violent împotriva primei revoluții ruse, din 1905, iar în răstimpul de până la cele următoare, din februarie și octombrie 1917, se raliază pozițiilor mefiente față de mișcările radicale și răsturnările violente.

Întâmpină cu extremă ostilitate instaurarea puterii sovietice. Mai publică unele scrieri istorice, înainte de a emigra în 1920. Ulterior se îndepărtează treptat de forma romanelor istorice, îndrăgite la apariție, în favoarea biografiilor și eseurilor istorico-religioase. Chiar și la începutul celui de al doilea război mondial își menține poziția net antisovietică, spre deosebire de alți scriitori din imigrația franceză, antinaziști din considerente patriotice. Moare la Paris în decembrie 1941.

Evoluția lui Merejkovski a fost contradictorie. A fost împlinită sub raport artistic în prima etapă, de la sfârșitul veacului al XIX-lea până în anii de început ai secolului al XX-lea; a cunoscut o perioadă mediană, cu reușite parțiale și eșecuri denunțate chiar de contemporani; în ultima ei secvență s-a acomodat condițiilor imigrației, totuși fără recunoașterea de odinioară.

Cât privește atitudinile sociale și filozofice adoptate de către Merejkovski, împreună cu Zinaida Hippus, ele au fost apropiate fie "căutătorilor de Dumnezeu", în termeni pravoslavnici, ori presupus eretici, fie de cei care împărtășeau puncte de vedere conservatoare sau liberale, laolaltă ostile revoluțiilor, precum cele intens dezbătute din volumul *Vehi (Jaloane)*, cu subtitlul "Culegere de articole despre intelectualitatea rusă", cuprinzând, în 1909, textele filozofilor religioși N. A. Berdiaiev, S. N. Bulgakov, P. B. Struve, S. L. Frank, M. O. Gerșenzon, A. S. Izgoiev, B. A. Kistiakovski. Totodată, ele au fost de timpuriu privite cu suspiciune sau cu mărturisită ostilitate de către mulți critici ai stărilor de lucruri existente în Rusia, indiferent dacă de pe platforme utopice sau efectiv "de stânga". O anume neîncredere față de exegetul său autorizat a manifestat, la un moment dat, și Lev Tolstoi. Printre oponenții tăioși ai lui Merejkovski s-au numărat nu doar marxiști recunoscuți, ca sociologul G. V. Plehanov, în studiul *Evanghelia decadenței* (1909), dar și critici literari cu atitudini independente,

precum R. V. Ivanov-Razumnik.

Articolul acestuia din urmă, *Măiestrie moartă* (1911), susține că Merejkovski nu are și nici nu poate să aibă discipoli, întrucât ca propovăduitor a strigat mereu în pustiu; a fost plictisitor în ședințele mondene, conduse chiar de el, din celebra “Societate filozofico-religioasă”; prin “jocul de gheață al intelectului său” i-a conceput într-o manieră mortificată pe Iulian, Leonardo, Petru și pe ceilalți eroi ai romanelor sale, confecționați după asemănarea cu propriul său chip; s-a exersat în asociații verbale și citări nesfârșite, în obsesive “dedublări” și “antiteze”; “pentru el *dualismul* se reducea la câte *două cuvinte*, care doar se cereau înlocuite printr-un *al treilea*”, presupus sintetic; toți marii autori analizați de el și-au găsit sfârșitul nemeritat în geometria acestor neînsuflețite judecăți; de unde a rezultat “starea letargică” a unui “scriitor sfârșit”, “măiestria moartă” a răcelii totale; și astfel, Merejkovski rămâne “*un proroc și un păstor nu al celor vii, ci al celor morți* – deci un păstor fără turmă; așa a fost, este și va fi”. Iată o mostră de filipică partizană din partea unui vrăjmaș declarat, supralicitată de bună seamă, deși surprinde pericolul abstracțiunilor schematice pe care și alți exegeți l-au intuit.

Prin ce ne atrage atunci opera acestui scriitor? Ce ne reapropie astăzi de scrierile lui, chiar dacă au fost controversate până și în epoca lor de glorie?

*

În proza lui Merejkovski, făptuirea cea mai importantă rămâne, fără îndoială, trilogia romanescă *Christ și Antichrist*, compusă din trei cuprinzătoare fresce istorice: *Moartea zeilor – Iulian Apostatul* (1895-1896); *Învierea zeilor – Leonardo da Vinci* (1899-1900); *Antichristul – Petru și Aleksei* (1905). Chiar dacă criticul său invocat mai înainte ia în derâdere asemuirea trilogiei, la apariția ei, cu *Război și pace*, nu atât ca dintre o creație “mică” și alta “mare”

cât dintre una “moartă” și cealaltă “vie”, construcția merejkovskiană de mii de pagini, și poate cu deosebire partea ei mediană, confirmă indiscutabile virtuți de povestitor, care scapă schemei duale urmărite cu obstinație.

Într-adevăr, fiecare parte din trilogie este, la modul global deși într-o măsură variabilă, subordonată ideii cuprinse în supratitlu, concepției înfruntării veșnice între Christos și Antichrist. Coliziunea o accentuează tocmai cele trei cruciale momente istorice, romancierul stabilind, între personalitățile lui Iulian, Leonardo și Petru, o seamă de înrudiri, convingătoare sau artificiale.

Schematizarea antiteticeii suprateme, cu ideea sa diriguitoare. o deconspiră mai ales ultima parte a trilogiei, unde un foarte bogat și captivant material de viață este subordonat, mai tezigist decât în părțile precedente, amintitei dihotomii. Întreg romanul *Petru și Aleksei* e închis în paranteza celor două enunțuri simbolice: “Antichristul va să vie” dar “Christos va să-l învingă pe Antichrist”. Antichristul e Petru cel Mare, iar Aleksei este trimisul lui Christos pe pământul însângerat al Rusiei; un trimis a cărui misiune nu va conțeni să o aștepte cu înfrigurare ereticul Tihon, cel stigmatizat de sacra boală a epilepsiei. Într-o zi de iulie din anul 1715, țarevna Maria Alekseievna îl invită pe Aleksei în casa Marfei Matveievna, văduva țarului Feodor Alekseievici. Văduva este claustrată în palatul ei de pe malul Nevei, în orașul de curând înălțat, un oraș asemănător unui vis îngrozitor dintr-un timp oprit în loc și cărmuit de un uzurpator. Iar mătușa îi povestește lui Aleksei, cum în mănăstirea de la Suzdal episcopul Hiob al Novgorodului ar fi rostit mare amenințare împotriva Răului petersburghez, iar în mănăstirea de la Iaroslavl sfântul stareț Vissarion ar fi prezis: ori va muri țarul Petru, ori va pieri orașul său! Petersburgul nu va dăinui însă, exclamă Maria Alekseievna, ci se va cufunda în mocirla diavolului; și nici măcar locul pe care a fost clădit nu va mai putea fi descoperit!

Petru ca Simon Petrus Antichristul, Petersburgul ca terifianta lui reincarnare pe acest pământ plin de păcat – iată o ipostază conservatoare la extrem a mitului petersburghez, reproiectat din perspectiva unui timp istoric înaintat, care într-adevăr avea să fie curând locul unor succesive coliziuni violente. Romanul întreg e clădit pe această viziune. La început e evocată sărbătoarea păgână organizată cu prilejul aducerii statuii zeiței Venus din Roma în Grădina de Vară – prilej de a reconstitui minuțios îndrăgitul loc petersburghez de odihnă și festivități, dorit de țarul Petru mai frumos decât grădinile de la Versailles. Apoi Tihon cutreieră canalele și bulevardele, într-o cețoasă zi de coșmar, în care (întocmai ca eroilor dostoevskieni) orașul i se pare searbăd, vulgar și totodată fantasmagoric; căci dacă realul era invizibil în așezarea de basm Kitej, aici la Petersburg invizibilul a ajuns real. Apoi Tihon îl întâlnește pe împărat în birtul “La cele patru fregate” și chipul groaznic explică orașul său terifiant, marcat de aceeași pecete diabolică. Drept care, într-un sumbru sfârșit de octombrie, fluviul Neva inundă Petersburgul, ca un avertisment al pieirii, or în valurile îndrăgite de împărat, or în focul personificat de el cu nesăbuință. Îl revedem pe țar verificând construirea unei nave pe șantierul Amiralității: o muncă de Sisif într-o fierărie a infernului. Îl urmărim luându-i un interogatoriu fiului său nesupus, în “Mon Plaisir”, palatul olandez din suburbia imperială Peterhof, scăldată de valurile Mării Baltice. Fiul răzvrătit este judecat de către Înalta Curte în Senat, biciuit, torturat, ucis – torță vie a luminii, nestinsă “speranță a Rusiei” –, în timp ce mujicii se roagă pentru mântuire, ereticii iau calea codrului, raskolnicii prezic dreapta Judecată din urmă...

Tema “petersburgheză” este centrală în creația artistică merejkovskiană. Ea este un nimerit test pentru a dovedi împletirea specifică a unei fabulații istorice palpante cu o partizană viziune istorică, filozofică și religioasă.

Ambivalența marchează și romanul *14 decembrie* (1918), consacrat răscoalei decembriste din 1825. Acțiunea se desfășoară tot într-o manieră alertă, cu multe detalii picante, reale și imaginare, cu dialoguri vii, chiar dacă uneori lipsite de acoperire istorică. Personajul central este de rândul acesta împăratul Nikolai, “țarul-fiară”, “omul-fiară care se pretinde Dumnezeu”: o reminiscență dostoievskiană. Totul e până la urmă subsumat înfruntării dintre Bine și Rău, dintre Corp și Spirit, dintre Fiară și Dumnezeu; cu tăișul îndreptat de astă dată împotriva Antichristului recent care cufundă Rusia în păcat și neant. Acum, revolta nobiliară din 1825 e interpretată nu ca precursoră îndepărtată, ci ca pol opus revoluției proletare din 1917, ca unul încă “pur”, “curat”, “sublim”. Viziunea se află în acord cu versurile Zinaidei Hippius, după cum am spus, soția lui Merejkovski, din poezii consacrate mișcării decembriste: cea din 14 decembrie 1909 lansează chemarea spre desăvârșirea cauzei sfinte, neîmplinite de optzeci de ani; la 14 decembrie 1914 ea se ridică împotriva rebotezării splendidului “Petersburg” în vulgarul “Petrograd”; iar în cea intitulată chiar *14 decembrie al anului 17* îi cheamă pe răzvrătiții decembriști să se împotrivească Revoluției din Octombrie!

Merejkovski se mărturisește și în alte scrieri atât ca vrăjmaș al vechiului Petersburg, cât mai ales al noului Petrograd. Drama *Țareviciul Aleksei* (1920) reia și variază antipatia față de temeurile epocii lui Petru cel Mare. Romanul *Alexandru I* (1918) evocă strălucirea orașului de la începutul secolului al XIX-lea, la antipodul decăderii ulterioare. Articolul *Curcubeul de iarnă* acceptă compararea Petersburgului cu orașele occidentale numai în felul în care lacheul Smerdeakov seamănă unui nobil străin. Violenta contestare e asumat nedreaptă. O patronează tot Dostoievski, dar exacerbă cu îndârjire.

Culegerea de articole incluse mai demult, în jurnalul anilor

1910-1914, sub titlul *A fost și va fi*, justifică decadentismul prin absoluta “însingurare” a intelectualului rus (*Despre fântânile negre*), sau descrie o discuție frântă, poticnită, imaginabilă doar în Rusia, anume la Petersburg, într-o noapte albă, împreună cu evadarea disperată a locuitorilor, măcar pe timpul lunilor de vară, din acest “blestemat oraș” (*Punct mort*).

“Ducă-se pe pustii Petersburgul!”, exclamă Merejkovski, adăugând întregii sale demonstrații “antipetersburgheze”, prezentă deseori în literatura și publicistica rusă, cuvintele *Apocalipsei*, ca pe un blestem adresat “Călărețului de aramă”, simbol secular al orașului întemeiat de Petru cel Mare: “Și m-am uitat și iată un cal galben-vânăt și numele celui ce-l călărea era: Moartea...”.

*

La Merejkovski regăsim nu numai elemente “slavofile”, ci totodată și însemne “occidentalizante”, într-o dualitate ale cărei laturi își mențin de obicei independența.

Dominantei din urmă îi stau mărturie numeroase eseuri despre personalități vest-europene, precum Sfinții Pavel, Augustin, Francisc, sau Ioana d’Arc, Napoleon, Dante, Luther, Calvin, Leonardo da Vinci.

Autorul caută mereu să-și contopească atașamentele rusești și occidentale, tocmai prin intermediul îndrăgitelor sale dualități sau triade, aproape geometrice. În ampla și mult îndrăgita exegeză *L. Tolstoi și Dostoievski. Viața și opera*, apărută în 1901-1902 (vol. 1 – “Viața și opera lui L. Tolstoi și Dostoievski”, vol. 2 – “Religia lui L. Tolstoi și Dostoievski”), el schițează înrudirea de structură, explorată ulterior de atâția, între Dostoievski și Nietzsche, subliniind și elementele antitetice ale căutarilor celor doi. Occidentului i-ar fi propriu “spiritul sălbatic”, Orientului – “spiritul blând”. Nietzsche luptase “în numele omului-Dumnezeu cu Dumnezeu-om”, Dostoievski – “în numele Dumnezeului-om cu

omul-Dumnezeu”. Unirea principiilor apusean și răsăritean o va realiza doar un nou Pușkin, forță superior sintetizatoare. Pe alt plan, unui demiurg de tip pușkinian îi va reveni și nobila misiune de a integra într-un echilibru suprem dualitatea corp-spirit, materie-idee, teluric-astral, rece-fierbinte, dualitate proprie celor doi titani ai literaturii ruse, Tolstoi și Dostoievski. Sub acest raport, “vizionarul trupului” Tolstoi și “vizionarul spiritului” Dostoievski pot fi asemuiți lui Michelangelo și lui Leonardo da Vinci. Dacă triumphiul renașcentist fusese însă odinioară închis de către Rafael, printr-o parțială aplatizare a ambelor tendințe, acum el va trebui efectiv desăvârșit și în Rusia, însă la cel mai înalt nivel posibil.

Marea literatură rusă a secolului al XIX-lea e rânduită, așadar, sub semnul simbolic al unui triunghi, cu vârful “pușkinian” ca punct de pornire și cu cele două orientări presupus polarizatoare într-o direcție teluric-“tolstoiană” și o alta spiritual-“dostoievskiană”, orientări însetate de o viitoare împăcare, deocamdată neîmplinită.

Marea artă plastică din Renașterea italiană este ordonată tot astfel, într-un triunghi răsturnat, cu două extremități calitativ superioare ca momente incipiente și cu o înfrățire a lor reală, dar valoric inferioară. Dacă Rafael prefigurase într-o formă diluată rolul lui Pușkin, în schimb Michelangelo și Tolstoi s-au întâlnit în aceeași măsură ca Leonardo și Dostoievski în două continuități “verticale”, reciproc opuse nivelelor “orizontale”. (În plan comparativ rus și german, Merejkovski îi apropie pe Tolstoi de Goethe, pe Dostoievski de Schiller, antiteze explorate ulterior de Thomas Mann, într-un amplu eseu.)

În aceeași exegeză, raportul dintre Dostoievski și Nietzsche e postulat ca o variantă a raportului dintre Christ și Antichrist, antinomic dar și concrescent. Merejkovski însuși are ferme convingeri religioase, ca și nemascate simpatii nihiliste, el urmărește orgolios să-și aducă propria activitate sub incidența

opțiunilor polare interdependente ale eroilor săi preferați. Așa ajunge el la Leonardo da Vinci, în romanul elaborat paralel cu eseul despre Tolstoi și Dostoievski; implicat, așadar, într-un cuprinzător orizont de idei culturale, filozofice și religioase.

Dihotomia Christ-Antichrist avea să se dedubleze în Aleksei și Petru; ea a fost sau, în orice caz, trebuia să fie înnodată și prin imaginea lui Leonardo, care, în textul romanului îi este opus și lui Michelangelo, și lui Rafael, iar în subtextul său este apropiat de Dostoievski și de Nietzsche: asemenea unui personaj copleșitor, marcat de semnul negației lui Antichrist, totodată angajat într-o chinuitoare regăsire, recâștigare, recreare a purității simbolizate de Christos.

*

Merejkovski îl descrie pe “messer Leonardo” în a doua jumătate a vieții, în perioada de vârf a creației sale, de la sfârșitul veacului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea.

Leonardo da Vinci părăsește Florența lui Lorenzo de Medici “Magnificul” prin 1482 și se stabilește ca inginer militar, arhitect, pictor și sculptor al ducelui Lodovico il Moro. Din prima sa perioadă milaneză, prelungită până în 1499, datează statuia ecvestră a lui Francesco Sforza, ca și picturile *Madona între stânci* și *Cina cea de taină*. Mulajul de lut al statuii este distrus în timpul ocupației oștirilor franceze, iar fresca din refectoriul mănăstirii Santa Maria delle Grazie începe să se deterioreze de timpuriu. În 1500 Leonardo se află la Mantua, unde face probabil portretul Isabellei d’Este, proiectează la Veneția lucrările de apărare împotriva turcilor, apoi trece la Florența, unde și rămâne, cu întreruperi, mai mulți ani. În Romagna îl slujește pe Cezar Borgia. Lucrează între 1503 și 1506 la *Bătălia din Anghiari* dintre florentini și lombarzi, frescă menită să împodobească Palazzo Vecchio. Tot prin 1503 începe, se pare, s-o portretizeze în *Gioconda* pe Mona Lisa. Renunțând să-și mai

termine fresca, el răspunde insistențelor lui Charles d'Amboise și revine la Milano, unde se dedică din nou sculpturii. Este nevoit să părăsească orașul după expulzarea francezilor. Trece în serviciul lui Giuliano Medici, pe care îl urmează la Roma după ce fratele acestuia e ales papă sub numele de Leon al X-lea. Dar Giuliano moare, iar artistul se decide să răspundă chemării noului rege al Franței, Francisc I. Se instalează la Amboise, ca inginer regal, elaborează planuri pentru castelul din Romorantin, organizează petreceri. El însuși moare la Clos-Lucé în ziua de 2 mai 1519.

Acesta este contextul istoric al biografiei. Un mediu agitat și în continuă schimbare, prilej excelent pentru romancier de a reconstitui, la confluența documentației migăloase cu libertatea imaginativă, variate straturi ale populației și momente cruciale ale unei dense și misterioase întâlniri dintre două secole ilustre. Cititorului i se oferă prilejul să retrăiască înfruntarea dominicanului Girolamo Savonarola cu oficialitățile preocupate numai de bogăție, fast și plăceri, înfruntare tranșată prin arderea pe rug a predicatorului ascet; uneltirile conjugate ale papei Alexandru al VI-lea și ale copiilor săi, Lucreția și Cezar Borgia, ca și drumul parcurs până la remodelarea apologetică a "principelui" de către greu încercatul Niccolo Machiavelli; ororile inchiziției, dezlănțuite cu nesăbuită cruzime împotriva presupușilor eretici; viața publică și intimă a ducelui Lodovico il Moro, înfrânt de către francezi; efectele subjugării unor provincii italiene; și, mai presus de toate, dramatica pribegie a artistului renascentist, obligat să slujească sus-puse fețe bisericești și laice, incapabil să-și termine capodoperele, pendulând între felurite activități tehnice, științifice și artistice, umbrat de slava crescândă a lui Michelangelo și a lui Rafael, supus ingraturii foștilor săi protectori și îmbătrânit în uitare.

Un atare cadru pestriț îi convine de minune lui Merejkovski. Preferințele sale se îndreptau constant spre agitate epoci de răscruce,

ale căror avataruri, știute dar nu și până la capăt limpezi, i-au servit întotdeauna pentru a capta atenția și bunăvoința publicului cititor. Viața lui Leonardo constituie, din acest punct de vedere, o alegere optimă. Deși implicată în spectaculoase confruntări publice, ea își păstrează o zonă de intimitate, învăluită în mister. "Poezia și adevărul" se amestecă până la indistinție în viața copleșitoare personalității, despre care se știe multe și de fapt mai nimic nu se știe cu exactitate. Ca dovadă, din moștenirea lui picturală nu s-au păstrat decât opt tablouri a căror autenticitate să nu fie pusă sub semnul îndoielii. Unele dintre capodopere s-au deteriorat. Timpul a înmulțit astfel petele albe din activitatea celui venerat drept cel mai complet creator al Renașterii. Iar exegeții sunt nevoiți să le acopere prin sugestii din *Tratatul despre pictură* sau prin numeroase alte însemnări ale gânditorului. Mitologia maestrului atâță în continuare fantezia urmașilor. O probează și filmul biografic al lui Renato Castellani; sau cercetările lui Ladislau Reti, care a descoperit la Madrid inedite manuscrise leonardești.

Atrăgătoare și problematică în cartea lui Merejkovski pare tocmai osmoza dintre real și imaginar. Romancierul a întreprins o migăloasă investigație documentară, a aglomerat fapte, detalii autentice ori verosimile, prin intermediul cărora cititorii sunt introduși în atmosfera colorată și trepidantă a epocii reconstituite. El și-a permis totodată să dea frâu liber fanteziei pe marginea cunoștințelor sale întinse, amestecând certe întâmplări, personaje, situații cu altele în grad înalt nesigure. Aspectul din urmă privește, iarăși cu deosebire, implicarea faptelor de viață în eșafodaje de idei filozofice și religioase caracteristic merejkovskiene.

Romancierul este animat de un mărturisit orgoliu speculativ. El ține din nou să-și illustreze prin carte obsesiile teoretice duale, mai ales amintita înfruntare a Binelui cu Răul, a înțeleștării dintre Christ și Antichrist. Principiile sunt limpezi, personificarea lor riscă să

rămână ilustrativă. Romanul citează des Biblia, alte scrieri religioase, oficializate sau apocrife, însemnările lui Leonardo. Prin intermediul lor, în narațiune e insinuată opinia potrivit căreia Leonardo le apare contemporanilor și ucenicilor săi ca întrupare a diavolului. Suflul său e un câmp de crâncenă bătaie între porniri virtuozice și malefice. Lupta sa permanentă o poartă pentru eliberarea prin Christos, pentru a se împăca cu moralitatea creștină, un țel totuși de neatins și contrariat de o malignă "răceală", presupus dominantă atât în raporturile sale cu persoane și evenimente înconjurătoare, cât și în statonica lui tentativă de a pătrunde legile neînsufleteite ale universului: tehnice, matematice, anatomice. Leonardo îi este apropiat lui Machiavelli. Ambii sunt copleșiți de hotărârea parcurgerii drumului spinos și ignobil al cunoașterii, drept care sunt și mizeri în expurgarea moralității din cunoașterea "pură". Ambii rămân impasibili în fața suferințelor, deși în același timp sunt ei înșiși supuși celor mai atroce chinuri. Ei sunt geniali "mecanicieni" și totodată oameni vii, gata să-și jertfească pe altarul științei sensibilitatea, de care în cele din urmă nu se pot dispensa. Împrejur se înmulțesc nedreptățile, în timp ce Leonardo își notează cu sânge rece observațiile despre natură. Trădările se țin lanț. Leonardo însuși este părtaș la unele dintre ele, din convingerea că are menirea să depășească aceste trecătoare slăbiciuni, pentru a înțelege legile veșnice ale naturii. Setea de absolut îl readuce însă obligatoriu la scrutarea divinității. Cercul se închide, îndepărtarea de omenesc îl reapropie pe artist de umanitate. Dilema lui seamănă cu cea a lui Adrian Leverkühn, genialul compozitor păcătos pe care Thomas Mann îl va plămădi cu mai multă artă și cu o mai decisă orientare filozofică. Ea ne trimite din nou la cumplitul și chinuitul gânditor, anticreștin și fascinat de Christos, la Friedrich Nietzsche.

Merejkovski are o atitudine șovăielnică față de eroul său contradictoriu. El îi înfățișează "vinovăția fără vină" cu sublinierea

concomitentă a ambelor prezențe. Leonardo este sublim și păcătos, stimat și damnat. Merejkovski îl glorifică și îl dezaprobă; îl glorifică pentru jertfirea de sine în folosul omenirii; îl dezaprobă pentru incapacitatea de a-i iubi și a-i urî pe oameni – deși în preajma Giocondei e iluminat de iubire și deși, pe măsură ce este detestat, sufletul i se umple de mâhnire. Nu dualitatea acestui portret lasă în noi o undă de nemulțumire, ci insuficiența sa organicitate, acea neputință – cunoscute și din alte romane merejkovkiene – de a forja din pornirile antitetice un întreg până la capăt viu. Sfârșind lectura, putem anevoie decide dacă sfârșierea interioară îl privește integral pe Leonardo sau mai degrabă pe biograful său?! Căci Merejkovski însuși a tot căutat să îndeplinească adeziunea și ura față de raționalismul său, cu năzuințe concomitent iraționale.

Paradoxal, în toată activitatea sa literară, inclusiv în cartea de față, Merejkovski a dat câștig de cauză “răcelii” constructive – și aceasta în ciuda invocării repetate a “căldurii” creștinești, care însă nici ea nu depășește, în interpretarea lui, un anume prag discursiv și doct. Romanul său atestă multe calități, dar și un neajuns principal și de principiu: o anume uscăciune livrescă, abil ascunsă în vioiciunea relatării.

Biografia lui Leonardo se vrea, finalmente, și o autobiografie disimulată a lui Merejkovski. Narcisismul autorului ține să reducă distanța până la eroul său. Un povestitor mai mult filozofard decât filozof riscă să fie pe alocuri abstract sau de-a dreptul tezig.

Merejkovski a scris incitant despre mari artiști. El nu este un mare scriitor, ceea ce nu înseamnă că nu este un scriitor bun. Cititorii noștri vor parcurge pe nerăsuflăte, nu mă îndoiesc, și acest captivant roman al său “de lectură”. El este pe drept reeditat acum, fiindcă aparține unui narator abil, cu simțul situațiilor interesante și al conflictelor atrăgătoare, cu știința de a reclădi, din nenumărate detalii caracteristice, o lume apusă. Merejkovski este un istoriograf,

un etnolog și un arheolog al literaturii, în stare să ne introducă într-un univers complex și să ni-l facă apropiat. Schematismeale tănuite din subtext nu anulează defel pledoaria pentru misiunea artei și pentru măreția personalităților ei creatoare.

Sociologia și psihologia succesului literar ia în calcul și gustul contemporan pentru biografiile romanțate. Ele validează captarea publicului prin calități specifice acestui gen. *Învierea zeilor – Leonardo da Vinci* se înscrie printre primele din secolul al XX-lea și, evident, deloc printre ultimele ca valoare. În rândul slujitorilor literaturii ruse, mulți și mari, Dmitri Merejkovski rămâne o prezență meritorie.

ION IANOȘI

MAICA BĂLAIE

I

Depozitele breslei boiangiilor din Florența se aflau prin preajma bisericii Orsanmichele. O îngrămădire de magazine, hambare, coșmelii închipuite la repezeală și cum a dat Dumnezeu, slute, poncișe, plecate într-o rînă, cu propte și fără, ieșind mai în afară sau zgribulindu-se mai înăuntru, se pitulau printre casele ce-și adunau în sus atît de apoape unul de altul acoperișurile de olane, încît nu se zărea printre ele decît o fișie îngustă de cer. În ulicioară, pînă și ziua-n amiaza-mare domnea întunericul. La intrarea prăvăliilor se bălăbăneau pe stinghii mostre de stofă adusă de aiurea, vopsită la Florența, iar prin șanțul din mijlocul străzii pavate cu lespezi lustruite de timp, se scurgeau din cazanele boiangiilor vopsele de diferite culori. Și numai la *fondachi* (așa li se spunea depozitelor centrale), deasupra ușilor, atîrnau scuturi cu herbul Calimalei : pe un cîmp roșu ca focul, un vultur de aur cocoțat pe un balot de lînă albă.

Într-unul din aceste fondachi ședea la masa lui de lucru, înconjurat de registre groase de conturi și mormane de facturi, bogatul neguțător florentin și consul al nobilei arte a Calimalei, messer Cipriano Buonaccorsi.

În lumina neprietenoasă a zilei de martie, bătrînul se zgribulea, pătruns de răsuflarea umedă a beciurilor ticsite cu mărfuri, și se înfășura mai cu sîrg în cojocelul său de veveriță jumulită, cu coatele

roase. Pana de gîscă i se ițea de după ureche, iar cu ochii slăbiți de bătrînețe, miopi, dar atoatevăzători, cerceta parcă într-o doară, în fapt însă cu multă atenție, foile de pergament ale cărții mari, brăzdate în lung și în lat de rubrici, cu „debitul“ în stînga și „creditul“ în dreapta. Conturile de mărfuri erau înscrise cu litere rotunde, uniforme, fără majuscule, fără puncte sau virgule, în cifre romane și nu arăbești, considerate o modă nouă fistichie și nelalocul ei în registrele comerciale. Pe prima pagină stătea scris cu litere de-o șchioapă :

„În numele Domnului nostru Isus Cristos și al pururi preacuratei Fecioare Maria, registrul de față începe în anul de la Nașterea Domnului una mie patru sute nouăzeci și patru“.

Sfîrșind de examinat ultimele înregistrări, și de corectat cu obișnuita meticulozitate greșelile strecurate la numărătoarea lastelor de piper din cel cu teci lungi, pus zălog, de ghimbir adus de la Mecca și a legăturilor de scortîșoară, messer Cipriano se lăsă pe spate, obosit, și, sprijinindu-se de spătarul scaunului închise ochii și stătu să chibzuiască la scrisoarea de afaceri pe care urma s-o trimeată omului său de încredere la tîrgul de lînuri din Franța, de la Montpellier.

Dar ușa prăvăliei se auzi scîrțîind și intră cineva. Bătrînul deschise ochii și-l văzu pe Grillo, țăranul arendaș al pămîntului arabil și al viilor ce țineau de vila San Gervasio a lui messer Buonaccorsi. Vila era așezată la poalele munților în valea Mugnone.

Grillo se ploconeia ținînd în mînă un coș cu ouă așezate grijuliu în paie, iar de brîu îi atîrnau cu crestele în jos doi cocoșei vii.

– A-a, Grillo ! exclamă Buonaccorsi cu amabilitatea lui de totdeauna, aceeași față de cei mari, cît și de cei mici. Cum o mai duci ? Slavă Domnului, de data asta avem o primăvară timpurie, nu-i așa ?

– Pe noi, moșnegii, nici primăvara nu ne mai bucură, messer

Cipriano : cînd ți-i lumea mai dragă, încep să te junghie oasele, cerînd odihna cea de veci... Iacătă, ți-am adus niscaiva ouă și cocoșei aștia, să ți-i facă la frigare că mîini îi zi de sfîntă sărbătoare, adăugă el după o tăcere.

Moșneagul își aduna asupra vicleniei ochișorilor verzi, care zîmbeau blajin, crețurile mărunte ale pleoapelor ca niște raze pe obrazul bronzat al omului deprins a umbla în capul gol sub vînt și soare.

Buonaccorsi, după ce-i mulțumi moșneagului, stătu să-l descoasă :

– Ce zici, avem destui oameni pentru săpături ? Vom apuca să le terminăm pînă-n ziuă ?

– Toate-s gata, avem și oameni destui, oftă Grillo din rărunchi și căzu pe gînduri, așa cum ședea sprijinit în bastonul său. Numai că stau și mă socot, messer... oare nu s-ar cădea să mai adăstăm ?

– Bine, moșule, dar nu tot tu spuneai deunăzi să ne grăbim, nu cumva să mi-o ia altul înainte ?

– Cît despre asta, așa-i... Da parcă tot mi-i teamă. E lucru cu păcat, domnia-ta ! Acu sîntem în zile sfinte, zile de post, și cînd colo, ne ținem de treburi necurate...

– Păcatul îl iau asupra mea. De asta, Grillo, să n-ai grijă. Nu te las. Mă întreb numai, vom găsi ceva oare ?...

– Cum să nu găsim ! Am eu semnele mele. Încă tații și buncii noștri cunoșteau povestea măgurii de dincolo de moară, de lîngă Rîpa Mocirloasă. Noaptea, cînd te uiți către San Giovanni, uite-așa roiesc scînteile pe acolo. D-apoi, la drept vorbind, aici, la noi, procopseală d-asta e pretutindeni berechet. Cică acu nu demult, cînd au săpat puțul în podgorie la Marignola, găsiră la fundul lui, îngropat în lut, un ditamai drac întreg și nevătămat...

– Ce spui ? Ce fel de drac ?

– Unul de aramă, cu coarne în regulă. Picioarele păroase, ca de

șap, și încopitate. Da botișorul hazos, curat parc-ar rîde. Țopăie hicleanu-ntr-un picior și trosnește din clește. Da de bătrîn ce-i, e verde tot și coclit din cap și pînă-n vîrfurile cozii.

– Și ce-au făcut cu el ?

– Au turnat un clopot pentru capela cea nouă a Sfîntului Arhanghel Mihail.

– Și de ce nu mi-ai spus-o mai înainte ? cît pe ce să se înfurie messer Cipriano.

– Păi erați pe-atunci tocmai la Siena.

– Să-mi fi scris, și trimiteam pe cineva. Ba veneam chiar eu. Nu m-aș fi uitat la bani. Zece clopote le dădeam în schimb nu unul. Neghiobii ! Să toarne clopot dintr-un Faun dănțuind, poate opera nemuritorului sculptor elin Scopas...

– Bine ziceți, curat neghiobi. Numai că nu face să vă supărați, messer Cipriano. I-a și pedepsit Cel-de-sus pentru isprava lor : de cînd au atîrnat clopotul în clopotnița capelei, și sînt de-atunci doi ani în cap, merele din livezi, ba și vișinele le mănîncă viermii, și nici măslinii nu dau roadă. Nu vă mai spun că nici cu clopotul nu-i mare scofală : are un glas nu știu cum, necurat...

– Cum adică ?

– Nu dangăne după cuviință. Cînd îl auzi, nu-ți crește în piept inima creștinească, parc-ar îndruga alte alea. Deh, cine a mai văzut clopot turnat dintr-un drac ? Nu vă fie cu supărare, dar are și canonicul oleacă de dreptate : nu ieși la socoteală cu toți moroii și diavolii ăștia scoși din pămînt. Măcar în treaba asta se cere să fii cu ochii în pașpe, să nu-i slăbești o clipă... Te îngrădești cu semnul crucii, te aperi cu rugăciuni, căci puternic e diavolul și viclean nevoie-mare, uite-acu-ți intră pe-o ureche și iese pe ailaltă ! D-apoi cînd cu mîna ceea de marmură pe care a scos-o mai anul Sacchello din Dealul Morii, parcă nu tot el, dracul, și-a băgat coada ? Ne căpătase beleaua cu ea, că zău, mă credeți, mi-e și frică s-o

pomenesc în fapt de seară...

– Ia zi, Grillo, cum ai dat de ea ?

– Păi să vedeți, messer ! Era cam înspre toamnă, în ajun de San Martino. Tocmai ne așezasem la cină și stăpîna aducea strachina cu terci cînd dă năvală în bucătărie argatul, unul Sacchello, nepotul cumătrului meu. Și trebuie să vă spun că în seara aceea îl lăsasem în cîmp, lîngă Dealul Morii, căznîndu-se să scoată o rădăcină de măslin – stăpînul voia să semene locul cu cînepă. „Stăpîne, aoleu, stăpîne !“ dă să îndruge argatul cu limba împleticită. Îi clănțneau dinții în gură și era alb ca varul. „Dumnezeu cu tine, flăcăule !“ „Nu-i lucru curat, stăpîne ! Colo, în cîmp, iese un mort de sub rădăcină. De nu mă credeți, veniți de vedeți cu ochii voștri !“

Am luat felinarele și am pornit.

Între timp se întunecase și după crîng se ridica luna. Cînd ne uităm, în țărîna scormonită de lîngă rădăcină albește ceva. Mă aplec, mă uit : o mîină se ițește din pămînt, albă și cu degetele frumoase, subțiri, ca la duducute. „La naiba, îmi zic, ce drăcovenie o mai fi și asta ?“ Pogor felinarul în groapă, să pot desluși mai bine, cînd colo, mîna mișcă din degetele și mă îmbie. Ei, cînd am mai văzut-o și pe asta, mi s-au tăiat picioarele și am răcnit odată... Da monna Bonda, bunică-mea, știți, ea-i moașă și doftoroaie, și-i verde, măcar că împlinește suta, monna Bonda, zic, răsare de colo : „Ce v-ați speriat, tolomacilor ? zice. Nu vedeți ? Mîna nu-i nici vie, nici moartă, ci-i de piatră.“ O înhață, trage și-o smulge din pămînt ca pe-o ridiche. Că, știți, era ruptă din încheietură. „Bunicuțo, strig la ea, bunicuțo, las-o matale acolo, n-o atinge, s-o îngropăm iute la loc, nu cumva să dea vreo belea peste noi.“ „Nu, zice, așa nu-i bine, întîi o duc la pater, s-o dezlege de blestem“. Da m-a înșelat, în loc s-o ducă la pater, a tăinuit-o în scrinul ei din colț, unde ține fel de fel de catrafuse – zdrențe, alifii, buruieni și amulete. Degeaba m-am ciorovăit cu dînsa să mi-o dea înapoi, pas de te înțelege cu monna

Bonda ! Și de-atunci se porni bună-mea pe tămăduiri, curat minuni ! Dacă-l dureau pe careva măselele, îl atingea cu cleștele idolului și-l mîntuia de umflătură într-o clipă. Ajuta și la fierbințeală, la dureri de burtă, ba și la boala copiilor, ptiu, ducă-se pe pustii ! Cînd se căznea vreo vacă și nu putea să fete, numai ce-i punea buna pe pîntec mîna ceea de piatră, că vaca prindea a mugi și numaidecît vedeai vițeluşul mișcînd în paie.

I-a mers vestea pînă hăt-departe și multe parale a strîns. Da degeaba, n-a tras folos de pe urma lor. Cît despre pater Faustino, nu scăpa prilej să mă beștelească : fie că eram în biserică și mă ocăra în predica lui, de față cu tot satul, fie că mă lua la ocară în stradă, zicîndu-mi slugă a necuratului și piei Satano. Mă amenința și că o să se plîngă episcopului ca să mă lipsească de sfînta cuminecătură. Ștregarii se țineau de mine și mă arătau cu degetul : Uite-l pe Grillo, ăl de face farmece ! Cît despre bună-sa, vrăjitoare sadea. Și-au vîndut sufletul diavolului.“ Mă credeți, nici noaptea n-aveam hodină, tot mi se năzărea în somn mîna ceea, parcă se furișează spre mine, mă ia de gît, ca să mă mîngîie, chipurile, dar nu, mă înșfacă și mă strînge și dă să mă sugrume – vreau să strig și nu pot scoate nici cîrc...

Ehei, îmi zic, am dat de dracu. Mă scol într-o zi dis-de dimineată și numai ce pleacă bună-mea să adune pe rouă buruieni de leac, sparg lacătul de la scrin, iau mîna și o aduc la domnia-ta, iac-așa... Măcar că Lotto telalul îmi dădea zece soldii, iar la domnia-ta căpătai numai opt... Însă cînd e vorba de domnia-ta, nu-mi pare rău nu de doi soldii, dar nici să-mi dau și viața, deie-vă Domnul toate noroacele, și madonnei Angelica, și copilașilor și nepoților...

– M-da-da, judecînd după cele ce-mi spui, dragul meu cred că vom găsi ceva în Dealul Morii, murmură messer Cipriano, dus pe gînduri.

– De găsit om găsi noi, urmă bătrînul oftînd din nou din

străfunduri, numa să nu miroasă ceva pater Faustino, căci dacă află, n-o să-mi fie moale nici mie, d-apoi nici domnie-tale, crede-mă. Întîi și întîi o să ridice oamenii asupra noastră și n-o să ne lase să sfîrșim cu treaba. Ei, dar bun e Dumnezeu. Numai atîta te rog, nu mă lăsa de izbeliște, pune și domnia-ta o vorbă bună la judecător...

– În legătură cu palma aceea de pămînt pe care vrea să ți-o ia cu japca morarul ?

– Întocmai, messer. Cît despre dumnealui, morarul, e un zgripsor și un viclean fără pereche. L-ar înhăța și pe dracu de coadă. Păi să vedeți, îi dusei judeului o vițea. Da nici morarul nu se lăsa mai prejos, duse una gata a fătă. Și cît a durat pricina, vițeaua și fătă. Pas de-o mai scoate la capăt. Mi-a luat caimacul, hainul. De-aia mă tem să nu facă judele dreptatea pe a lui, că unde mai pui, vițica fătă încă și vițeluș. Așa că fii milostiv și pune vorba bună pentru mine ! Că doară numai de dragul domniei-tale m-am învoit să merg la Dealul Morii, numai de dragul domniei-tale mă strădui... Nu mi-aș lua altfel asemenea păcat pe suflet nici pentru toate comorile din lume...

– Fii liniștit, Grillo. Judele mi-e prieten și am să pun vorbă pentru tine. Iar acum du-te. La bucătărie au să-ți dea de mîncare și un pahar de vin. Pleci la noapte cu mine la San Gervasio.

Bătrînul mulțumi cu adînci plecăciuni și ieși, iar messer Cipriano se retrase în odăița de lucru de lîngă prăvălie, unde nimeni nu avea voie să intre.

Aici, ca într-un muzeu, se înșirau marmore și bronzuri, pe polițe anume îmbrăcate în postav erau frumos rînduite monede străvechi și alături, în lăzi, statui sparte și cioburi încă nearanjate. Messer Cipriano primea antichități de pretutindeni, de unde se puteau căpăta, prin mijlocirea agenților sale comerciale : din Atena, Smirna și Halicarnas, Cipru, Leucosia și Rodos, din fundul Egiptului sau din vreun uitat ungher al Asiei Mici.

Și îmbrățișîndu-și cu privirea comorile, consulul Calimalei se

cufundă iarăși în meditațiile sale grave și sobre privitoare la vămile asupra lînei, și după ce le chibzui pe toate pînă la capăt, puse mîna pe o pană și se așternu pe scrisul epistolei către omul său de încredere din Montpellier.

II

Tot în acea vreme, într-un ungher al depozitului luminat și ziua-n amiaza-mare de flăcăruia unei candelă ce pîlpîia molcom la icoana Madonnei, acolo unde baloturile se îngrămădeau pînă la tavan, ședeau de vorbă trei prieteni : Doffo, Antonio și Giovanni. Doffo, vînzătorul de la depozitul lui messer Buonaccorsi, un tînăr cîrn și roșcovan, veșnic blajin și vesel, nota într-un registru numărul de coți cîți măsurase din postav. Antonio da Vinci, un flăcău cu obrazul bătrînicos, niște ochi de pește, străvezii ca sticla, și o clăie de păr negru și aricit, măsura cu spor stofa cu măsura florentină zisă *canna*. Cel de-al treilea, care ședea picior peste picior pe un balot gata împachetat și asculta cu luare-aminte la cele ce se vorbeau, era un ucenic în ale picturii, sosit de curînd de la Milano, Giovanni Beltraffio, un tînăr de vreo nouăsprezece ani, modest și plin de sfială, cu niște ochi mari, cenușii, candizi și melancolici pe chipul ce exprima nehotărîrea.

– Iată unde am ajuns, fraților ! mormăia Antonio înăbușit și cu înverșunare. Să dezgropăm idolii păgîni !... Stofă scoțiană cu spin, cafenie, treizeci și doi de coți, cinci palme, opt uncii, adăugă numaidecît, întorcîndu-se spre Doffo, în vreme ce acesta nota în registru.

Apoi împături bucata măsurată, o azvîrli cu năduf, dar nu fără dibăcie, încît stofa nimeri tocmai unde trebuia, și, ridicînd degetul arătător, urmă cu ironie și cu aere profetice, imitîndu-l pe fratele Girolamo Savonarola :

– *Gladius dei super terram cito et velociter !* În Patmos Sfântul Ioan avusese o vedenie : îngerul a prins pe balaur, pe șarpele cel vechiu, care nu-i altul decât diavolul și l-a legat pe o mie de ani, și l-a aruncat în adânc și l-a închis și pecetluit acolo ca să nu mai amăgească noroadele pînă ce se vor sfîrși cei o mie de ani. Astăzi e slobozit din temnița lui. S-au sfîrșit cei o mie de ani. Slugile lui, zeii mincinoși, prorocii ies din pămînt, de sub pecetea îngerului, ca să ducă noroadele în păcat. Vai, trăitorilor de pe întinsurile uscatului și ale mărilor !... Stofa galbenă de Brabant, fără spic, șaptesprezece coți, patru palme, nouă uncii.

– Și ce socoți, Antonio, c-ar însemna toate aceste semne ? întrebă cu o lăcomă și temătoare curiozitate Giovanni.

– Așa e cum vă spun. Vegheați ! Vremea este aproape. Unde mai pui că nu se mulțumesc să scoată din pămînt zeii antici, dar făuresc și alții noi asemenea lor. Sculptorii și pictorii de azi îl slujesc pe Moloh, adică pe diavol. Fac din biserica Domnului un templu al Satanei. Sub înfățișarea martirilor și a sfinților zugrăvesc zei necurați, cărora li se închină. În locul lui Ioan Botezătorul – pe Bacchus, în locul Maicii Domnului pe desfrîната Venus. Ar trebui să ardem asemenea zugrăveli și cenușa lor s-o risipească vîntul.

Ură neîmpăcată scînteia în ochii tulburi ai preacuviosului prăvăliaș.

Giovanni tăcea, aducînd asupra ochilor sprîncenele-i subțiri, copilărești, într-o sfortare neputincioasă a minții. Nu îndrăznea să-l contrazică.

– Antonio, vorbi el în cele din urmă, am auzit că fratele dumitale, messer Leonardo da Vinci, primește uneori ucenici în atelierul său. De mult doresc...

– De vrei, îl întrerupse încruntîndu-se Antonio, de vrei cu tot dinadinsul să-ți osîndești sufletul la pierzanie, ei bine, atunci du-te, Giovanni, du-te la messer Leonardo.

– De ce ? Cum așa ? ?

– Deși mi-e frate și-i mai mare ca mine cu douăzeci de ani, eu una știu, cum scrie-n scripturi : de eretic, după prima și a doua încercare de a-l îndrepta pe calea cea bună, să te lepezi. Messer Leonardo este un eretic și un păgîn. Mintea-i e-ntunecată de o trufie satanică. Gîndește să pătrundă în tainele firii pe calea matematicii și a magiei negre...

Și ridicînd ochii spre cer, cită din ultima predică a lui Savonarola :

„Înțelepciunea ăstui veac este nebunie în fața lui Dumnezeu. Cunoaștem noi pe acești învățați: pe toți îi așteaptă lăcașul Satanei !”

– Ai auzit, Antonio ? Se spune că messer Leonardo se află acum aici, la Florența, urmă Giovanni cu și mai multă sfială. Cică ar fi sosit zilele astea de la Milano.

– Și pentru ce ?

– Se spune că l-ar fi trimis ducele, ca să afle dacă nu s-ar putea cumpăra unele tablouri care au aparținut răposatului Lorenzo Magnificul.

– Treaba lui ! Ce-mi pasă mie ? !

Și Antonio se apucă să măsoare stofa cu și mai multă rîvnă.

Afară campanilele bisericilor își trimiteau în văzduh armoniile, chemînd la rugăciunea de seară. Doffo se întinse cu dulce lene și închise registrul. Pe ziua aceea sfîrșiseră cu treaba. Era ora cînd se închideau toate prăvăliile.

Giovanni ieși în stradă. Printre acoperișurile ude se întrezărea un petic de cer scaldat în palidul trandafiriu al serii. În văzduhul nemișcat cernea o ploaie mărunță.

Deodată, dintr-o fereastră deschisă în ulicioara vecină, se auzi un cîntec :

O, vaghe montanine, e pastorelle...
O, păstorite dragi, muntencelor fecioare...

Glasul era tânăr și cristalin și Giovanni ghici după bătaia regulată a podnojelor că cea care cântă e o țesătoare la război.

Vrăjit, rămase locului ; își aminti deodată că e primăvară și inima i se strânse de o neștiută înduioșare și melancolie.

– Nanna ! Nanna ! Unde-mi ești, împielitator ? Ori n-ai auzit ?
Hai, vino la masă, că se răcesc macaroanele.

Saboții sau *zoccoli*, cum li se zice aici, bocăniră voios pe podeaua de cărămizi și se depărtară. Se lăsă tăcerea.

Giovanni mai rămase multă vreme locului, privind spre fereastra goală, iar în urechi îi tot răsuna melodia primăvărată, asemenea unui son subțire de fluier venit de departe :

O, vaghe montanine, e pastorelle....

Într-un târziu, oftă ușurel și păși pragul casei consulului Calimalei, urcă o scară abruptă, cu balustradă subredă, cu lemnul putred și mâncat de cari și deschise ușa într-o odaie mare, care servea drept bibliotecă și unde ședea gheboșat în fața pupitrului Giorgio Mèrula, cronicar la curtea ducelui de Milano.

III

Mèrula sosise la Florența din însărcinarea stăpînului său, pentru a cumpăra scrisori rare din colecția ce aparținuse lui Lorenzo de Medici și, ca întotdeauna, trase la casa prietenului său, messer Cipriano Buonaccorsi, un colecționar de antichități la fel de pasionat ca și dînsul. Pe Giovanni Beltraffio învățatul istoric îl cunoscuse întâmplător la un han pe drumul mare de la Milano încoace și, sub pretextul că are nevoie de un caligraf priceput (or, Giovanni avea un scris frumos și clar), îl aduse cu el în casa lui Cipriano.

Cînd Giovanni deschise ușa, Mèrula tocmai cerceta cu luare aminte un volumaș ferfenițit semănînd a psaltire sau a trebnic. El petrecea ușurel un burete umed peste pergamentul subțire, cel mai fin, din piele de miel de Irlanda nefătat, ștergînd unele rînduri cu piatră de lustruit și iar o cerceta la lumină.

– Drăguțele de ele ! mormăia de unul singur, sufocat de înduioșare. Ei, haide, haide, ieșiți la lumină, sărăcuțelor... Vai, ce frumoase sînteți, alexandrinelor...

Pocni din degete și ridică din hîrtoage fruntea pleșuvă și obrazul buhăit, brăzdat de cute moi și mobile, purtînd între cei doi ochi mici plumburii, plini de viață și neînvinsă veselie, podoaba unui nas roșu-vinețiu. Alături pe prichiciul ferestrei, se aflau o cană și un ulcior de lut. Mèrula își turnă vin, bău, chihăi ca să-și dreagă glasul și tocmai vroia să se apuce iarăși de lucru cînd îl zări pe Giovanni.

– Bine-ai venit, călugărașule ! îl salută el glumeț (îi zicea astfel din pricina modestiei sale). Mi se făcuse dor de tine. Mă întrebam unde-mi umbli la ceasul acesta. S-o fi îndrăgostit zic. Că numai de obrăjori ca petala nu duce lipsă Florența. Ar fi și păcat să nu iubești. Dar uite că nici eu nu-mi pierd vremea de pomană. Cred că n-ai văzut de cînd ești o nostimadă ca asta. Vrei să-ți arăt ? Sau mai bine nu – mai scapi vreo vorbă. Închipuiește-ți, am cumpărat-o pe nimica toată de la jidovul cu vechiturile ! Cotrobăiam printre bulendre, cînd deodată dau de ea... Dar hai, treacă de la mine, numai ție am să ți-o arăt !

Și îmbiindu-l :

– Mai încoace, mai încoace, la lumină ! Mèrula deschise înaintea lui Giovanni o pagină de scriere bisericească brăzdată de litere prelungi și ascuțite, îndesate unele într-altele.

Erau acatiste, rugăciuni, psalmi, urmați de uriașe portative cu notele așternute grosolan și sîngaci.

Îi luă apoi cartea din mînă, deschizînd-o într-alt loc, o ridică

mai la lumină, aproape în dreptul ochilor lui Giovanni și atunci tânărul putu vedea cum apar sub privirile lui, acolo unde Mèrula ștersese buchile bisericești, rînduri aproape invizibile, urme incolore de scriere străveche, adînc întipărită în pergament – nu litere, ci nălucile lor, umbre palide și gingașe ale unei scrieri demult dispărute.

Ei, vezi ? Vezi și tu ? repeta Mèrula triumfător. Ia uită-te la ele, draguțele ! Nu ți-am spus, călugărașule ? Curat năzdrăvănie !

– Ce-i asta ? De unde ? îl întrebă Giovanni.

– Nici eu nu știu încă. Pare-se că-s niște fragmente dintr-o antologie antică. S-ar putea să mai fie și alte comori ale muzei eline, necunoscute lumii. De nu eram eu, nu mai vedeau lumina zilei ! Ar fi zăcut în vecii vecilor pe sub antifoane și psalmi ai căinței...

Și Mèrula îi explică pe îndelete că pesemne vreun călugăr mînuitor de pană din Evul Mediu, dorind să poată folosi prețiosul pergament, a ras vechile stihuri păgîne și a scris deasupra altele.

În clipa aceea soarele, fără să rupă vălurile ploii, ci doar prefirîndu-și raza prin ele, umplu odaia cu o lucoare molcomă, palid trandafiriu, și în lumina aceasta adîncurile săpate în pergament, umbrele literelor antice, se iviră și mai limpezi.

– Ei, vezi, vezi cum ies morții din morminte ? repeta cu încîntare Mèrula. Mi se pare că e un imn adresat zeilor din Olimp. Iată, privește aici, se pot desluși primele strofe.

Slavă-ndrăgitului Bacchus, ce fruntea cu viță-ncunună,
Slavă și ție, o Febus, ce arcu de-argint mînuind
Vajnic trimiți săgeata departe să samene spaima,
Zeu bucălat ce ucis-ai feciorii Niobei...

– Iată un imn și Venerei de care te temi, călugărașule ! Atît numai că-i greu de descifrat...

Slavă și ție, o, mamă-Afrodita cu coapse de aur
Cupă-a plăcerii zeiești și pămînteanul desfăt...

Aici versul se frînge, pierind sub scrierea bisericească.

Giovanni lăasă jos cartea și urmele literelor păliră, adînciturile se șterseră, se înecară în galbenul neted al pergamentului și umbrele se întoarseră în împărăția lor. Nu se vedeau decît buchile clare, grase, negre ale trebnicului mănăstiresc și notele greoaie, încîrligate și stîngace ale psalmului cîinței.

„Ascultă ruga mea, pleacă urechea la glasul meu. Gem în durerea mea și mă scurmă îndoielile : inima mi se strînge în piept și groaza morții mă cuprinde.“

Lucoarea trandafirie se stinse, în odaie se cerneau zgurile serii. Mărula turnă o cană de vin din ulciorul de lut, bău, oferindu-i una și interlocutorului :

– Bea și tu, tinere, în sănătatea mea. *Vinum super omnia bonum diligamus !*

Giovanni însă refuză.

– Nu vrei, și pace ? Domnul să te aibă în pază ! Ce să fac, n-am încotro, va trebui să beau și-n locul tău. Dar ce-i cu tine, călugărașule, de ce ești astăzi melancolic, de parcă ți s-ar fi înecat corăbiile ? Ori te-a speriat din nou bigotul acela de Antonio cu prorocirile sale ? Nu le lua în seamă, Giovanni, crede-mă, nu merită ! La ce-or fi croncănind fanaticii ăștia ! Recunoaște că ai stat de vorbă cu el !

– Am stat...

– Și despre ce-ați vorbit ?

– Despre Anticrist și despre messer Leonardo da Vinci...

– Ei, vezi ? Și ziua-n amiaza-mare îl visezi pe Leonardo ! Nu cumva te-a vrăjit ? Ascultă, băiete, scoate-ți prostiile din cap. Rămîi secretarul meu și am să te fac om : te învăț latina, fac din tine un

cunoscător al legii, un orator, un poet de curte – vei ajunge om bogat și te vei acoperi de glorie. Mare scofală-i pictura ? Încă Seneca spunea că este o meserie nedemnă de un om liber. Uită-te și tu cum sînt pictorii, toți niște brute și niște ignorați...

– Despre messer Leonardo am auzit că este un mare învățat, i se împotrivi Giovanni.

– Învățat ? Da de unde ! Nu știe nici să citească latinește, pe Cicero îl confundă cu Quintilian, cît despre greacă, nici nu i-a mirosit pe la nas. Învățat ! Îmi vine să rîd !

– Se spune că inventează mașini uimitoare, nu se lăsa Beltraffio, și observațiile sale asupra naturii...

– Mașini, observații ! Cu așa ceva nu ajungi prea departe. În cartea mea „Estetica limbii latine“ am adunat peste două mii de formule noi de limbaj elegant. Știi tu cît am trudit la ea ? Să potrivește roțile la mașini, ca să le pună în mișcare, să observi cum zboară păsările pe cer și cum cresc ierburile pe cîmp – asta nu-i știință, ci joacă de copii !

Bătrînul tăcu. Chipul său arăta sever. Apoi rosti grav și încet, apucîndu-l pe interlocutor de mînă :

– Ascultă, Giovanni, și întipărește-ți bine în minte. Dascălii noștri sînt grecii și romanii din antichitate. Ei au făcut tot ce pot face oamenii pe pămînt. Nouă nu ne rămîne decît să-i imităm și să le călcăm pe urme. Căci spusu-s-a : ucenicul nu poate fi mai presus decît dascălul său.

Mêrula sorbi o înghițitură de vin, după care cîntă drept în ochii lui Giovanni cu o voioșie șăgalnică, și crețurile moi ale obrazului său înfloriră de zîmbet.

– Of, ce ți-i și cu tinerețea asta ! Mă uit la tine, Giovanni, și mă apucă invidia. Mugur primăvăratic ce ești ! Vin nu bea, de femei fuge. Un smerit, un mironosit, în aparență. Și cînd colo, pe dinăuntru – dracul gol ! Că doar te văd pînă-n străfunduri. Tu ești

trist, dar pe cine-i cu tine îl apucă veselia. Ești ca și cartea asta – pe deasupra psalmii căinței, iar dedesubt – imn Afroditei !

– S-a făcut noapte, messer Giorgio. N-ar fi timpul să aprindem făcliile ?

– Mai stai... Îmi place să pălăvrălesc pe întuneric, amintindu-mi de tinerețe...

Limba începea să i se împleticească, vorba devenea incoerentă.

– Știu, dragă prietene, urmă el, că te uiți la mine și-ți spui în sinea ta : s-a îmbătat boșorogul și îndrugă verzi și uscate. Și cu toate acestea, am și eu cîte ceva în căpățîna asta ! arătă el spre fruntea-i pleșuvă. Nu-mi stă în obicei să mă laud, dar întreabă tu pe primul școlar întîlnit și o să-ți spună dacă l-a întrecut careva pe Mèrula în eleganța limbii latinești. Cine altul decît mine l-a descoperit pe Marțial ? continuă el aprinzîndu-se din ce în ce. Cine altul a descifrat celebra inscripție de pe Porțile Tiburtine ! Te cațări uneori așa de sus, că te apucă amețeala, iar cînd ți-alunecă vreo piatră de sub picior, abia apuci să te agăți de o tufă, ca să nu te prăbușești cu ea. Te căznești zile întregi în bătaia soarelui, deslușind inscripțiile antice și însemnîndu-ți-le pe un petic de hîrtie. Iar jos trec cînd și cînd țărăncuțele drăgălașe și se prăpădesc de rîs. „Uite-l vezi pe nătăflețul un-s-a cățarat ? Caută pesemne vreo comoară !“ Le mai arunci cîte-o vorbă dulce, te mai hlizești, apoi rămas singur, iar te apuci de treabă. Și acolo unde se prăvăliseră pietrele, deslușești pe sub iederă și spini doar două cuvinte : „*Gloria Romanorum*...”

Și parcă ascultînd ecoul de mult stins al mărețelor cuvinte, repetă încă o dată cu glas înăbușit și solemn :

– Gloria Romanorum ! Gloria romanilor !... Of, dar la ce să mi le mai amintesc cînd tot nu le mai pot întoarce !

Și ridicînd paharul, Mèrula intonă cîntecul de chef al goliarzilor.

Nici o strofă n-am să cînt
Cît mi-e gol paharul,
Căci în cîrciumi, de cînd sînt,
Mi-am găsit eu harul.

Și la fel ca o stacană
De licoare-a zeilor
Drag mi-e cîntul și la cramă,
Beau și cînt femeilor.

Latineștile scandări
Pline mi-s de grație,
Cu ce cînt de azi, de ieri
Bat și pe Horațiu.

Și în piept, ca miedu-n tei,
Fierbe inspirația.
Demn e Bacchus, frații mei,
De-aste dulci libații !

Îl apucă tusea și se poticni.

În odaie se făcuse întuneric. Giovanni abia putea desluși chipul lui Mèrula.

Afară ploaia se pornise să bată darabana, zvonul stropilor ce se scurgeau în burlan și cădeau în băltoacă se auzea limpede în tăcerea ce se lăsase.

– Uite-așa, călugărașule, mormăia Mèrula cu limba împleticită. Dar ce spuneam ?... Nevastă-mea e o cadră de femeie... Ba nu, nu asta. Stai puțin. Ba da... Ții minte versul :

Tu regere imperio populos, Romane, memento...

– Ascultă ! Erau niște uriași. Stăpîni ai lumii !...

Vocea i se frînse și lui Giovanni i se păru că vede lacrimi în ochii săi.

– M-da, niște uriași ! Iar acum, ți-e rușine să recunoști... Măcar și ducele ăsta al nostru, Lodovico il Moro. Desigur, îi sînt cronicar, mă plătește cu o leafă, îi scriu cronicul precum un Titus Livius, comparînd un iepure speriat, un uzurpator, cu un Pompei, cu un Cezar. Dar în adîncul sufletului, Giovanni, în adîncul sufletului...

Și uitîndu-se cu coada ochiului la ușă (căci era un vechi curtean și așa era obiceiul), ca să se convingă că nu trage nimeni cu urechea, se aplecă și-i șopti tînărului interlocutor :

– În adîncul inimii lui Mèrula văpaia dragostei de libertate nu s-a stins și nu se va stinge niciodată. Te rog numai să n-o spui nimănu. Trăim niște vremuri păcătoase. Nici că se poate mai păcătoase. Cît despre oameni, ți-e silă să-i privești : numai putregrai, numai bălegar. În schimb, din partea trufiei, nu-i întrece nimeni – vor să stea alături de antici ! Nici mai mult, nici mai puțin ! Auzi cu ce se fălesc ? Auzi cu ce se îngîmfă ? Să vezi ce-mi scrie un prieten din Grecia : nu demult, pe insula Chios, spălătoresele de la mănăstire au găsit într-o zi în zori pe malul mării un zeu antic în carne și oase, un triton cu coadă de pește, cu aripioare și solzi. S-au speriat, proastele, zicînd că-i necuratul și au luat-o la goană. Pe urmă, ce văd ? E bătrîn și slăbit pesemne, ori bolnav, uite-l cum zace cu fața în jos pe nisip, și de rebegit ce-i, stă la soare să-și încălzească spatele verde și solzos. Pletele în cap – cărunte, ochii – tulburi, ca de prunc. Și-au luat inima-n dinți și l-au înconjurat, îndrugînd la rugăciuni creștinești, și-au început, ticăloasele, să-i care cu maiul pe spinare. Și mi l-au bătut pe bietul zeu antic, poate ultimul dintre puternicii zei ai oceanului, nepot al lui Poseidon, ca pe un cîine

pribeag, pînă și-a dat duhul !...

Bătrînul tăcu, plecînd-și fruntea cu tristețe și, de mila monstrului marin, două lacrimi grele de om beat i se scurseră pe obraji.

Un servitor aduse făcliile și trase obloanele. Nălucile păgîne se întorceau în neant.

Masa era servită, anunță servitorul. Însă Mèrula era prea îngreuiat de băutură și slugile au trebuit să-l ducă de subsori în pat.

În noaptea aceea Beltraffio nu adormi pînă tîrziu și, trăgînd cu urechea la sforăitul fără grijă al lui messer Giorgio, se gîndea la Leonardo da Vinci, care îl preocupa mai mult ca orice în ultima vreme.

IV

Giovanni sosise la Florența din însărcinarea unchiului său Oswald Ingrim, să cumpere culorile cele mai vii și mai clare, cum nu puteai găsi decît la Florența.

Oswald Ingrim tocmai lucra la vitraliile sacristiei dinspre miazănoapte a Domului din Milano. Era zugrav și vitrar din Graz, unde își făcuse ucenicia la meșterul Johann Kirchheim.

Cît despre Giovanni, care rămase orfan de ambii părinți de la vîrstă fragedă, era copilul din flori al răposatului frate al acestuia, pietrarul Reinhold Ingrim. Numele de Beltraffio și-l primise după maică-sa, de fel din Lombardia, o femeie stricată, după spusele unchiului, din vina căreia se prăpădise, chipurile, și tatăl său.

Crescuse singur și oropsit în casa posacului său unchi. Nesfîrșitele istorisiri ale lui Oswald Ingrim despre puterile necurate, draci, vrăjitoare, pricolici și strigoi îl țineau într-o veșnică teamă și-i întunecau zilele. Dar mai cu seamă îl înspăimînta legenda născocită de nordicii veniți pe pămîntul generos al Italiei păgîne

despre un demon cu chip de femeie, zis Drăcoaica Albă sau Maica Bălaie.

De cînd era mic și plîngea noaptea în pat, unchiul Ingram îl speria cu drăcoiaca albă și copilul tăcea numaidecît și-și ascundea capul sub pernă, însă tremurînd de groază, se simțea totuși înboldit de curiozitate și de dorința de a o vedea la față pe această drăcoaică albă.

Cînd a mai crescut, Oswald îl dădu ucenic la fra Benedetto, călugărul zugrav de icoane.

Zugravul era un bătrînel lipsit de viclenie și blajin. Îl sfătui pe Giovanni ca înainte de a pune mîna pe pensulă să-i cheme în ajutor pe Dumnezeu și pe Preacurata, pe evanghelistul Luca, primul zugrav drept-credincios, și pe toți sfinții din rai, după care se cuvenea să-și pună mantia dragostei, a fricii, smereniei și răbdării, și abia pe urmă să prepare tempera, subțind-o cu gălbenuș de ou și lapte de crengi tinere de smochin amestecat cu apă și cu vin, să prepare din fag sau smochin bătrîn scîndurele pentru icoane, apoi să le șlefuiască cu praf de cărbune de oase, preferabil din oasele de la pieptul și de la aripile de găină sau clapon sau din coaste și spată de miel.

Așa o ținea călugărul, cît era ziua de mare, cu sfaturi și povețe fără sfîrșit. Giovanni știa dinainte cu cît dispreț va ridica din sprîncene cînd va aduce vorba despre vopseaua numită sînge de dragon, spunînd neapărat : „las-o încolo și nu te mai perperi din cauza ei, tot nu te-alegi cu prea multă cinste“. Bănuia că aceleași vorbe i le spusese la rîndul lui și dascălul său, și tot așa dascălul dascălului său. Și același zîmbet de mîndrie împăcată îi lumina chipul lui fra Benedetto cînd îi împărtășea tainele meșteșugului, socotindu-le mai presus de orice rafinament și măiestrie omenească: arăta că se cuvine, de pildă, cînd pregătești fondul pentru niște fețe tinere, să folosești ouă de la găinile de la oraș, căci gălbenușurile lor sînt mai deschise la culoare decît ale găinilor de la țară, care,

datorită nuanței lor roșcate, sînt mai potrivite la zugrăvirea unui trup bătrîn și oacheș.

Cu toate aceste măiestrii, ca pictor fra Benedetto rămînea candid și nevinovat ca un prunc. Înainte să-nceapă lucrul, se pregătea prin post și veghe, iar apucîndu-se de pictat cădea cu fața la pămînt înaintea icoanelor și implora putere și înțelepciune. Și de cîte ori înfățișa răstignirea, obrajii îi erau scăldați în lacrimi.

Giovanni își iubea dascălul și-l socotea drept cel mai mare dintre meșteri.

În ultimul timp însă, pe ucenic începură să-l tulbure îndoielile de cîte ori fra Benedetto, explicîndu-i singura regulă ce-l călăuzea în anatomie – și anume că înălțimea unui trup de bărbat este egală cu de opt ori și două treimi lungimea obrazului – adăugă cu același dispreț ca și atunci cînd se pomenea de „sîngele de dragon“ : „Cît privește trupul de femeie, mai bine să-l lăsăm deoparte căci îi lipsește simetria“.

Era convins tot atît de ferm de aceasta ca și de dreptatea afirmației că peștii, ca toate celelalte ființe necuvîntătoare, sînt pe partea de deasupra mai închiși la culoare, iar dedesubt mai deschiși, sau că bărbații au o coastă mai puțin decît femeile, dat fiind că Dumnezeu a făcut-o pe Eva dintr-o coastă a lui Adam.

Într-o zi a trebuit să înfățișeze cele patru stihii în mod alegoric, sub chipul unui animal oarecare. Pentru a înfățișa vietățile pămîntului, fra Benedetto alese cîrțița, peștele pentru apă, o salamandră pentru foc și cameleonul pentru a reprezenta aerul. I se păru însă că vorba cameleon este doar augmentativ de la *camelo*, ceea ce înseamnă cămilă, și în simplitatea minții sale, călugărul reprezenta stihia văzduhului sub chipul unei cămile care cască gura mare ca să poată respira mai bine. Iar cînd tinerii pictori îl luară în rîs, arătîndu-i greșeala, fra Benedetto răbdă batjocurile cu smerenie creștinească, rămînînd la convingerea că nu e nici o diferență între

cameleon și cămilă.

Pe aceeași măsură erau și celelalte cunoștințe ale preacuviosului meșter în materie de natură.

De multă vreme îl chinuiau pe Giovanni gânduri de îndoială și bîntuia în sufletul său un vînt nou de revoltă, „demonul înțelepciunii lumești“, cum îi zicea monahul. Cînd se întîmplă însă să vadă – nu cu mult înainte de a face drumul la Florența – cîteva din desenele lui Leonardo da Vinci, îndoielile îl năpădiră cu atîta putere încît nu le mai putu ține în piept.

În noaptea cu pricina, întins alături de messer Georgio, care sforăia împăcat, Giovanni prefira în minte pentru a mia oară toate aceste gânduri, dar cu cît se adîncea în ele, cu atît nu le mai dădea de capăt.

În cele din urmă, hotărî să recurgă la ajutorul ceresc, și, ațintind în înalt privirile pline de speranță, se rugă astfel în întunericul nopții :

– Doamne, ajută-mă și nu mă lăsa ! Dacă messer Leonardo e într-adevăr un om fără Dumnezeu și știința sa e numai ispită și păcat, fă așa ca să nu mă mai gîndesc la el și să uit desenele sale. Izbăvește-mă de ispită, căci nu vreau să păcătuiesc înaintea ta. Dar dacă se poate, slujindu-te pe tine și slăvindu-te în nobila artă a picturii, să știu – și anatomia, și perspectiva, și minunatele legi ale luminii și umbrei – atunci, o Doamne, dăruiește-mi o voință tare, luminează-mă și îndeapărtează îndoielile de la mine ; fă așa ca și messer Leonardo să mă primească în atelierul său și fra Benedetto, care-i atît de bun la inimă, să mă ierte și să înțeleagă că n-am păcătuit cu nimic față de tine.

Încheindu-și rugăciunea, Giovanni simți ușurare și se liniști. Gîndurile începură să i se încurce ; pe sub frunte i se perindau imagini : fierul ascuțit cu lama încinsă la roșu din mîna vitrarului se înfîgea cu un fișîit plăcut și tăia sticla ; de sub rindea ieșeau șerpuind

fîşii de plumb pentru a uni în chip de rame bucăţile de sticlă colorată. Un glas asemănător cu al unchiului spunea : „cu cît sînt mai multe creştături pe margine, cu atît sticla se ţine mai zdravăn...” Apoi totul pieri. Giovanni se întoarse pe partea cealaltă şi adormi dus.

Şi avu un vis pe care adesea şi-l aminti mai tîrziu : se făcea că stă în întunecimea unui dom uriaş, lîngă o fereastră cu vitralii care înfăţişau culesul tainicilor struguri, despre care spune Evanghelia : „Eu sînt viţa cea adevărată, iar Tatăl meu grădinarul”. Trupul gol al Răstignitului zăcea în tocitoare şi-i curgea sînge din răni. Papii, cardinalii, împăraţii îl adunau, îl puneau în butoaie şi le dădeau de-a dura. Apostolii aduceau ciorchinii, sfîntul Petru îi zdrobea sub tălpi. În fundul grădinii prorocii şi patriarhii săpau butucii sau culegeau roada. Şi se făcea că trece un car cu o cadă plină cu vin la care erau înhămate sălbăticiunile pomenite în Evanghelie – leul, taurul, vulturul ; le mîna sfîntul Matei.

Asemenea vitralii mai văzuse Giovanni în atelierul unchiului. Dar nicăieri nu mai văzuse asemenea culori : dense şi totuşi clare, ca nestematele. Cel mai mult îi plăcea rubiniul sîngelui dumnezeiesc. Iar din adîncul Domului se revărsau gingaşele sonuri ale cîntecului său preferat :

*O, fior di castitate.
Odorifero giglio.
Con gran soavitate,
Sei di color vermiglio...*

O, crinule de purpur,
Simbol al castității,
Ca cerul dimineții
Ești parfumat și pur...

Cîntecul se stinse, vitraliul se adumbri și glasul prăvăliașului Antonio da Vinci îi strecură în ureche : „Fugi, Giovanni, fugi cît mai ai timp ! Ea e aici !“ Vru să întrebe : „Cine ?“ Dar înțelese că Bălaia e în spatele lui. Simți ca un suflu de gheață și deodată o mîină grea îl cuprinse pe din spate și începu să-l sugrume. I se părea că își dă sufletul.

Scoase un strigăt și se trezi. Lîngă pat stătea messer Giovanni și trăgea plapuma de pe el.

– Scoală, scoală repede, altfel pleacă fără noi ! De cînd trebuia să te scoli !

– Ce este ? Unde să mergem ? mormăia Giovanni prin somn.

– Ai uitat ? La vila San Gervasio, să facem săpături în Dealul Morii.

– Nu merg...

– Cum așa, nu mergi ? Dar ce, degeaba te-am trezit ? Anume am dat poruncă să-nhame catîrul cel negru, ca să ne fie îndemîină să-l încălecăm amîndoi. Hai, scoală odată, ce naiba, nu te încăpățîna ! Ori poate ți-e frică, sărmane călugăraș ?

– Nu mi-e frică de nimic, pur și simplu n-am chef...

– Bagă de seamă, Giovanni, ai să-nțîlnești acolo pe mult lăudatul tău Leonardo da Vinci.

Giovanni sări numaidecît din pat și, fără să mai stea pe gînduri,

începu să se îmbrace.

Ieșiră în curte.

Acolo totul era pregătit de plecare. Istețul Grillo dădea sfaturi în dreapta și în stînga și se-nvîrtea de colo-colo. În cele din urmă, porniră.

Cîțiva cunoscuți de-ai lui messer Cipriano, printre care și Leonardo da Vinci, trebuiau să sosească ceva mai tîrziu, pe un alt drum, direct la San Gervasio.

V

Ploaia stătuse. Vîntul din miazănoapte alungase norii. Pe cerul fără stele clipeau ca luminițele unor candelă în bătaia vîntului. Faclele de rășină fumegau și trosneau semănînd ploaie de scînteii.

Străbătura strada Ricasoli, lăsînd în urmă San Marco și ajunseră în fața turnului crenelat al porților San Gallo. Străjerii se ciorovăiră îndelung cu ei și-i ocăriră, neînțelegînd, somnoroși cum erau, despre ce-i vorba, și abia după înmînarea unui bacșiș gras se învoiră să le deschidă porțile ca să iasă din oraș.

Drumul șerpuia prin valea îngustă și adîncă a pîrîului Mugnone. Lăsînd în urmă cîteva sătulețe sărace, cu ulițele la fel de înguste ca cele din Florența și casele clădite din lespezi mari de piatră neșlefuită, călătorii noștri pătrunseră într-o pădurice de măsline, aparținînd țăranilor din San Gervasio, descălecară la răscrucea a două drumuri și, tăind prin via lui messer Cipriano, se apropiară de Dealul Morii.

Aici îi așteptau niște argați cu cazmalele și lopețile pegătite.

După deal, de partea cealaltă a mlaștinii care se chema Rîpa Mocirloasă, albeau fantomatic printre copaci zidurile vilei lui Buonaccorsi. Jos, pe Mugnone, se ridica o moară de apă. Chiparoși zvelți își profilau negru siluetele pe culmea dealului.

Grillo indică locul unde, după părerea lui, ar fi trebuit săpat. Mèrula arată un altul, la poalele dealului, unde fusese găsită mîna de marmoră. Pe cînd starostele argaţilor, grădinarul Strocco, susţinea că trebuie săpat jos, lîngă Rîpa Mocirloasă, căci „necuratul întotdeauna îşi cată adăpost în mlaştină“...

Messer Cipriano porunci să înceapă săpăturile unde arătase Grillo.

Bocăniră lopeţile şi în aer se răspîndi miros de pămînt jilav, reavăn.

Şi cînd un liliac, în zborul său sperios, fu cît pe ce să-i atingă obrazul, Giovanni tesări de spaimă.

– Nu te teme, călugăraşule, nu te teme ! îl bătu pe umăr Mèrula, încurajîndu-l. N-o să găsim nici pe dracu ! De n-ar fi fost măcar acest neghiob de Grillo... Slavă Domnului, doar am mai văzut şi noi săpături ! De pildă, la Roma, pe timpul papei Inocenţiu al VIII-lea, cînd s-a ţinut a patru sute cincizecea olimpiadă (nesocotind numărătoarea anilor care încep de la naşterea lui Isus, Mèrula se folosea de cea greacă, antică) săpătorii lombarzi au găsit pe Via Appia, nu departe de statuia Ceciliei Metella, într-un străvechi sarcofag roman cu inscripţia : „Giulia, fiica lui Claudiu“, un trup de fecioară de vreo cincisprezece ani, învelit în ceară, de-ai fi zis că dormea. Părea că respiră. O mulţime fără număr înconjura sicriul. Veneau s-o vadă călători cine ştie de unde, din ce ţări depărtate, căci Giulia era atît de frumoasă, încît, dacă i-ai fi putut zugrăvi în cuvinte farmecul, cei ce nu o văzuseră n-ar fi dat crezare spuselor tale. Papa se îngrozi aflînd că poporul se închină la o păgînă moartă şi porunci să fie îngropată în taină lîngă porţile Pincio. Iată, aşadar, cum se mai întîmplă cu săpăturile !

Mèrula se uită cu dispreţ în groapa care se adîncea cu rezeziune.

Deodată lopata unuia din argaţi zăngăni. Toată lumea se aplecă

să vadă de ce dăduse.

– Niște oase ! spuse grădinarul. Pe vremuri pînă aici ajungea țințirumul.

La San Gervasio se auzi urletul prelung și jalnic al unui cîine.

„Au profanat un mormînt, își zise Giovanni. Ia dă-i încolo cu săpături cu tot ! S-o șterg, să nu mă umplu de păcate...”

– Schelet de cal, adăugă numaidecît Strocco și azvîrli din groapă o țeastă lunguiață pe jumătate putredă.

– Dragul meu Grillo, cred că ai greșit locul, spuse și messer Cipriano. Ce-ar fi să încercăm altundeva ?

– Cred și eu c-ar fi cazul ! Numai că nu știu cine te-a pus să pleci urechea la spusele unui neghiob ! rînji Mèrula și, luînd cu el doi lucrători, plecă să sape mai în josul dealului.

Strocco, vrînd și el să-i facă în necaz îndărătnicului Grillo, luă cîțiva oameni și o porni la vale, cu gîndul să înceapă săpăturile în Rîpa Mocirloasă.

La un timp se auzi glasul lui messer Giorgio, triumfător :

– Ia priviți aici ! Știam eu unde trebuie săpat !

Toată lumea dădu năvală, însă descoperirea se dovedi fără vreun interes : ciobul de marmoră găsit nu era decît un colț de piatră oarecare.

Cu toate acestea, nimeni nu se întoarse să-i dea o mîină de ajutor bătrînului Grillo care, simțindu-se acoperit de rușine, stătea pe fundul gropii și la lumina felinarului spart scormonea pămîntul cu sîrg și fără nici o nădejde.

Vîntul stătuse. O boare caldă se răspîndi în văzduh. Ceața își ridica pologul deasupra rîpei Mocirloase. Mirosea a mlaștină stătută, a ciuboțica-cucului și a viorele. Cerul era străveziu și limpede. Se auzi și al doilea cîntat de cocoși. Noaptea era pe sfîrșite.

Deodată din adîncul gropii unde scormonea Grillo, se auzi un răcnet de groază.

– Vălee-eu, mă scufund ! Țineți-mă !

La început ceilalți nu văzură nimic în bezna care-i înconjura : felinarul lui Grillo se stinsese. Nu auzeau decît cum geme, oftează și se zbate bătrînul ca-ntr-o strînsoare.

În sfîrșit fură aduse alte felinare și atunci se văzu bulbucîndu-se de sub pămînt o boltă de cărămidă, de parcă ar fi fost un beci zidit cu grijă, care nu rezistase greutateii lui Grillo, prăbușindu-se.

Doi argați tineri coborîră cu fereală în groapă.

– Unde ești, Grillo ? Dă mîna ! Ori ți-ai frînt cumva gîtul, sărmane ?

Însă Grillo amuțise. Uitînd de mîna care-l dorea și pe care o credea frîntă, orbecăia prin beci, tîrîndu-se de-a bușilea și pipăind cu mîna.

– Idolul ! Idolul, messer Cipriano ! Un idol minunat ! strigă de acolo cu bucurie în cele din urmă.

– Ce tot răcnești acolo ? bombăni neîncrezător Strocco. O fi iar vreo țeastă de măgar.

– Ba nu ! Doar îi lipsește mîna... Iar picioarele, trunchiul, pieptul – totul e întreg și nevătămat, mormăi Grillo cu glas cavernos, sufocat de încîntare.

Săpătorii, după ce se încinseră cu frînghii pe la subțiori și peste mijloc, coborîră în groapă și se apucară să desfacă bolta mucegăită, cărămidă cu cărămidă.

Giovanni, culcat la pămînt, se uita printre spinările lor încovoiate în adîncul negru al beciul, de unde venea suflu de gheață și de mucegai.

– Dați-vă la o parte, să pot vedea ! strigă messer Cipriano, cînd bolta fu desfăcută aproape în întregime.

Și atunci Giovanni văzu pe fundul gropii, între zidurile de cărămidă, un trup alb gol. Zăcea ca un mort în sicriu, dar nu părea astfel, ci viu și rumen și cald în legănarea roșetică a faclelor.

– Venus ! șopti messer Georgio cu venerație. Venus a lui Praxitele. Te felicit, messer Cipriano. Să te fi procopsit cu ducatul Milanului și pe deasupra cu Genova, n-ai fi putut să te socoți mai fericit !...

Grillo ieși cu greu din groapă și, deși o șuviță de sînge i se prelingea pe față de la julitura de pe frunte și nu putea mișca mîna răsucită, în ochi i se citea triumful biruitorului.

Mèrula veni în goană să-l felicite.

– Grillo, prieten drag, binefăcătorule ! Și cînd te gîndești că te-am ocărit, ți-am zis neghiob, ție, cel mai înțelept dintre oameni !

Și cuprinzîndu-l, îl sărută tandru.

– Cîndva, întocmai ca acum, arhitectul florentin Filippo Brunelleschi, urmă apoi Mèrula, găsea într-un beci ca acesta, chiar sub propria lui casă, statuia de marmoră a zeului Mercur. Probabil că pe vremea cînd creștinii, biruindu-i pe păgîni, nimiceau idolii, ultimii închinători ai zeilor, văzînd perfecțiunea anticelor statui și dorind să le scape de pieire, le ascundeau în asemenea subterane zidite din cărămidă.

Grillo îl asculta zîmbind fericit, fără să bage de seamă fluierul păstorului venind din cîmpie, nici behăitul de oi pe izlaz. Printre dealuri cerul se îmbăia în lumină, transparent ca apa, și campanilele își trimiteau pînă departe deasupra Florenței sonul lor proaspăt și matinal.

– Încet ! Încetișor ! Mai la dreapta, uite așa-a ! Cît mai departe de zid, dirija lucrătorii messer Cipriano. Căpătați fiecare cîte cinci grossi de argint dacă o scoateți nevătămată.

Zieța urca încetișor la suprafață.

Ieșea din beznele subterane, din mormîntul ei milenar cu același zîmbet senin, ca odinioară din spuma mării.

Slavă ție, o, mamă-Afrodita cu coapse de aur,

Cupă-a plăcerii zeiești și pămînteanul desfăt...

îi salută apariția Mèrula.

Sus, pe bolta cerului, stelele se stinseseră toate, în afară de Venus, care scînteia ca un diamant pe purpura zorilor, în timp ce din pămînt zeița își ridica fruntea, săltîndu-se peste marginea mormîntului.

Giovanni îi privi chipul luminat de primele raze ale zorilor și, palid de groază, șopti :

– Drăcoaica Albă ! Maica Bălaie...

Sări în picioare, gata s-o ia la fugă.

Dar curiozitatea învinse. Dacă i s-ar fi spus că face un păcat de moarte, pentru care va fi osîndit să ardă în veci în focul Gheenei, tot n-ar fi fost în stare să-și ia privirile de la trupul acesta gol și neprihănit, de la chipul acesta sublim.

Nici măcar pe vremea cînd Afrodita era stăpîna lumii nu o privise un altul cu atîta cutremurată venerație.

VI

Un dangăt picură din mica clopotniță a bisericuței satului.

Săpătorii întoarseră capetele și încremeniră locului. Sunetul acesta, în pacea dimineții, părea un strigăt de mînie și de jale.

Uneori, glasul de clopot subțirel și spart se stinge, de parcă și-ar fi pierdut toată vloga, ca numaidecît să înceapă a vui și mai ascutit, năvalnic, deznădăjduit.

– O, Isuse ! Mîntuiește-ne, Doamne ! gemu Grillo punîndu-și mîinile în cap. Dar ăsta-i pater Faustino ! Priviți, o mulțime pe drum... Strigă, ne-au văzut, dau din mîini. Aleargă înapoi... S-a zis cu bietul de mine !

Un grup de călăreți se apropie de Dealul Morii. Erau invitați poftiți să participe la săpături, dar care, rătăcind drumul, întîrziaseră.

Beltraffio le aruncă o privire fugară și, oricît era de buimăcit de

priveleştea zeiţei, chipul unuia din ei îi atrase atenţia. Îl surprinse expresia de atenţie rece şi calmă şi curiozitatea scormonitoare cu care necunoscutul o cerceta pe Venus – ambele atât de nepotrivite cu neliniştea şi sfiala ce-l stăpîneau pe Giovanni însuşi. Fără să ridice ochii de la statuia care îl robise, simţea tot timpul în spatele său prezenţa omului aceluia cu chip atât de neobişnuit.

– Iată ce zic eu, spuse messer Cipriano, după o clipă de gîndire, vila se află la doi paşi. Porţile sînt zdravene, rezistă la orice asalt...

– Că bine ziceţi ! se bucură Grillo. Ia hai, fraţilor, mai repejior, mai repejior !

Se îngrijea de idol cu o duioşie maternă.

Şi statuia fu transportată cu bine peste Rîpa Mocirloasă.

Apucară doar să treacă pragul casei, cînd în vârful Dealului Morii se şi ivi făptura ameninţătoare a lui pater Faustino, cu braţele ridicate spre cer.

Catul de jos al vilei este nelocuit. Uriaşa sală cu zidurile şi bolţile văruiate în alb servea drept adăpost uneltelor de plugar şi ulcioarelor mari de lut pentru depozitat uleiul de măsline. Paiele de grîu îngrămădite într-un colţ alcătuiau o claie aurie ce se ridica pînă la tavan.

Şi pe aceste paie, umil aşternut de ţară, fu culcată cu mare grijă zeiţa.

Numai ce se adunară toţi şi se închiseră porţile, că se auziră strigăte, ocări şi bătăi răsunătoare.

– Deschideţi ! Deschideţi ! strigă cu glas subţirel şi spart pater Faustino. Vă conjur în numele Dumnezeului viu, deschideţi !

Messer Cipriano urcă pe o scară interioară de piatră pînă la fereastra îngustă cu zăbrele situată mult deasupra podelelor, îşi roti privirea asupra mulţimii, se convinse că nu e prea numeroasă şi, cu zîmbetul specific politeţii sale rafinate, începu tratativele.

Preotul nu se lăsa de loc, cerînd să i se restituie idolul, pentru

că, după spusele sale, ar fi fost găsit între hotarele cimitirului.

Consulul Calimalei, hotărînd însă să recurgă la o stratagemă, dat fiind că se aflau în stare de război, declară ferm și cu tot calmul:

– Mai bine plecați ! Am trimis un curier la Florența, la căpetenia străjilor și în două ore un batalion de cavalerie va fi aici. Nimeni nu va intra cu forța în casa mea fără a-și lua pedeapsa.

– Spargeți porțile, strigă preotul, nu vă temeți. Cu noi e Dumnezeu ! Spargeți-le !

Și smulgînd securea din mîinile unui bătrînel urduros pe al cărui obraz blajin, legat cu un ștergar, pesemne de durere de dinți, se așternea o mare plictiseală, lovi el însuși cu putere în poartă.

Dar mulțimea nu-i urmă pilda.

– Don Faustino, don Faustino, molfăia bătrînelul cel blajin, apucîndu-l ușurel de cot, sîntem oameni săraci, iar banii nu se scot cu sapa din pămînt. Dacă ne cheamă la judecată, am feștelit-o !...

Mulți din cei ce se îngrămădeau la poartă, auzind de străji, nu știau cum s-o șteargă mai repede și pe nebăgate de seamă.

– Firește, dacă l-ar fi găsit pe pămîntul lui, al bisericii, adică, alta era socoteala, cugetau unii.

– Da, ia spuneți, pe unde trece hotarul ? Păi după lege, fraților...

– Care lege ? Legea e ca pînza de păianjen – musca pică-n plasă, iar bărzăunele se duce cu pînză cu tot. Ce, legea-i scrisă pentru domni ? se împotriveau alții.

– Și asta-i drept ! Fiecare-i stăpîn pe pămîntul lui.

În vremea asta Giovanni nu-și mai lua ochii de la Venus, salvată printr-o minune.

O rază de soare, cea dintîi, pătrunse prin fereastra laterală și trupul de marmoră, încă necurățat pe de-a-ntregul de țărînă, prinse a scînteia ca și cum s-ar fi tolănit anume să se încălzească sub razele lui după îndelunga-i întemnițare în bezna și răceala subteranei. Și firele subțiri și galbene de paie luau foc sub scînteia lui, încununînd

chipul zeiței cu un nimb umil, însă de o neasemuită frumusețe.

Și din nou îl zări Giovanni pe necunoscut.

Omul îngenunchiase lângă Venus și, scoțind un compas, un echer și un raportor de aramă din cele folosite de matematicieni începu să măsoare diferite părți ale corpului superb, aplecându-se mult încît barba lui bălaie atingea marmora, cu buzele subțiri încleștate sever, cu aceeași stranie curiozitate pe chipul calm și dîrz, iar în ochii adînci de un albastru limpede cu neschimbata-i răceală de gheață.

„Ce face ? Și cine-i ?” se întreba Giovanni cu mirare crescîndă, aproape cu teamă, urmărind mișcările îndrăznețe ale degetelor care alunecau iute pe trupul zeiței, dezlegîndu-i taina farmecului, pipăind și cercetînd fiecare cută abia vizibilă a marmorei.

Între timp, la poarta vilei, mulțimea de săteni cu fiecare clipă se rărea, se topea.

– Încotro ? Stați pe loc, nelegiuîților ! Vînzători de Cristos ! V-ați speriat de străjile de la oraș ? De puterea Anticristului nu vă e teamă ? zbierea preotul întinzînd brațele după ei. *Iipse vero Antichristus opes malorum effodiet et exponet.* Așa spunea marele dascăl Anselmo de Canterbury. Mă auziți – *effodiet* ! Anticristul va dezgropa zeii antici și-i va aduce iarăși în lume...

Dar nu-l mai asculta nimeni.

– Tii, da bătaios mai e și pater Faustino al nostru ! clătina din cap a mirare morarul, om cu scaun la cap. Te uiți la el, numai oase înșirate, te și miri unde i se mai ține sufletul, da ia uite-l cum cotcodăcește ! Să fi găsit, hai, o comoară...

– Cică idolul ar fi de argint.

– Da de unde ! Doar l-am văzut cu ochii mei... O muiere de marmoră, goală pușcă, de ți-i mai mare rușinea...

– Să ne mînjim mîinile cu o tîrfă ca asta ?

– Încotro, Sachello ?

– La câmp, că se face târziu.

– Du-te cu Dumnezeu. Eu o iau înspre vie.

Toată furia părintelui se întorsese împotriva parohienilor.

– Aha ! D-ăştia-mi sînteţi ? Cîini necredincioşi ! Os de mitocan ! Vă lăsaţi păstorul de izbelişte ? Ştiţi voi oare, blestemaţilor, că dacă nu m-aş ruga pentru voi zi şi noapte, bătîndu-mă cu pumnii în piept şi plîngînd cu lacrimi amare, postind, afurisitul vostru de sat de mult s-ar fi scufundat în iad ? Dar să ştiţi, de aici încolo s-a terminat ! Vă las în plata Domnului şi-mi scutur colbul de pe tălpi ! Blestemat fie pămîntul acesta ! Blestem să cadă asupra apei şi pîinii, şi a turmelor şi copiilor şi nepoţilor voştri ! Nu vă mai sînt părinte, nu vă mai sînt păstor ! Anatema să cadă asupra voastră !

VII

În tihna ce domnea înăuntrul vilei, unde zeiţa odihnea pe auritul aşternut de paie, Giorgio Mèrula se apropie de necunoscut.

– Cauţi proporţiile divine ? îl întreabă cu zîmbet protector. Vrei să reduci frumosul la un calcul matematic ?

Braţele compasului continuară să se apropie şi să se depărteze, descriind figuri geometrice regulate. Necunoscutul doar îl privi tăcut, de parcă n-ar fi auzit întrebarea, şi se adînci din nou în lucru. Cu o mişcare calmă şi măsurată el duse raportorul la inegalabila, superba gură a Afroditei – numai vederea acestui zîmbet umplea de groază inima lui Giovanni – şi numără subdiviziunile, înscriind cifra în carnet.

– Îmi dai voie să te sîcîi cu o întrebare ? După cum vezi, curiozitatea nu-mi dă pace ! Cam cît măsoară ?

– Raportorul nu dă măsura exactă, răspunde omul fără chef. De obicei, ca să aflu proporţiile, eu împart faţa omenească în grade,

subdiviziuni, secunde și terții. Fiecare din ele reprezintă a douăsprezecea parte a celei precedente.

– Ca să vezi ! se minună Mèrula. Probabil, ultima din ele nu e nici cît firul de păr cel mai fin. De cinci ori a douăsprezecea parte...

– Terția, îi explică tot așa fără chef interlocutorul, reprezintă a patruzeci și opta mie opt sute douăzeci și treia parte a întregului obraz.

– Cît trăiești, înveți ! N-aș fi crezut că se poate ajunge la asemenea precizie ! ridică Mèrula din sprîncene, zîmbind ironic.

– Cu cît măsurătorile sînt mai exacte, cu atît e mai bine, observă necunoscutul.

– O, desigur... Desigur !... Deși, drept să-ți spun, în artă, în domeniul frumosului, toate aceste calcule matematice, grade, secunde... Mărturisesc, nu-mi vine a crede că în focul inspirației, ca să zic așa, pradă aceluia har sădit numai de Cel-de-sus, un pictor să poată...

– Desigur, aveți perfectă dreptate... se învoi cu un aer plictisit necunoscutul. Și totuși ești curios să știi...

Și aplecîndu-se, numără subdiviziunile ce indicau pe raportor distanța de la rădăcina părului și pînă la bărbie:

„Să știi ! exclamă în sinea lui Giovanni. Poți ști și măsura în artă ? Ce nebunie ! Oare omul acesta nu intuiește, nu-și dă seama ?“...

Mèrula, voind pesemne să-l atingă unde-l doare și să-l provoace la o dispută, vorbește despre perfecțiunea anticilor, adăugînd că trebuie să imitați. Interlocutorul său tăcea însă și, doar cînd sfîrși Mèrula, strecură cu o umbră de zîmbet ascunsă în barba bogată :

– Cine poate bea din izvor, se va lipsi de pocal.

– Ei bine, exclamă învățatul, dacă și pe antici îi asemeni cu apa din pocal, atunci care e izvorul ?

– Natura, răspunde simplu necunoscutul.

Iar cînd Mèrula se aprinse, vorbindu-i în fraze pompoase, iritat, omul cel straniu nu-l mai contrazise. El doar încuviința cu acea politețe care nu obligă la nimic, în timp ce privirea plictisită a ochilor ca de gheață devenea tot mai rece, mai nepăsătoare.

În cele din urmă, Giorgio tăcu, epuizîndu-și toate argumentele. Și atunci omul îi arătă unele scobituri atît de fine, încît nu le puteai distinge nici la lumina puternică și nici la cea slabă. Doar petrecînd mîna pe suprafața netedă a marmorei, simțai incomparabila finețe a daltei. Și cu o singură privire pornită de undeva din adînc, străină de orice exprimare vădită a încîntării, o privire scormonitoare, care voia să știe și să descopere tot, omul învăluî întreg trupul zeiței.

„Și eu care credeam că nu simte nimic! se minună Giovanni. Dar dacă simte, cum de mai poate măsura, socoti, descompune în cifre? Cine-i omul acesta?”

– Messer, șopti Giovanni la urechea bătrînului, auziți, messer Giorgio? Cum îl cheamă pe omul acesta?

– Aici îmi erai, călugărașule? spuse Mèrula întorcîndu-se. Uitasem de tine. Dar cum de nu l-ai recunoscut? E favoritul tău, messer Leonardo da Vinci.

Și Mèrula îl prezintă pe Giovanni artistului.

VIII

Se întorceau la Florența.

Leonardo mergea călare, la pas. Beltraffio pe jos, alături. Erau singuri.

Printre rădăcinile negre ale măslinilor care șerpuiau pe pămînt izbucnind la suprafață, pretutindeni înverzea iarba smălțată cu iriși sinilii ca cerul, încremeniți pe lujerele nalte. Era o liniște cum se întîmpla numai în zorii de primăvară timpurie.

„El să fie? se întreba Giovanni, urmărindu-i fiecare gest și

mișcare și pe toate găsindu-le interesante.

Avea ceva mai mult de patruzeci de ani. Când tăcea, dus pe gânduri, ochii de un albastru limpede priveau cu sfredelitoare răceală pe sub sprâncenele încruntate. Dar numaidecât se îmblânzeau când începea să vorbească. Barba lungă, bălaie ca și părul mătăsos, luminos și buclat, îi dădea un aer falnic.

Chipul de o mare finețe, aproape feminin, era plin de un farmec nespus, și vocea, cu toată statura maiestooasă și trupul voinic, era subțire, ciudat de înaltă, foarte plăcută, dar nicidecum vajnică, barbară. Mîinile cu care ținea dîrlogii – și după felul cum îi ținea, Giovanni își dădea seama că posedă o mare forță – le avea frumoase, delicate, cu degetele lungi și subțiri ca de femeie.

În depărtare se și vedeau zidurile orașului. Prin pîclele dimineții în care se înfășurase soarele se întrezărea cupola Domului și turnul de la Palazzo Vecchio.

„Acum ori niciodată, se îmboldea în gînd Beltraffio. Trebuie să mă hotărîsc să-i spun că vreau să intru ucenic la atelierul său“.

Iar Leonardo își opri calul și urmărea zborul planat al unui tînr erete, care, pîndindu-și prada – o rață sau un stîrc în stufărișul de baltă pe malul rîului Mugnone – plana în cercuri line. Căzu apoi ca o piatră din înalt, cu un scurt strigăt prădalnic, și pieri dincolo de desiș. Leonardo îl urmărea cu privirea, fără a scăpa din ochi nici o meandă a zborului său, nici o bătaie de aripă, nici o mișcare, apoi deschise carnetul ce-l ținea prins cu un lînțișor de brîu și începu să noteze, probabil observațiile cu privire la zborul păsărilor.

Băgînd de seamă că ține creionul nu în dreapta, ci în stînga, își spuse : „E stîngaci“, dar numaidecât își aminti zvonurile cum că Leonardo își scrie lucrările cu o scriere ciudată, pe dos, nu de la stînga, cum se scrie în Orient, care se poate citi numai în oglindă. Se spunea că folosește această scriere ca să-și poată păstra în taină gîndurile nelegiuite și eretice cu privire la natură și la Dumnezeu.

„Acum ori niciodată ! repetă Giovanni, și deodată îi răsăriră sub frunte cuvintele aspre ale lui Antonio da Vinci : «De vrei să-ți osîndești sufletul la pierzanie, ei bine, atunci du-te, du-te... Messer Leonardo e un eretic și un păgîn»“.

În vremea asta Leonardo îi arăta cu zîmbet un pui de migdal : subțire, fragil, singuratic. Migdalul creștea pe un vîrf de dîmb, și golaș încă și rebegit, își și pusese haina sărbătorească a florilor de un trandafiriu pal. Scăldate în belșugul luminii, florile se desenau gingașe pe albastrul cerului.

Însă Beltraffio nu era în stare să se bucure. În piept inima îi era grea, frămîntată de neliniști.

Atunci, parcă ghicindu-i focul, Leonardo, cu o privire de tihnă în ochi, rosti blînd cîteva vorbe pe care Giovanni și le-a amintit de multe ori mai tîrziu.

– Dacă ții să ajungi artist, înlătură din calea ta orice grijă și amărăciune, totul în afară de artă. Sufletul să-ți fie ca oglinda care reflectă toate cîte sînt în jur, toate mișcările și toate culorile, ea însăși rămînînd limpede și netulburată.

Cu aceasta intrară pe porțile Florenței.

IX

Beltraffio porni spre Santa Maria del Fiore, unde în dimineata aceea trebuia să predice fratele Girolamo Savonarola.

Ultimele sonuri ale orgii se stingeau în ecouri sub bolțile sonore. Mulțimea umplea catedrala cu răsuflarea-i caldă înăbușitoare, și cu foșnete. Copiii, femeile, bărbații, erau despărțiți unii de alții prin perdele. Sub ogivele bolților ce se pierdeau în nalturi domnea o umbră tainică și deasă ca de codru bătrîn. Iar jos, ici-colo, razele soarelui se fărîmițau în vitraliile cu limpezi și dense culori și răsfrîngeau o ploaie de reflexe în toate culorile curcubeului

peste valurile vii ale mulțimii și peste piatra cenușie a coloanelor. Deasupra altarului pîlpîiau roșietice luminile sfeșnicelor cu șapte brațe.

Liturgia se terminase. Mulțimea îl aștepta pe predicator. Toate privirile erau îndreptate spre amvonul către care ducea o scară de lemn abruptă, lipită de una din coloanele din mijlocul naosului.

Giovanni, aflat și el în mulțime, pleca urechea la șoptele vecinilor.

– Mai e mult ? întreba cu vocea stinsă, sufocată, un om mărunț, cu fața palidă, numai broboane de sudoare și părul lipit de frunte, prins cu o curelușă, pesemne un dulgher.

– Numai Dumnezeu știe, îi răspunse un uriaș cu obrazul lătăreț și rumen, cu respirația gîfîită, după toate semnele, cazangiu. Are el la San Marco un călugăr pe nume Maruffi, bîlbîit și sărac cu duhul. Cum spune acela „du-te“, o și pornește. Deunăzi am așteptat patru ceasuri în șir, ziceam că nu mai vine și nu mai predică, cînd colo, numai ce-l văd că apare.

– O, Doamne, Dumnezeule ! suspină dulgherul. Aștept aici de la miezul nopții și abia mai mă țin picioarele, de foame mi se face negru pe dinaintea ochilor. N-am pus strop de apă în gură. Măcar de m-aș putea chirci pe vine și tot ar fi ceva.

– Îți spuneam eu, Damiano, că trebuia să venim din vreme. Iacătă, cît sîntem de departe, n-o să auzim nimic.

– De asta să n-ai teamă, frățioare, îl liniști cineva din mulțime. Cînd o porni să tune și să fulgere, nu numai surzii, dar și morții din morminte au să-l audă...

– Cică astăzi are să prorocească...

– Ba nu, cît nu-i zidită Arca lui Noe...

– Oare n-ați auzit ? Arca-i făcută gata pînă la ultima scîndură. Ba i s-a dat și o tălmăcire tainică : lungimea ei – credință, lățimea – iubire, înălțimea – speranță. Scris e în scripturi – grăbiți-vă a intra în

Arca Mîntuirii cîta vreme mai sînt deschise uşile ! Vremea este aproape, şi-au să se închidă uşile şi mulţi vor plînge că nu s-au pocăit, că n-au intrat...

– Astăzi, fraţilor, predică despre potop, versetul al şaptesprezecelea, capitolul şase din Cartea Facerii.

– Zice lumea c-ar fi avut o nouă arătare, despre foamete, molimi şi război.

– Zicea doftorul de cai din Vallombrosa că s-ar fi războit deasupra satului, în ceruri, oşti fără număr, că se auzea zvon de paloşe şi de zale...

– Să fie adevărat, oameni buni, că ar fi apărut sudoare de sînge pe chipul Preacuratei de la Santissima Annunziata dei Servi ?

– Păi cum ! Şi din ochii Madonnei de la podul Rubaconte în fiecare noapte curg lacrimi. Tuşa Lucia le-a văzut cu ochii ei !

– Semn rău, vai de capul nostru ! Nu-i a bine ! Doamne, miluieşte-ne pre noi păcătoşii...

Se sîrni forfotă în partea femeilor : leşinase o bătrînică, strivită de mulţime. Cei din jur se căzneau s-o ridice şi s-o aducă în simţiri.

– O mai fi mult ? Că nu mai am putere să aştept ! aproape plîngea dulgherul ştergîndu-şi sudoarea de pe faţă.

Mulţimea îşi pierduse şi ultimul strop de răbdare, prea era aşteptarea fără sfîrşit.

Deodată marea de capete tălăzui. Foşniră şoapte.

– Vine, vine, vine ! Ba nu, nu-i el, ci fra Domenico da Pescia. Ba-i el, el ! Uite-l că vine !

Şi Giovanni văzu urcînd încet în amvon şi dîndu-şi gluga pe spate o făptură cu faţa suptă, galbenă ca turta de ceară, cu buze groase şi fruntea joasă. Purta veşmînt de dominican, negru cu alb, încins cu un capăt de frînghie peste mijloc.

Omul lăsă să-i cadă mîna stîngă pe marginea amvonului, istovit parcă, iar dreapta, strîngînd crucifixul, o ridică şi o întinse înainte,

rotind asupra mulțimii încet și în tăcere privirea de jar.

Se lăasă o tăcere atît de adîncă, încît fiecare își putea auzi bătaia inimii.

Ochii imobili ai monahului scăpărau ca tăciunii, tot mai tare. Tăcea, și așteptarea devenea insuportabilă. O clipă încă, și mulțimea, nemaiputînd s-o îndure, va urla de groază.

Dar tăcerea se-nchegă și mai profundă, mai înfiorătoare.

Și brusc, în liniștea de moarte explodează strigătul sfîșietor, neomenesc al lui Savonarola :

– *Ecce ego adduco-aquas super terram !* Și am să revărs apele asupra pămîntului !

Deasupra mulțimii bîntui un suflu de groază.

Giovanni simți că pălește. I se părea că pămîntul i se clatină sub picioare și bolțile catedralei sînt gata să se surpe, strivindu-l sub greutatea lor. Alături, colosul de cazangiu tremura ca frunza de-i clănțăneau dinții în gură. Crispat, cu ochii închiși, dulgherul se făcuse ghem, trăgîndu-și capul între umeri, de parcă se aștepta să fie lovit.

Ceea ce urmă nu aducea a predică, ci mai degrabă a delir care, tălăzuind deasupra-le ca un vîrtej, purta cu el toată această mulțime cum poartă furtuna frunzele moarte.

Giovanni asculta aproape fără să înțeleagă. Îi ajungeau la urechi cuvinte disperate.

– Priviți, priviți, iată, cerurile s-au întunecat. Și soarele e roșu ca sîngele închegat... Fugiți ! Fugiți !... Va cădea ploaie de foc și pucioasă, va cădea grindină din pietre încinse, stînci întregi ! *Fuge, o, Sion, quae habitas apud filiam Babylonis !...*

– O, Italie, veni-vor asupra ta cazne după cazne. Cazna războiului, după foamete, și cazna ciumei, după război ! Chin și caznă aici și acolo ! Pretutindeni !...

– N-o să fie destui oameni vii pentru a-i îngropa pe morți ! Vor

fi atâtea case, încât groparii vor ieși pe străzi să strige : „Cine mai are morți ? și vor umple carele cu vîrf, și așezîndu-i în stive, îi vor arde. Și din nou vor ieși în străzi să strige : „Cine mai are morți ? Cine mai are morți ?“ Și veți alerga voi să le spuneți : „Iată-l pe fiul meu, iată-l pe fratele meu, iată-l pe soțul meu !“ Și groparii vor trece mai departe, strigînd : „Nu mai aveți morți ? Cine mai are ?“

– O, Florența ! O, Roma ! O, Italia ! Vremea cîntărilor și festinelor a trecut. Sînteți atinse de molimă, de o molimă ucigătoare. Doamne, fii martor că am vrut să sprijin cu slova mea această ruină. Dar nu mai pot, nu mai știu ce să spun ! Nu-mi rămîne decît să plîng, să mă înec în lacrimi. O, mizericordie, mizericordie !... O, bietul meu popor ! O, Florența !...

Deschise brațele ca pentru o îmbrățișare și ultimele cuvinte le rosti într-o șoaptă abia auzită. Și ele plutiră deasupra mulțimii și se stinseră ca foșnetul de vînt printre frunze, ca un suspin de neîarmurită milă.

Iar Savonarola, lipindu-și buzele de crucifix, căzu sleit în genunchi și plînse în hohote.

Sonuri lente, grele de orgă vuiră, crescînd în putere din ce în ce, pînă la necuprins, tot atît de solemne și de cumplite ca vuietul oceanului în noapte.

În mulțimea femeilor cineva izbucni isteric :

– *Misericordia !*

Și mii de glasuri îi răspunseră, unindu-se într-unul singur. Și oamenii cădeau în genunchi asemenea spicelor sub vînt, șir după șir și val după val, îngrămădindu-se ca oile speriate de furtună, și de-a valma cu sunetele orgii se înălță către Dumnezeu, ca o chemare a unor ființe care pier, strigătul de căință al mulțimii cutremurînd coloanele de piatră, bolțile catedralei, pămîntul întreg.

– *Misericordia ! Misericordia !*

Căzut cu fața la pămînt, Giovanni plîngea în hohote. Simțea în

spate greutatea cazangiului, care, din pricina înghesuiei, se trîntise peste el și răsuflîndu-i fierbinte în ceafă, sughița de plîns. Alături suspina straniu a neputință dulgherul cel mărunt, înecîndu-se de plîns, ca un copil care și-a pierdut o jucărie, și din cînd în cînd striga ascuțit :

– *Misericordia ! Misericordia !*

Beltraffio prefiră în minte deșertăciunea trufiei sale și a dragostei de cunoaștere, dorința de a-l părăsi pe fra Benedetto, ca să se dedice științei lui Leonardo, poate vrăjmașă lui Dumnezeu. Își aminti și de noaptea aceea de pe Dealul Morii, lumeasca sa încîntare înaintea frumuseții Demonului Alb și, ridicînd brațele spre cer, răcni cu tot atîta disperare ca și ceilalți.

– Miluiește-mă, Doamne ! Am păcătuit înaintea ta ! Iartă-mi greșelele și mă miluiește !

Și înălțînd fața udă de lacrimi, îl zări deodată, nu departe, pe Leonardo. Artistul stătea sprijinit de o coloană, în dreapta ținea neschimbatul său carnet, iar cu stînga desena, ridicînd din cînd în cînd ochii spre amvon, pesemne în speranța să mai zărească o dată chipul predicatorului.

Însingurat în mulțimea cuprinsă de groază, străin tuturor, Leonardo arăta calm. Ochii de gheață albaștri luminoși și gura cu buzele subțiri, strînse ca la un om cu atenția încordată, nu exprimau batjocură, ci doar curiozitate – aceeași cu care măsurase cîndva, folosind uneltele de matematician, trupul Afroditei.

Lacrimile se uscară pe obrazul lui Giovanni, rugăciunea de pe buze amuți.

La ieșirea din biserică, se apropie de Leonardo și-i ceru permisiunea să vadă schița din carnet. La început artistul se împotrivi, însă Giovanni îl privea cu implorare și în cele din urmă Leonardo, retrăgîndu-se cu el mai la o parte, îi întinse carnetul.

Și Giovanni văzu o cumplită caricatură.

Ea îl înfățișa nu pe Savonarola, ci un demon bătrîn și slut, într-o sutană, întrucîtva asemănător cu predicatorul, o făptură care, istovindu-se în penitențe, nu-și înfrînsese trufia și poftele trupești. Falca de jos îi ieșea în afară, cute adînci brăzdau obrajii și gîtul cu pieile lăbărtate și negre ca de stîrv, sprîncenele ridicate se ariceau stufos, iar privirea neomenească, plină de o rugă dîrză, aproape învrăjbită, era îndreptată în sus, spre ceruri. Tot ce era în el dement și sumbru și răspîndea groază, lăsîndu-l în puterea și la bunul plac al bîlbîitului prezicator Maruffi cel sărac cu duhul, era studiat și dezvăluit pînă la capăt în acest desen, fără mînie sau milă, ci cu o netulburată limpezime a măiestriei.

Giovanni își aminti atunci cuvintele lui Leonardo :

„Sufletul artistului trebuie să fie ca oglinda care reflectă toate cîte sînt în jur, toate mișcările și toate culorile, ea însăși rămînînd limpede și netulburată“.

Și ridicînd ochii la Leonardo, ucenicul lui fra Benedetto știu că nu e în stare să plece de lîngă el chiar de-ar fi să se convingă cu ochii lui că Leonardo este într-adevăr sluga preaplecată a lui Anticrist, chiar de l-ar amenința flăcările veșnice ale Gheenei. O forță mai presus de puterile sale îl mîna spre dînsul și trebuia să-l cunoască pînă la capăt.

X

La vreo două zile după aceea, în casa din Florența a lui messer Cipriano Bounaccorsi, foarte ocupat cu o seamă de treburi negustorești care-i căzuseră pe cap toate o dată (motiv pentru care nu apucase să transporte statuia Venerei la oraș), dădu năvală Grillo cu vestea că pater Faustino, parohul bisericii din San Gervasio, părăsind satul păstorit, se dusesse pînă la cătunul de munte San Maurizio, și acolo, băgînd lumea în sperieți cu amenințarea

flăcărilor iadului, strânsese un grup de țărani, și asediind noaptea vila lui Buonaccorsi, a spart poarta, aproape l-a omorât în bătaie pe grădinarul Strocco și a legat în cujbe străjile ce o păzeau pe Venus.

Fu rostită apoi asupra Venerei o rugăciune – *oratio super officies vasaque in loco antiquo reperta* – transmisă din tată în fiu din cele mai vechi timpuri, pe care slujitorul bisericii o rostea asupra statuilor și vaselor ce se descopereau în străvechile sarcofage, rugându-l pe Dumnezeu să purifice obiectele dezgropate de profanarea păgînă și să le întoarcă spre folosul sufletelor creștinești și întru gloria Tatălui, Fiului și a Sfântului Duh – *ut omni immunditia depulsa sint fidelibus tius utenda per Christum dominum nostrum*. Apoi statuia de marmoră a fost spartă, cioburile aruncate în cuptor și arse, se prepară din ele var și cu acesta se vărui zidul cimitirului sătesc, de curînd ridicat.

La auzul veștilor, în timp ce bătrînul Grillo numai că nu plîngea de mila idolului, Giovanni simți că i se încheagă în suflet o hotărîre fermă. În aceeași zi se duse la Leonardo, rugîndu-l să-l primească ucenic în atelierul său.

Și Leonardo îl primi.

La puțină vreme după aceea se răspîndi în Florența vestea că regele Franței, Carol al VIII-lea, cel prea creștin, punîndu-se în fruntea unor oști fără număr, pornise război contra Italiei cu gîndul să cucerească Neapole și Sicilia, poate și Roma și Florența.

Florentinii erau îngroziți, căci vedeau în aceasta împlinirea prorocirii fratelui Girolamo Savonarola. Așadar, se dezlănțuiau caznele prorocite și paloșul Domnului avea să cadă asupra Italiei.

ECCE DEUS – ECCE HOMO

I

„Dacă vulturul, deși-i atât de greu, planează pe aripile desfăcute în aerul rarefiat și marile corăbii se duc și vin pe apă, de ce n-ar putea și omul, devenind stăpîn pe răsuflarea vîntului, să se ridice în slăvi ca un învingător ?“

Cuvintele acestea, așternute cu cinci ani în urmă, Leonardo avea să le descopere pe fila unui jurnal vechi. Și alături figura un desen : prăjina, prelungită de o tijă cilindrică de metal susținea o pereche de aripi care se puneau în mișcare prin mînuirea unor sfori.

Mașinăria i se păru cam greoaie și slută.

Noul său aparat amintea un liliac. Scheletul aripii, la fel ca mîna omenească, poseda cinci degete, și o seamă de încheieturi care îi permiteau să se îndoaie. Un tendon din curea de piele argăsită unea în chip de mușchi degetele, dublat apoi de șireturi de mătase brută și de o pîrghie reglată cu ajutorul unei scoabe. Aripa era ridicată prin intermediul unei tije și al unui volant. Taftaua scrobită prin care nu pătrundea aerul se putea strînge și desface, după voie, semănînd cu pielița unei labe de gîscă. Cele patru aripi, lungi de patruzeci de coți și late de opt, se mișcau două cîte două, în cruce, ca picioarele calului. Ele descriau o mișcare spre spate, propulsînd aparatul înainte, apoi alta în jos, ridicîndu-l în aer. Omul, stînd în poziție verticală, trebuia să-și petreacă picioarele prin scări și să pună cele patru aripi în mișcare prin intermediul șireturilor, scripeților și

pîrghiilor. Capul guverna cîrma cea mare, îmbrăcată în pene asemenea unei cozi de pasăre.

Dar înainte de a se ridica în aer și a-și desface aripile, pasărea trebuie să se salte de la pămînt. Lăstunul-de-stîncă de pildă, cel care are piciorușele scurte, dacă-l așezi jos pe pămînt, se zbate și nu se poate înălța.

Două scărițe de trestie înlocuiau lăbuțele de pasăre. Leonardo știa din propria experiență că perfecțiunea alcătuirii unei mașini se împletește, de obicei, cu armonia proporțiilor și eleganța tuturor părților componente. Aspectul urît al scărițelor, la care nu putea renunța totuși, îi sădea în inimă îndoieli.

Se cufundă din nou în calcule matematice, căutînd greșeala, dar n-o putu dibui. Scos din sărite, tăie cu condeiul de sus pînă jos pagina înnegrită de rîndurile dese de cifre și scrise pe margine : „Greșit !“, adăugînd alături, cu litere de-o șchioapă, o vorbă de ocară : „La dracu !“

Calculele deveneau tot mai încurcate : greșeala de negăsit lua proporții.

Iar flacăra lumînării clipea inegal, supărînd ochii. Deodată motanul, care apucase să tragă un pui de somn, sări pe masă, se întinse cu desfătare și, arcuind-și spinarea, începu să se joace, lovind cu lăbuțele pasărea împăiată și mîncată de molii ce atîrna de o sfoară pe stîngie.

Ea îi servea lui Leonardo pentru determinarea centrului de greutate, atunci cînd studia zborul. Cînd artistul, enervat, dădu la o parte motanul, acesta, dînd să cadă, mieună jalnic.

– Bine, fie, culcă-te unde vrei, numai să nu mă împiedici de la lucru, îl mîngîie Leonardo cu duioșie pe spinare.

Scînteia pîlpîia în blana neagră. Adunîndu-și lăbuțele moi sub el, motanul se instalează alături, grav și pașnic, torcînd încetîșor și fixîndu-și stăpînul cu pupilele lui verzi, pline de patimă și taină.

Din nou se înșirară cifre, paranteze, fracții, ecuații, rădăcini pătrate și cubice.

Cea de-a doua noapte de nesomn se scurgea pe nesimțite.

De aproape o lună, de când se înapoiase de la Florența, lucra fără să iasă din casă, preocupat numai de mașina de zbor.

Pe fereastra deschisă priveau țrengi de salcîm alb, presărînd uneori pe masă parfumate și gingașe flori. Razele lunii, îmblînzite de pîclele norilor roșietici jucînd în reflexele opaline, se strecurau furiș pe fereastră, amestecîndu-se cu sîngeriile lucori ale făcliei nemucărite.

Odaia era ticsită de aparate și mașini, servind la studiul domeniilor fizicii, chimiei, astronomiei, mecanicii, anatomiei.

Roți, pîrghii, arcuri, elice, țevi, axe, pistoane și alte părți de mașini – de aramă, de oțel, de sticlă – semănînd a monștri preistorici și a insecte uriașe, răsăreau din penumbră, împletite și întreșute. Într-un colț se zărea clopotul scafandului, în altul lucea cristalul aparatului de optică, înfățișînd un ochi de proporții colosale, scheletul de cal străjuia crocodilul împăiat, borcanul cu un făt omenesc pus în spirt, asemănător cu o palidă larvă uriașă, niște schiuri nautice ascuțite, în formă de luntre, și alături – probabil nimerise aici întîmplător din atelierul artistului – un cap de fată sau de înger modelat în lut, cu un zîmbet trist și jucăuș pe buze.

În fundul odăii, în gura topitoriei cu foale, luceau trandafirii tăciuni sub spuză.

Iar deasupra tuturor, mașina de zbor își desfăcea într-o mișcare largă aripile de la podele pînă la tavan – una îmbrăcată cu tafta, cealaltă goală încă. Și între ele, tolănit jos, pe dușumea, cu capul răsturnat pe spate, zăcea un om care pesemne adormise în timp ce lucra. Omul ținea în dreapta toarta unui căuș de aramă negru și afumat din care cursese plumb pe podea. O aripă atingea cu partea inferioară a scheletului aerian de trestie pieptul omului adormit și,

tresărind sub suflarea lui, de parcă era vie, foșnea atingînd tavanul cu vîrfu-i ascuțit.

În lumina incertă a lunii înfrățită cu a făcliei, mașina aceasta zburătoare, cu omul întins între aripile-i desfăcute, semăna a liliac uriaș gata să-și ia zborul.

II

Luna apusese. Dinspre grădinile ce înconjurau casa lui Leonardo situată la marginea orașului Milano, între cetate și mănăstirea Santa Maria delle Grazie, veni miros de mentă, melisă și mărar. În cuibul de deasupra ferestrei ciripiră rîndunele. La rîu, rațele se scăldau măcăind fericite.

Flăcăruia lumînării se topi în lumina zorilor. În atelier se auziră voci.

Erau ucenicii – Giovanni Beltraffio și Andrea Salaino. Giovanni copia o figură anatomică, șezînd în fața uneltei cu care se verifica perspectiva – o ramă pătrată cu o plasă de sfori înăuntrul ei, corespunzînd întocmai plasei de linii de pe hîrtia desenatorului.

Salaino, răsfățatul meșterului, un tînăr chipeș, cu ochi candizi și bucle blonde, așeza alabastrul pe o scîndură de tei, ce urma să fie grunduită. După el desena meșterul chipurile de îngeri.

– Ce zici, Andrea, îl întreba Beltraffio, messer Leonardo o să termine curînd mașina de zbor ?

– Știe Dumnezeu, răspunse Salaino, întrerupîndu-se din fluieratul unui cîntecel, în timp ce-și potrivea manșetele de atlas cusute cu argint, ale botinelor noi. Anul trecut s-a căznit două luni în șir, și ce-a ieșit ? Numai aiureală ! Să te ții de burtă, nu alta. Huiduma aceea de Zoroastro și-a dorit să zboare și nimic mai mult, că n-a fost chip să-l oprească nimeni. Cît l-a dăscălit meșterul ! Degeaba. Și închipuie-ți, s-a urcat pe acoperiș, caraghiosul,

înfășurat din cap pînă-n picioare cu bășici de porc și de bou, de parcă erau mătănii – asta ca să nu se facă zob cînd o cădea – și-a desfăcut aripile și mai întîi s-a înălțat sau poate l-a luat vîntul, nu știu bine. Mai apoi fu proiectat în sus. Noroc că i-a fost moale. N-a pățit nimic, însă bășicile au plesnit toate, încît s-a auzit o bufnitură ca de tun. Pînă și ciorile dintr-o clopotniță vecină s-au speriat și și-au luat zborul. Asta în timp ce noul Icar dădea din picioare și nu putea să iasă din grămada de bălegar !

În atelier intră cel de-al treilea ucenic, Cesare da Sesto, un bărbat nu tocmai tînăr, cu obrazul gâlbejit și bolnăvicios și ochi răi. Într-o mînă ținea un codru de pîine cu o felie de șuncă pe el, în cealaltă paharul cu vin.

– Ptiu, ce oțet ! scuipă el cu năduf, strîmbîndu-se. Și șunca e ca o talpă de gîscă. Mă mir, leafa-i de două mii de ducăți pe an, dar de hrănit hrănește oamenii cu tot soiul de porcării !

– Poate-i mai bun vinul din cămară, cel de sub scară ? îl îndemnă Salaino.

– L-am încercat și pe acela. E și mai prost. Da ce, iar te-ai înnoit ? admiră Cesare frumoasa beretă din catifea roșie a lui Salaino. Măi, dar strajnic ne gospodărim, n-am ce zice ! Viață de cîine ! La bucătărie de două luni n-au mai cumpărat jambon proaspăt. Marco se jură că meșterul n-are para chioară în buzunar – toți banii se duc pe blestematele acelea de aripi. Pe toți ne ține în mizerie din cauza lor. Și cînd colo, poftim, unde-s banii dumnealui ! Face daruri favoriților ! Berete de catifea ! Mă mir de tine, Andrea, cum de nu ți-e rușine să primești daruri de la streini ? Că doar messer Leonardo nu ți-e tată, nici frate, și nici tu nu ești de cinci ani...

– Cesare, interveni Giovanni, ca să schimbe vorba, deunăzi mi-ai făgăduit să-mi explici una din regulile perspectivei, îți aduci aminte ? Dascălul nostru o să mai întîrzie probabil. E atît de ocupat

cu mașina de zbor...

– Păi sigur, mai e vorbă ! O să dăm faliment cu toții din pricina ei, dracu s-o ia cu zborul ei cu tot ! Deși, la drept vorbind, dacă nu-i una, o să fie alta. Mi-aduc aminte cum, pe vremea cînd lucra la *Cina cea de taină*, îl apucase cheful să inventeze o mașină de preparat *cervellatta* milaneză, cîrnatul acela din măduvioare. Și nădăjduind întru perfecționarea industriei mezelurilor, capul apostolului Iacob cel Mare a rămas neterminat. Pe cea mai izbutită dintre madonnele sale a dat-o la o parte cît timp s-a ocupat cu fabricarea unei frigări automate în care claponii și purceii de lapte se rumenesc în mod egal pe toate părțile. Dar uriașa invenție a leșiei din găinaț ! Mă credeți, nu există fleac de care să nu se agațe messer Leonardo, cînd e să lase baltă pictura !

Și obrazul lui Cesare tresări schimonosit de un spasm, iar buzele subțiri se desfăcură într-un zîmbet înveninat.

– Oare de ce le-o fi hărăzit Dumnezeu talent unor asemenea oameni ? ! adăugă apoi încet și cu înrîncenare.

III

Iar Leonardo tot mai ședea plecat asupra mesei de lucru. O rîndunică țîșni pe fereastra deschisă și, lovindu-se de tavan și de pereți, se roti prin odaie, pînă ce se încurcă în curelele aparatului de zbor ca într-o capcană, prinzîndu-și aripile mici și vii în plasa tendoanelor de sfoară.

Apropiindu-se, Leonardo eliberă pe captivă cu grijă, ca să n-o doară, și, prinzînd-o în palmă, îi sărută căpșorul negru mătăsos și-i dădu drumul pe fereastră.

Rîndunica țîșni în văzuh cu ciripitul vesel și pieri în înalturi.

„Cît de ușor și de simplu !“ exclamă în sinea lui Leonardo, petrecînd-o cu privirea plină de invidie și tristețe. Apoi își înturnă cu

silă nespūsă ochii la mașina sa zburătoare, la mohorîtul schelet al uriașului liliac.

Omul care dormea jos, între aripi, deschise ochii.

Era Zoroastro sau Astro da Peretola, iscusitul fierar și mecanic florentin, ajutorul lui Leonardo.

Astro, un uriaș ciclop cu mișcările greoaie și un chip de copil nevinovat, veșnic mînjit cu funingine, sări în picioare frecîndu-și unicul ochi – celălalt i se scursese într-o zi, cînd i-a sărit o scînteie din vatra plină cu jărătic.

– Am adormit ! exclamă fierarul, apucîndu-se cu mîinile de cap. Naiba să mă ia ! Of, meștere, de ce nu m-ați trezit ? Și cît m-am zorit, crezînd că am s-o termin pînă-n seară și pe cea stîngă, ca mîine să putem zbura...

– Ai făcut foarte bine că te-ai odihnit, spuse Leonardo. Tot nu sînt bune de nimic aripile astea.

– Cum așa ? Iarăși nu sînt bune ? Nu, messere, așa nu mai merge. Cum voiți, dar mașina asta n-am s-o mai prefac. Cîți bani și cîtă muncă ! Și din nou se alege praful de toate ! Ce mai vreți de la ele ? Cu asemenea aripi și să nu se poată zbura ! Nu un om, un elefant pot duce aripile astea ! O să vedeți, messere. Îngăduiți-mi numai să le încerc o dată, o singură dată, măcar și deasupra apei, doar înot ca un pește, așa că fac o baie și atît, n-am să mă înec !

Și Astro își strînse mîinile a implorare.

– Mai rabdă, prietene, clătină din cap Leonardo, împotrivindu-se. Totul la timpul său. Altă dată...

– Altă dată, gemu fierarul aproape plîngînd. Și de ce nu acum ? O să vedeți că am să zbor, dacă vă spun !

– N-ai să zbori, Astro ! Se opune matematica !

– Știam eu ! Dar-ar toți dracii în matematica asta a domniei-voastre ! Ce alta face decît că seamănă îndoieli ? De cîți ani ne căznim la mașinăria asta ! Ne-a mîncat sufletul ! Orice amărît de

țințar, orice molie, ba și musca de bălegar, Doamne iartă-mă, și aceea zboară, iar oamenii numai se tîrăsc ca viermii. Se poate să nu te doară ? Ce să mai așteptăm ? Că doar aici-s aripile, iată ! Totul e gata ! Pune mîna pe ele și, făcînd semnul crucii, ia-ți zborul, ai zice... Și după aceea ia-l de unde nu-i...

Deodată își aminti ceva și chipul i se luminează.

– Stați să vă spun ceva, meștere, să vedeți ce vis am avut. Un vis de mirare !

– Iar ai visat că zbori ?

– Dar să vedeți cum ! Ascultați-mă numai. Se făcea că stau într-o sală plină de lume. Toți se uită la mine, mă arată cu degetul, rîd. Acu, zic, dacă n-am să zbor, mă fac de rîsul lumii. Și m-am săltat în sus, am dat zdravăn din mîini și am pornit să mă înalț. La început mergea greu, de parcă aveam un munte pe umeri, apoi, tot mai ușor tot mai ușor, mă înălțasem, eram gata să mă lovesc cu capul de tavan. Și toată lumea striga : priviți, priviți, zboară ! Da eu ies pe fereastră și mă înalț, mă înalț pînă-n slăvile cerului – numai vîntul îmi mai șuieră în urechi – și sînt vesel, îmi vine să rîd de plăcere : oare de ce, mă întreb, nu știam să zbor înainte ? Ori mă dezvășasem ? Că e atît de simplu ! Nu-i nevoie de nici o mașină !

IV

Pe scară se auziră răcnete, ocări, tropăit de pași. Ușa se dădu de perete și în odaie năvăli un om cu părul aspru și roșu ca focul și obrazul stacojiu, presărat cu pistrui. Era și acesta un ucenic de-al lui Leonardo, și anume – Marco d'Oggiono.

Înjurînd de mama focului, Marco aducea de urechi, cărîndu-i la pumni, un băiețaș de vreo zece ani, slăbuț și pirpiriu.

– Mîncă-te-ar ciuma, ticălosule ! Am să-ți arăt eu ție, pramatie ce ești !

– Ce ai cu el, Marco ? întrebă Leonardo.

– Păi cum, messere ! A furat din casă două catarama de argint de cel puțin zece florini fiecare. Una a și apucat s-o amaneteze, iar banii să-i piardă la arșice, pe cea de-a doua și-a cusut-o la căptușeala hainei – acolo am găsit-o. Am vrut să-l păruiesc după merit, și când colo, pușlamaua mă mușcă de mână până la sânge.

Și îl apucă pe ștrengar de păr cu reînnoită încrețenare.

Leonardo se repezi și scăpă băiatul din mâinile lui. Atunci Marco smulse din buzunar legătura de chei – căci împlinea aici funcția de chelar – și le trânti pe masă.

– Poftim cheile, messere ! Mi-ajunge ! N-am să stau sub același acoperiș cu hoții și ticăloșii. Alegeți între el și mine !

– Liniștește-te, Marco, liniștește-te... Am să-l pedepsesc după cum merită.

Din prag priveau ucenicii. Printre ei se strecură o femeie grasă, bucătăreasa Mathurine. Abia se întorsese din piață și încă mai ținea în mână coșul cu ceapă, pește, tomate rotofeie, roșii ca focul, și ațoasele *fenocchi*. Zărindu-l pe micul făptaș, începu și ea să vocifereze, dînd din mâini, de răsuna casa.

Cesare îi ținea și el isonul, spunînd că-i de mirare cum de rabdă Leonardo în casă pe acest „păgîn“, căci nu există poznă mai crudă și mai necugetată de care să nu fie în stare Jacopo : deunăzi a rupt cu o piatră piciorul lui Foggiano, bătrînul dulău din curte, a stricat cuibul de rîndunele de deasupra grajdului și toată lumea știe că jocul lui preferat este să smulgă aripile fluturilor, ca să se bucure de chinul lor.

Jacopo nu se mișca de lîngă Leonardo și își privea dușmanii pe sub sprîncene, ca o sălbăticiune prinsă în capcană. Pe obrăjiorul său palid și frumos nu se clintea nici un mușchi. Nu plîngea, însă de cîte ori întîlnea privirea lui Leonardo, ochii săi învrăjbiți exprimau rugă sfioasă.

Mathurine răcnea înainte, cerînd să fie pedepsit împielîțatul, altfel o să se urce în capul tuturor, de n-o să mai fie trai în casă.

– Liniște, liniște ! Dar tăceți odată, pentru numele lui Dumnezeu, rosti Leonardo și pe chipul său apărură o expresie ciudată de slăbiciune în fața acestei răzmerițe de familie.

– Mai mare silă să-l privești, rîdea Cesare, șoptind cu satisfacție. Moliul ! Nu-i în stare să se impună unui puști...

Cînd, în sfîrșit, se săturară cu toții de țipete și unul cîte unul ieșiră, ducîndu-se fiecare la treaba lui, Leonardo, chemîndu-l la dînsul pe Beltraffio, îi spuse cu paternă căldură în glas :

– Giovanni, tu n-ai văzut încă *Cina cea de taină*. Eu merg acolo. Vrei să vii cu mine ?

Și ucenicul roși de încîntare.

V

Ieșiră în curtea cu fîntînă în mijloc și aici Leonardo se spală pe obraz. Cu toate că nu închisese ochii de două nopți, se simțea proaspăt și plin de putere.

Ziua era cețoasă și liniștită, inundată de o lumină palidă, care izvora parcă din pămînt ; asemenea zile îi plăceau artistului, căci erau prielnice pentru lucru.

Și cum stăteau așa lîngă fîntînă, se apropie de ei Jacopo. Ținea în mînă o cutiuță meșterită din coajă de copac.

– Messer Leonardo, rosti el cu sfială, e pentru dumneavoastră...

Și ridică grijuliu capacul. Pe fundul cutiutei se pitula un ditamai păianjen.

– Abia l-am putut prinde, povestea Jacopo. Se ascunsese în crăpătura dintre pietre. Trei zile a stat acolo. E veninos !

Și fețișoara i se luminează toată.

– Dar cum înfulecă la muște !

Băiatul prinse o muscă și o vârî în cutie. Păianjenul se aruncă numaidecît asupra victimei, o apucă cu lăbuțele sale păroase și musca începu să se zbată, bîzîind tot mai subțire și mai încet.

– Îl vedeți cum sugă ? Îl vedeți ? șoptea cu patimă băiețașul. Ochii-i ardeau de-o curiozitate crudă, iar pe buzele lui tremura o umbră de zîmbet.

Leonardo se aplecă și el asupra cutiei privind monstruoasa insectă.

Și lui Giovanni i se năzări pentru o clipă că pe ambele chipuri, al dascălului și al copilului, se așternea aceeași expresie, ca și cum cu toată prăpastia care-i despărțea, erau tributari unei curiozități față de acel ceva oribil.

Cînd musca fu devorată, Jacopo închise cu grijă capacul.

– Am s-o pun pe masa dumneavoastră, messer Leonardo, poate o să vă mai uitați la el. Să vedeți numai cum se bate cu alți păianjeni...

Și voi să plece, dar se opri deodată locului și ridică la Leonardo ochii plini de rugă, în timp ce colțurile buzelor lăsate în jos tremurau.

– Messere, spuse el încet și grav nu fiți supărat pe mine ! Știu, o să trebuiască să plec de aici. De mult mă tot gîndesc că va trebui să plec, dar nu pentru că vor ei, mi-e totuna ce spun, ci pentru dumneavoastră. Știu că v-ați săturat. Numai dumneavoastră sînteți bun, pe cînd ei sînt răi ca și mine, doar că se prefac, pe cînd eu nu mă pricep... Am să plec și am să rămîn singur. Așa-i mai bine. Dar dumneavoastră să mă iertați...

Lacrimi luciră în genele lui lungi. Urmă apoi și mai încet, coborîndu-și privirile în pămînt :

– Vă rog să mă iertați, messer Leonardo !... Iar cutia am s-o pun pe masa dumneavoastră. Să fie o amintire de la mine. Păianjenul o

să trăiască mult. Am să-l rog pe Astro să-i dea de mâncare...

– Unde să pleci, copile ? îi puse Leonardo mîna pe creștet. Rămîi aici. Marco te va ierta, iar eu nu sînt supărat pe tine. Du-te, și de-acum încolo străduiește-te să nu mai faci rău nimănui.

Jacopo îl privi în tăcere cu ochii săi mari plini de nedumerire, în care se citea mai mult mirare decît recunoștință, aproape frica...

La care Leonardo îi răspunse cu un zîmbet molcom și bun și-l mîngîie pe cap cu duioșie, parcă ghicind taina acestui suflet în care natura, sădind răul, îl lăsase nevinovat întru rău.

– E timpul, spuse apoi dascălul. Să mergem, Giovanni.

Deschiseră porțița și ieșiră într-o stradă pustie care, șerpuind printre vii și grădini de zarzavat, ducea spre mănăstirea Santa Maria della Grazie.

VI

În ultima vreme Beltraffio era întristat foarte. Cu toată strădania, nu-i putuse aduce dascălului plata lunară pe care o conveniseră și anume – șase florini. Se certase cu unchiul său și acesta nu-i dădea nici o para. Pentru cele două luni dinainte Giovanni se împrumutase de bani la fra Benedetto. Acum însă, în punga călugărului bătea vîntul – îi dăduse ultimul său ban.

Giovanni profită de clipele acestea spre a-i cere dascălului scuze.

– Messere, începu el cu sfială, bîlbîindu-se și roșind, astăzi sînt în paisprezece, pe cînd eu trebuia să plătesc la zece ale lunii, așa cum ne înțeleseserăm... Mi-e foarte rușine... Dar n-am în buzunar decît trei florini. Poate că veți binevoi să mă așteptați. Am să fac rost curînd... Mèrula mi-a promis să-mi dea de copiat...

– Ce-i cu tine, Giovanni ? îl privi Leonardo cu uimire. Domnul să te aibă în pază ! Cum de nu ți-e rușine să aduci vorba despre asta ?

Dar privindu-i fața rușinată, care nu știa să-și tăinuiască sentimentele, peticile penibile de pe ghetete vechi și ponosite, desfăcute la cusături, care-ți stârneau jale, îmbrăcămintea uzată, Leonardo înțelese că Giovanni o duce tare greu și se mohori deodată, schimbînd vorba.

Peste cîteva clipe însă, cu un aer distrat, vîrî mîna în buzunar și, cu gîndul, chipurile, aiurea, îi întinse o monedă de aur, spunînd:

– Giovanni, fă bunătatea și treci după aceea pe la prăvălie să-mi cumperi vreo douăzeci de foi de hîrtie albastră de desen, o cutie de cretă roșie și vreo cîteva pensule din cele bune, din păr de dihor. Iată, ține aici...

– Îmi dați un ducat, messere, iar cumpărătura face zece soldi. Am să vă aduc restul...

– Să nu-mi aduci nimic. Ai tot timpul să mi-i dai înapoi. Și altădată să nu te mai aud vorbind de bani, mă auzi ?

Și întorcîndu-i spatele, Leonardo arată spre contururile zadelor, vagi în pîclele dimineții, care, pe două rînduri se înșirau maiestuoase de o parte și de alta a canalului Naviglio Grande, drept ca o săgeată.

– Ai băgat de seamă, Giovanni ? În pîclele ușoare frunzișul copacilor pare de-un albastru aerian, iar în cețurile groase – palid-cenușiu.

Și mai făcu alte cîteva observații cu privire la diferența dintre umbrele norilor ce învăluie munții cînd sînt îmbrăcați vara cu frunziș, sau iarna, dezgoliți.

Apoi, întorcîndu-și iarăși fața spre învățăcel :

– Știu de ce ți-ai închipuit că aș fi zgîrcit. Pun rămășag c-am ghicit. Cînd am vorbit amîndoi despre cît să plătești pe lună, ai observat, probabil, cum, după ce te descususem cu migală, am notat totul în registru, pînă la cele mai mici amănunte: cît, cînd și de la cine. Trebuie să știi însă, prietene, că obiceiul ăsta îl am, pesemne, moștenire de la tatăl meu, notarul Piero da Vinci, cel mai onest și

mai cuminte om din cîți am cunoscut. Dar mie obiceiul ăsta nu-mi folosește la nimic. Mă crezi, uneori mă apucă și rîsul cînd recitesc ce-am notat – numai fleacuri. Aș putea să-ți spun exact cîți dinari m-a costat catifeaua și penele pentru noua beretă a lui Andrea Salaino, dar unde s-au dus miile de ducați, asta nu mai știu. Așa că vezi, de aici încolo, Giovanni, nu lua în seamă obiceiul ăsta al meu stupid. Dacă ai nevoie de bani, i-ai și crede că ți-i dau cum dă un tată fiului său...

Și-l privi cu un asemenea zîmbet, încît învățăcelul simți pe loc că inima i se ușurează și se umple de bucurie.

Iar Leonardo, atrăgîndu-i atenția asupra aspectului ciudat al unui dud pitic într-una din grădinile pe lîngă care treceau, observă că nu numai fiecare copac, dar și fiecare frunză are o formă a ei, inimitabilă, unică, ce nu se mai repetă nicăieri în natură, așa cum fiecare om are chipul său.

Giovanni se gîdea că învățătorul vorbește despre copaci cu aceeași bunătate cu care vorbise adineauri despre necazurile sale, ca și cum atenția față de tot ce-i viu, proiectîndu-se asupra naturii, dădea privirii sale puterea de pătrundere a unui clarvăzător.

Între timp, în cîmpia mănoasă, de după crîngul de duzi cu frunzișul de un verde tare, se ivi mănăstirea dominicană Santa Maria delle Grazie, cu biserica ei de cărămidă, trandafirie și veselă pe fondul alburii al cerului înînourat, și o cupolă lombardă masivă, asemenea unui cort larg, împodobită cu ornamente de lut ars – o creație a tînărului Bramante.

Cei doi intrară în trapeza mănăstirii.

VII

Era o sală lungă, de o mare simplitate, cu pereții văruiți în alb și grinzile afumate pierzîndu-se în înaltul tavanului. Aici plutea

miros de umezeală caldă, de tămîie și prăjeală stătută a mîncărilor de post. Lîngă peretele din dreptul ușii, în mijloc, se afla sala nu prea mare a părintelui stareț. De o parte și de alta a ei se înșirau mesele înguste ale monahilor.

Domnea în trapeză atîta liniște, încît se auzeau muștele bîzîind la ferestrele cu ochiuri mici și muchiile gălbui și prăfuite. Zuruit de tigăi și crătiți răzbea din bucătăria mănăstirii.

Iar în fundul trapezei, pe peretele opus mesei priorului, ascunsă pe după un acoperămînt din pînză grosolană, se ridica o schelă din cîteva scînduri.

Și Giovanni își dădu seama numaidecît că acolo, sub pînză, se afla *Cina cea de taină*, tabloul la care lucra de mai bine de doisprezece ani învățătorul său.

Leonardo urcă pe schelă, descuie lada în care păstra schițele detaliilor, cartoane, pensule, culori, scoase de acolo un volumaș cu slovă latinească, ferfenițit, cu marginile încărcate de adnotări, și i-l întinse învățăcelului :

– Citește, spuse el, capitolul treisprezece din Evanghelia lui Ioan.

Și trase pînza la o parte.

Cînd Giovanni privi, i se păru că înaintea ochilor are nu o pictură murală, ci văzduhul siniliu, o continuare a trapezei mănăstirești, de parcă o altă odaie s-ar fi deschis de după draperia trasă, căci și acolo grinzile se continuau lateral și transversal, îngustîndu-se pe măsură ce se depărtau, iar lumina zilei se contopea cu molcoma lucoare a serii deasupra piscurilor vineții ale Sionului, ce se zăreau prin cele trei ferestre ale noii trapeze, o trapeză la fel de simplă ca și cea a călugărilor, doar că era îmbrăcată cu covoare și arăta mai primitoare și mai plină de taină.

Lunga masă înfățișată în tablou, aidoma cu cele la care prînzeau monahii, era acoperită cu aceeași față de masă, în desen liniar

dantelat, cu franjuri legate nod și cute grele neîndreptate, încă puțin umedă, abia scoasă din cămărilor mănăstirești, purtînd pe ea aceleași pahare, farfurii, cuțite și ulcioare de sticlă cu vin.

Și Giovanni citi în Evanghelie :

„Înainte de sărbătoarea Paștilor, Isus, știind că i-a venit ceasul să treacă din această lume, arătă în faptă că, iubind pe ai săi, care erau în lume, i-a iubit pînă la capăt.

Și în timpul cinei, după ce diavolul sădise în inima lui Iuda Iscarioteanul gîndul vînzării, Isus, tulburat cu duhul, a grăit : «Amin, amin vă spun vouă, că unul dintre voi mă va vinde».

Și atunci ucenicii se uitară unul la altul, nepricepînd despre cine vorbește.

Unul din ucenici, cel mai îndrăgit, stătea culcat la pieptul lui.

Și Simon Petru îi făcu semn să-l întrebe cine-i acela despre care a vorbit.

Și ucenicul, răzimîndu-se de pieptul lui, l-a întrebat : «Cine-i acela ?»

Și-i răspunse : «Acela căruia, întingîndu-i îmbucătura, îi voi da-o». Și, întingînd îmbucătura, i-a dat-o lui Iuda, fiul lui Simon Iscarioteanul.

Iar după îmbucătură Satana intră într-însul.“

Chipurile apostolilor respirau atîta viață, încît i se părea că le aude glasurile și le strecoară privirea în inimile înfiorate de lucrul cel mai înțelept și mai cumplit din cîte s-au săvîrșit în lume – nașterea răului de pe urma căruia trebuia să moară Fiul omului.*

Cel mai adînc îl impresionau Iuda, Ioan și Petru. Capul lui Iuda încă nu fusese pictat, apucase să-i schițeze doar trupul aplecat ușor spre spate. Mîna sa, strîngînd între degetele crisplate punga cu arginți, răsturnase din nebăgare de seamă solnița și sarea se vărsase pe masă.

---

* Detaliile tabloului sînt prezentate întrucîtva diferit de romancier. (N. trad.)

Petru, cuprins de mînie, sărise în picioare, apucînd cu mîna dreaptă cuţitul şi sprijinindu-se cu stînga de umărul lui Ioan, ca şi cum l-ar fi întrebat pe ucenicul cel mai îndrăgit de Isus : „cine-i vînzătorul ?“ – şi capul său bătrîn, argintat de cărunţea, scăpărător în mînia lui dreaptă, arăta o aprigă rîvnă, setea unei fapte eroice, care l-a făcut să exclame cîndva, cînd a înţeles că şi cazna şi moartea învăţătorului sînt inevitabile : „Doamne, de ce nu pot merge după tine acum ? Pentru tine îmi voi da viaţa.“

Cel mai aproape de Isus era Ioan : plete mătăsoase, linse în creştet, jos numai inele, pleoape lăsate peste ochi, îngreunate de toropeala somnului, mîinile cu resemnare împreunate, ovalul pur, toate respirau o cerească seninătate şi pace. Pe el, singurul dintre ucenici, nu-l mai încerca nici suferinţa, nici teama, nici mînia. Într-însul se împlinise cuvîntul Învăţătorului : „toate să fie unice şi nedespărţite, cum eşti tu întru mine, şi eu întru tine, Tatăl meu cerească“.

Giovanni privea dus pe gînduri.

„Va să zică, acesta e Leonardo ! Şi eu care mă îndoisem, care crezusem în clevetiri. Omul care a creat asta poate fi un eretic ? Atunci cine dintre oameni e mai aproape de Crist decît dînsul ?“...

După ce cu tuşe uşoare de penel sfîrşi de pictat chipul lui Ioan, dascălul scoase din ladă o bucată de cărbune şi încercă să schiţeze capul lui Isus.

Dar mîna sa nu izbuti să-l contureze.

De zece ani îşi frămînta mintea întrebîndu-se cum trebuie să arate şi nu dovedise încă să facă o primă schiţă.

Şi acum, ca de atîtea ori, privind pata albă din mijlocul tabloului, acolo unde trebuia să se ivească şi nu se mai ivea chipul Domnului, artistul îşi simţi pînă-n străfunduri toată neputinţa şi nedumerirea sa.

Şi din nou aruncă cît colo cărbunele şi-i şterse cu buretele

urmele uşoare ca să se cufunde apoi într-una din lungile sale meditaţii dinaintea tabloului, care durau uneori ceasuri întregi.

Giovanni urcă pe schelă şi se apropie încetişor de el. Mohorîtul şi întristatul chip al lui Leonardo, parcă îmbătrînit deodată, exprima o încăpăţînată încordare a minţii, vecină cu disperarea. Dar văzîndu-şi ucenicul, Leonardo întrebă cu bunăvoinţă :

– Ce zici, prietene ?

– Ce-aş putea spune, învăţătorule ? E frumos. Frumosul întruchipat, mai presus de orice pe lume. Şi lucrul acela nu l-a înţeles nimeni altul decît tine. Dar e mai bine să nu spun nimic. Nu mă pricep...

Lacrimi tremurau în vocea lui. Apoi adăugă încet, cu teamă parcă :

– Şi iată încă ceva la care mă gîndesc şi nu înţeleg : cum trebuie să fie chipul lui Iuda printre asemenea chipuri ?

Învăţătorul scoase din ladă un chip omenesc mîzgălit pe un petec de hîrtie şi i-l arătă.

Era cumplit, dar nu respingător, nici măcar înrăit, ci doar plin de o nesfîrşită suferinţă şi întreg amarul cunoaşterii.

Giovanni îl compară cu cel al lui Ioan.

– Într-adevăr, spuse în şoaptă, el e ! Acela despre care scrie : „Şi Satana intră într-însul“. Poate că ştia mai multe decît ceilalţi, dar în el nu se împlinise cuvîntul : „totul să fie unic“. Vroia să fie el în toate...

În trapeză intră Cesare da Sesto, însoţit de un vlăjgan, în livrea de lacheu.

– În sfîrşit, bine c-a dat Dumnezeu ! exclamă Cesare. De cînd vă căutăm... Meştere, ducesa trimite după dumneavoastră într-o chestiune importantă.

– Sînteţi aşteptat la palat, messere, adăugă şi lacheul cu respect.

– Ce s-a întîmplat ?

– O năpastă, messer Leonardo ! Nu funcționează țevile de scurgere de la baie, și apoi, ca un făcut, azi-dimineață, numai ce-a binevoit luminăția-sa să intre în baie, iar camerista se dusesese alături să-i aducă lenjurile, s-a rupt un robinet, așa încît luminăția-sa n-a putut să oprească apa caldă. Noroc că prealuminata apucase să sară din baie. Ar fi putut, Doamne ferește, să se opărească. Luminăția-sa e tare mînioasă : messer Ambrogio da Ferrara, chelarul, se plînge că v-a anunțat în repetate rînduri, punînd în vedere domniei-voastre că țevile nu funcționează cum trebuie...

– Prostii ! îl opri Leonardo. Vezi și tu că sînt ocupat. Du-te la Zoroastro. Într-o jumătate de oră totul va fi în ordine.

– Nu se poate, messere ! Porunca e să nu mă întorc fără dumneavoastră.

Neluîndu-l în seamă, Leonardo voi să se apuce iar de lucru, dar aruncînd ochii spre pata albă unde trebuia să picteze chipul lui Isus, se strîmbă a ciudă, se scutură ca de lehamite și, înțelegînd pesemne că nici în ziua aceea n-o să facă mare lucru, încuie cutia cu culori și coborî de pe schelă.

– Bine, să mergem, totuna-i, Giovanni, să vii mai tîrziu la castel în curtea mare. O să te conducă Cesare. Eu am să vă aștept acolo, lîngă *Cal*.

Calul despre care pomenise nu era altul decît statuia ecvestră a răposatului duce Francesco Sforza.

Și, spre uimirea lui Giovanni, fără a-și mai întoarce ochii la *Cina cea de taină*, de parcă era bucuros că s-a ivit acest prilej pentru a lăsa lucrul, învățătorul plecă după lacheu, să repare țevile de scurgere ale băilor ducale.

– Ce-i ? Îl privești și nu te mai saturei privindu-l ? i se adresă Cesare lui Beltraffio. La urma urmei, e într-adevăr uimitor, pînă nu te dumirești cum stă treaba.

– Ce vrei să spui cu asta ?

– Ei, nu, am zis și eu așa... De ce să-ți stric plăcerea. Poate ai să te lămurești singur. Iar pînă atunci, cască ochii...

– Te rog, Cesare, spune-mi deschis tot ce gîndești.

– Fie. Dar cu o condiție. Să nu mi te superi și să-mi reproșezi apoi adevărul spus în față. De altminteri, știu dinainte ce-ai să-mi spui. Nu încape vorbă, e o operă uriașă. Nici unul din maeștri n-a posedat atîtea cunoștințe de anatomie, reguli în materie de perspectivă, legi ale umbrei și luminii. Firește ! Totul e copiat după natură, fiecare cută cît de mică de pe chip, fiecare fald al feței de masă. Dar spiritul viu lipsește în acest tablou. Dumnezeu nu se află aici și nici nu va poposi vreodată. Totul e mort pe dinăuntru, în inima lui ! Privește mai atent, Giovanni, ce regularitate geometrică, ce triunghiuri : două contemplative, două active, iar centrul îl reprezintă Crist. Uite, de-a dreapta – unul contemplativ : perfecțiunea binelui – în Ioan, perfecțiunea răului – în Iuda, deosebirea dintre bine și rău – dreptatea – în Petru. Iar alături, triunghiul activ – Andrei, Iacob cel Mic și Bartolomeu. În stînga centrului iarăși un triunghi contemplativ : iubirea – zugrăvită în Filip, credința – în Iacob cel Mare, înțelepciunea – în Toma. Și din nou un triunghi activ. Geometrie în loc de inspirație, matematică în loc de frumos : totul gîndit, calculat, rumegat în minte pînă la greață, încercat pînă la dezgust, cîntărit în balanță, măsurat cu compasul. Și îndărătul sfintei sfintelor – o blasfemie !

– O, Cesare ! exclamă Giovanni cu blînd reproș. Cît de puțin îl cunoști pe învățătorul nostru ! Și oare de ce... nu-l ai la inimă ?

– Dar tu îl cunoști și-l ai la inimă ? se răsuci iute celălalt, zîmbind înveninat.

Și în ochi îi luci o ură atît de fățișă, încît Giovanni, fără să vrea, își plecă privirea în pămînt.

– Ești nedrept, Cesare, adăugă el după cîteva clipe de tăcere. Tabloul nu-i terminat : Crist încă nu-i zugrăvit.

– Crist nu-i zugrăvit. Dar ești sigur, Giovanni, că va fi zugrăvit vreodată ? Bine, o să vedem ! Numai să nu-mi uiți vorba : messer Leonardo n-o să termine *Cina cea de taină*, și chipul lui Isus și al lui Iuda nu vor fi zugrăvite niciodată. Crede-mă, dragul meu, poți dobîndi multe prin intermediul matematicii, al cunoașterii, dar nu chiar tot. Aici îți trebuie altceva. Aici există un hotar peste care nu va putea păși, cu toată știința lui !

Ieșiră pe porțile mănăstirii și se îndreptară spre Castello di Porta Giovia.

– Cel puțin într-o privință te înșeli în mod sigur, Cesare, spuse Beltraffio cînd ieșiră. Iuda există.

– Există ? Unde ?

– L-am văzut cu ochii mei.

– Cînd ?

– Acum un ceas, în mănăstire. Messer Leonardo mi-a arătat schița.

– Ți-a arătat-o ? ! Așa-a !...

Cesare îl privi lung, rostind tăgădat, de parcă făcea o efortare peste puteri :

– Și cum e... reușit ?

Giovanni doar dădu din cap în tăcere. Cesare nu mai spuse nimic și furat de gîndurile sale, cît dură drumul nu-i mai spuse nici o vorbă.

VIII

Ajungînd la porțile castelului, ei trecură Battiponte, podul ridicător, și pătrunseră în Torre del Filarete, turnul ce străjuia zidul dinspre miazăzi, înconjurat din toate părțile de șanțuri adînci umplute cu apă. Aici domnea o veșnică penumbră, aerul era stătut, mirosea a cazarmă, a pîine înăcrită și a balegă de cal. Ecoul de sub

bolțile turnului repeta zarva guralivilor mercenari ce sporovăiau în toate limbile pământului, rîsetele și ocările lor.

Cesare avea permis. Pe Giovanni însă, care le era necunoscut, îl priviră cu bănuială și-i notară numele în jurnalul de caraulă.

Abia după ce lăsară în urmă încă un pod ridicător, unde au fost supuși celui de-al doilea control, se pomeniră în piațeta inferioară a castelului, Piazza d'Arme sau Campo di Marte, Cîmpul lui Marte, pustiu la acea oră.

Înainte lor și a Șanțului mort, zis Fossato Morto, se ridica negru, cu crenelurile-i colțate, turnul Bonei de Savoia. În dreapta se deschidea o intrare în curtea de onoare, Corte Ducale, în stînga o ușă ducea în fortăreața Rocchetta, partea cea mai întărită a castelului și cea mai inaccesibilă, un adevărat cuib de vulturi.

În mijlocul pieței se îngrămădeau niște schele înconjurate de acareturi, garduri și hambare întocmite la repezeală, al căror lemn însă apucase între timp să se înnegrească de vreme, pătat ici-colo de gălbuiul lichenilor.

Iar deasupra acestei îngrămădiri se ridica statuia ecvestră, înaltă de doisprezece coți, numită *Colosul*, opera lui Leonardo.

Giganticul armăsar modelat în lutul verde-cernit se profila maiestuos pe cerul înnourat și, cabrîndu-se pe picioarele dinapoi, zdrobea un oștean sub copite. Biruitorul avea în mîna avîntată sceptrul cu însemnele ducale. Era marele condotier Francesco Sforza, aventurierul jumătate oștean, jumătate tîlhar, care-și vînduse sîngele pentru bani. Fiul acesta de plugar din Romagna, puternic ca leul și viclean ca vulpea care ieșind din rîndul sărăcimii pusese mîna pe puterea supremă prin crimă, vitejie și înțelepciune, a murit în scaunul ducilor milanezi.

O rază palidă de soare învăluia *Colosul*.

Și Giovanni putu desluși în cutele bărbiei duble, în ochii cumpliți, plini de-o agerime prădalnică, acel calm împăcat al fiarei

sătule. Iar în lutul moale al soclului descoperi înscrise chiar de mîna lui Leonardo două stihuri :

*Expectant animi molemque futuram,
Suspiciunt ; fluat aes ; vox erit ; Ecce deus !*

Îl surprinseră ultimele două : *Ecce deus !* Acesta este Dumnezeu !

– Dumnezeu ! repetă ca pentru sine Giovanni, privind *Colosul* modelat în lut, pe Sforza-Tiranul, triumfătorul, zdrobind victima omenească sub copitele calului și sub fruntea ucenicului învie deodată trapeza potopită de liniște din schitul Binecuvîntatei Marii, și piscurile vineții ale Sionului, celesta frumusețe de pe chipul lui Ioan și molcomul ultimei Cine a aceluia Dumnezeu despre care se spunea *Ecce homo !* Acesta este Omul !

– Am terminat treaba. Să mergem, spuse Leonardo, care se ivise lîngă el. De nu, mă cheamă iarăși la castel: mi se pare că la bucătărie hodgeagul scoate fum. S-o ștergem pînă n-au observat.

Dar Giovanni tăcea cu ochii în pămînt; chipul îi era ca de ceară.

– Mă iartă învățătorule, spuse într-un tîrziu. Oricît m-am frămîntat, n-am putut să înțeleg cum de-ai putut crea acest *Colos* și *Cina cea de taină* în același timp...

Leonardo îl privi cu neprefăcută uimire.

– Dar ce-i de neînțeles ?

– O, messer Leonardo, oare nu vedeți singur ? Nu se poate în același timp...

– Dimpotrivă, Giovanni. Eu cred că una o stimulează pe cealaltă : cele mai bune idei cu privire la *Cina cea de taină* îmi vin cînd lucrez tocmai aici, la *Colos*, și invers, acolo, la mănăstire îmi place să meditez la statuie. Sînt doi gemeni. I-am început o dată și o dată o să-i termin.

– O dată ! Pe omul acesta și pe Crist ! Nu, învățătorule, asta nu se poate... exclamă Beltraffio și, nepricepîndu-se a se exprima mai

meșteșugit, dar simțind cum i se înfioară mintea și inima de revoltă în fața acestei neîndurate, ireductibile contradicții, repetă doar:

– Dar asta nu se poate ! Nu se poate !...

– De ce să nu se poată ?

Giovanni vru să spună ceva, dar întâlnind privirea calmă a ochilor ce-l așteptau nedumerit, înțelese că nu va mai putea spune nimic, că Leonardo tot nu va înțelege.

„ Când mă uitam la *Cina cea de taină*, se gândea Beltraffio, mi se părea că îl cunosc. Și iată, din nou nu știu nimic despre el. Cine-i el ? Și despre care din cei doi a spus în adâncul inimii sale: *Acesta este Dumnezeu* ? Ori poate Cesare are dreptate și în sufletul lui Leonardo Dumnezeu nu există ? ”

IX

Noaptea, după ce toată lumea se culcase și dormea somn pașnic, Giovanni, chinuit de insomnie, ieși în curte și se așeză pe banca din pragul casei, sub bolta umbroasă a viței-de-vie.

Curtea era de formă pătrată, cu o fântână la mijloc. În partea unde ședea Giovanni se afla zidul casei, de cealaltă grajdul, în stînga se înălța gardul de piatră cu o porțiță spre șleaul mare care ducea la poarta Vercellina. În latura din dreapta era zidul micii grădini interioare, și în el săpată porțița întotdeauna încuiată cu lacăt, deoarece acolo, în fundul micii grădini, se afla pavilionul unde stăpînul casei nu îngăduia să calce nimeni în afară de Astro și unde lucra adesea în deplină singurătate.

Noaptea caldă și umedă era liniștită, iar ceața groasă se îmbibase de lumina tulbure a lunii.

Deodată răsunară ciocănituri la poarta dinspre șleau. Un oblon de la ferestrele de jos se deschise și o umbră se aplecă pe fereastră:

– Monna Cassandra ?

– Eu, deschide.

Din casă ieși Astro și decuie poarta.

În prag se arată o femeie îmbrăcată în alb, ca un abur verzui în lumina lunii.

Cei doi stătură o vreme de vorbă la poartă, apoi trecură chiar pe lângă Giovanni, fără să-l observe, ascuns de umbra boltei de viță și a scării.

Fata se așeză pe ghizdul de piatră, scund, care împrejmua fântâna.

Avea un chip straniu, nepăsător și imobil, ca de idol din vechime, o frunte joasă, sprâncene tăiate drept, o bărbie mult prea mică și ochi de un galben transparent ca chihlimbarul. Dar mai ales îl uimi părul femeii, fluid, pufos, ușor, de parcă ar fi avut viața lui proprie, ca șerpii Meduzei. Șuvițele îi nimbau negru chipul, din care pricină obrajii apăreau și mai palizi, buzele mai roșii, ochii galbeni – mai străvezii.

– Va să zică, și tu, Astro, ai auzit de fra Angelo !... spuse fata.

– Da, monna Cassandra. Umblă zvonul că ar fi trimis de papa anume ca să smulgă din rădăcini răul vrăjitoriei și al oricăror erezii. Când stai să asculți ce spun oamenii de treabă despre sfinții părinți ai Inchiziției, te trec fiorii, nu alta. Ferească Dumnezeu să le cazi în gheare ! Fiți mai atente. Previn-o pe mătușa dumitale...

– Care mătușă ? !

– În sfârșit, totuna-i, pe monna Sidonia, la care stai cu casa.

– Chiar crezi, fierarule, că sîntem vrăjitoare ?

– Nu cred nimic. Messer Leonardo mi-a explicat cu de-amănuntul și mi-a dovedit că vrăjitoria nu există și nici nu poate exista, pentru că așa spun legile naturii. Messer Leonardo știe tot și în nimic nu crede...

– În nimic nu crede, repetă ca pentru sine monna Cassandra. Va să zică, nu crede în diavol ? Dar în Dumnezeu crede ?

– Nu te hlizi, frumoaso. E un om credincios.

– Nu mă hlizesc. Dar oare știi tu, Astro, câte lucruri, câte întâmplări de haz se petrec pe lume ? Am auzit că nu de mult sfinții părinți inchizitori au descoperit la un mare eretic o învoială scrisă cu diavolul în care omul acela se obliga să nege pe baza logicii și a legilor naturii existența vrăjitoarelor și a puterii diavolului, tocmai ca să ferească slugile Satanei de persecuția Sfintei Inchiziții, întărind prin aceasta și înmulțind împărăția necuratului pe pământ. Iată de ce se spune că a fi vrăjitor este un eres, iar a nu crede în vrăjitorie este un eres de două ori mai mare. Ai grijă, fierarule, nu-l vinde pe învățătorul tău – nu spune nimănui că el nu crede în magia neagră.

În prima clipă Zoroastro rămase descumpănit, prea neașteptată fusese învinuirea. Apoi însă o combătu justificându-și învățătorul.

– Cum merge cu mașina voastră zburătoare ? îl întrerupse fata. Va fi gata curînd ?

– Gata ? De unde ! dădu din mîină a lehamite fierarul. O să refacem totul de la început.

– Mă și mir de dumneata, dragă Astro, cum poți să crezi asemenea prostii ? Nu înțelegi că toate mașinile astea sînt menite să-i îmbrobodească pe proști ? Messer Leonardo zboară, pesemne de multă vreme...

– Cum adică, zboară ?

– Uite așa ! Ca mine !

– Poate numai visezi că zbori, monna Cassandra ? o privi Astro pe gînduri.

– Atunci cum mă văd alții ? Oare n-ai auzit despre asta ?

Fierarul se scărpină în ceafă, încurcat.

– A, dar uitasem că sînteți cu toții niște oameni atît de învățați, încît nu credeți în minuni. La voi toate se înfăptuiesc pe calea mecanicii !

– Naiba s-o ia de mecanică, uite aici îmi stă, pe grumaz, monna

Cassandra ! exclamă Astro adunându-și palmele a rugă. Știi și dumneata că sînt om de cuvînt. Și apoi nu-mi dă mîna să flecăresc. Vorba ceea, și pe mine ar putea să mă înhațe fra Angelo... Fă bunătatea și spune-mi totul cu de-amănuntul !

– Ce să-ți spun ?

– Cum zbori adică...

– Ce-i trece prin minte ! Asta nu, drăguță. Cine știe prea multe îmbătrînește repede.

Cassandra rămase tăcută o vreme. Apoi, cătîndu-i drept în lumina ochilor cu o privire lungă și vicleană, adăugă încet:

– S-o spui – are vreun rost ? S-o faci !

– Și ce se cere pentru asta ? o întrebă Astro pălind, cu voce tremurătoare.

– Trebuie să ști o vorbă, un descîntec, și mai e o alifie cu care se unge trupul...

– O ai ?

– Da.

– Cunoști descîntecul ?

Monna Cassandra dădu afirmativ din cap.

– Și am să zbor ?

– Încearcă și vei vedea că-i mai sigur decît mecanica.

În unicul ochi al fierarului se aprinse flacăra unei dorințe vecine cu nebunia.

– Monna Cassandra, dă-mi alifia ! Te rog !

Ea însă se porni pe un rîs straniu, mut.

– Tare mai ești caraghios, Astro ! Mai adineauri ziceai că tainele magiei negre nu-s decît flecăreli prostești și fără temei, și acum, poftim, ai și început să crezi în ele...

Astro își plecă ochii în pămînt și pe chip i se așternu o expresie de încăpățînire și tristețe cu neputință de zugrăvit.

– Vreau să încerc... Mi-i totuna pe ce cale: a mecanicii,

printr-un miracol... Să zbor, atîta vreau ! Nu mai am răbdare...

– Bine, Astro ! Fie și cum vrei tu, îi puse mîna pe umăr monna Cassandra. Mi-e milă de tine. Te pomenești că-ți pierzi mințile neputînd zbura. Fie, am să-ți dau leacul și-ți spun și descîntecul. Numai un lucru, Astro, fă și tu ce te-oi ruga.

– Fac, monna Cassandra, cum să nu fac, orice vrei ! Spune.

– Lasă-mă să intru acolo, arătă fata spre acoperișul de olane ude, care, pe după zidul grădinii, lucea negru în pînzele lunare.

– Orice vrei, în afară de asta ! Asta nu... se încruntă deodată Astro și clătină din cap.

– De ce ?

– Mi-am dat cuvîntul să nu las pe nimeni să intre acolo.

– Dar dumneata ai fost ?

– Fost.

– Și ce-i acolo ?

– Nimic. Nici un fel de secrete. Crede-mă, monna Cassandra, nimic ca să merite curiozitatea dumitale: mașini, aparate, cărți, manuscrise, mai sînt și flori rare, animale, insecte – i le aduc călătorii ce sosesc din țări depărtate. Și mai e un copac. Otrăvit...

– Cum așa, otrăvit ?

– Pentru experiențe. El l-a otrăvit. Studiază efectele otrăvurilor asupra plantelor.

– Astro, te rog, spune-mi tot ce știi despre acest copac.

– Nici n-ai ce povesti. În primăvară, devreme, cînd fierbeau sevele, meșterul a sfredelit cu un burghiu o gaură în el pînă la miezul lui și cu un ac gol pe dinăuntru a introdus acolo un lichid.

– Ce experiențe ciudate ! Ce fel de copac e ?

– Un piersic.

– Și mai departe ? Piersicile s-au umplut cu venin, nu-i așa ?

– Se vor umple cînd vor fi coapte.

– Dar se vede că sînt otrăvite ?

– De unde ! Nici pomeneală. Tocmai de asta el nu îngăduie nimănui să intre acolo: ca să nu ispitească pe careva frumusețea piersicilor. Căci dacă ar mânca una, ar muri.

– Cheia e la dumneata ?

– La mine.

– Dă-mi cheia, Astro !

– Cum de-ți trece prin minte, monna Cassandra. M-am jurat în fața lui că...

– Dă încoace cheia ! repetă Cassandra. Am să te fac să zbori chiar în noaptea asta, mă auzi ? Chiar în noaptea asta ! Privește, asta-i alifia.

Și Cassandra, scoțind din sân un borcănaș plin cu o pastă întunecată, care luci slab în lumina lunii, șopti insinuant, apropiindu-și gura de urechea lui Astro:

– De ce te temi, prostule ? Nu tu spuneai mai adineauri că nu există taine acolo ?... Intrăm doar și ne uităm... Ei, haide, dă cheia încoace !

– Ba să-mi dai pace ! se răsti Astro. Tot n-am să te duc acolo, așa că păstrează-ți alifia, n-am nevoie de ea. Hai, pleacă !

– Lașule ! exclamă fata cu dispreț. Ai fi putut și nu îndrăznești să dezlegi taina. M-am convins acum că meșterul tău e un vrăjitor și te duce de nas ca pe un ținc fără minte...

Astro tăcea posomorît, cu fața întoarsă în altă parte.

– Bine, Astro, se apropie din nou Cassandra. N-am să intru. Deschide ușa doar să mă uit...

– Și n-ai să intri ?

– Nu. Deschide ușa și numai lasă-mă să privesc înăuntru.

Fierarul scoase din buzunar o cheie și ușa se deschise.

Giovanni ridicându-se pe vîrfuri, putu zări în adîncul micii grădini înconjurată cu un zid înalt un copăcel oarecare, un piersic ca atîția alții. Înfășurat însă în spectralele pînze țesute de razele lunii,

copăcelul i se păru fantomatic, sinistru, fatal.

Nemișcată, Cassandra îl privea din prag cu ochii larg deschiși, plini de o lăcomă curiozitate. Apoi, hipnotizată parcă, făcu un pas înainte. Însă fierarul o apucă îndată de mână.

Ea se lupta cu el și-i aluneca din mâini ca un șarpe.

Furios, Astro o îmbrânci cât colo și Cassandra fu gata să cadă. Se ridică numaidecât și îl privi drept în lumina ochilor. Chipul ei palid ca de moartă, exprimând o cumplită ură, arăta înspăimântător. În clipele acelea semăna cu adevărat a vrăjitoare.

Fierarul încuie porțița grădinii și intră în casă, fără să-și mai ia rămas bun de la ea.

Monna Cassandra îl petrecu cu privirea, apoi alunecă grăbită ca o nălucă pe lângă Giovanni, se strecură pe poartă și dispăru pe drumul ce ducea spre Poarta Vercellina.

Se lăsa tăcerea. Ceața se învălătucea mereu mai groasă și totul se topea și pieria în ea.

Giovanni închise ochii. Sub frunte i se înfățișă ca un spectru sub lumina verzuie a lunii copacul ce-i semăna spaima în suflet. Stropi grei atârnav de frunzele ude și de poamele otrăvite sub lumina verzuie a lunii, și atunci își aminti de cele spuse în Sfânta Scriptură:

„Și poruncit-a Domnul Dumnezeu omului: Poți să mănânci din orișice pom din grădină.

Dar din Pomul Cunoașterii binelui și răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, de moarte vei muri”.

FRUCTELE OTRĂVITE

I

În fiecare vineri ducesa Beatrice se spăla pe cap și-și daurea părul, după care îl usca la soare.

În acest scop, pe acoperișul palatelor unde ședea, se ridicau întotdeauna foișoare înconjurate de o balustradă.

Și în vinerea aceea ducesa ședea într-un asemenea foișor, înălțat mult deasupra impunătorului palat ducal de dincolo de zidurile orașului, zis și vila Sforza, îndurînd cu răbdare văpăile necruțătoare ale soarelui la ceasul de arșiță cînd și plugarul cu boii se trage la umbră.

Era înfășurată într-o manta largă de mătase albă, fără mîneci, pe cap purta o pălărie de pai ale cărei boruri aveau menirea să-i ferească obraji de dogoarea soarelui, iar părul de aur îi era răsfirat pe aceleași boruri largi, prin deschizătura calotei tăiate. O sclavă circaziană cu pielea obrazului galbenă înmuia şuviță după şuviță cu un burete înfipt într-un ascuțiș de fus, alta cu ochișorii oblici și înguști ca niște crăpături – o tătăroaică, i-l pieptăna cu pieptenele de fildeș.

Loțiunea pentru daurit părul era un iscusit amestec de rădăcină de alun culeasă în mai, șofran, fiere de bou, găinaț de rîndunică, ambră cenușie, gheare de urs arse și pisate și untură de șopîrlă.

Alături, într-o retortă năsoasă ca cele ale alchimistilor, înconjurată de flacăra aproape invizibilă, devorată de lumina solară,

fierbea pe trepied sub controlul ducesei înseși apa de trandafir și nucșoară, amestecată cu neprețuita viverra, rășină de adragant și leuștean.

Ambele slujnice se scăldau în nădușeli. Pînă și cățelușa ducesei nu-și găsea locul în foișorul dogorît de soare, tot ațintind-o pe stăpînă cu ochisorii înguști plini de reproș. Gîfția cu limba scoasă de un cot și nu mai catadicsea să mîrîie la poznele maimuțoiului care nu-i dădea pace. Numai el, maimuțoiul era încîntat de dogoare. De altminteri, ca și micul harap ce-i ținea ducesei oglinda într-o frumoasă montură de mărgăritare și sîdef.

Cu toate că Beatrice avea întotdeauna grijă să dea feței sale o expresie de severitate, iar mișcărilor încetineala elegantă cuvenită titlului ce-l purta, n-ai fi crezut pentru nimic în lume că are nouăsprezece ani, că-i mamă a doi copii și măritată de trei ani. În trăsăturile sale, în rotunjimea obrazilor bucălați și-n candoarea cutei de sub bărbia prea rotunjită și grăsulie, pe gîtul subțire, în buzele groase încheștate a severitate și întotdeauna trufaș, parcă a nemulțumire, ba pînă și în umerii încă strîmți și pieptul plat și-n mișcările stîngace și nestăpînite, uneori de-a dreptul băiețești, recunoșteași numai decît pe școlărița nesupusă și răsfățată, plină de amor propriu și nestăpînită în jocurile ei.

Cu toate acestea, ochii ei ca boabele de cafea, limpezi și hotărîți, erau luminați de o inteligență vie, nelipsită de calcul. Nu în zadar Marino Sanudo, ambasadorul Veneției, poate cel mai perspicace dintre oamenii de stat ai vremii, asigura Signoria în scrisorile sale de taină că în politică această fetișcană este cu adevărat cremene, mai ascunsă în calculele sale decît soțul, ducele il Moro, care, la drept vorbind, nu face de loc rău supunîndu-i-se soției în toate.

Deodată cățelușa prinse a mîrîi răgușit.

Urca cineva pe scărița în spirală care unea foișorul cu

garderoba.

O bătrânică în veșmînt cernit urca oftînd și gemînd la fiecare treaptă, cu o mîină frămîntînd mătăniile, cu alta sprijinindu-se într-o cîrjă.

Dacă te luai după făgașele săpate de vreme în obraji ei, ai fi zis că sînt brazdele onoarei, numai de n-ar fi fost dulceața voită a zîmbetului și neastîmpărata iuțeală a privirii vulpești care se arunca de colo-colo, și care nu te putea înșela.

– Of, of, of, bătrînețe straie negre ! Greu m-am tîrît pînă aici, vai de oscioarele mele. Dumnezeu să dăruiască ani lungi și sănătate luminăției-voastră, gîfii bătrîna și ploconindu-se cu umilință duse la buze poala albă a mantiei ducale.

– A, dumneata erai, monna Sidonia ! Ia spune mi-ai adus-o ?

Bătrîna scotoci în sac și scoase la iveală un borcănaș bine închis, înfășurat într-o hîrtie, plin cu un lichid tulbure albicios. preparat din lapte de măgăriță și de capră roșcovană, macerat cu frăsinel, rădăcini de sparanghel și bulbi de crin alb.

– Se cădea s-o mai țin licoarea, ca la vreo două zile în balegă caldă de cal. Ei, da nu-i nimic, socot că și așa e gata. Atîta numai, înainte de a vă spăla pe ochi, luminată ducasă, porunciți s-o strecoare prin pîslă curată și apoi muiati în ea miez de cozonac și binevoiți a vă șterge obrăjorul timp de trei „Crezuri”. În cinci săptămîni curăță orice urmă de rumeneală de soare. E de leac și contra bubelor.

– Ascultă, bătrîno, o opri Beatrice, nu cumva și în această apă de obraz ai băgat vreo scîmnăvie din cele ce folosesc vrăjitoarele în magia lor neagră, cum ar fi grăsime de șarpe, sînge de cuc sau praf de broască uscată în tigaie, cum ai făcut, ții minte, cu alifia cealaltă, de scos firele de păr de pe alunițe, pe care mi-o aduseși dăunăzi ? Mai bine spune-mi de la bun început.

– Vai de mine, se poate ! Nici pomeneală, luminăția-voastră.

Cum de-ați putut da crezare flecărelilor unor netoți ? Eu lucrez curat, fără înșelăciuni. După cum poștește fiecare. Că doar știut e că uneori nu te poți lipsi de scîrnăvii: de-o pildă, cum a fost cu onorabila madonna Angelica. O vară întreagă s-a spălat pe cap cu urină de cîine, știți, ca să nu chelească, ba îi mulțumea încă bunului Dumnezeu c-ar fi ajutat-o.

Apoi, aplecîndu-se, îi strecură ducesei la ureche ultima noutate ce se zvonea prin oraș, cum că tînăra soție a mai-marelui peste consulii sării, frumoasa madonna Filiberta, își înșală bărbatul, petrecînd cu un cavaler spaniol abia sosit.

– Bagă de seamă, bătrîno ! o amenință mai mult în glumă Beatrice, gustînd din plin bîrfa. Nenorocita ! După ce tot tu ai împins-o în păcat...

– Nenorocită ? ! Cîtu-i ziulica de mare cîntă mai dihai ca o privighetoare, se bucură de orice ceas dat de Dumnezeu și-mi mulțumește mie. Abia acum, zice, m-am lămurit cît de mare-i deosebirea dintre sărutările soțului și ale amantului.

– Dar păcatul ? Nu se gîndește că-i păcat, n-o mustră cugetul ?

– Cugetul ? Măcar că popii și călugării o țin una și bună că-i taman pe dos, eu socot, luminăția-voastră, că păcatul dragostei este cel mai în firea lucrurilor. De-ajuns să prefiri cîtiva stropi de aghiasmă, și l-ai spălat de nu rămîne în urmă. Și apoi, înșelîndu-și bărbatul, monna Filiberta îi plătește, ca să zic așa, cu vîrf și îndesat. Dacă nu cumva îl și curăță de-a binelea, sau pe puțin îi ușurează păcatele înaintea Celui-de-sus.

– Dar ce, și soțul... ?

– De știut, nu știu, atîta doar că toți sînt o apă și un pămînt. Decît o singură nevestă, mai bine o singură mînă ! Nu s-a pomenit bărbat să judece altfel !

– Ah, monna Sidonia, nici nu mă pot supăra pe tine, rîse amuzată ducesa. De unde le mai scoți, zicalele astea ?

– Credeți-o pe bătrînă ! Tot ce spun e adevărul sfînt ! Că doară și eu, cînd îi vorba de obraz, știu a osebi buturuga de pai !... Fieșcare poamă are vremea ei. La alde noi, femeile, cine nu se satură de dragoste la tinerețe, atîta se căiește la bătrînețe, că taman bine cade în ghiara lui Aghiufă.

– Judeci ca un magistru în teologie !

– Sînt o femeie fără știință de carte, însă ceea ce spun o spun din toată inima, luminăția-voastră ! Tinerețea cea înfloritoare îi este dată femeii o singură dată în viață, că de, cine naiba, Doamne iartă-mă, mai are nevoie de o hoască bătrînă ? Doar poate ca paznică la cimitir. Ne trimit la bucătărie să toarcem cu pisicile și să păzim blidele și tigăile. Spusu-s-a doar : tinerețea e ca soarele pe cer, bătrînețea-i ca zgura și cenușa amurgului. Cît despre frumusețe, fără dragoste e ca nunta fără lăutari, iar mîngîierile bărbatului îs silnice și fără gust ca mîncărurile de post.

– Cum ? Cum ai zis ? Repetă ! se porni ducesa iarăși pe rîs.

Bătrîna o aținti cu luare-aminte și, socotind pesemne că a răsfățat-o destul cu fleacurile, se aplecă la urechea ei și prinse a șoșoti.

Zîmbetul muri pe buzele Beatricei.

Făcu un semn și sclavele se retraseră. În foișor rămase doar micul harap care nu știa italiana.

Veghea asupra lor numai cerul molcom și palid, mortificat de atîta dogoare.

– Poate că sînt flecăreli ? îngăimă, în sfîrșit, ducesa. Cîte nu se spun...

– Nu, signora ! Am văzut-o cu ochii mei și am auzit-o cu urechile mele. Or să vă spună și alții.

– A fost multă lume ?

– Vreo zece mii: era plină piața din fața castelului de Pavia.

– Și ce-ai auzit ?

– Când madonna Isabella a ieșit în balcon cu micul Francesco în brațe, toată mulțimea a prins a-și flutura pălăriile, mâinile. Mulți plîngeau: „Trăiască Isabella de Aragon, strigau cu toții. Trăiască Gian Galeazzo, stăpînul legiuit al Milanului ! Trăiască Francesco, moștenitorul lui. Moarte uzurpatorilor !”

– Chiar aceste vorbe ? se încruntă Beatrice

– Ba și altele, mai rele...

– Care anume ? Tu spune, nu te teme !...

– Strigau.. zău, credeți-mă, nu mi se întoarce limba să rostesc așa ceva... „Moarte hoților...” strigau.

Auzind-o, Beatrice tresări, dar numaidecît întrebă încet, învingîndu-se:

– Și ce-ai mai auzit ?

– Zău că nu știu cum să vă spun...

– Ei, haide, mai repede ! Doar vreau să știu !

– Mă credeți, signora ? Bolmojeau în mulțime cum că prealuminaatul duce Lodovico il Moro, tutorele și binefăcătorul lui Gian Galeazzo, și-ar fi întemnițat nepotul la cetatea Pavia, unde l-a înconjurat de ucigași plătiți și spioni. Apoi se porniseră să urle să iasă la ei însuși ducele. Însă madonna Isabella le spuse că zace bolnav...

Și madonna Sidonia îi șoșoti iarăși tainic la ureche.

La început Beatrice o ascultă cu luare aminte, de la o vreme însă ea se răsuci cu fața și strigă plină de mînie:

– Ai înnebunit, vrăjitoareo ? Cum îndrăznești, bătrîno ! Ai grijă ! Acuși pun slugile să te zvîrle de aici, din susul foisorului, de n-or să mai aibă nici corbii ce-alege din stîrv...

Dar amenințările n-o speriară pe monna Sidonia. Beatrice se liniști peste puțin.

– Nu pot să te cred, murmură ea, privind-o pe bătrîna cu încruntare.

– Cum binevoiți, dar de crezut nu puteți să nu credeți, strînse din umeri monna Sidonia... Să vedeți cum se face lucrătura, își continua șopoteala. Se toarnă o figurină din ceară, i se pune în dreapta pieptului o inimioară de rîndunea, în stînga ficatul ei, se străpung cu un ac, rostind descîntece, și acela cu care seamănă figurina moare de o moarte înceată... La o așa boleșniță nu te mai ajută nici un fel de doftori...

– Taci, o întrerupse ducesa, să nu îndrăznești a-mi mai vorbi vreodată de așa ceva !...

Și bătrîna sărută iarăși cu adîncă venerație poala mantiei albe a ducesei.

– Luminăția-voastră ! Soarele meu strălucitor ! Vă iubesc prea tare, ăsta mi-i păcatul ! Mă credeți ? De multe ori mă rog cu lacrimi în ochi Celui-de-sus pentru sănătatea voastră ! Mă rog de fiecare dată, cînd aud cîntîndu-se *Magnificat* la slujba de la San Francesco. Oamenii spun că aș fi vrăjitoare. Ei bine, dacă mi-aș fi vîndut sufletul diavolului — aș fi făcut-o numai ca să fiu de folos luminăției-voastre !

Și adăugă după o clipă de tăcere, dusă pe gînduri:

– Treaba se poate face și fără vrăji.

Ducesa o privi cu multă curiozitate.

– Cînd veneam încoace, prin grădina palatului, continuă ca într-o doară monna Sidonia, grădinarul culegea niște piersici, una mai frumoasă ca alta, pesemne în dar lui messer Gian Galeazzo ?

Tăcu o vreme, apoi spuse ca din înfîmplare:

– Sînt și în grădina meșterului florentin Leonardo da Vinci piersici, de-a mai mare dragul, spune lumea, numai că-s otrăvite...

– Cum așa ?

– Cum vă spun, luiminăția-voastră. Le-a văzut nepoată-mea, monna Cassandra, cu ochii ei le-a văzut...

Și bătrîna porni iarăși pe șoșotit la urechea ducesei.

Beatrice nu-i răspunse și expresia ochilor săi frumoși rămase de nepătruns.

Părul ducesei se uscaseră. Ea se ridică, aruncă de pe umeri mantaua de mătase albă, făcută anume pentru spălatul și dauritul părului, și coborî în odaia ce-i servea de garderobă.

Aici se înșirau trei dulapuri uriașe. Primul, semănînd a sanctuar, adăpostea într-o desăvîrșită ordine cele optzeci și patru de rochii pe care apucase a le face în cei trei ani de căsnicie. Unele din acestea puteau să stea pe podea fără nici un sprijin, atît erau de țepene și de încărcate de aur și nestemate, altele arătau străvezii și diafane ca pînza de păianjen. În dulapul al doilea se aflau cele necesare vînătorii cu șoimi și tacîmurile de cai. În cel de-al treilea ducesa păstra parfumurile, apele de obraz, clăteliile, alifiile, prafurile pentru dinți din coral alb și din mărgăritar, nenumărate borcănase, retorte, ulcioarele cu gîtul lung și subțire, alambicurile pentru distilat, într-un cuvînt, un întreg laborator al alchimiei feminine. Se mai aflau acolo luxoase scrinuri grele, acoperite cu picturi, și lăzi ferecate.

Cînd slujnica deschise una din ele, spre a scoate o cămașă, în odaie se răspîndi un miros de rufărie fină din batist și dantelărie de Cambrai presărată cu mănunchiuri de levănțică și săculețe de mătase cu iriși de Levant și trandafiri de Damasc, uscați la umbră și apoi pisați.

Îmbrăcîndu-se, Beatrice comenta cu croitoreasa felul croielii la rochia cea nouă pe care abia o adusese curierul de la sora ei, Isabella d'Este, marchiza de Mantua, și ea tributară modei. În acest domeniu cele două surori erau rivale. Beatrice o invidia pe Isabella pentru gustul ales și o imita adesea. Mai mult, unul din solii ducesei Milanului primise misiunea expresă s-o informeze în mare taină asupra oricărei noi apariții în garderoba din Mantua.

Beatrice îmbrăcase rochia în dungi, de catifea verde cu brocart

auriu, mult îndrăgită pentru faptul că o făcea să pară mai impozantă, ascunzându-i statura minionă. Mînecele legate cu panglici de mătase cenușie erau înguste și cu „ferestre”, niște despicături după moda franțuzească, prin care se zărea mult și des încrețită pînza fină a cămășii de un alb imaculat. Părul împletit l-avea prins într-o plasă de aur subțire și ușoară, îmbrăcîndu-i capul ca un nimb strălucitor, iar pe fruntea încinsă cu firul subțire al *ferronnièrei* atîrna un miniatural scorpion de rubin.

II

Era deprinsă să se îmbrace cu atîta încetineală, încît după spusele ducelui, în răstimpul unei singure toalete nu era greu să armezi o corabie de negoț pentru Indii. Auzind în depărtare sunet de corn și lătrat de ogari, își aminti că poruncise pregătirea unei partide de vînătoare și se grăbi de data asta să-și termine toaleta. Însă și acum, gata de plecare, nu uită să dea pe la „sălașul giganților” cum se zicea în glumă unor odăi de jucărie care imitau întocmai cele corespunzătoare din palatul Isabelei d’Este și unde își aveau sălașul piticii.

Scaune, paturi, veselă, scări cu trepte late și joase, chiar și capela cu altarul-jucărie, unde oficia învățatul pitic Ianacchi înfășurat în odăjdii episcopale, anume cusute pentru dînsul, și cu mîtră pe cap — toate erau pe potrivă pigmeilor.

Aici domnea mai totdeauna larma, nu se stingeau rîsetele, plînsetele, țipetele pe fel și fel de glasuri în stare cîteodată să te bage în sperieți, încît ai fi zis că te afli la grădina zoologică sau într-o casă de nebuni, căci în sufocanta înghesuială și în murdăria odăițelor se nășteau, trăiau și își dădeau duhul, forfotind neconținut, maimuțe, cocoșați, papagali, harapi, nebuni și nebune, calmîce, măscărici, iepuri de casă, pitici și alte arătări în stare să trezească rîsul. Ducea

își petrecea câteodată zile întregi în mijlocul lor, jucându-se ca o copilă.

De data aceasta, deși era grăbită, dăduse pe acolo numai pentru o clipă, să afle vești despre sănătatea lui Naninno, micul harap, „negru peste poate”, cum spunea stăpînul său care i-l trimisese nu de demult de la Veneția. Ducea se juca cu el, de parcă era o păpușă. De la o vreme însă micul harap se îmbolnăvise și lăudatul negru al pielii se dovedise a fi nu chiar de la natură, căci spre marele necaz al Beatricei, vopseaua, un fel de lac ce-i dăduse luciul acela, începea să se jupoaie.

În ajun, seara, starea sănătății i se agravase într-atît, încît medicul se temea că îl va pierde. Aflînd despre aceasta, Beatrice se întristă, căci îl iubea pe micul Naninno chiar și așa cu pielea înălbită. Porunci numaidecît să fie botezat, ca cel puțin să nu moară păgîn.

Și coborînd scara, dădu de drăgălașa Morgantina, nebuna preferată, încă destul de tînără și tare ghidușă — și pe un mort l-ar fi făcut să rîdă, cum spunea ducea.

Morgantinei îi cam plăcea să pună mîna: șterpelea cîte ceva și ascundea în vreun ungher, sub o scîndură ruptă, într-o gaură de șoarece, și apoi umbla mîndră ca o păuniță. Dacă o întrebau cu frumosul: „Margantino drăguț, fii cuminte și spune unde-ai ascuns cutare sau cutare lucru?”, te lua de mînă și cu un zîmbet ghiduș te ducea să-ți arate locul. Iar dacă strigai din senin: „Hai să trecem apa, hai să trecem apa!”, Morgantina lăsa pudoarea deoparte și ridica rochia cît putea de sus.

Uneori însă parcă dădea strechea-ntr-însa: plîngea zile în șir după un copil inexistent — copii nu avusese niciodată — și atît îi plictisea pe ceilalți, că o încuiau în cămară.

Sedea și acum în colțul scării, cu genunchii la gură, și, legănîndu-se ca o pendulă, vărsa șiroaie de lacrimi.

Beatrice se apropie și o mîngîie pe cap.

– Nu mai plînge, fii fetiță cuminte.

Nebuna însă, ridicînd la ea ochii candizi de-un albastru celest, se așternu pe plîns mai cu foc.

– Văleu ! Văleu ! Mi-au luat copilașul ! Pentru ce, Doamne ? Nimănui nu-i făcea nici un rău. Mă bucuram de el pe tăcutelea...

Ducesa coborî în curte, unde o așteptau vînătorii.

III

Înconjurată de gonaci, șoimari, bățiași, călărime, paji și doamne de onoare, ducesa se ținea dreaptă și degajată, nu ca femeile, ci ca un călăreț cu experiență, în șaua armăsarului de Berberia, un animal nobil, cu picioarele dăltuite, adus de pe domeniul Gonzaga. „Adevărată regină a amazoanelor !” exclamă cu mîndrie în sinea lui il Moro. Ieșise pe peronul castelului să admire plecarea trenului de vînătoare al soției.

În spatele șei ducesei se afla leopardul anume dresat pentru vînătoare, într-o livrea cusută cu fir și însemne cavalerești. Pe mîna ei stîngă, strînsă pumn, șoimul de Cipru, alb ca neaua — darul sultanului turc — strălucea cu smaragdele încrustate în gluga-i de aur. Zurgălăi cu multe și dulci glasuri îi clincăneau prinși de gheare — căci își aveau rostul în găsirea șoimului cînd se pierdea în ceață sau printre ierburile înalte de pe mlaștini.

Ducesa pusă pe rîs, pe șotii, se simțea veselă și avea poftă de o goană nebună. Doar întoarse obrazul, zîmbind soțului, care-i strigă din urmă: „Ai grijă, e nărăvaș !” și numaidecît dădu semn însoțitoarelor ei. Cavalcada porni pe-ntrecute, luînd-o la galop pe drumuri, peste garduri și cîmp, sărind șanțuri, gropi, mușuroaie.

Trenul rămăsese în urmă.

În frunte galopa Beatrice, urmată de un cîine lup uriaș și alături, pe o iapă spaniolă neagră-corbie, gonea madonna Lucrezia Crivelli,

poate cea mai temerară și mai veselă dintre doamnele ei de companie.

În adîncul sufletului ducele o cam plăcea pe madonna Lucrezia, și acum, urmărindu-le cu admirație pe cele două amazoane, se întreba care din ele îi place mai mult. Cu toate acestea, numai frica pentru viața soției îl făcea să i se strîngă inima, și cînd armăsarul sărea peste gropi, închidea ochii, simțind că i se taie respirația.

De multe ori o certa pe ducesa pentru șotiile ei, deși n-ar fi fost în stare să se supere cu adevărat: prea conștient de lipsa totală a curajului din inima sa, în taină se mîndrea cu neînfricarea soției.

Dar vînătoarea, desfășurîndu-se prea năprasnic, într-o goană turbată, pieri între răchite și stufurile de pe malul jos al Ticinului, unde se găseau gîște și stîrci, și ducele se întoarse în micu-i cabinet de lucru sau *studiolo*. Aici îl aștepta spre a continua lucrările întrerupte messer Bartolomeo Calco, secretarul său principal și mai-marele dregătoriei soliilor streine.

IV

Tolănit într-un jeț cu spătarul înalt, il Moro își tot mîngîia cu mîna plinuță, îngrijită și albă, bărbia rotofeie și obrații bine rași.

Chipul său venerabil purta pecetea acelei sincerități fără ocol a cărei mască izbutesc s-o arboreze numai politicienii ce au atins desăvîrșirea în ale perfidiei. Cu nasul coroiat, proeminent pe această figură de parcă era muchie de cuțit și buzele arcuite, semăna aidoma tatălui său, marele condotier Francesco Sforza. Dar dacă în inima lui Francesco sălășluia după cum spun poezii, în prea bună cîrdășie leul și vulpea, fiul său moștenise de la părinte numai viclenia celei din urmă, învrednicindu-se s-o și sporească, nu și curajul celui dintîi.

Purta o haină simplă și elegantă din mătase de un albastru pal cu desen din țesătură. Coafura, la modă atunci, cu părul pieptănat

lins, fir lîngă fir, acoperindu-i urechile și fruntea pînă aproape de sprîncene, semăna a perucă. Pe piept îi atîrna un lanț greu, cu inele aplatizate. Aceeși elegantă politețe, egală față de toți, predomina și în manierele sale.

– Cum socoți, messer Bartolomeo ? Ai cumva vreo știre mai exactă ? Au plecat trupele franceze din Lyon ?

– Nici una, alteță. În fiecare seară li se spune — mîine, și în fiecare dimineață se amîină plecarea. Majestatea-sa înclină spre amuzamentele mai puțin războinice.

– Cum o cheamă pe amanta favorită ?

– Ar trebui să vă înșir un pomelnic întreg, căci gusturile majestății-sale sînt după toane și nestatornice.

– Scrie-i contelui Belgioioso, rosti ducele, că-i trimit treizeci, adică nu, e prea puțin... patruzeci, cincizeci de mii de ducați pentru noi daruri. Să nu se zgîrcească ! Vom scoate pe majestatea-sa din Lyon cu lanțuri de aur. Și încă ceva, Bartolomeo — dar asta, bineînțeles, rămîne între noi – n-ar strica să-i trimitem maiestății-sale portretele cîtorva dintre frumoasele noastre doamne. Apropo, scrisoarea-i gata ?

– Gata, signore.

– Arată-mi-o.

Il Moro își freca de plăcere mîinile albe și dolofane. De cîte ori avea prilejul să cuprindă într-o perspectivă largă păienjenișul politicii sale, încerca un fel de dulce strîngere de inimă, așa cum simți pornind la un joc greu și primejdios. La drept vorbind și cu mîna pe inimă, nu se simțea cu nimic vinovat dacă invita streinii, pe nordicii barbari, să cotopească pămîntul Italiei. Dușmanii, și printre ei cea mai înrîcnenată, Isabella de Aragon, îl siliseră să recurgă la această măsură extremă. Soția lui Gian Galeazzo nu s-a dat în lături de a-l învinui în auzul lumii întregi că ar fi răpit tronul nepotului. Numai atunci cînd Alfonso, tatăl Isabellei, regele Neapolului, ca să

se răzbune pe jignirea adusă fiicei și ginerelui, îl amenințase cu război și detronare, singur și părăsit de toți, il Moro apelase la ajutorul lui Carol al VIII-lea, regele Franței.

„Necunoscute sînt căile tale, Doamne ! își zicea în sinea lui ducele, cît timp Bartolomeu căuta în vraful de documente ciorna scrisorii cerute. Salvarea țării mele, a Italiei și poate chiar a Europei întregi stă în mîinile unei biete aschimodii, a unui băiețandru fără minte, căzut pradă patimilor, preacreștinul rege al Franței, în fața căruia, noi, urmași ai marilor Sforza, iată, sîntem siliți să ne umilim, să ne tîrîm în genunchi, mai să-l și codoșim ! Dar asta-i politica: trăind cu lupii, trebuie să urli ca ei.”

Citi scrisoarea care i se păru elocventă măcar și prin faptul că anunța expedierea a cizeci de mii de ducați ce aveau să fie trimiși contelui Belgioioso pentru mituirea celor din suita regelui. Se adăugau la aceasta și portretele unor frumoase doamne italiene.

„Dumnezeu să binecuvînteze drept-credincioasele tale armate, preacreștinule, se spunea printre altele în scrisoare, porțile Ausoniei s-au și deschis înaintea ta. Nu mai întîrzia, grăbește-te să le păsești pragul ca un purtător al triumfului, o, noule Hannibal ! Popoarele Italiei sînt însetate a-ți gusta dulceata cotropirii, unsul lui Dumnezeu, și cu însetare te așteaptă, cum patriarhii cîndva, după învierea Domnului, așteptau ca el să coboare în Infern. Cu ajutorul Celui-de sus și al măiestritei tale artilerii, vei cuceri nu numai Neapolul și Sicilia, dar și pămînturile Marelui Otoman, convertind pe necredincioși la credința cea adevărată și, pătrunzînd în inima Pămîntului Sfînt, elibera-vei Ierusalimul și Mormîntul Domnului de agarienii păgîni, acoperindu-ți de slavă numele, a cărui faimă va ocoli universul întreg”.

Între timp, un bătrînel chel își vîrî vîrful nasului lung și roșu în crăpătura ușii. Zărindu-l, ducele îi porunci cu un semn prietenesc să mai aștepte.

Ușa fu închisă cu modestie și nasul dispăru.

Dar, deși secretarul aduse vorba despre o altă problemă de stat la fel de importantă, il Moro asculta neatent, tot aruncînd priviri spre ușă.

În cele din urmă, messer Bartolomeo pricepu că alte gânduri îl preocupă pe duce și, încheind raportul, ieși.

Iar ducele, se apropie de ușă prudent, în vîrfuri.

– Bernardo, mă auzi ? Tu ești, Bernardo ?

– Eu, alteță !

Și Bernardo Bellincioni, poetul curții, năvăli în iatac cu aere misterioase și slugarnice, gata să cadă în genunchi și să sărute poala stăpînului. Însă ducele îl opri.

– Spune-mi ce se aude ?

– Totul este bine.

– A născut ?

– Azi-noapte a dat Domnul de s-a ușurat de rod.

– E sănătoasă ? Ori poate e nevoie să-i trimit medicul ?

– Se află în perfectă sănătate.

– Slavă Domnului ! răsuflă ușurat ducele, făcîndu-și semnul crucii. Ai văzut copilul ? continuă el.

– Păi cum ! Frumușel foc !

– Fată sau băiat ?

– Băiat. E un voinic și un scandalagiu, mai mare dragul. Perișorul bălai ca la maică-sa, iar ochișorii ard ca tăciunii de negri ce-s, și se rotesc de colo-colo, deștepți de parcă ar înțelege toate. Leit alteța-voastră. Numai decît vezi că-i curge în vine sînge regesc. Micul Hercule în leagăn ! Madonna Cecilia nu mai poate de dragul lui. Mi-a poruncit să vă întreb ce nume ați binevoi să i se dea.

– M-am gîndit la asta, rosti ducele. Ce zici, Bernardo, ce-ar fi să-i zicem Cesare ? Cum ți-ar place ?

– Cesare ? Într-adevăr e un nume frumos. Antic, cu rezonanță !

Da, da, Cesare Sforza ! Un nume demn de un erou !

– Dar ce spune soțul ?

– Prealuminatul conte Bergamini e blînd și simpatic ca totdeauna.

– Ce om minunat ! observă cu convingere ducele.

– Într-adevăr, minunat om ! îl laudă și Bellincioni. Puțini ca dînsul întîlnești pe timpurile noastre. Un om cu virtuți rare, dacă-mi permiteți să zic așa. Vroia să vină încoace la ora cinci, dacă nu-l vor împiedica durerile podagrei, să vă asigure de tot respectul ce-l poartă alteței-voastre.

Contesa Cecilia Bergamini despre care discutau era o fostă amantă a ducelui. Aflînd despre această legătură, geloasa Beatrice, care abia se măritase cu il Moro, îl amenințase pe duce că se va întoarce la părintele său Ercole d'Este, duce de Ferrara, și vrînd-nevrînd il Moro a trebuit să jure solemn de față cu consuli, că n-o să mai calce legile credinței conjugale și drept dovadă o mărită pe Cecilia cu bătrînul conte Bergamini, un nobil ruinat și un om îngăduitor gata de orice servicii.

Scoțînd din buzunar un petic de hîrtie, Bellincioni îl întinse ducelui.

Era un sonet în cinstea noului-născut; poetul întreba pe zeul-soare de ce se acoperă de nouri, la care acesta îi răspundea cu amabilitatea unui curtean: de vină e sfiala și invidia față de noul astru al luminii, fiul lui il Moro și al Ceciliei.

Ducele primi sonetul cu bunăvoință și, scoțînd din pungă un ducat, îl întinse poetului.

– Și pentru că tot sîntem la capitolul poezie, sper că n-ai uitat, Bernardo, că sîmbătă e ziua de naștere a ducesei ?

Bellincioni scotoci cu grabă în deschizătura straiului său, mai curînd de cerșetor decît de curtean, care-i servea de buzunar și scoase un vraf de hîrti murdare și mototolite. Astfel versurile cerute

fură extrase dintre odele emfatice la moartea șoimului madonnei Angelica, sau de ziua când s-a îmbolnăvit iapa sur-rotată a lui signor Pallavicini, adusă din pusta maghiară.

– Am făcut trei, nu una, la alegerea alteței-voastre. Și jur pe sprințarul Pegas c-au să vă placă !

Pe atunci poeții aveau menirea să țină locul instrumentelor muzicale cu care monarhii înălțau serenade nu numai iubitelor, dar uneori și consoartelor lor, căci în lumea aleasă moda vroia să presupună că între soți există aceeași dragoste nepămîntească precum iubirea dintre Laura și Petrarca.

Il Moro citi cu multă atenție versurile; se considera pe sine un rafinat în ale poeziei, poet în forul său interior, deși nu stăpînea meșteșugul rimei. În primul sonet îi plăcură îndeosebi trei versuri: Soțul îi spune soției:

Pînă și-acolo unde scuipi
Mărgăritarele își fac cuib
Și înfloresc viorele...

În a doua poezie Bellincioni o compara pe madonna Beatrice cu zeița Diana, asigurînd auditoriul că pînă și cerbii și mistreții mor în desfătare sub lovitura jungherului mînuit de frumoasa amazoană.

Dar cel mai mult îi plăcu alteței-sale cel de-al doilea sonet în care Dante i se adresa lui Dumnezeu rugîndu-l să-l trimită iarăși pe pămînt, unde s-ar fi întors a lui Beatrice, luînd chipul ducesei de Milano.

Dacă o dărui lumii iar
Îngăduie-mi divinu-ți har,
Să văd cui va-nchina iubirea,

exclama Aligheri, făcînd aluzie, bineînțeles, la ducele Lodovico.

Il Moro îl bătu cu blîndețe pe spinare și-i făgădui postav pentru

o șubă de iarnă, iar Bernardo se milogi să-i mai dea și o blană pentru guler, asigurându-l cu fandoseli de măscărici că haina lui de anul trecut e la fel de subțire și străvezie ca spaghetetele uscate la soare.

– Iarna trecută, continua el să se milogească, fiindcă n-am avut lemne, aș fi fost în stare să ard nu numai propria-mi scară, dar și saboții sfântului Francisc.

Amuzat, ducele îi făgădui lemne pentru la iarnă.

Și atunci, într-un elan de recunoștință, poetul improvizează pe loc un catren ce-l preamărea:

Cînd sclavilor le făgăduiești a le da pîine,
Aidoma cu Cel-de-sus, tu semeni mană-n jur,
De-aceea nouă muze cu însuși Febus, mîine,
Slăvi-te-vor în cer, o nobile Maur...

– Se pare că ești inspirat, Bernardo ? Ascultă, aș mai avea nevoie de o poezie.

– De dragoste ?

– Da. Și plină de patimă.

– Pentru ducesa ?

– Nu. Dar bagă de seamă, să nu scapi vreo vorbă !...

– O, signore, mă jigniți. S-a-ntîmplat oare vreodată ca eu să...

– Atîta îți spun: bagă de seamă.

– Sînt mut, mut ca peștele !

Și Bernardo clipi tainic și cu reverență din ochișori.

– Va să zică, plină de patimă ? Dar în ce fel ? Cu implorare sau cu recunoștință ?

– Cu implorare.

Poetul încruntă din sprîncene, căzînd pe gînduri:

– E măritată ?

– Fecioară.

- Îhî. Mi-ar trebui numele ei.
- Asta-i acum ! Mai vrei și numele ?
- Dacă o implorați, nu se poate fără nume.
- Madonna Lucrezia. Poate ai vreuna gata...
- Am, dar tot mai bună-i una prosoptică. Îngăduiți să trec în iatacul de-alături. Numaidecît va fi gata. Presimt că n-o să fie rea: rimele îmi umblă pe vârful limbii.
- Tocmai atunci intră pajul ca să anunțe pe...
- Messer Leonardo da Vinci.
- Luînd cu dînsul cele necesare scrisului, Bellincioni se strecuraă pe o ușă exact în clipa cînd pe cealaltă intra Leonardo...

V

După obișnuitele cuvinte de salut, ducele vorbește artistului despre marele canal Naviglio-Sforzesco, menit să unească Sesia cu Ticino care, comunicînd cu o plasă de canale mai mărunte, avea să contribuie la irigarea cîmpiilor, luncilor și izlazurilor Lomellinei.

Lucrările de construcție de la Naviglio le conducea Leonardo, deși nu posedă titlul de constructor și nici măcar pe acela de pictor ducal, păstrînd doar în virtutea obișnuinței mai mult decît din alte motive demnitatea de muzician al curții, datorită faptului că inventase cîndva un instrument muzical, ceea ce reprezenta nițeluş mai mult decît cinul poetului curtean — alde Bellincioni.

Leonardo îi explică ducelui cu de-amănuntul planurile și calculele după care îl rugă să dea poruncile convenite cu privire la plata sumelor necesare pentru continuarea lucrărilor.

- Cît ? se grăbi să afle ducele.
- Pentru fiecare milă 566, în total 15.187 ducați, îi răspunse Leonardo.

Amintindu-și de cei cincizeci de mii de ducați ce abia hotărîse

să-i trimită, ca să acopere bacșișurile și în general cheltuielile cu mituirea marilor dregători de la curtea Franței, Lodovico se strîmbă nemulțumit.

– Cam scump, messer Leonardo ! Crede-mă, ai să mă ruinezi !
Întotdeauna năzuiești către ceva cu neputință de îndeplinit. Iată, de pildă, Bramante — e și el un arhitect cu faimă — dar niciodată nu-mi cere atîția bani.

Leonardo se mulțumi să strîngă din umeri.

– Cum binevoiți, signore. Însărcinați-l pe Bramante...

Ei, haide, potolește-te, nu te supăra. Doar știi că n-am să las pe nimeni să se atingă de dumneata !

Începu tocmeala.

– Bine, vom vedea mîine, încheie în cele din urmă ducele, dornic să o mai lungească pe cît era cu putință și prinse a răsfoi caietele lui Leonardo cu planșe, schițe și crochiuri.

Unul din desene înfățișa un mormînt, adevărat munte artificial, încununat de un templu cu multe coloane și o deschizătură circulară în cupolă, ca ceea a Panteonului roman, destinată să lumineze încăperile interioare ale cavoului ce întrecea în măreție piramidele egiptene. Și alături stăteau cifrele exacte și schițele de amănunt cu privire la amplasamentul scărilor, galeriilor, sălilor, cuprinzînd cinci sute de urne.

– Ei, dar ăsta de aici ce-i ? întrebă ducele. Cînd și pentru cine l-ai făcut ?

– Pentru nimeni anume. Vise de-ale mele...

– Ciudate vise ! îl privi ducele cu mirare clătîinînd din cap. Un mausoleu demn de zeii din Olimp sau de titani. O fantasmă sau ceva de basm... Și mai zici că ești matematician !

Se uită și la alt desen, planul unui oraș cu străzi suprapuse — sus pentru stăpîni, jos pentru sclavi și animale de povară, cu murdăria spălată de nenumăratele țevi ale apeductului, un oraș construit cu o

deplină cunoaștere a legilor firii, dar pentru ființe ce nu se sfiesc să împartă lumea între aleși și gloată.

– Știi că nu-i rău ? exclamă ducele. Și tu socoți că un asemenea oraș ar putea fi construit ?

– O, desigur ! îi răspunse Leonardo cu chipul însuflețit. De mult visez ca alteța-voastră să binevoiască a face o asemenea experiență, măcar și într-una din suburbiile Milanului. Cinci mii de case la treizeci de mii de locuitori. Și s-ar mai risipi această mulțime de oameni care șed fiecare pe grumazul altcuiva, îngrămădindu-se unii într-alții în murdărie și duhoare, răspîndind mai departe sămînta molimei și a morții. Transpunînd în realitate planul meu, alteță, ați ridica cel mai frumos oraș din lume !

Se opri, băgînd de seamă că ducele rîde cu poftă.

– Ești plin de haz, iubite messer Leonardo ! Dacă ți-aș da mîină liberă, toate le-ai întoarce cu susul în jos și cîte prăpăstii n-ai pune la cale în țărișoara asta ! Oare nu-ți dai seama că cei mai supuși dintre sclavi s-ar răscula împotriva străzilor tale suprapuse, s-ar lipsi cu dragă inimă de curățenia lor pe care atît o lauți, de apeductul și canalele celui mai frumos oraș din lume și s-ar reîntoarce cu ochii închiși la murdăria vechilor lor așezări: fie și-n murdărie, numai în bună înțelegere... Dar ce-i asta ? întrebă el mai apoi, arătînd o altă schiță.

Și Leonardo fu obligat să i-o mai explice și pe aceea, care înfățișa planul unei case de toleranță cu intrări separate, uși și coridoare amplasate astfel încît vizitatorii puteau conta pe neștirbirea secretului vizitei lor și n-aveau a se teme că se vor întîlni unii cu alții.

– Ei, asta e într-adevăr un lucru grozav ! se entuziasmă ducele. N-ai să mă crezi dacă-ți voi spune cît sînt de sătul de plîngerile cu jafurile și crimele care se țin lanț în bordeluri. Or, o asemenea așezare a odăilor ar asigura ordinea și siguranța. Voi construi

neapărat asemenea bordeluri, exact după planul tău !... Ei bine, dar ești reușit, omule ! adăugă ducele. Meșter la toate: panteon pentru zei și alături o casă de toleranță...

Într-un târziu, urmă:

– Am citit o dată o carte a unui istoric din antichitate despre așa-numita ureche a tiranului Dionysios — un tub acustic ascuns în grosimea zidului, așezat astfel încât monarhul putea asculta dintr-un iatac ce se vorbea într-altul. Cum socoți, am putea amenaja o asemenea ureche în palatul meu ?

La început parcă-i fusese jenă să aducă vorba de așa ceva, dar numaidecât își luă seama. Meșterul Leonardo vorbea fără sfială, ca despre o descoperire a științei, bucuros de a mai studia cu prilejul construirii unui asemenea tub acustic felul în care se propagă undele sonore, fără a se întreba dacă această ureche a lui Dionysios e un lucru moral sau din contră.

Între timp, Bellincioni își vârî iarăși capul prin crăpătura ușii — avea sonetul gata.

În sfârșit, când Leonardo își luă rămas bun, ducele îl pofti la cină.

După plecarea artistului, il Moro îl chemă pe Bellincioni lângă dînsul și-l puse să-i citească stihurile.

Salamandra, spunea în ele poetul, trăiește în văpaie și totuși ce minune !... nu arde...

În inimă port o de gheață madonnă,
O, cum de răceala-i fără prihană
Nu s-a topit încă-n vîlvoarea-mi vană ?

Dar mai ales ultimul catren îi păru ducelui mai gingaș și rafinat:

Eu cîntul de lebădă-l cînt şi-apoi mor:
„O, dăruie-mi viaţa !” mă rog de Amor.
Aşteptă mai rău vîlvătaia, poznaşul:
„Cu lacrimi boteaz-o, şi eu voi fi naşul... !”

VI

Înainte de cină, aşteptînd întoarcerea soţiei, care trebuia să pice din clipă în clipă de la vînătoare, ducele făcu o mică inspecţie a gospodăriei. Dădu pe la grajdul care, cu porticul şi coloanele sale, semăna aidoma unui templu grecesc, pe la noua brînzărie, frumos amenajată, unde gustă din așa-zisa *giuncata*, brînză de vaci proaspătă. Trecu pe lîngă nenumărate coşare şi beciuri şi în cele din urmă deschise poarta ocolului de vite, unde toate cîte îl înconjurau. de la ţîrîitul subţire al şuvoiului de lapte ce ţîşnea din ugerul vacii sale preferate, una roşcovănă adusă tocmai din Languedoc, şi de la grohăitul drăgăstos al uriaşei scroafe, un adevărat munte de grăsime. care abia fătase o droaie de porci, şi pînă la spuma galbenă a caimacului din doniţele de frasină în care aveau să bată untul, pînă la aroma de miere din grîinare, toate bucurau ochii stăpînului lor.

Un zîmbet de nespusă euforie învăluia faţa lui il Moro: căminul său era cu adevărat un corn al abundenţei. La înapoiere în odăi, se aciui pe o bancă în galerie, să se odihnească.

Ceasul era spre seară, dar soarele mai avea mult pînă să asfinţească. Adieri încărcate de balsamuri proaspete veneau din luncile Ticinului.

Şi ducele îmbrăţişă cu privirea cuprinsul domeniilor sale, ogoare şi izlazuri, livezi cu şiruri drepte de meri şi peri irigate de plasa şanţurilor şi canalelor, duzi purtînd pe grumaji ghirlandele viţei-de-vie. De la Morttara şi pînă la Abbiategrosso şi încă mai

departe pînă la marginile cerului, unde prin vâl de ceață scînteiau zăpezile eterne ale lui Monte-Rosa, întinsa cîmpie a Lombardiei era încărcată de floare și belșug ca un adevărat rai pe pămînt.

– Doamne, suspină ducele cu umilință, mișcat pînă-n adîncul sufletului, și ridică ochii spre ceruri. Doamne, mulțumescu-ți ție pentru tot ! Ce-aș mai putea dori ? Cîndva aici domnea pustiu. Eu, cu Leonardo am croit aceste canale, am dat vlagă acestui pămînt și astăzi fiecare spic și fiecare fir de iarbă mi se închină mie, așa cum mă închin și eu ție, Doamne, și nu încetez a-ți mulțumi !

De departe răzbătea un lătrat de ogari, strigăte de-ale vînătorilor și deasupra stufurilor se zări o clipă potîrnichea împăiată care slujea drept momeală șoimilor.

Stăpînul castelului tocmai ocolea masa însoțit de majordom, cercetînd-o cu atenție, să nu lipsească ceva, cînd în sală intră ducesa, urmată de oaspeții invitați la cină. Printre ei se afla și Leonardo, care se învoise să rămînă aici peste noapte.

Fu rostită rugăciunea și oaspeții se așezară.

La masă s-au servit numai bunătăți: anghinare proaspătă, sosită în coșuri de nuiele cu un poștalion anume tocmai de la Genova, țipari și crapi grași de crescătorie de la Mantua (un dar al Isabellei d'Este), piftii din piept de clapon și altele asemenea.

Oaspeții înfulecau cu poftă, servindu-se de propriile degete și ajutîndu-se cu un cuțit, căci furculițele cu dinți de aur și plăsele de cristal erau socotite un lux exorbitant și nepermis și se puneau dinainte numai doamnelor, la desert, în special la fructe, și tot cu ele se servea dulceața.

Primitorul amfitrion îndemna neîncetat musafirii să mai guste dintr-una și dintr-alta și aceștia nu se dădeau înlături, mîncau pe întrecute. Nici elegantele doamne și subțiraticile fecioare nu se rușinau să-și dea pe față apetitul sănătos.

Beatrice o avea în dreapta pe Lucrezia.

Și ducele nu-și mai lua ochii de la cele două frumuseți. Îi făcea plăcere că sînt alături și că soția o răsfată pe iubita lui, îi pune în farfurie bucăți mai gustoase, îi șoptește ceva la ureche și-i strînge mîna, cuprinsă de tandrețea care uneori pune stăpînire pe femeile tinere.

Conversația se învîrtea în jurul întîmplărilor de la vînătoare. Beratrice istorisi cum cerbul, țîșnind fără veste din pădure, i-a lovit calul cu coarnele rămuroase, cît pe ce s-o răstoarne din șa.

Apoi se amuză pe socoteala nebunului Dioda, un lăudăros și un zurbagiu fără pereche, care, cu cîteva clipe mai înainte, ucisese o scroafă domestică, adusă dinădins de vînători în pădure și mînată sub picioarele calului său. Nebunul se fălea cu atîta vervă cu fața sa eroică, de parcă ar fi ucis mîstrețul din Calydon. Și comesenii, ca să-l necăjească, dovedindu-i că-i un lăudăros, porunciră să fie adusă scroafa ucisă. La vederea ei, Dioda se prefăcu mînios la culme. În realitate însă acest coțcar nespus de șiret se pricepea de minune s-o facă pe prostul, și nu în dezavantajul său, iar cu ochii săi de rîs știa să deosebească nu numai o scroafă domestică de un mistreț, dar și o glumă inteligentă de una prostească.

Rîsetele se înteteau, iar din pricina îmbelșugatelor libații fețele se înviorau și se rumeneau. După felul patru, tinerele doamne desfăcură furiș, pe sub masă, șireturile de la corsete.

Paharnicii umpleau fără odihnă cupele cu vin alb ușor și vin roșu de Cipru, dens, încălzit și parfumat cu scorțișoară, fistic și cuișoare.

Iar cînd alteța-sa întindea cupa, paharnicii și-o treceau unii altora cu vorbe potrivite, strigîndu-se solemn, ca după un ceremonial anume, și marele paharnic înmuia de trei ori în nectarul ei un talisman cioplit din corn de inorog, ce atîrna de-un lanț de aur greu: de-ar fi fost vinul otrăvit, pe cornul înnegrit s-ar fi ivit deodată o rouă de sînge. Alte asemenea talismane — o piatră a broaștei și o

limbă de șarpe — erau încrustate în solniță.

— Socot, alteță, că nici regele Franței n-are un asemenea corn. De-a dreptul uimitor, cât e de mare, se minuna contele Bergamini, soțul Ceciliei, de la locul de cinste unde îl instalase amfitrionul.

În seara aceea era nespus de vesel, chiar zburdalnic, în ciuda bătrâneții sale și a podagrei care-l măcina.

— Hi-hi-hi ! chicoti cocoșatul Ianacchi, nebunul cel mai îndrăgit de duce, însoțindu-și chicotul cu zvonul zurgălăilor aninați de urechile de măgar ale pestriței tichii de măscărici și duruitul de mazăre dintr-o bășică de porc.

— Papa, auzi, papa ! se întoarse el către il Moro. Te rog să-l crezi, spuse arătându-l pe Bergamini. Când îi vorba de coarne, e meșter neîntrecut. De orice fel ! Că îs de fiară, că îs de om, totuna. Hi-hi-hi, capră de-ai avea, coarne — berechet !

La care ducele doar îl amenință cu degetul.

De sus din partea corului goarneau de argint își ridicară glasurile în cinstea fripturilor — un uriaș cap de mistreț umplut cu castane, un păun cu mașinărie înăuntru, ce-și desfăcea pe tavă frumoasa coadă și bătea din aripi, apoi și în cinstea măreței plăcinte care înfățișa o cetate, de după crenelurile căreia se auzea întâi un glas de corn războinic, iar după ce coaja rumenă fu tăiată, sări afară un pitic înveșmîntat în pene de papagal. Piticul alergă pe masă pînă ce fu prins și închis într-o colivie de aur, de după gratiile căreia, imitîndu-l pe celebrul său premergător, papagalul cardinalului Asconio Sforza, intona spre hazul comesenilor „Tatăl nostru” pe toate glasurile.

— Cărui prilej fericit îi datorăm, messere, acest opăț pe cât de neașteptat, pe atît de grandios ? i se adresa Beatrice soțului.

Il Moro se făcu a nu auzi întrebarea, doar schimbă pe furiș cu contele Bergamini o privire cu înțeles, din care fapt preanorocosul soț al Ceciliei putu deduce că se sărbătorea fericitul eveniment al nașterii lui Cesare.

Capul de mistreț îi delectă cel puțin o oră, căci, ținînd minte zicala din bătrîni care spune că la ospete nu îmbătrînești, nu se zgîrceau cu ceasurile cît timp era vorba să șadă la masă.

Spre sfîrșitul banchetului, călugărul cel gras fra Tappone, zis Șobolanul, îi înveseli pe toți cu lăcomia sa.

Nu fără viclenii și înșelătorie izbutise ducele de Milano să-l momească de la Urbino pe acest vestit mîncău pentru care se certau monarhii și despre care mersese faima că la Roma, spre nu puțina bucurie a sfinției-sale, înfulecase mai bine de jumătate dintr-un antieru episcopesc tăiat bucățele și înmuiat în sos.

La un semn al ducelui, slugile așezară în fața lui fra Tappone o sosieră uriașă plină cu *busecchin* măruntaie umplute cu gutui. Și monahul, făcîndu-și semnul crucii, purcese a înfuleca din ele cu o iuteală și o lăcomie de nedescris.

— Să fi fost un flăcău ca ăsta de față la ceasul cînd Domnul nostru Isus Cristos sătura mulțimea, cele cinci pîini și cei doi pești nu i-ar fi ajuns nici pentru doi dulăi ! făcea haz Bellincioni.

Și oaspeții se porniră pe hohotit, de ziceai că-s plini cu rîs pînă-n gît — o singură glumă, și aveau să crape și să se reverse în hohote nestăpînite.

Numai chipul lui Leonardo, singuratic și tăcut ca de obicei, purta pecetea unei resemnate plictiseli. De altminteri, cunoștea de multă vreme jocurile și amuzamentele protectorilor săi și se deprinsese cu ele.

Cînd slugile aduseră pe farfurii de argint portocale de aur pline cu vin de Malvasia, Antonio Camelli da Pistoia, poet de curte și rivalul lui Bellincioni, declamă oda în care artele și știința îi spuneau ducelui: „eram robi, tu ai venit și ne-ai redat libertatea. Trăiască il Moro !” Iar cele patru elemente — uscatul, apa, focul și aerul — îi cîntau:

Tu cîrma ții, alături de Cel Sfînt

A lumii-ntregi și-nvîrți roata Fortunei...

Oda slăvea de asemeni buna înțelegere și dragostea dintre unchiul il Moro și nepotul Gian Galezzo, pe al cărui generos protector poetul îl compara cu pelicanul care-și hrănește puii cu propriul trup și-i adapă cu propriul sînge.

VII

După cină, oaspeții, avîndu-i în frunte pe amfitrioni, meraseră în parcul zis Paradiso, cu alei trase pe linie și tufe de mirt, de laur și de cimișir tunse proaspăt, cu tunele, labirinturi, logii și boschete de iederă. Pe pajiștea învăluită de răcoarea jocului de apă al fîntîinii arteziene fură întinse covoare și aruncate perne de mătase. Doamnele și cavalerii se instalară comod și confortabil înaintea micii scene a teatrului de curte, pe care fu jucat un act din *Miles Gloriosus* de Plaut. Versurile latinești semănară o mare plictiseală printre musafiri, deși din respect pentru antichitate, unul nelipsit de superstiție, ei se prefăceau a le asculta cu mare atenție.

Cînd reprezentația luă sfîrșit, tineretul alergă să bată mingea, să se joace de-a baba-oarba, de-a prinselea pe o altă pajiște, mai largă, unde, printre tufe de rozmarin în floare și portocali ce presărau petale de ceară, se zbanguiră și rîseră din toată inima ca niște copii. Vîrstnicii jucau zaruri, șah, tavleia. Iar doamnele, signorinele și signorii care nu participau la jocuri se așezaseră roată pe treptele fîntîinii și povesteau pe rînd, ca în Decameronul lui Boccaccio.

Alți oaspeți se prinseră în cerc și dănuiau pe pajiștea de alături în sunetele cîntecului preferat al lui Lorenzo de Medici, stins din viață prea de timpuriu:

*Quant'è bella giovanezza
Ma si fugge tuttavia;
Chi vuol esser lieto, sia:
Di doman non c'è certezza.*

Tineretea-i primăvară,
Rîzi și cîntă pînă-ți vine,
Fii ferice, că-i fugară,
Nu știi ce-ți aduce mîine !...

După joc, donsella Diana cea cu chip palid și gingaș cîntă în sunetele dulci ale violei un cîntec trist ca un suspin, care spunea cît e de mare durerea unui suflet care iubește și nu e iubit.

La auzul acestor acorduri, jocul și rîsetele se stinseră ca prin farmec. Toți ascultau cu luare-aminte, adînc îngîndurați. Numai fîntîna susura și susura ca mai nainte, în timp ce ultimele raze ale soarelui scăldau în lumină trandafirie crestele coconarilor și ploaia de stropi, care țîșneau în sus, sus de tot. Iar cînd donsella Diana sfîrși, o bună bucată de vreme nimeni nu cuteză să tulbure liniștea ce pogorîse.

Apoi din nou se auziră hohote, muzică și tăifăsuială, și pînă seara tîrziu, cînd licuricii, ziși *luciole*, și-au aprins lucorile gingașe în laurii negri, iar pe cerul întunecat a strălucit iataganul de aur al craiului nou, deasupra binecuvîntatului Paradiso, învăluit în zgurile amurgului și îmbătat de aroma florii de portocal, nu mai tăcură sunetele cîntecului care spunea că

Tineretea-i primăvară,
Rîzi și cîntă pînă-ți vine,
Fii ferice, că-i fugară,
Nu știi ce-ți aduce mîine !...

VIII

La fereastra unuia din turnurile castelului, il Moro zări deodată lumină. Pesemne că messer Ambrogio da Rosate, marele cititor în stele (senator și membru al consiliului de taină al curții din Milano), își aprinsese însingurata lucerniță deasupra mesei încărcată de aparate astronomice, unde stătea să deslușească în hieroglifile cerului conjuncția lui Marte, Jupiter și Saturn în zodia vărsătorului, conjuncție ce după socoteala dumisale avea să aibă o influență hotărâtoare asupra casei Sforza.

Amintindu-și de aceasta la vederea luminiței, ducele își luă rămas bun de la madonna Lucrezia, cu care socotise de-ale amorului în primitorul boschet îngropat sub iederă, și înapoindu-se la castel, se uită la ceas. Și când se făcu exact minutul și secunda hotărâtă de astrolog, luă hapurile de revent și deschise calendarul de buzunar, în care citi la pagina corespunzătoare:

„5 august, ora 10 și opt minute seara, o stăruitoare rugă în genunchi cu mâinile adunate și ochii ridicați spre ceruri”.

De aceea ducele se grăbi spre capelă, dorind să nu scape momentul, altfel ruga sa, după cum îi spusese astrologul, n-ar mai fi avut nici un efect.

În semiîntunericul capelei pîlpîia dinaintea icoanei luminița unei candelă. Îi era dragă această icoană, zugrăvită de Leonardo da Vinci, care o înfățișa pe Cecilia Bergamini sub chipul Madonnei ce binecuvînta un trandafir învîlt.

Il Moro stătu să socoată cele opt minute după ceasul de nisip, se lăsă în genunchi. Își adună palmele și rosti *Confiteor*:

Se rugă multă vreme și cu osîrdie.

„O Maică Preacurată, șoptea el, ridicînd spre boltă privirile înduioșate, apără-mă și mă mîntuiește pe mine și pe fiul meu Maximilian și pruncul nou-născut Cesare, pe soția mea Beatrice și

pe madonna Cecilia, de asemeni și pe nepotul meu signor Gian Galeazzo, căci tu vezi cum îmi e sufletul, o Maică Precistă, eu nu-i vreau răul nepotului meu, mă rog pentru el, deși poate că moartea lui ar fi izbăvit nu numai statul meu, dar și întreaga Italie de nenorociri și năpaste fără seamăn și fără leac.”

Aici își aminti argumentarea pretențiilor sale asupra tronului milanez, născocită de maestrul jurisprudențelor, după care fratele său mai mare, tatăl lui Gian Galeazzo, ar fi fost nu fiul ducelui Francesco Sforza, ci doar al comandantului armatelor Francesco Sforza, căci se născuse înainte ca Francesco să se fi urcat pe tron, în timp ce el, Ludovico născându-se după aceea, era, prin urmare, singurul moștenitor al tronului cu depline drepturi.

Aici însă, îngenunchiat în fața Madonnei, argumentele i se părură și lui șubrede și de aceea își încheie rugăciunea astfel:

„Iar dacă am păcătuit în fața ta cu ceva sau voi păcătui, află, o, împărăteasă a cerurilor, că o fac nu pentru mine, ci spre binele statului cîrmuit de mine, spre binele Italiei întregi. Fii, dară, apărătoarea mea înaintea lui Dumnezeu Tatăl și-ți voi slăvi numele, construindu-ți un dom de mare frumusețe și măiestrie la Milano, o mănăstire la Pavia și aducându-ți alte multe ofrande !”

Astfel sfîrșindu-și rugăciunea, ducele luă făclia și porni prin odăile întunecate ale castelului. Într-una din ele dădu de madonna Lucrezia.

„Amor însuși îmi vine într-ajutor !” își zise în sinea lui.

– Alteță ! strigă tînăra, apropiindu-se de dînsul, dar își pierdu glasul și nu mai spuse nimic.

Vru să cadă în genunchi înaintea lui; ducele abia apucă s-o oprească.

– Aveți milă, alteță !...

Lucrezia îi povesti că fratele ei, Matteo Crivelli, marele vistiernic al monetăriei, un zurbagiu și un chefliu fără pereche, dar

nespus de drag surorii cu toate slăbiciunile sale, pierduse la cărți o mare sumă de bani din fondurile monetăriei.

– Liniștește-te, madonna ! Am să-l scot din impas pe fratele dumitale...

Și după o clipă de tăcere, se completă cu un suspin din străfunduri:

– Dar vei voi să nu fii prea crudă cu mine ?

Lucrezia îl privi cu toată candoarea ochilor săi de copil, senini și neprihăniți.

– Nu înțeleg, signor...

Feciorelnica mirare o făcuse și mai frumoasă.

– Asta înseamnă, draga mea, îngăimă el cu patimă și deodată o cuprinse de mijloc cu un braț puternic, aproape brutal, asta înseamnă... Oare nu vezi, Lucrezia, că sînt îndrăgostit de tine ?

– O, dați-mi drumul, vă rog, dați-mi drumul ! Signore, ce faceți ? Madonna Beatrice...

– Nu te teme, nu va afla niciodată. Știu să păstrez o taină...

– Nu, nu, alteță. e atît de generoasă atît de bună cu mine... Pentru Dumnezeu, lăsați-mă !

– Am să-l salvez pe fratele tău, am să fac tot ce-mi vei cere, voi fi robul tău, supus, numai fie-ți milă de mine !

Și lacrimi aproape sincere tremurară în glasul său cînd îi șopti stihurile lui Bellicioni:

Eu cîntul de lebădă-l cînt și-apoi mor.

..O, dăruie-mi viața !" mă rog de Amor.

Ațîță mai rău vîlvătaia, poznașul:

..Cu lacrimi boteaz-o, și eu ți-oi fi nașul !"

– Lăsați-mă, lăsați-mă ! repeta într-una tînăra cu disperare.

Dar aplecîndu-se asupra ei, ducele îi simți răsuflarea proaspătă

și mireasma trupului tânăr, un amestec de violete cu mosc și-i sorbi lacom gura.

Pentru o clipă Lucrezia încremeni în strînsoarea lui.

Apoi se smulse cu un strigăt și, scăpîndu-i din brațe, se depărtă în fugă.

IX

Cînd deschise ușa dormitorului, văzu că Beatrice stinsese deja făclia și era în așternut, în patul ce se înălța ca un mausoleu pe podiumul din mijlocul odăii sub un polog de mătase aurie și brocart de argint.

Se dezbracă și el, ridică un capăt al plăpumii pufoase, țesută cu aur și mărgăritar ca odăjdiile bisericești, darul de nuntă al ducelui de Ferrara, și se culcă la locul său, lîngă soție.

– Bice, șopti el duios. Bice m-auzi ?

Vru s-o îmbrățișeze, dar ea îl respinse.

– De ce ?

– Dă-mi pace ! Mi-e somn...

– Spune-mi numai, de ce ? Bice, scumpa mea ! Dacă ai ști cît te iubesc...

– O, desigur, știu că ne iubești pe toate de o potrivă ! Pe mine și pe Cecilia, ba și pe roaba din Moscovia, gîsca aceea cu părul roșu pe care dăunăzi o îmbrățișai în ungherul garderobei !...

– Era doar o gumă...

– Drăguțe glume, n-am ce zice ! Nu-mi rămîne decît să-ți mulțumesc.

– Dar crede-mă, Bice, acesta-i adevărul. De la o vreme ești atît de rece cu mine, atît de aspră și neîndurătoare ! Nici vorbă, sînt vinovat, recunosc, a fost o pornire nedemnă...

– Prea te lași dominat de porniri, maestre !

Apoi, răsucindu-se spre el, adăugă cu netăinuită ură:

– Cum de nu-ți e rușine ! Și de ce, de ce mai minți ? Eu să nu te cunosc ? Văd ca prin sticlă tot ce se petrece în mintea ta. Te rog să nu-ți închipui că sînt geloasă. Dar n-am să accept să fiu una dintre amantele tale ! Auzi ? Asta niciodată !

– Nu-i adevărat, Bice, jur pe mîntuirea sufletului meu că n-am iubit niciodată pe nimeni în lumea asta mare atît cît te iubesc pe tine !

Și ea tăcu, plecîndu-și urechea nu la cuvinte, ci la muzica glasului său.

La drept vorbind, Ludovico nu mințea, nu mințea decît pe jumătate: cu cît o înșela mai des, cu atît o iubea mai adînc, de-ai fi zis că de rușine, de frică și de remușcări, de milă și căință sentimentul acesta de negrăită tandrețe se învîlvora mai tare, ca o flacăra în bătaia vîntului...

– Iartă-mă, Bice, iartă-mă în numele iubirii ce ți-o port !...

Și ei se împăcară.

Îmbrățișînd-o pe întuneric, fără s-o vadă, i se năzăreau niște ochi sfioși și plini de candoare, i se părea că simte parfum de mosc și violete și imaginîndu-și că o îmbrățișază pe cealaltă le iubea pe amîndouă, ceea ce era un păcat și, de aceea, îmbătător ca miedul vechi.

– Ai dreptate, astăzi ești chiar ca un îndrăgostit, șopti ea fără ascunsă mîndrie.

– Dar, iubita mea, crede-mă, sînt și azi înamorat de tine ca în primele zile ale iubirii noastre !...

– Ce tot îndrugi acolo ? Ce-s toanele astea de adolescent ? Îl admonestă ea deodată. Și tocmai acum ? În momentul cînd *el* aproape că s-a pus pe picioare ? Mai bine ți-ar umbla gîndul la treburi.

– Luigi Marliani spunea acum cîteva zile că moare mai mult ca

sigur, rosti calmîndu-se ducele. Acum se simte ceva mai bine, dar ameliorarea e de scurtă durată și de murit tot moare.

– Cine știe ? obiectă Beatrice. E așa de bine îngrijit... Ascultă, il Moro, mă minunez cît ești de lipsit de griji și de nepăsător. Înduri insulte ca o biată oaie necuvîntătoare, consolîndu-te cu momeli: puterea e în mîinile noastre. Oare n-ar fi mai sănătos să te lepezi cu totul și definitiv de ea decît să tremuri pentru această putere ca un hoț, zi și noapte, decît să te ploconești în fața avortonului acela care se cheamă regele Franței, decît să depinzi de nerușinatul Alfonso, decît să te guduri pe lîngă vrăjitoarea aceea de la Aragon ! Se vorbește că ar fi iar însărcinată. Încă un pui de șarpe, în cuib ! Și așa va fi cîte zile vom avea, gîndește-te numai, il Moro, cîte zile vom avea ! Și mai zici că puterea se află în mîinile noastre !...

– Și totuși medicii sînd de acord cu toții că boala sa este incurabilă, murmură ducele. Mai devreme sau mai tîrziu.

– Așteaptă... ! Sînt zece ani și mai bine de cînd tot moare și n-a mai murit !

Tăcură.

Deodată ea-l cuprinse cu brațele-i mlădii, se lipi de el cu tot trupul și-i șopti la ureche ceva.

– Bice ! tresări il Moro. Să te ferească Domnul nostru Isus Cristos și Maica Precista ! Niciodată, auzi ? — niciodată să nu-mi mai vorbești de așa ceva...

– Dacă te temi, aș putea singură... Vrei ?

El nu-i răspunse. După o vreme întrebă:

– La ce te gîndești ?

– La piersici...

– Așa e, am poruncit grădinarului să-i trimeată în dar din partea mea cele mai coapte...

– A, nu la acelea... Mă gîndeam la piersicile lui messer Leonardo. Oare n-ai auzit vorbindu-se ?...

– Ce-i cu ele ?
– Sînt otrăvite.
– Cum așa, otrăvite ?
– Dacă-ți spun. El le otrăvește. Pentru nu știu ce experiențe.
Poate că-i vorba de farmece. Mi-a șoptit monna Sidonia. Dar și așa, otrăvite, sînt de o rară frumusețe...

Tăcură din nou și rămaseră așa lungă vreme îmbrățișați în întuneric și tăcere, gîndindu-se amîndoi la unul și același lucru, atenți parcă la bătaia tot mai pripită a inimii celuilalt.

În cele din urmă, il Moro îi sărută cu părintească duioșie fruntea și făcu semnul crucii asupra ei.

– Dormi iubito, îngerii să-ți ocrotească somnul.

În noaptea aceea ducesa văzu în vis pe o tîpsie de aur cîteva piersici de o rară splendoare. Frumusețea lor o ispită într-atît, încît luă una și mușcă din carnea ei aurie, nespun de succulentă și aromată. Deodată o voce tainică îi șopti la ureche „Otravă, otravă, otravă !” Ea îngheță de spaimă, dar nu se mai putu opri și continuă să mănînce piersicile una după alta. Și i se părea că moare treptat, deși inima i se înveselea cu fiecare clipă și o simțea din ce în ce mai ușoară.

Și ducele visă ceva straniu: se făcea că se plimbă prin verdea poiană din parcul Paradiso pe lîngă fîntîna arteziană și deodată zărește mai încolo trei femei în veșminte albe, șezînd îmbrățișate ca niște surori. Și cînd se apropie de ele, recunoaște într-una pe madonna Beatrice, în cealaltă pe madonna Lucrezia, iar în a treia pe madonna Cecilia: „Slavă ție, Doamne, s-au împăcat, exclamă atunci în sinea lui cu ușurare. De cînd ar fi trebuit s-o facă !”

X

Ornicul din turn bătut miezul nopții. Casa toată dormea somn adînc. Numai în înalt, tocmai sub umbrarul foișorului, unde își

daurise ducesa părul la soare, ședea pitica Morgantina, care o șterse din cămara unde o încuiasera, și plîngea cu foc copilașul ei inexistent:

– Mi-au luat copilul și mi l-au ucis, sufletelul meu fără preț. Pentru ce, Doamne ? Ce rău le făcuse ? Mă bucuram de el în tihnă în ungherul meu neștiut de nimeni...

Noaptea era senină și văzduhul atît de transparent, încît puteai zări la marginea orizontului, scăpărînd ca niște diamante fără seamăn, piscurile lui Monte-Rosa acoperite de zăpezile veșnice.

Și mai multă vreme răsunară deasupra vilei adormite bocetele ascuțite ale smintitei, asemenea unui glas de cobe în noapte.

Deodată pitica suspină, ridică ochii și privi în tăcere cerul.

Și se pogorî atunci peste toate liniștea.

Ochii nebunei zîmbeau neștiutori, iar deasupra ei zîmbeau așijderea acelor ochi stelele albastre, la fel de candido și de pline de mister.

SABATUL VRĂJITOARELOR

I

O căscioară veche și dărăpănată, cu hornul plecat într-o parte, vărsînd veșnic valuri de fum, se aciuiase pe lîngă Porțile Vercelline în mahalaua de la marginea Milanului, părăginită și pustie, care se întindea pe malurile canalului Catarana, chiar lîngă iezătura unde străjuia o vamă fluvială.

Casa aparținea monnei Sidonia. Bătrîna moașă închiria odăile de sus alchimistului, lui messer Galeotto Sacrobosco, iar pe cele de jos le ocupa dînsa împreună cu Cassandra, nepoata de frate a aceluiasi Galeotto și fiica mult umblatului negustor Luigi care în dorul neostoit de a descoperi antichități colindase nu puține locuri, Grecia și insulele Arhipelagului, Siria și Asia Mică, Egiptul și multe alte meleaguri.

Colecționase orice-i căzuse în mîină, statui frumoase, bucăți de chihlimbar cu o libelulă încrustată înăuntru, clavicula lui Demostene, vreun epitaf pretins a fi de pe mormîntul lui Homer, o autentică tragedie a lui Euripide și așa mai departe.

Unii îl socotiseră nebun, alții șarlatan și mincinos, dar cei mai mulți — un om mare. Imaginația sa fusese atît de îmbibată de păgînism, încît rămînînd pînă la capăt bun creștin, Luigi se închina cu toată fervearea „preasfîntului geniu Mercur” și ținea miercurea închinată înaripatului vestitor al olimpienilor. socotind-o ziua cea mai norocoasă pentru încheiere de tîrguri. Nici lipsurile materiale, nici greutățile, nimic nu l-a putut opri în căutările sale de colecționar.

Se povestea că într-o zi, găsindu-se la bordul unei corăbii, află,

după ce străbătuse cîteva zeci de mile bune, despre o curioasă inscripție grecească ce-i scăpase. Și ca s-o transcrie, omul nostru se înapoie la țarm fără să mai stea pe gînduri. Iar cînd din pricina unui naufragiu pe mare pierdu o prețioasă colecție de manuscrise, încărungi de amărăciune.

De cîte ori era întrebare de ce se ruinează cu propria mîină, îndurînd o viață de privațiuni și se expune primejdiilor, Luigi răspundea tuturor în același fel:

– Vreau să înviez morții.

O dată, pe cînd se afla în Pelopones, Luigi întîlni în împrejurimile orașului Mistra, chiar la poalele ruinelor Lakedemonului, o fată leit statuia străvechii zeițe Artemis. Era fiica diaconului dintr-o mahala a orașului, un biet sărăcan pricopsit însă cu darul beției. Luigi s-a însurat cu ea și a luat-o cu el în Italia, laolaltă cu un nou manuscris al Iliadei, cîteva cioburi dintr-o Hecate în marmură și amfore sparte. Fiicei care s-a născut din unirea lor, Luigi i-a pus numele Cassandra, după numele celebrei eroine a lui Eschil, prizoniera lui Agamemnon, care îl subjugase cu farmecu-i ciudat.

Nu trecu mult însă și soția lui muri, iar Luigi, plecînd într-una în veșnicele călătorii, o lăsă pe mica orfană în grija unui bătrîn prieten, filozoful Demetrius Halcondila, un învățat grec din Constantinopol, poftit la Milano de către înșiși ducii Sforza.

Șiretul septuagenar, fire ascunsă și cu două fețe, prefăcîndu-se a fi un fervent susținător al bisericii creștine, era în realitate — de altminteri ca cea mai mare parte a învățaților greci din Italia în frunte cu însuși cardinalul Vessarion — adept al ultimului dintre dascălii înțelepciunii antice, neoplatonicul Gemistos Plethon, care murise doar cu patruzeci de ani înainte, în Pelopones, chiar în orașul Mistra, străjuit de ruinele Lakedemonului, de unde se trăgea mama Cassandrei.

Ucenicii lui Plethon erau încredințați că însuși sufletul marelui Platon, coborât din Olimp, se întrupase în dascălul lor spre a propovădui înțelepciunea pe pământ. Învățații creștini socoteau însă că filozoful calcă pe urmele împăratului Iulian Apostatul, cel care se lepădase de creștinism, voind a reînvia eresul credinței în anticii zei olimpieni. Și erau de părere că lupta trebuie dusă împotriva sa nu cu ajutorul argumentelor și a disputelor, ci cu armele Sfintei Inchiziții și flăcările rugului. Iar ca dovadă, se citau întocmai cuvintele lui Plethon spuse de el ucenicilor săi cu trei ani înainte de moarte:

„Luați seama, n-are să treacă vreme după moartea mea și peste toate neamurile și popoarele de pe acest pământ străluci-va același veșnic adevăr și tot omul se va întoarce în matca aceleiași credințe — *unam eandemque religionem universum orbem esse suscepturum*”.

Iar când l-au întrebat: „În care din credințe ? Creștinească sau mahomedană ?” el a răspuns: „Nici în cea dintâi, nici într-a doua, ci într-o credință ce nu se deosebește de păgânismul antic — *neutram, sed a gentilitate non differentem*”.

În casa lui Demetrius Halcondila, Cassandra fu crescută într-o pioșenie fățarnică, dar severă. Din toate cîte se vorbeau și care i-au intrat în ureche, mica orfană, fără să înțeleagă rafinamentul filozofiei lui Platon, țesu un basm vrăjit în care își povestea cum au să învieze zeii morți din Olimp.

Purta la piept un talisman contra frigurilor, darul neprețuit al tatălui veșnic plecat, care nu era altceva decît o pecetie cu chipul lui Dionisos. De multe ori, rămînînd singură, scotea pe furiș din sîn străvechea piatră și privind-o la soare apărea înaintea ei din apele liliachii ale ametistului năluca unui efeb cu trupul gol, Bacchus cu tîrsul într-o mînă și cu un ciorchine în cealaltă. Și alături o panteră sărea încercînd să lingă ciorchinele. Și inima ei de copil se umplea de iubire pentru frumosul zeu.

Într-o zi messer Luigi muri de fierbințeală, sărac lipit, într-o colibă de păstor, printre ruinele unui templu fenician pe care abia îl descoperise. Între timp se ruinase definitiv tot cumpărînd la antichități. Și cam tot pe-atunci, după ani de pribegie și de încercări zadarnice de a dezlega taina pietrei filozofale, se înapoie la Milano alchimistul Galeotto Sacrobosco, unchiul Cassaandrei, și instalîndu-se în căsuța de la porțile Vercelline, o luă la el pe nepoată.

Giovanni Beltraffio, care nu izbutea să uite ciudata convorbire dintre Cassandra și mecanicul Zoroastro în legătură cu pomul otrăvit, o întîlni, și nu o dată, în casa lui Demetrius Halcondila, unde Mărula îi găsise de lucru la copiatul manuscriselor. Multă vreme îi spunea că este vrăjitoare, dar farmecul tinerei fete, ca și vălul de straniu mister ce-o înconjură, îl atrăgea nespus.

Seară de seară, cum termina lucru la atelierul lui Leonardo, pornea spre căsuța singuratică de la Porțile Vercelline, unde se întîlnea cu Cassandra. Se așezau sus pe taluz, nu departe de iezătură și stăteau îndelung de vorbă. Jos, la picioarele zidului prăvălit al mănăstirii închinată Sfintei Redegonda clipeau apele negre și liniștite ale canalului. O potecă abia zărită printre brusturi, urzici și tufe de soc ducea spre creastă, și nimeni nu dădea pe acolo ca să le tulbure singurătatea.

II

Seara pogorîse înăbușitoare. Din cînd în cînd năvăleau vîrtejuri zburdalnice ridicînd nori de praf alburii și foșnind prin frunzișul copacilor. Iar cînd vîntul se potolea, o liniște și mai adîncă pogora asupra împrejurimilor, tulburată doar de mormăitul tunetului ce se rostogolea undeva în depărtare, înăbușit și stins, răzbind parcă de sub pămînt. Pe fondul acesta solemn și amenințător se deslușea mai straniu și mai supărător încă searbădul zdrăgănit al lăutei și

cîntecele de beție ale soldaților vămii care chefuiau la cîrciumioara din vecini — era într-o duminică.

Cînd și cînd jariști roșii se aprindeau pe cerul întunecat și atunci pentru o clipă răsăreau din beznă căsuța ce se aciuiase pe malul celălalt, plecată într-o rîină, cu hornul de cărămidă afumat vîrsînd valuri de fum negru (de la topitoria alchimistului), silueta deșirată și slăbănoagă a clopotarului cu undița în mînă șezînd pe marginea iezăturii năpădite de mușchi, canalul drept ca o săgeată cu două șiruri de sălcii și zăde de o parte și de alta, bărcile cu fundul plat și cu cîte un bloc de marmură înăuntru trase de căluți răpciugoși și nehrăniți (erau aduse de la Lago Maggiore pentru Dom) și funia lungă care lovea apa. Apoi toate se cufundau iarăși în beznă și piereau ca nălucile. O singură luminiță roșie sclipea pe malul celălalt — cuptorul alchimistului — oglindindu-se în apele negre ale Cataranei. Miros de apă caldă, de papură veștedă, catran și lemn putred venea dinspre iezătură.

Giovanni și Cassandra ședeau pe taluz, deasupra canalului, la locul lor obișnuit.

– Ce plictiseală ! murmură fata, și încleștînd deasupra capului mîinile își frînse degetele subțiri și albe. În fiecare zi același și același lucru. Astăzi ca ieri, mîine ca astăzi. Același clopotar deșirat și prostănac pescuiește pe iezătură și nu prinde nimic, aceiași nori de fum urcă din hodgeacul laboratorului, unde același messer Galeotto se căznește zadarnic să fabrice aurul, aceleași lotci sînt trase de gloabe costelive și aceeași lăută zdrăngăne a tristețe în cîrciuma de acolo ! Să fi fost cît de cît ceva nou ! Să ne fi cotropit măcar francezii și să fi ras Milanul de pe fața pămîntului, sau să fi prins clopotarul un pește, sau unchiul meu să fi descoperit secretul fabricării aurului... O, Doamne, ce plictiseală !

– Știu, îi obiectă Giovanni, și pe mine mă apucă uneori sila asta fără margini, că-mi vine să mor, nu alta. Însă fra Benedetto m-a

învăţat o rugăciune grozavă care-l îndepărtează pe diavolul plictiselii. Vrei să ți-o spun ?

– Nu, Giovanni, clătină Cassandra din cap. Uneori doresc, dar nu pot să mă rog Dumnezeuului vostru.

– Nostru ? Oare mai există şi altul în afară de El, Unicul ?...

O vatră de flăcări izbucnite undeva în depărtările amurgului fulgeră luminînd brusc chipul fetei care-i apărui ca niciodată frumos, de o negrăită tristeţe şi mister.

Tăcea ca mai înainte şi doar îşi prefira pletele negre şi mătăsoase.

– Ascultă-mă, dragă prietene, spuse ea într-un tîrziu. Ceea ce vreau să-ţi povestesc s-a întîmplat foarte demult, acolo, pe pămîntul meu natal. Eram copil pe-atunci. O dată tata m-a luat cu el într-o călătorie. Am vizitat ruinele unui vechi templu. Ele se înălţau pe un promontoriu. De jur împrejur cît vedeai cu ochii, numai marea. Pescăruşii gemeau cu glasurile lor ascuţite şi jalnice, iar brizantii se spărgeau cu tunet de sfîncile negre ale ţărmlui, roase de apa sărată, colţuroase şi ascuţite ca nişte pumnale. Spuma albă zbura în aer şi recădea ca să se scurgă val şuietător pe colţii lor negri. De multă vreme şedeam singură pe treptele dinaintea templului, ascultînd tunetul mării şi respirînd prospeţimea brizei amestecată cu balsamurile amărui ale pelinului. Tata se căznea să dezlege pe un ciob de marmură inscripţia ştersă aproape cu totul. Apoi m-am ridicat şi am intrat în templul părăsit. Coloanele de marmură îngălbenită stăteau neatinse de vreme. Printre ele cerul siniliu apărea violet-închis, aproape negru, şi-acolo sus, în înălţimi, din crăpăturile pietrei răsăriseră maci roşii. În templu domnea tăcerea şi doar bubuitul surd al brizanţilor umplea sanctuarul cu un murmur ca de rugăciune. Mi-am aplecat urechea să-l ascult şi... deodată inima mi s-a frînt în piept. Am căzut în genunchi şi am început să mă rog necunoscutului zeu profanat care-şi avusese odată sălaşul acolo.

Sărutam lespezile de marmoră. plîngeam și-l iubeam pentru că nimeni pe acest pămînt nu-l mai iubea ca mine și nu i se mai ruga ca mine, și pentru că murise. De-atunci nu m-am mai rugat nimănui așa, niciodată. Templul era al lui Dionisos.

– O, ce-ai făcut, Cassandra ! se înspăimîntă Giovanni. E păcat, blasfemie ! Nu există și nici n-a existat vreodată Dionisos...

– Zici că n-a existat ? repetă fata zîmbind a dispreț. Dar atunci cum de ne învață sfinții părinți, în care tu crezi, că zeii izgoniți pe vremea cînd a biruit Isus s-au prefăcut în demoni atotputernici ? Și de ce în cartea vestitului astrolog Giorgio da Navarra exista o prorocire întemeiată pe niște observații asupra astrilor cerești, care spune că conjuncția planetei Jupiter cu Saturn a dat naștere religiei ebraice, cea a lui Jupiter cu Marte — religiei chaldeene, religia egiptenilor a fost fructul conjuncției lui cu soarele, în timp ce conjuncția lui cu Venus a întemeiat mahomedanismul, și conjuncția lui cu Mercur a dat naștere credinței creștine, tot așa cum din conjuncția lui Jupiter cu Luna se va naște credința în Anticrist, și atunci zeii morți vor învia !

Se auzi tunetul mîrîind mai aproape. Jariștile fulgerelor își încingeau mai starșnic văpaia, iluminînd norul cumplit de greu care se tîra cu încetineală. Lăuta de la cîrciumă tot mai zuruia în tăcerea grea de amenințări.

– O, Cassandra ! strigă Beltraffio, cu rugă. Oare nu vezi că te ispitește diavolul, ca să te ducă la pierzanie ? Blestemat să fie, procletul !...

– Pe tine nu te-a ispitit vreodată ? Fata se întoarse iute spre dînsul și, punîndu-și amîndouă mîinile pe umerii lui, șopti: Și dacă ești atît de curat, cum se face că ai plecat de la dascălul tău fra Benedetto și te-ai tocmit la Leonardo da Vinci, ereticul ? Și pentru ce vii încoace, ca să mă vezi pe mine ? Nu știi că-s vrăjitoare, iar vrăjitoarele sînt rele, mai rele decît însuși diavolul ? Nu te temi

că-ți vei duce sufletul la pierzanie ?...

– Dumnezeu e cu noi ! îngăimă Giovanni cutremurându-se.

Cassandra se apropie de el și-l pironi în tăcere drept în lumina ochilor cu ochii săi galbeni ca miezul chihlimbarului. Și în aceeași clipă nu reflexele unor fulgere depărtate, ci fulgerul însuși despică norul, luminând chipul ei palid, ca marmora zeiței ce i se înfățișase o dată ieșind dintr-un mormînt milenar, acolo pe Dealul Morii.

„E ea ! Ea ! murmură îngrozit Giovanni. Diavolița albă !”

Făcu un efort să sară în picioare și nu putu; simțea pe obraz răsuflarea ei fierbinte și fără să vrea îi asculta șoapta:

– Să-ți spun tot, tot pînă la capăt, Giovanni ? Vrei să zburăm, dragule, acolo unde-i el ? Crede-mă, e-așa de bine acolo, n-o să-ți pară rău, n-ai să te plictisești. Și nu-ți mai e rușine de nimic, ca în vis, sau ca în rai, totul e îngăduit acolo. Vrei să zburăm acolo, vrei ?...

Broboane de sudoare rece îi acoperiră fruntea, dar curiozitatea învinse groaza și Giovanni întrebă:

– Unde ?

– La sabat ! îi răspunse ea abia auzit, aproape atingîndu-i obrazul cu buzele, de parcă ar fi suspinat pătimaș.

Tunetul bubui năpraznic și solemn, cutremurînd pămîntul și cerul, cu o veselie înspăimîntătoare, ca și cum ar fi rîs în hohote nevăzuții uriași subpămînteni, apoi se rostogoli și se stinse într-o liniște ce-și ținea răsuflarea.

Nici o frunză nu se clinti în copaci. Cu el tăcu și zurutul silnic al lăutei.

Și în aceeași clipă dăngăni lent și măsurat clopotul mănăstirii, chemînd credincioșii la Angelusul de seară.

Giovanni se închină cu evlavie, iar Cassandra se ridică murmurînd:

– E timpul să mă întorc acasă. E tîrziu. Vezi făcliile ? E il Moro

care sosește la messer Galeotto. Uitasem că astăzi unchiul are să-i demonstreze transformarea plumbului în aur.

Într-adevăr, se auzea țăcănit de copite. Călăreții, venind în șir de-a lungul canalului de la Porțile Vercelline, se îndreptau spre casa alchimistului, iar acesta, așteptându-l pe duce, termina în laborator ultimele pregătiri în vederea experienței.

III

Messer Galeotto își petrecuse toată viața în neobosite căutări ale pietrei filozofale.

Cînd absolvi Facultatea de medicină din Bologna, Galeotto se tocmi *famulus* la un adept celebru al științelor oculte, contele Bernardo Trevisano, și timp se cincisprezece ani căută Mercurul cel capabil să se transforme în fel și fel de substanțe: sare, amoniac, diverse metale, în bismut și în arsenic natural, în sînge omenesc, în fiere, în fire de păr, în animale și plante. Toate cele șase mii de ducați ai moștenirii pămîntești au zburat pe coșurile turnătoriei. Cînd își cheltui banii, recurse la punga altora, datornicii îl băgară în temniță, dar Galeotto reuși să evadeze și în următorii opt ani făcu experiențe asupra ouălor, izbutind să irosească 20.000 de bucăți, nu mai puțin. După aceea colaboră cu protonotarul papei, messer Henrico, făcînd experiența cu piatra-vînată, dar se îmbolnăvi din pricina emanațiilor și zăcu paisprezece luni părăsit de toți și fu cît pe ce să-și dea duhul.

Cu micu-i laborator în spinare străbătu drumurile Spaniei, Franței, Austriei, Olandei, Africii de Nord, Greciei, Palestinei, Persiei, îndurînd sărăcia, umilințele, chiar și persecuțiile. La curtea regelui Ungariei fu torturat în speranța că i se va smulge secretul miraculoasei transformări. Și, în sfîrșit, bătrîn și istovit, dar fără a-și pierde curajul, Galeotto se înapoie în Italia la invitația ducelui il Moro, care îi acordă titlul de alchimist al curții.

Mijlocul laboratorului îl ocupa masivul cuptor din lut ars de-o construcție greoaie, avînd o mulțime de compartimente, ușițe, creuzete și foale de încins jarul.

Într-un colț, sub stratul gros de praf, zăceau rămășițele turnării, asemănătoare cu lava răcită.

Pe masa de lucru se îngrămădeau tot soiul de aparate, unul mai complicat ca altul: alambicuri, retorte, mojar, pahare de sticlă, pîlnii, mici sisteme de distilat, lungi țevi șerpuitoare, clondire și borcănase. Sărurile otrăvitoare, acizii, bazele, degajau un miros înțepător. Un, întreg univers de mistere se ascundea în *metales* — șapte zei din Olimp, șapte aștri cerești: în aur — Soarele, în argint — Luna, în aramă — Venus, în fier — Marte, în *plumb* — Saturn, în cositor — Jupiter, și în mercurul viu și strălucitor — Mercur cel veșnic în mișcare. Se aflau aici substanțe purtînd nume barbare ce înspăimîntau pe profani: Craiul de chinovar, Laptele lupoacei, Ahile cel de aramă, asteritul, androdama, anahalistul, rapotcium, aristolochia. Printre ele stropul de Sînge de Leu, dobîndit după ani de trudă, un leac fără preț care vindecă toate bolile și-ți dăruie tinerețea veșnică, juca în apele roșii ca rubinul.

Magul ședea la masa lui de lucru.

Mic de stat și firav, cu obrazul încrețit ca o ghebă trecută, dar veșnic fără astîmpăr, vioi și sprintar, messer Galeotto, sprijinindu-și bărbia în mîini, privea cu atenție balonul de sticlă pus pe flacăra albastră, imaterială, a spirtierei care dădea în fierț încetișor, apoi prinse a forfoti în clocot *Oleum Veneris*, Uleiul Venerei, un lichid transparent de un verde crud, ca smaragdul. Făclia ce ardea alături arunca reflexele ei irizate, prefîrîndu-le prin smărgădiul balonului, pe străvechiul pergament in-folio deschis pe masă, o lucrare aparținînd alchimistului arab Giabir Abdalla.

Auzind pași pe scară și glasuri, Galeotto se ridică, roti privirea

prin laborator, controlînd dacă toate sînt la locul lor, făcu semn tăcutului *famulus* să mai pună cărbuni în cuptor și ieși în întîmpinarea oaspeților.

IV

Iar oaspeții erau veseli. Abia se sculaseră de la ospățul stropit din belșug cu vin de Malvasia. În seara aceea în rîndurile suitei ducelui se aflau și medicul-șef al curții, Marliani, care poseda vaste cunoștințe în domeniul alchimiei, și Leonardo da Vinci.

Intrară doamnele și cavalerii și chilia întotdeauna tăcută a învățatului se umplu de parfumuri, de foșnetul rochiilor de mătase, de flecăreală veselă și rîsete zglobii, ca ciripitul de păsărele.

Iar cînd una din doamne atinse cu mîneca o retortă și aceasta căzu și se sparse, Galeotto o liniști amabil:

– Nu face nimic, signora, nu vă alarmați ! Numai să adun cioburile ca să nu vă tăiați piciorușele.

Alta luase în mînușita-i albă și parfumată cu violete o bucată de metal afumat, și acum cavalerul, unul mai dibaci decît alții, se căznea să-i șteargă pata cu batista de dantelă, strîngîndu-i mînuța pe furiș.

Bălaia și zvăpăiața donzella Diana, tremurînd toată de teamă și veselie, atinse cu degețelul cupa plină de mercur și vărsă cîtiva stropi pe masă.

– Priviți, priviți, signorinelor, sub ochii voștri se întîmplă o minune: iată argint care aleargă pe masă, de parcă ar fi viu ! exclamă încîntată, văzînd cum se rostogolesc mărgeleșele strălucitoare.

Și aproape țopăind de bucurie, bătea din palme.

– E adevărat că-l vom vedea pe diavol în flăcările magice în clipa cînd plumbul se va prefăce în aur ? îl descosea fermecătoarea și vicleana Filiberta, soția bătrînului consul al sării. Cum socotiți,

messere, oare nu e păcat să asişti la asemenea experiențe ?

Era nespus de evlavioasă, se spunea că îngăduie orice amantului, afară de sărutul gurii, ca cel puțin cea care rostise jurămintele de credință în fața altarului să rămână fără de prihană.

Între timp alchimistul se apropie de Leonardo.

– Messere, îi spuse încetișor la ureche, strângându-i mîna cu căldură, ştiu să preţuiesc vizita unui om ca dumneata...

Leonardo vru să obiecteze, însă bătrînul îl opri clătinînd din cap.

– O, fireşte, pentru ei rămîne o taină ! Între noi însă... Doar ne înţelegem unul pe altul, nu ?...

Apoi se adresă oaspeţilor cu zîmbet amabil:

– Cu permisiunea protectorului meu, alteţa-sa ducele, şi a fermecătoarelor doamne aici de faţă, căroră mă închin cu reverenţă, încep experienţa dumnezeieştii metamorfoze. Atenţie signori !

Şi ca să nu dea loc la nici o suspiciune de şarlatanie, messer Galeotto arată creuzetul, un vas cu pereţii groşi din cărămidă refractară, rugînd asistenţa să-l examineze cu atenţie, să-l pipăie, să-i ciocănească fundul spre a se convinge că nu ascunde vreo înşelătorie. Explică totodată că uneori alchimiştii ascund aurul în cîte un vas cu fundul dublu care la temperaturi înalte crapă în partea de sus, lăsînd aurul să iasă la iveală, ca şi cum ar fi rezultat din metamorfoză. Fură examinate cu multă grijă şi celelalte obiecte care puteau sau nu ascunde aurul, ca lingourile de cositor, cărbunii, foalele pentru încins focul, beţele cu care se amestecă metalul pe cale de răcire.

Alchimistul tăie apoi cositorul în bucăţele şi-l aruncă în creuzetul instalat la gura cuptorului, pe cărbunii încinşi. Tăcutul *famulus* puse în mişcare foalele uriaşe. Palid, mohorît, macabru, cu ochii săi piezişi părea un mort sculat din groapă, încît una din doamne fu cît pe ce să leşine, luîndu-l pe întunerice drept diavol. Sub răsuflarea şuiătoare a foalelor, cărbunii se încingeau din ce în ce.

Între timp Galeotto își întreținea oaspeții. Porecla de curtezană neprihănită — *casta meretrix* — pe care o dădu alchimiei stîrni multă veselie, căci, spunea el, are mulți adoratori și, deși tuturor le pare foarte accesibilă, pe toți îi înșală — nici unul nu se poate lăuda că a ținut-o în brațe — *in nullos unquam prevenit amplexus*.

Ascultînd flecăreala alchimistului, medicul curții, greoiul și grasul Marliani, cu obrazul plin, grav și inteligent, încrețea fruntea enervat și-o tot freca cu palma.

– Messere, nu rezistă în cele din urmă, n-ar fi timpul să treci la treabă ? După cîte văd, cositorul fierbe.

Atunci Galeotto desfăcu grijuliu hîrtia unui pachetel cu praf galben ca lămîia, gras, cu miros de sare marină și lucind ca sticla pisată. Era neprețuita comoară a alchimiștilor, piatra miraculoasă a înțelepților, misterioasa tinctură, *lapis philosophorum*.

Luă din ea pe un cuțit un grăunte neînsemnat, nu mai mare decît sămînța de mac, și înfășurîndu-l într-un ghemotoc de ceară albă de albine, îl aruncă în cositorul topit.

– Ce putere socotiți că are tinctura ? îl întrebă Marliani.

– Una la 2820 părți de metal în transformare, îi răspunse Galeotto. Firește, încă nu e perfectă, dar cred că în puțină vreme voi putea ajunge la o proporție de unu la un milion. Va fi deajuns să iei din ea cît un bob de mei și, dizolvînd-o într-un butoi cu apă să umpli coaja de alună și stropind via, să găsești în mai ciorchinii copti ! *Mara tingerem si Mercurius esset !* Aș transforma și marea în aur, de-aș avea mercur de-ajuns.

Marliani strînse din umeri: lăudăroșenia alchimistului îl scotea din sările.

Începu să-i demonstreze imposibilitatea metamorfozei, folosind argumentul scolasticii și silogismele lui Aristotel.

– Mai adăstați, *domine magister !* Vă înfățișez numai decît un silogism ceva mai greu de răsturnat ! zîmbi messer Galeotto și

presără cărbunii cu un praf alb.

Nori de fum umplură laboratorul, o flacără țîșni cu trosnet și fîșîit, multicoloră ca un curcubeu, cînd albastră ca azurul, cînd verde, cînd roșie ca rubinul, și spaima cuprinse asistența.

Mai tîrziu madonna Filiberta povestea că ar fi văzut în văpăile roșii mutra necuratului.

Alchimistul săltă cu un cîrlig lung capacul creuzetului incandescent: cositorul din el clocotea furtunos și făcea spume.

Creuzetul fu închis la loc. Foalele prinseră a icni și a pufni din nou, și cînd peste vreo zece minute fu înmuiată în cositor o vergea subțire, toată lumea văzu că de capătul ei atîrna un strop de metal galben.

– Gata ! anunță alchimistul.

Creuzetul fu scos din cuptor, răcit o vreme, și cînd l-au spart spre a elibera conținutul, dinăuntru lui, sub ochii mulțimii înmărmurite, căzu zăngănind un lingou de aur sclipitor.

– *Solve mihi hunc syllogismum !* Îngăduie-mi acest silogism ! rosti alchimistul solemn către Marliani, arătîndu-i-l.

– Nemaiauzit... De necrezut... Împotriva oricăror legi ale naturii și logicii, îngăimă doctorul desfăcînd brațele a neputință.

Obrazul alchimistului era alb ca varul, iar ochii ardeau ca jăraticul.

– *Laudetur Deus in aeternum, qui partem suae infinitae potentiae nobis, suis adjectissimis creaturis, communicavit. Amen !* Slavă Celui-de-sus care ne dăruie nouă, făpturi ale sale nedemne, o părticică din infinita sa putere. Amin ! rosti el cu ochii la ceruri.

Cînd au probat aurul, pe piatra udată cu salpetru rămase o linie galbenă, lucioasă. Metalul nobil se dovedea mai pur și mai fin decît cel arăbesc și cel unguresc.

Oaspeții făcură roată în jurul bătrînului, felicitîndu-l, strîngîndu-i mîna.

Il Moro îl trase la o parte.

– Oare mă vei sluji și de aici înainte cu dreptate și credință ?

– Aș fi vrut să pot avea mai mult decît o viață ca s-o dedic alteței-voastre, declară solemn alchimistul.

– Bagă de seamă, Galeotto, ca nu cumva vreun alt suveran să...

– Alteță, dacă vreunul din ei află ceva, porunciți să fiu spînzurat ca un netrebnic !

Și după o clipă de tăcere, adăugă cu o plecăciune slugarnică:

– Dacă aș fi putut să capăt numai...

– Cu-um ! Iarăși ?

– O, pentru ultima oară ! Vede Cel-de-sus că spun drept !

– Cît ?

– Cinci mii de ducăți.

Ducele chibzui, se tocmi cu el pînă ce alchimistul mai lăsă o mie și în cele din urmă acceptă.

Se făcuse tîrziu. Madonna Beatrice era probabil îngrijorată. Oaspeții se pregăteau de plecare. Petrecîndu-i, amfitrionul le oferi ca amintire cîte un grăunte din aurul nou ivit.

Leonardo rămase.

V

– Cum ți-a plăcut experiența, învățătorule ? îl întrebă Galeotto cînd se văzură singuri.

– Aurul se afla în vergele, îi răspunse Leonardo cu tot calmul.

– În care vergele ? Ce vrei să spui, messere ?

– În vergelele cu care ai mestecat cositorul: am văzut totul.

– Doar și dumneata le-ai examinat...

– Nu, nu pe acelea...

– Ce vrei să spui cu asta ? Cum cutezi ?...

– Doar ți-am spus că am văzut tot, repetă Leonardo cu zîmbet.

Nu nega zadarnic, Galeotto. Aurul era ascuns în vergelele scobite pe dinăuntru. Când capetele de lemn au ars, aurul a căzut în creuzet.

Bătrînului Galeotto i se tăiară picioarele, obrazul său exprima jale și supunere întocmai ca al unui hoț prins asupra faptei.

– Nu te teme, se apropie de el Leonardo, punîndu-i mîna pe umăr. N-am să spun nimănui.

– Adevărat ? N-ai să spui ?... îmgăimă în silă Galeotto, cuprinzîndu-i palma într-a sa.

– Desigur. Nu-ți doresc răul. Numai că nu înțeleg... pentru ce ?...

– O, messer Leonardo ! exclamă Galeotto, și o geană de speranță tot atît de puțin cumpătată luă numaidecît locul deznădejzii fără margini din priviri. Jur pe Dumnezeuul meu că, deși în ochii dumitale apar ca unul care umblă cu înșelăciuni, adevărul este că înșelătoria mea nu e decît o mică amînare, pentru că știi, spre binele ducelui și triumfului științei am găsit, crede-mă piatra filozofală ! Deocamdată n-o am în mînă, dar pot să spun că există tot așa cum aș avea-o în buzunar, și deci am găsit calea, iar dumneata știi că în meseria noastră aici e totul — să găsești calea. Încă trei-patru experiențe, și gata ! Ce era să fac, învățătorule ? Oare descoperirea unui atît de măreț adevăr nu merita o minciună mărunță ?

– Ce-i cu dumneata, Galeotto ? Parcă ai juca baba-oarba, exclamă Leonardo strîngînd din umeri a nedumerire. Știi doar tot atît de bine ca și mine că transformarea unui metal într-altul este o pură aiureală, iar piatra filozofală încă o bazaconie la fel de gogonată. Alchimia, necromația, magia neagră, ca toate celelalte științe care nu se întemeiază pe experiența exactă și pe matematici sînt fie înșelătorie, fie sminteală, care, desfășurîndu-se ca un steag mincinos în bătaia vîntului, atrag gloata neștiutoare...

Alchimistul însă îl ațintea cu priviri senine pline de mirare. Deodată, plecîndu-și capul într-o parte și mijind unul din ochisorii șireți, se porni pe rîs șugubăț:

– Nu-i bine, nu se face învățătorule, zău că nu se face ! Sînt oare pentru tine un oarecare ? De parcă n-aș ști că ești cel mai mare alchimist al vremii, descoperitorul celor mai de seamă secrete ale naturii, un nou Hermes Trismegistos și Prometeu !

– Eu ?

– Dumneata ! Dar cine altul ?

– Mare pișicher ești, messer Galeotto !

– Ba dumneata ești pișicher, messer Leonardo ! Ai, ai, ai, cine-i mai prefăcut ca mătăluță ? Am mai văzut eu alchimiști pe lumea asta, zeloși cu toții întru păstrarea secretelor, dar ca dumneata altul – nicicînd !

Leonardo îl privi cu atenție, vru să se supere dar nu fu în stare.

– Va să zică, mata chiar crezi în poveștile astea ? zîmbi el fără să vrea. Chiar le crezi ?

– Păi cum ? ! exclamă cu tărie Galeotto. Află messer Leonardo, că dacă bunul Dumnezeu ar coborî acum din cer să-mi spună: Galeotto, piatra filozofală nu există ! – i-aș răspunde: Doamne, dacă-i adevărat că m-ai creat, uite, cum mă vezi, tot atît de adevărat e că există și o voi găsi !

Leonardo nu-l mai contrazise și nu se mai indignă, doar îl ascultă cu atenție.

Cînd veni vorba despre intervențiile diavolului în științele oculte, Galeotto observă cu zîmbet disprețuitor că acesta este făptura cea mai nefericită din cîte s-au pomenit în natură, nu există alta mai neputincioasă ca el. Bătrînul credea numai în puterea măreață a rațiunii umane și susținea că știința poate orice.

Apoi deodată, amintindu-și ca de ceva drag și amuzant, îl întrebă pe Leonardo cît de des vede spiritele stihiei. Iar cînd interlocutorul său mărturisi că nu le-a întîlnit niciodată, Galeotto nu-l crezu nici acum și explică nu fără satisfacție, cu amănunte, că Salamandra are trupul lung de vreun deget și jumătate, tărcat,

subțire și aspru la pipăit, pe cînd cel al Silfidei e străveziu, albastru ca cerul și diafan. Îi povesti despre nimfele și undinele care trăiesc prin ape, despre gnomi și pigmei, iasmele pădurii și rarisimii diemei ce-și fac sălaș în pietrele nestemate.

– Nu găsesc cuvinte să-ți spun, încheie Galeotto perorația, cît sînt de buni și inimoși cu toții...

– Dar atunci de ce duhurile stihiilor nu se arată tuturor deopotrivă, ci numai celor aleși ?

– Cum se poate tuturor ? Se tem de oamenii grosolani, de bețivi, desfrînați și mîncăi. Îndrăgesc în schimb candoarea și naivitatea copiilor. Ei sînt acolo unde nu există ură și viclenie. De nu, devin sperioși ca sălbăticiunile pădurii și se ascund de privirile omului în elementul lor.

Chipul bătrînului era luminat de un zîmbet dulce și visător.

„Ce om ciudat ! Îți inspiră milă și pe de altă parte te farmecă”, se gîndi în sinea lui Leonardo, ascultînd de data asta fără indignare delirul bătrînului alchimist și străduindu-se a-i vorbi cu gingășie, ca unui copil. Era gata să se dea drept posesorul oricărei taine numai să nu-l îndurezeze pe messer Galeotto.

Se despărțiră prieteni.

Abia după plecarea lui Leonardo, alchimistul se apucă de o nouă experiență cu Oleum Veneris.

VI

Tot pe vremea aceea, dar la un cat mai jos și tot în fața vetrei care se găsea chiar dedesuptul laboratorului, ședeau monna Sidonia și Cassandra.

Un ceaun cu zeamă de gulii și usturoi, modesta lor cină, atîrna deasupra focului de vreascuri pe pirostrie. Bătrîna torcea. Mîna ei cu degetele smochinite răsucea agale tortul cu mișcări uniforme, ba

ridicînd, ba coborînd fusul în rotirea lui iute și neînteruptă. Cassandra îi privea mîinile și își spunea că totul e la fel, ca ieri e azi, ca azi e mîine, un greiere ȋrîie în ungher, un șoarece roade sub podea, sfîrîie fusul, trosnesc uscăturile de smirdar, miroase a usturoi și a gulie, și bătrîna cu aceleași vorbe ca în ajun o mustră și o cicălește, de parcă ar tăia-o cu un fierăstrău neascuțit ca în toate serile, că de, e femeie sărmană, măcar că lumea spune c-ar fi îngropat putina cu ducați în vie. Prostii curate. Messer Galeotto o ruinează, nu alta. Pe amîndoi, Doamne iartă-mă, și pe unchi și pe nepoată, îi duce în spinare. Îi ține pe casă și masă numai din bunătate sufletească. Dar Cassandra nu mai e copil, ar trebui să se gîndească la viitor. Într-o zi unchiul o să moară și o lasă săracă lipită. De ce nu se mărită cu geambașul bogat, cel de la Abbiategrosso, care de multă vreme o ține una și bună că vrea s-o ia de nevastă ? E drept, nu-i la prima tinerețe, în schimb om cu scaun la cap, temător de Dumnezeu, are și prăvălie, și moară, și livadă cu măslini pe rod. Dacă bunul Dumnezeu îi trimite un asemenea noroc în cale, de ce mai stă pe gînduri ? Ce naiba i se mai năzare ?

Monna Cassandra asculta și plictiseala de neîndurat o sugruma, îi punea un nod în gît, îi strîngea într-un cerc de fier tîmplele. Îi venea să plîngă, să urle de plictiseală, de parcă o durea.

Bătrîna scoase din ceaun gulia aburindă și străpungînd-o cu un bețigaș ascuțit, o curăță, turnă peste ea mursă de razachie și începu să o mănînce, clefăind cu nesaț din gura-i știrbă.

Cu resemnarea disperării, Cassandra se întinse, frîngînd cum îi era obiceiul, deasupra capului degetele-i albe și subțiri.

După cină, cînd somnoroasei torcătoare, asemenea Parcelor triste, îi cădea capul de picoteală și i se lipeau ochii de somn, dar glasul spart tot înșira verzi și uscate despre geambașul pricopsit, Cassandra scoase pe furiș din sîn talismanul ce-i atîrna pe piept de un șnur subțire, darul tatălui său, messer Luigi, și, ridicîndu-l sus, în

dreptul ochilor, așa fel ca lumina flăcărilor să-l pătrundă, stătu să privească ametistul căruia trupul ei îi transmise căldura: în apele de-un liliachiu închis se ridică năluca unui trup gol de tânăr efeb cu tirsul într-o mînă și un ciorchine în cealaltă; alături o panteră sărea să-l lingă. Și inima fetei se umplu de dragoste pentru frumosul zeu.

– Monna Sidonia, spuse ea cu sfială, după ce, cu un oftat ascunse talismanul din nou în sîn, în noaptea asta iarăși se adună la Barco di Ferrara și la Benevento... Tușico ! Buna mea, dragălașa mea tușică ! Te rog !... N-o să intrăm în joc, numai ne uităm și numaidecît înapoi ! Am să fac tot ce vrei mata, îi smulg și un dar geambașului, numai haide... acum...

În ochi îi jucau poște nebunești. Bătrîna o privi lung, apoi buzele-i groase, numai crețuri, se destinseră într-un zîmbet larg, dezvelindu-i singurul dinte din gură, galben și ascuțit ca un colț de lup, iar chipul căpătă o expresie de grotescă veselie.

– Ai vrea, hai ? șuieră ea. Tare, hai ? Javvă mică ce ești ! Ai prins gust s-o pornești în fiecare noapte, hai ? Nu te mai pot ține locului... Dar bagă de seamă, Cassandra, păcatul să cadă asupra ta. În seara asta nici prin minte nu-mi trecea să...

Și, ridicîndu-se, făcu ocolul odăii, închise bine obloanele, înfundînd crăpăturile cu cîrpe, încuie ușa cu cheia. La urmă turnă apă peste cenușa din vatră și aprinse un muc de lumînare dintr-un seu negru vrăjit. Apoi scoase din cufărașul de fier oala de lut cu o alifie mirosind iute și pătrunzător. Se prefăcea liniștită, cumpătată în mișcări, însă mîinile-i zbîrcite tremurau de parcă era beată, ochisorii aprinși de dorințe pătimase scînteiau ca tăciunii, tulburați ca de sminteală. Între timp, Cassandra avusese grijă să tragă în mijlocul odăii două albii mari pentru plămădit aluat.

Sfîrșind cu pregătirile, monna Sidonia se dezbracă pînă la piele și urcîndu-se într-una din albii călare pe un măturoi și punînd oala între ele, începu să-și ungă trupul cu pasta groasă și verzuie. Mirosul

iute umplu repede odaia. Alifia asta de zburat a vrăjitoarelor se prepara din lăptuci otrăvite, țelină de baltă, zîrnă, conium maculatum, rădăcină de mătăgună, mac de grădină, măselariță, sînge de șarpe și grăsime de prunc necreștinat, omorît în cazne de vrăjitoare.

Ca să nu vadă slujenii trupului veștejit, Cassandra îi întorsese spatele. Și în această ultimă clipă, cînd ceea ce-și dorise era aproape, foarte aproape și inevitabil, de undeva din adîncul conștiinței se ridica o negrăită silă.

– Ei, ce te foiești acolo ? bombăni baba vrăjitoare șezînd în albie pe vine. Parcă tu mă grăbeai, și acu tărăgănești. Singură nu mă duc, să știi. Dezbracă-te !

– Îndată, monna Sidonia. Dar stinge făclia. Nu pot la lumină...

– Mironosița ! Pe Munte nu-ți mai e rușine ?...

Totuși stinse făclia, închinînd cu stînga colțul casei cu o cruce profanatoare, diavolească, după obiceiul vrăjitoarelor. Fata se dezbracă și ea, păstrîndu-și totuși cămașa, apoi îngenunche în albie și prinse a se unge.

În bezna din odaie plutea doar mormăitul babei înșirînd vorbele descîntecului, cuvinte fără noimă și legătură:

– *Emen Hetan, Emen hetan, Palud, Baalberit, Astarot*, ajutați-mă ! *Agora, agora, Patrica*, ajutați-mă !

Cassandra inspira lacom mirosul iute al fermecatei alifii. Pielea o ardea ca focul, o și cuprinse ameteala și niște fiori dulci îi scuturau trupul. Apoi cercuri roșii și verzi îi plutiră pe dinaintea ochilor unindu-se și despărțindu-se de parcă undeva departe răsuna strigătul ascutit și triumfător al bătrînei:

– Carr ! Carr ! De jos în sus, drept înainte ! Carr !

VII

Cassandra țîșni întîi pe gura coșului, călare pe țapul cel negru cu blana mătăsoasă, care-i mîngîia pielea picioarelor goale. Extazul îi umplea pînă-n margini inima.

– Carr ! Carr ! Zburăm ! De jos în sus, drept înaintea ! striga ea sufocată de voluptate, cu glas de rîndunică ce se scaldă în azurul cerului.

Alături, călare pe măturoi zbura mătușa Sidonia, goală pușcă și cu pletele în vînt, de-o slutenie negrită.

Zburau atît de iute, încît aerul pe care îl despicau le șuiera pe la urechi ca uraganul.

– Spre miazănoapte ! Spre miazănoapte ! urla vrăjitoarea, strunindu-și măturoiul ca pe un cal buiac.

Pe Cassandra zborul o îmbăta ca miedul.

„Și cînd te gîndești că mecanicul nostru, bietul Leonardo, se căznește cu mașinile de zbor !”

Gîndul acesta o înveseli și mai mult.

Ba urca în înălțimi și dedesuptul ei își îngrămădea buclele norul cel negru vibrînd de fulgere albastre, iar deasupra cerul era limpede cu luna plină, o lună uriașă, orbitoare, rotundă ca o piatră de moară și așa de aproape, că puteai să-ntinzi mîna s-o apuci, ba strunea țapul în jos, apucîndu-l de coarnele-i întoarse și se năpustea spre pămînt ca o piatră proiectată în beznă.

– Încotro ? Ai să-ți rupi gîtul ! Ai turbat, împielit ? striga după ea mătușica Sidonia, abia izbutind s-o ajungă.

Și zburau atît de aproape de pămînt, încît le învăluia foșnetul ierburilor somnoroase din mlaștină și licurici rătăcitori le luminau drumul. Dedesubt ardeau fosforescent cioturile putrede, iar buha, cobea și păpăluda strigau jalnic în sihla pădurii.

Rămîneau în urmă Alpii cu zăpezile lor veșnice scînteind sub pînzele de fantasmă ale lunii. Aici coborîră pînă la suprafața mării,

și Cassandra, luînd în pumni apa, o arunca în sus și se bucura de reflexele de safir ale stropilor.

Cu fiecare clipă iuțea zborului creștea. Întîlneau tot mai des alți zburători ca vrăjitorul acela cărunt și zbîrlit într-un ciubăr, sau veselul canonic Silen călare pe un vătrai, cu mutra lui rumenă ca o franzelă bine coaptă și un burduhan rotofei, sau fetița bălaie pe o mătură, care n-avea mai mult de zece ani, cu o fețișoară plină de nevinovăție și ochi albaștri ca cerul ori strigoaica cu părul roșu, mîncătoare de carne omenească, în pielea goală, călare pe un vier, și mulți și multe altele.

– De unde veniți, suratelor ? Întrebă tușa Sidonia.

– Din Elada, din insula Candia !

– Din Veneția, strigau altele, din Brocken, din Salaguzzi, de lîngă Mirandola. Din Benevento. Din Norcia.

– Încotro ?

– La Biterne ! Biterne ! La nunta Marelui Țap — *el Boch de Biterne* ! Grăbiți-vă, grăbiți-vă ! Să nu pierdeți slujba.

Acum zburau deasupra tristei cîmpii în cîrd, ca ciorile.

Chipul lunii ascuns de vălurile ceții părea sîngeriu. Deodată se zări în depărtare, scînteind sub razele ei, o cruce de biserică sătească. Și năpustindu-se cu urlet, strigoaica cea cu păr roșu, călare pe vier, smulse din clopotniță clopotul cel mare și făcîndu-i vînt, îl aruncă în mlaștină. Iar cînd acesta căzu cu un vaier jalnic, plescăind în mocirlă, strigoaica izbucni în hohote ca un lătrat, în timp ce fetița bălaie cu cununa de flori pe cap bătea din palme cu veselie strengărească.

VIII

Luna își ascunse chipul după un nor. Pe tăpșanul de cretă, alb ca laptele, la lumina făcliilor de ceară verde, mari și răsucite, cu flacără strălucitoare, albastră ca fulgerele, alergau, se tîrau, se

împleteau ori se risipeau uriașele umbre ale vrăjitoarelor dănțuind, negre ca tăciunele.

– Carr ! Carr ! sabat ! De la dreapta la stînga ! De la dreapta la stînga !

De jur împrejurul lui *Hyrcus Nocturnus*, Țapul Noptîii, care trona pe o stîncă, vrăjitoarele curgeau rîu, fără început și fără sfîrșit, cu miile, ca frunzele de toamnă moarte și putrede.

– Carr ! Carr ! Slăviți-l pe Țapul Noptîii ! *El Boch de Biterne ! El Boch de Biterne !* S-a sfîrșit cu năpastele noastre ! Bucurați-vă !

Piuiau subțire și fonf cimpoaie, cu fluier meșterite din oase de morți, bubuia surd și ritmic toba din piele de spînzurat, lovită de o coadă de lup: „bum, bum, bum”. În cazane uriașe dădea în clocot cumplita fiertură pe care oaspeții o așteptau cu nesaț și lăcomie, deși cam nesărată, căci stăpînul locului nu suporta sarea.

Prin unghere se punea la cale desfînarea taților și fiicelor, fraților și surorilor, a vampirului cu chip de motan negru fandosit și cu ochi verzi și a fetei bălaie, plăpîndă și palidă ca un crin, a incubului sur ca un păianjen, inform și zgrunțuros, și a călugăriței ce rînjea nerușinat.

O uriașă vrăjitoare cu trupul grăsan ca laptele și un cap de prostănacă hrănea la piept cu dragoste maternă doi pui de drac abia născuți. Nesățioșii sugari se lipeau lacom de sîinii ei flaști și plescăiau zgomotos.

Copii mai mici de trei ani, care nu mai fuseseră la un sabat, pășteau la marginea tăpșanului turma de broaște rîioase, grase și bine îndopate cu sfînta cuminicătură. Broaștele cu zurgălăi la gît erau înfășurate în bogate mantii purpurii de cardinali.

– Hai să intrăm în joc ! o trase de mîină pe Cassandra nerăbdătoarea tușă Sidonia.

– Ne vede geambașul ! se apără rîzînd tînăra fată.

– Ba să-l mănînce cîinii pe geambaș !

Și ambele intrară în hora ce le târî amețitor, ca uraganul, cu urlete și huiet, cu răgete și hohote nebune !

– Carr ! Carr ! De la dreapta la stînga ! De la dreapta la stînga !

Mustăți țepoase, ude, ca de morsă înțepau ceafa Cassandrei, o coadă tare și păroasă o gîdila din față, cineva o ciupi dureros și nerușinat, altul i-nfipse în carne colții, șoptindu-i la ureche alintări scîrnave. Cassandra nu se împotrivea; cu cît mai rău, cu atît mai bine ! Cu cît era mai înspăimîntător, cu atît te îmbăta mai avan.

Deodată, ca la un semn de vrajă, toți se opriă locului, încremeniți, împietriți.

De la negrul pristol, unde trona Necunoscutul înconjurat de groază, veni glas surd, ca vuietul unui cutremur.

– Primiți darurile mele ! Blajinilor, luați puterea mea, smeriților — semeția mea, săracilor cu duhul — înțelepciunea, cei întristați — bucuria inimii mele. Primiți-mi darurile !

Și se ridică un bătrîn cu chip venerabil, cel mai de vază dintre părinții Sfintei Inchiziții. Ca patriarh al vrăjitorilor era menit a sluji messa neagră.

– *Sanctificetur nomen tuum per universum mundum, et liberta nos ab omni malo*, rosti el solemn. Închinați-vă, închinați-vă, credincioșilor !

Și toți căzură cu fața la pămînt, și imitînd cîntările bisericești, fonfăiră în cor, hulind:

– *Credo in Deum, patrem Luciferum, qui creavit coelum et terram. Et in filium ejus Belzebut.*

Cînd ultimele note se stinseră și coborî liniștea, același glas ca un vuiet depărtat de cutremur rosti în noapte:

– Aduceți-mi neprihănită mireasă, porumbița mea ca lacrima curată !

Și sanctitatea sa întrebă:

– Și care-i numele miresei tale, a porumbiței tale preacurate ?

– Madonna Cassandra ! Madonna Cassandra ! tună drept răspuns.

Cassandra simți că-i îngheață sîngele în vine auzindu-și numele și părul i se făcu măciucă.

– Madonna Cassandra, Madonna Cassandra ! se rostogoli deasupra gloatei. Unde-i ? Unde ? Unde-i stăpîna noastră cea curată ? *Ave, archisponsa Cassandra.*

Cassandra vru să fugă, își ascunse obrazul cu palmele, dar degete scheletice, gheare, clești, trompe, labe păroase de paing se întinseră după ea, o înhățară, îi smulseră cămașa de pe trup, și goală, tremurătoare o tîrîră la picioarele pistolului.

Duhoarea necurată de țap într-o pală de suflare rece de mormînt îi învălui fața. Cassandra plecă ochii să nu vadă.

Atunci cel ce trona pe pistol grăi către ea:

– Vino.

Fata plecă mai jos fruntea și zări la picioarele sale o cruce de foc scînteind în beznă.

Făcu un ultim efort să-și învingă dezgustul, păși înainte și ridică privirea la cel ce-i stătea în față.

Și minunea se săvîrși.

Blana de țap îi căzu la picioare ca o piele de șarpe. Înaintea ei se afla străvechiul zeu din Olimp, Dionisos, cu zîmbetul veșnicei veselii pe buze, într-o mîină cu tirsul, în cealaltă ținînd un ciorchine, și o panteră sărea încercînd să i-l lingă.

Într-o clipă sabatul diavolesc se prefăcu în dumnezeiască orgie în cinstea lui Bacchus: diformele vrăjitoare erau acum tinere menade, demonii monstruoși se transformară în fauni și acolo unde adineauri se ridicau țăncurile moarte ale stîncilor de cretă, străjuiau acum colonade de marmoră albă, scăldate de razele soarelui; și printre ele scînteia în depărtare azurul mării, iar deasupra Cassandra zări în nouri tot soborul scînteietorilor zei ai Elladei.

Satirii și bacantele loveau în timpane și-și sfîrtecau sfîrcurile sînilor cu pumnale, storceau suc sîngeriu de struguri în cupe de aur și-l amestecau cu propriul sînge, dansau, se roteau, cîntau:

– Slavă ție, Dionisos ! Au înviat străvechii zei ! Slavă zeilor înviați !

Iar tînărul cu trupul gol, Bacchus, deschise brațele înaintea Cassandrei și glasul său era ca tunetul ce cutremură cerul și pămîntul.

– Vino la pieptul meu, mireasa mea, porumbița mea fără prihană !

Și Cassandra căzu la pieptul lui.

IX

Deodată se auzi cîntatul de cocoși al dimineții. În aer pluti miros iute de umezeală, amestecat cu fumul și ceața zorilor. De undeva din nemăsurate depărtări veni dangăt de clopote. Și la auzul acestui glas o forfotă nebunească îi cuprinse pe cei de pe tăpșan: bacantele se prefăcură iarăși în monstruoase vrăjitoare, faunii în diavoli sluți, iar frumosul zeu Dionisos în puturosul *Hyreus Nocturnus*, Țapul Noptii.

– Acasă ! Acasă ! Fugiți ! Salvați-vă !

– Mi-au furat vătraiul ! urla în disperare burduhănosul canonic Silen și se azvîrlea de colo-colo, de parcă înnebunise.

– Vierule ! Vierul, la mine ! chema strigoaica cea cu părul roșu și, goală pușcă, se ghemuia și tușea în răcoarea zorilor.

Luna, gata să scapete, ieși de după nor și în lumina ei roșietică, roiri negre ca de muște, vrăjitoarele înspăimîntate își luau zborul de pe Muntele de Cretă.

– Carr ! Carr ! De jos în sus, drept înainte ! Fugiți ! Salvați-vă ! Carr !

În timp ce Țapul Noptii cu un behăit jalnic se scufundă sub pământ, răspîndind duhoare de pucioasă.

Treptat, văzduhul se umplea de dangătul clopotelor.

X

Cassandra se dezmetici în odăița întunecoasă de la Porțile Vercelline. Zăcea jos pe podea.

Avea greață, ca după beție. Capul îl simțea ca de plumb, trupul frînt de oboseală.

Afară clopotul de la Sfînta Redegonda dăgănea trist. Dar, acoperindu-i dangătul, răsunau necurmat ciocănituri stăruitoare la ușa de intrare. Plecă urechea. Vocea era a logodnicului, geambașul din Abbiategrosso.

– Deschideți ! Haide ! Nu vă sculați odată ? Mona Sidonia ! Monna Cassandra ! Da ce-ați surzit ? M-a muiat ploaia ciuciulete. Doar n-am să mă întorc cum am venit pe mîzga asta drăcească !

Cassandra se ridică de jos anevoie și, ducîndu-se la fereastra oblonită, trase afară cîlții cu care monna Sidonia înfundase crăpăturile. Fîșia albăstrie de lumină a unei dimineți posace pătrundea în odaie luminînd trupul bătrîn al vrăjitoarei care dormea somn greu pe podea, lîngă albia răsturnată.

Cassandra privi prin crăpătură.

Afară era urît, turna cu găleata, iar în fața ușii de la intrare se afla geambașul îndrăgostit. Și alături de el un măgăruș pirpiriu cu capul plecat în pământ fluturînd din urechile clăpăuge. Era înhămat la căruța în care mugea un vițeluș cu picioarele legate. Geambașul bătea în ușă tot mai tare.

Curioasă să vadă cum se vor sfîrși lucrurile, Cassandra rămase să privească.

În sfîrșit oblonul de sus de la laborator se deschise și pe

fereastră se îți bătrînul alchimist, zbîrlit și cu obrazul buhăit de nesomn, exprimînd enervare, chiar mînie, cum i se întîmpla uneori, cînd trezindu-se din visele sale, începea să-și dea seama că plumbul nu se poate transforma în aur.

– Cine bate ? întrebă messer Galeotto scoțînd capul pe fereastră. Ce cauți aici ? Ce-ți trebuie ? Ori ai înebunit, boșorogule ? Dumnezeu să te pedepsească, bătrîn smintit ! Oare nu vezi că toată lumea doarme ? Hai, șterge-o !

– Messer Galeotto ! Pentru ce mă ocărîți, Doamne iartă-mă ? Doar am venit pentru o treabă serioasă, ca să stăm de vorbă despre nepoata dumneavoastră. Iată, am adus în dar un vițeluș de lapte...

– La dracu ! răcni, scos din sărite, Galeotto. Cară-te de aici, ticălosule, cu vițelul tău cu tot ! Să te duci drept în iad !

Și oblonul se închise cu bufnet.

O vreme geambașul descumpănit stătu locului neștiind ce să facă, apoi se apucă să bată mai cu năduf în ușa zăvorîtă, de parcă vroia să o scoată din țiței. Măgărușul plecă și mai jos capul urecheat. Stropii de ploaie se scurgeau în pîrîiașe pe urechile-i ude, atîrnînd a deznădejde.

– O Doamne, ce plictiseală ! șopti monna Cassandra și închise ochii.

Își aminti de veselia ce domnise la sabat și văzu ca aieavea transformarea Țapului Noptii în Dionisos, învierea marilor zei:

„A fost vis sau aieavea ? se întrebă: Nu, mai degrabă vis. Iar aieavea e aceasta de aici. După duminică vine luni...”

– Deschideți ! Hai, deschideți o dată ! striga geambașul cu disperare.

Răgușise de atîta strigat.

Picuri grei se scurgeau din burlan căzînd cu un plescăit în băltoaca murdară. Vițelul mugea a jale. Iar clopotul mănăstirii continua să dăngăne trist.

C a r t e a a c i n c e a

FACĂ-SE VOIA TA !

I

Întorcîndu-se acasă abia spre ziuă și cherchelit, cizmarul milanez Córbolo încasase de la nevastă-sa mai multe scatoalce decît i-ar fi trebuit, după propria lui expresie, unui măgar leneș ca să ajungă de aici și pînă la Roma. Dimineata, cînd ea fu invitată de o vecină, peticăreasă, să guste din *migliaccio*, piftia din sînge de porc, Córbolo, constatînd că tot mai are în pungă vreo cîteva monede mărunte de care nu știa consoarta, lăsă dugheana în grija calfei și o șterse să se mai dreagă.

Mergea agale cu pas lenevos și mîinile-nfundate în buzunarele pantalonilor roși pe ulicioara șerpuitoare și atît de strîmtă, încît călărețul, întîlnindu-se cu un trecător pedestru, nu putu să nu-l atingă cu pintenul sau să nu-l lovească cu vîrful ghetei. Plutea în ulicioară duhoare de prăjeală în ulei, de ouă stricate, vin acru și mucegai de beciuri.

Cu ochii cînd la fișia de cer albastru ce se zărea printre acoperișurile caselor înalte, cînd la zdrențele multicolore scăldate de soarele dimineții pe care gospodinele le întinseseră de-a curmezișul ulicioarei, Córbolo fluiera un cîntecel, încercînd să se consoleze cu o înțeleaptă zicală, pe care însă n-a îndrăznit s-o pună vreodată în aplicare:

“Orice femeie, bună sau rea, are nevoie de băț !”

Ca să-și scurteze drumul, dădu prin naosul catedralei, unde ca întotdeauna domnea o forfotă ca în piață.

Cu toate că slujba și cîntările își urmau rînduiala lor, mulțimea

se perinda intrînd pe o uşă şi ieşind pe alta, de multe ori însoţită de cai şi catîri.

Preoţii îşi vedeau de pomelnice, cîntînd cu glasuri nazale, în confesional răsunau şoaptele spovedaniilor, făclii ardeau în altare, şi alături, copiii jucau arşice, cîinii îşi vedeau de hîrjoana lor, iar cerşetorii zdrenţăroşi se luau la harţă.

Córbolo se opri o vreme în mijlocul mulţimii de gură-cască, să tragă cu urechea, nu fără răutăcioasă satisfacţie, la cearta dintre doi călugări.

Franciscanul fra Cippolo, desculţ, mic de stat şi roşcovan, cu obrazul grăsun şi rotofei ca o chiflă, îi dovedea adversarului fra Timoteo dominicanul că sfîntul Francisc, fiind în patruzeci de privinţe asemenea lui Isus Cristos, a ocupat în ceruri locul rămas liber după căderea lui Lucifer. Însăşi Maica Domnului nu i-a putut deosebi stigmatele de cele ale lui Isus.

Posacul fra Timoteo, un lungan palid şi deşirat, opunea stigmatei martirului rănile sfintei Ecaterina care purtase pe frunte urma sîngerîndă a cununii de spini, ceea ce-i lipsea sfîntului Francisc.

Cînd Córbolo ieşi din umbra catedralei, a trebuit să închidă ochii de atîta soare. Piaţa Arengo era locul poate cel mai zgomotos din tot oraşul Milano, unde se îngrămădeau dughenele tîrgoveţilor cu mărunţişuri, ale pescarilor, cîrpacilor, zarzavagiilor, tarabe, umbrare şi lăzi, printre care abia aveai pe unde trece. Acesta le era locul dintotdeauna şi aici se înălţau de cînd lumea, în piaţa din faţa catedralei. Nici legea, nici porunca nu izbuteau să le clinească.

– Hai la salată, salată de Valtellina !

– Lămîi, lămîi, mandarine !

– Hai la anghinare, sparanghel, sparanghel fraged ! îşi strigau marfa zarzavagiii.

Peticăresele cotcodăceau ca găinile pe cuiabar.

Un măgăruș mic și îndărătnic, îngropat sub un munte de struguri aurii și negri, portocale, vinete, sfeclă, conopidă, *fenocchi* și ceapă, trimitea în sus strigătul său sfișietor: iha, iha, iha. Din spate, căruțașul îl mîna cu lovituri de ciomag peste coastele aproape dezgolate, îndemnîndu-l cu strigăte guturale:

– *Arri ! arri ! arri !*

Șirul de orbi cu cîrje în mînă, duși de un conducător, întonau trista lor *Intemerata*.

Doforul ambulant, mai mult escroc decît doftor, cu un șirag de măsele smulse pe căciula lui de vidră și un clește uriaș în mînă stătea în spatele pacientului instalat de-a dreptul pe jos și ținîndu-i capul strîns între genunchi, îi smulgea un dinte cu mișcări iuți și dibace de saltimbanc.

Ștregarii se țineau după un ovrei arătîndu-i urechea de porc sau dădeau drumul la *trattola*, un ditamai titirezul, sub picioarele trecătorilor. Cel mai zurbagiu dintre ei, oacheșul și cîrnul Farfanicchio, veni cu o cursă și, dînd drumul șoarecelui, se apucă să-l vîneze cu măturoiul, scofînd niște urlete că-ți îngheța sîngele în vine:

– Uite-l aici, aici !

Bietul șoarece, fugind de urmăritori, se refugie sub fusta bogată a pieptoasei și dolofanei zarzavagioaice Barbaccia, care pînă atunci tricotase în liniște la ciorapi. Femeia țîșni în sus și prinse a țipa, de parcă ar fi opărit-o și, în hohotele mulțimii, își ridica fustele ca să scape de șoricel.

– Acuși pun mîna pe o piatră și-am să-ți sparg capul, canalie ! striga ea în culmea furiei.

Țopăind de încîntare, Farfanicchio îi arătă de la distanță limba.

Apăru un hamal cu un porc tăiat în spinare și zărindu-l, iapa lui messer Gabbadeo, doctorul, speriată de zarvă, sări în lături și, luînd-o la goană, lovi mormanul de vase de lîngă dugheana fierarului. Muntele de tigăi, cratițe, polonice, ceaune și răzători se

răsturnă cu zdrăngănit asurzitor și messer Gabbadeo, cuprins de spaimă, scăpă dîrlogii, lăsînd în voie calul care gonea nebunește. Doar striga cît îl ținea gura:

– Stai, iapa dracului ! Oprește ! Stai !

Chipuri de curioși se șteau din ferestre. Hohote, chiote, fluierături, lătrat de cîini, glasuri omenești și răcnete de măgari pluteau deasupra pieței.

Desfătat de priveliște, Córbolo doar zîmbea blajin, spunîndu-și în sinea lui:

„Frumoasă ar fi viața, de n-ar mîncă nevestele zilele bărbaților !”

Apoi, punînd palma streășină la ochi, se uită în sus, la uriașul Dom înconjurat de schele, pe care milanezii îl ridicau în slava Nașterii Fecioarei.

La zidirea acestuia lua parte toată lumea de la mic la mare și dacă regina Ciprului dăruise Domului aere de mare preț, țesute numai din aur, alături, pe altarul mare, sărmana peticărteasă, tușa Caterina, pusese ca prinos Fecioarei, uitînd de frigul iernii ce avea să vină, hăinuța ei roasă de blană, care nu prețuia mai mult de douăzeci de soldi, dar era singura ei haină caldă.

Și, deprins de mic copil să urmărească mersul construcției, Córbolo observă cu bucurie un nou turn proaspăt înălțat.

Acolo, sus, pietrarii bocăneau de zor cu ciocanele, iar la Laghetto, debarcaderul de la San Stefano, cel de lîngă Ospedale Maggiore, se ancora șlep după șlep și hamalii cărau stîncile de marmoră aduse tocmai de la carierele de pe malul lui Lago Maggiore. Scîrțiau macaralele și scrîșneau lanțuri, hîrșiau ascuțit fierăstraiele, tăind marmora în bucăți. Și asemenea furnicilor, mișunau pe schele zidarii.

Maiestuoasa zidire creștea, se înălța proiectînd turlele și clopotnițele din marmora albă ca neaua, asemeni unor stalagmite pe

azurul cerului într-o cîntare veșnică de slavă, ridicată de popor în cinstea Născătoarei.

II

Córbolo coborî pe scările abrupte în beciul trattoriei răcoroase, cu bolți de piatră, și cu galeriile ticsite cu butoaie, ținută de neamțul Thibald.

După ce salută prietenos pe toată lumea, își făcu loc la masa lui Scarabullo-spoitorul și ceru o cană cu vin și cîteva *offelette*, plăcinte calde cu chimen, gustarea milaneză tradițională, și după ce dădu de dușcă vinul fără prea multă grabă, gustînd și din plăcinte, spuse:

– Dacă vrei să fii deștept, Scarabullo, nu te-nsura cît vei trăi pe lume !

– De ce ?

– Știi cum e cu însurătoarea, prietene dragă ? urmă cu sfioșenie cizmarul. Cum ai vîrî mîna într-un sac cu șerpi, ca să scoți un țipar. Decît nevastă, mai bine podagră !

La măsua de-alături broderul Mascarello, un mincinos și un flecar cum rar se-ntîmplă, povestea unor zdrențăroși flămînzi adevărate minuni despre necunoscutele meleaguri ale Berlinzonei, loc binecuvîntat unde cîinii umblă cu covrigi în coadă, vița rodește cîrnați, iar gîștele se dau pe daiboj, cît despre boboci, te roagă să-i iei pe deasupra. Mai este acolo un munte din parmezan ras, locuit de oameni care altă treabă n-au decît să fiarbă în zeamă de clapon spaghetti și găluște și să le arunce jos. Care le prinde, ăla le-ntinge. Iar mai încolo-i rîul de *vernaccio* — un vin pe cinste, fără strop de apă, cum n-a mai băut nimeni pe lume.

Un om mărunțel cu bube pe după urechi și ochii urduroși, lipiți ca la căteii ce abia dau să-i deschidă, dădu buzna în trattorie. Era meșterul sticlar Gorgoglio, un neîntrecut flecar, curios de orișice.

– Signori ! declară el solemn, săltînd nițeluș pălăria-i verde spartă în fund și ștergîndu-și nădușeala de pe obraz. Signori, vin chiar acum de la franțuji !

– Ce tot îndrugi, Gorgoglio ? Sînt deja aici ?

– Păi cum, la Pavia... Lăsați-mă barem să-mi trag răsuflarea. Mi-a ieșit sufletul, nu alta. Am fugit mîncînd pămîntul. Ce mă fac, îmi ziceam, dacă altul aduce vestea înaintea mea...

– Uite o stacană pentru tine, dă-o pe gît și spune: ce fel de oameni sînt ei...

– Nu le băga deștu-n gură. că rămîi fără el. Alt neam ca noi, sălbatici și fără stăpînire de sine, păgîni, cu chip de fiare, într-un cuvînt, barbari ! Cu flinte și archebuze de opt coți, cu bombarde de tuci, ghiulele de piatră, și cai ca niște zmei de peste mări — răi, cu urechile date pe spate și cozile retezate.

– Și zici că erau mulți ? întrebă Maso.

– Puzderie ! cît un nor de lăcuste. Au năpădit toată cîmpia, de nu li se mai vede capătul. Turma asta de diavoli din nord e o pedeapsă de la Dumnezeu pentru păcatele noastre.

– De ce-i ocărăști, Gorgoglio ? se amestecă Mascarello. Nu ne sînt prieteni și aliați ?

– Halal prieteni ! Mai rău ca dușmanii. Plătesc coarnele, dar înfulecă boul cu tot.

– Ia nu mai îndruga. Zi vorbă sănătoasă, de ce ne-ar fi dușmani franțujii ? îl descosea Maso.

– De ce, de ce ! Nu vezi că ne calcă grînele, ne taie copacii, ne iau vitele, îi jefuiesc pe săteni și-și bat joc de femeile noastre ? Cît despre regele lor, măcar că-i numai ciolane, te și miri cum se mai ține sufletu-ntr-însul, da la muieri e foc și pară, Are, zice-se, o carte cu portretele frumoaselor noastre dezbrăcate la piele. Dacă ne-ajută Cel-de-sus, zice, nu lăsăm, zice, o fecioară neprihănită de la Milano pînă la Neapole.

– Auzi, ticăloșii ! se revoltă Scarabullo, trîntind un pumn în masă că zdrăngănîră sticlele și paharele.

– Și cînd te gîndești că il Moro al nostru joacă după cum îi cîntă ei, îi dădea înainte Gorgoglio. Pe noi ăștia nu ne socot oameni. „Voi, zice, sînteți hoți și ucigași unul și unul. L-ați otrăvit, zice, și pe ducele vostru, i-ați făcut seama, zice, și pruncului nevinovat. Acum, zice, ca răsplată, Dumnezeu ne dă în stăpînire pămîntul vostru.” Noi nu știm cum să-i ospătăm mai bine, și ei dau la cai tratațiile noastre „Nu cumva ați pus, zice, în hrană niscaiva otravă din cea cu care l-ați otrăvit pe duce ?”

– Scornești, Gorgoglio !

– Să-mi crape ochii-n patru, dacă mint, să mi se usuce limba în gură ! Dar ascultați aici, messeri, cum se mai laudă: „Vom cuceri, zice, toate popoarele Italiei, toate pămînturile și mările, și-l vom lua prizonier pe Marele Otoman. Îi vom smulge Constantinopolul și în vîrfurile Muntelui Măslinilor din Ierusalim vom înfige crucea, și apoi iarăși ne întoarcem la voi. Și vom săvîrși atunci judecata Domnului asupra voastră. Iar dacă nu vă veți supune, pînă și numele vi-l vom șterge de pe fața pămîntului.”

– Am dat de dracu, fraților, murmură broderul Mascarello. Am încurcat-o rău ! Nu s-a mai pomenit așa ceva...

Tăcură toți înspăimîntați.

Și numai fra Timoteo, cel care se ciorovăise în naosul catedralei cu fra Cippolo, strigă triumfător înălțînd brațele spre cer:

– Întocmai spusele dumnezeiescului proroc Girolamo Savonarola. „Și veni-va bărbatul și cuceri-va Italia, fără a scoate sabia din teacă. O, Florența ! o, Roma ! o, Milano ! Vremea cîntărilor și a sărbătorilor a trecut. Pocăiți-vă ! Pocăiți-vă ! Sîngele ducelui Gian Galeazzo, al lui Abel ucis de Cain, strigă către Dumnezeu – răzbunare !”

III

– Franțujii ! Iată-i ! Priviți ! răcni deodată Gorgoglio, arătînd doi ostași care intrau pe ușă.

Primul, un tînăr gascon zvelt, cu mustăcioară roșcovană și obrazul chipeș exprimînd neobrăzarea, era sergent de cavalerie. Îl chema Bonivard. Tunarul Gros-Guilloche, camaradul său din Picardia, era un bătrîn lat în spete, cu gît de taur și obrajii stacojii, ochi de rac ieșiți în afară și un cercel de aramă la ureche. Amîndoi păreau cam chercheliți.

– Vom găsi oare în acest blestemat de oraș o cană cu vin mai ca lumea ? se întreba cu glas tare sergentul, ținîndu-l pe după umeri pe tunar. Și-acum mă ustură în gît oțeturile Lombardei !

Și tolănindu-se în voie pe un scaun, roti cu plectiseală privirile pline de dispreț asupra celor prezenți, apoi bătu cu cana de cositor în masă, strigînd într-o italiană stîlcită:

– Să vină un litru de alb sec din cel mai vechi ! Și *cervellata* în saramură, ca să ne dregem gustul !

– Bine zici, frățioare, oftă din rărunchi Gros-Guilloche. Cînd te gîndești la dragul nostru *bourgogne* sau la neprețuitul *baume* ! Mai auriu ca părul Lisettei mele ! Uf, mi se strînge inima de dor ! Bine a zis cine a zis: cum e sacul, și peticul. Cum e poporul, așa-s și vinurile. Să bem, așadar, amice, pentru scumpa noastră Franță !

Du grand Dieu soit maudit à outrance,

Qui mal voudroit au royaume de France !... *

– Despre ce-or fi vorbind ? întrebă în șoptă, la ureche, Scarabullo pe Gorgoglio.

– Se fandosesc zicînd că vinurile noastre nu sînt bune și le laudă pe ale lor.

---

* Cel ce rău dorește Franței, mîndrului regat
Dumnezeu din cer vedea-l-ar ! Fie blestemat !

– Ia te uită cum se-nfoaie cocoșii galici ! mormăi încruntându-se spoitorul. Nu-ș de ce mă mănîncă palma. Pesemne ca să-i învâț minte cum să se poarte.

Neamțul Thibald, stăpînul trattoriei, cu un ditamai burdihanul sprijinit pe niște piciorușe subțiri și o uriașă legătură de chei vîrită pe după brîul lat de piele, trase din butoi o juma de *brenta* și duse franțujilor o ulcică aburindă, privindu-i cam neîncrezător pe venetici.

Dintr-o suflare Bonivard dădu de dușcă o stacană de vin, care i se păru de-a dreptul minunat, și scuipă, strîmbîndu-se a dezgust.

Dar tocmai atunci trecu pe lîngă el Lotte, fata cîrciumarului, chipeșă, bălaie, cu niște ochi la fel de blînzi ca ai lui Thibald.

Gasconul făcu tunarului cu ochiul, răsucind vitejește mustața roșcovană, mai dădu de dușcă o cană și porni un cîntec soldătesc despre Carol al VIII-lea;

*Charles fera si grandes batailles,
Qu'il conquerra les Itailles,
En Jerusalem entrera
Et le Mont des Oliviers montera.**

Gros-Guilloche îi ținea isonul cu basul său răgușit.

Cînd Lotte trecu pe lîngă ei la întoarcere, cu ochii plecați a sfială, sergentul îi cuprinse mijlocul și dădu s-o așeze pe genunchi.

Fata îi scăpă din brațe, respingîndu-l, și fugi. Însă gasconul o ajunsese din urmă și-o sărută pe obraz cu buzele muiate în vin.

---

* Carol, luptător de talie,
Cucerî-vă-n scurt Italia.
În Ierusalim intra-va,
Pe Munte urcînd cu slavă.

Lotte scoase un strigăt și, scăpînd ulciorul de lut care se sparse în mii de cioburi, îi trase francezului o palmă atît de zdravănă, încît acesta rămase buimac.

Mușterii rîdeau în hohote.

– Bravo, fetiço ! striga broderul Mascarello. Jur pe San Gervasio că de cînd sînt n-am văzut o scatoalcă mai zdravănă ! Iac-așa să te saturi de pupat !

– Dă-o-ncolo, amice nu-ți pune mintea cu ea ! încerca să-l potolească pe gascon Gros-Guilloche.

Bonivard însă nu mai știa de el. Vinul i se urcase la cap.

– Așa-a ? strigă el cu un rîs gîtuit. Ei bine, stai nițel, frumoaso. Și drept pedeapsă, te voi săruta pe gură.

Se năpusti în urmărirea ei și, răsturnînd mesele, o ajunse gata să-și înfăptuiască promisiunea, cînd o mîna vînjoasă îl apucă de ceafă.

– Ia stai, ticălosule, rît franțuzesc fără rușine ! urlă Scarabullo în timp ce-l scutura ca pe-o cîrpă și-l apuca tot mai zdravăn de gîtlej. Stai să-ți moi nițeluș coastele, ca să ții minte ce pățești cînd insulti fetele noastre milaneze !...

– Ia mîna de pe el, bestie ! Trăiască Franța ! răcni la rîndul său și Gros-Guilloche, ieșindu-și din fire.

Scoase sabia și fără îndoială ar fi înfîpt-o în spinarea spoitorului dacă Mascarello, Gorgoglio, Maso și ceilalți mușterii n-ar fi sărit să-l țină de mîini.

Se încinse o încăierare în lege printre mese, bănci, butoaie, cioburi de ulcioare și băltoace de vin.

Thibald văzînd sînge, săbiile, cuțitele ce ieșiseră la iveală, năvăli pe ușa beciului și, cuprins de spaimă, răcni de răsună piața:

– Săriți ! Ne omoară ! Au pornit franțujii la jaf !

Clopotul din piață începu să dăngăne. Îi răspunse cel

de pe Broletto. Negustorii trăgeau, prevăzători, obloanele. Zarzavagioaicele strîngeau marfa, peticăresele își închideau tarabele.

– Isuse ! Sfinții martiri Protasio și Gervasio, apărătorii noștri ! bocea cu glas tare Barbaccia.

– Ce s-a întîmplat ? Arde ?...

– Puneți mîna pe franțuji !...

Numai Farfanicchio topăia de plăcere, chiuind și şuierînd.

– Puneți mîna pe franțuji !

Berrovierii, străjile orașului înarmate cu archebuze și halebarde, picară tocmai la timp ca să împiedice omorul, smulgînd din ghearele mulțimii pe Bonivard și pe Gros-Guilloche.

Și făcînd arestări la nimereală, îl înhățară și pe Córbolo, cizmarul.

– Fie-vă milă, stăruia pe lîngă ei nevastă-sa adunîndu-și mîinile a rugă (o atrăsese zarva din piață), dați-mi-l înapoi pe bărbățul meu, eliberați-l, rogu-vă-n genunchi, m-oi răfui eu singură cu el, de o să țină minte cît o trăi să nu se mai bage în belele de astea ! Nătărăul, puteți să mă credeți, signori, nu face nici cît funia cu care aveți să-l spînzurați !

Rușinat și cu sufletul plin de tristețe, prefăcîndu-se a nu auzi amenințările nevستی-si, Córbolo se mulțumi să se ascundă pe după spinările străjilor.

IV

La înălțimea unde sfîrșea schelăria Domului neterminat, un tînăr pietrar urca pe o scară de frînghie într-una din turlele subțiri, nu departe de cupola centrală. Purta cu el statuia sfintei martire Ecaterina. I se ceruse s-o fixeze în vîrful turlei gotice.

De jur împrejurul său pluteau parcă asemănătoare stalagmitelor

turle cu vîrfuri ascuțite, arcade, bolți și dantele de piatră din neștiute flori, frunze și boboci, proroci și martiri, îngeri fără număr, chipuri hlizite de demoni, uriașe pajuri, sirene, harpii, dragoni cu aripi țepoase și guri hidos căscate la capetele burlanelor. Sculptate într-o marmură de un alb scînteietor, păreau sub vîlul de umbre sinilii un codru îmbrăcat în mantia de chiciură a iernii.

Sus domnea liniștea. Numai rîndunelele săgetau deasupra capului său și lărmuiala din piață a mulțimii ajungea doar ca un foșnet de furnicar. Iar la marginea nesfîrșit de frumoasei și înverzitei Lombardii, scînteiau piscurile de zăpadă ale Alpilor, la fel de ascuțite și de albe ca și turlele Domului. Cînd și cînd ajungeau pînă la el sau poate erau doar închipuite sonori de orgă, ca o rugă în suspine venită dinăuntrul bisericii, din însăși inima ei de piatră, și atunci i se părea c-o vede vie, pulsînd, respirînd și înălțîndu-se spre cer ca o pururea vie slavă Mariei Născătoare. ca un imn de slavă al tuturor veacurilor și popoarelor către Preacurata Fecioară și Mamă în veșmîntul ei țesut de soare.

Deodată, larma din piață cresc, se auzi o chemare de clopot.

Pietrarul se opri din urcat, uitîndu-se în jos și-l cuprinse amețea: vederea i se întunecă, părea că uriașa clădire începuse să se clatine, iar turnul efilat în care urca se îndoaie sub el ca o trestie.

– Aoleu, cad ! exclamă cu groază. Primește, Doamne, sufletul meu !

Cu ultima sfortare se agăță disperat de scară și, închizînd ochii se rugă:

– *Ave, dolce Maria, di grazia piena...*

Rugăciunea îl ușură. Din înalt veni un suflu de răcoare.

Pietrarul își trase răsufierea, își adună puterile și continuă urcușul fără să mai plece urechea la glasurile pămîntene.

Urca tot mai sus, tot mai sus spre cerul pur, în timp ce buzele sale repetau cu nemărginită bucurie:

– Ave, dolce Maria, di grazia piena...

Între timp pe acoperișul larg de marmoră, plat aproape cu desăvârșire, treceau membrii consiliului constructorilor, arhitecți italieni și străini invitați de duce ca să țină o consfătuire în legătură cu turnul central de deasupra cupolei, zis *tiburio*.

Printre ei se afla și Leonardo. Propusese un proiect, însă membrii consiliului îl respinseră ca mult prea îndrăzneț, în afara obișnuitului, într-un cuvânt, scornit de un liber-cugetător care nu ține seama de canoanele arhitecturii bisericești.

Disputa fiind aprinsă, nu puteau ajunge la o înțelegere. Coloanele din interior, susțineau unii, nu sînt destul de durabile. Dacă *triburio* și turlele ar fi fost terminate, clădirea s-ar fi prăbușit, căci construcția au început-o niște ignoranți.

După opinia altora, Domul avea să dureze o veșnicie. .

Ca de obicei, Leonardo nu lua parte la discuție. Stătea retras, singuratec și tăcut, cînd unul din lucrători se apropie întinzîndu-i o scrisoare.

– Jos, în piață, vă așteaptă un trimis din Pavia, messere.

Artistul rupse pecetea și citi:

„Leonardo, vino cît mai iute. Am mare nevoie de tine. Gian Galeazzo, duce

Astăzi, 14 octombrie.”

După ce prezentă scuzele sale membrilor consiliului, Leonardo coborî în piață, încăleacă și porni spre Castello di Pavia, situat la cîteva ore de Milano.

V

Castanii, ulmii și arțarii uriașului parc își etalau la soare bronzul și purpurile autumnale. Frunzele moarte pluteau prin văzduh ca fluturii. Din fîntînile îngropate sub bălării apa nu mai țîșnea, iar în

straturile neîngrijite, tomnaticele flori de ochiul-boului priveau cu jale.

În parcul castelului, Leonardo îl zări pe bătrînul nebun al lui Gian Galleazzo, singurul care rămăsese credincios stăpînului atunci cînd slugile îl părăsiseră pe ducele muribund.

Recunoscîndu-l pe artist, piticul alergă șonticăind în întîmpinarea lui.

– Cum se simte ducele ? îl întrebă Leonardo.

Piticul dădu numai din mîină.

Însă cînd Leonardo vru s-o ia pe alea principală, piticul îl opri:

– Nu pe acolo, nu ! Vă vor zări, messere. Și alteța-sa vă roagă să veniți în taină... Dacă află ducesa Isabella, s-ar putea să nu vă dea voie... Mai bine o luăm pe din dos, pe cărăruia asta ocolită...

Intrară pe poarta turnului din margine și, urcînd pe scară, străbătură iatacurile splendide odinioară, acum părăsite și de nelocuit. Tapetul de preț din piele aurie de Córdoba era rupt și jupuit, iar scaunul ducal de sub pologul de mătase, țesut în pînze de paianjen. Vîntul nopților toamnei adusese din parc prin geamurile sparte frunze galbene, moarte.

– Ce tîlhari ! Ucigașii ! ocăra pe sub nas piticul, arătînd semnele paraginei. Mă credeți ? Să nu văd în ochi ce se petrece aici ! De n-ar fi ducele pe care, la drept vorbind, n-are cine să-l îngrijească afară de mine, un bătrîn slut, aș fi fugit la celălalt capăt al lumii. Pe aici, pe aici, vă rog.

Și deschizînd ușa, îl introduse pe Leonardo într-o odaie întunecoasă, al cărei aer mirosea înăbușitor a medicamente.

VI

Sîngerarea, după regulile artei medicale, se făcea aicea cu obloanele închise, la lumina lumînărilor. Ucenicul ținea ligheanul în care se scurgea sîngele, în timp ce meșterul bărbier, un bătrînel cu mînele suflecate, modest ca înfățișare, opera deschiderea venei. Medicul, cu ochelarii pe nas și înfățișare gravă, în tradiționalul strai de catifea liliachie, aproape neagră, garnisit cu blană de veveriță, urmărea de departe, în calitate de „maestru al fizicii” munca bărbierului, căci a umbla cu unelte chirurgicale era socotit drept rușinos pentru demnitatea unui medic.

– Seara îi mai luați alteței puțin sînge, porunci el cu ton autoritar cînd brațul fu pansat și bolnavul sprijinit în perne.

– *Domine magister*, interveni politicos și cu sfială bărbierul, n-ar fi mai bine să mai așteptăm ? Nu cumva e prea mare pierderea de sînge ca să ...

– Rușine, stimabile ! îl privi doctorul cu zîmbet disprețuitor. Ar fi timpul să știi că din cele douăzeci și patru de livre de sînge cîte sînt într-un corp omenesc poți scoate douăzeci fără nici o primejdie pentru sănătatea și viața pacientului. Cu cît iei din puț mai multă apă stricăță cu atît apa se împrăștează. Mi s-a mai întîmplat să iau sînge și de la prunci cu nemiluita, și mulțumesc lui Dumnezeu, întotdeauna le-a ajutat.

Leonardo, care asculta convorbirea în tăcere, dădu să-l contrazică. Își spuse însă că e tot atît de inutil să contrazici medicii, pe cît și alchimiștii.

În cele din urmă medicul, însoțit de bărbier, se retrase și piticul aranjă pernele de sub capul bolnavului și-i înfășură picioarele în pled.

Leonardo roti privirea prin odaie. Deasupra patului atîrna colivia cu un mic papagal verde. Pe măsuta rotundă zăceau aruncate

cărți de joc, arșice, într-un vas de cristal plin cu apă se zbenguiau peștișori aurii. La picioarele ducelui dormea încolăcit un cățel alb. Erau ultimele jucării pe care credinciosul servitor le născocea pentru a-și distra stăpînul.

– Ai trimis scrisoarea ? murmură Gian Galeazzo fără să deschidă ochii.

– O, alteță ! se bucură piticul. Și noi așteptam ! Credeam că dormiți. Știți, messer Leonardo e aici...

– Da ?

Zîmbind bucuros, bolnavul încercă anevoie să se ridice.

– În sfîrșit, învățătorule ! Mă temeam că n-ai să mai vii...

Gian Galeazzo îl apucă pe artist de mînă și frumosu-i chip, tînăr de tot (avea douăzeci și patru de ani) se însufleți, acoperindu-se cu o ușoară rumeneală.

– Prietene, urmă bolnavul (piticul ieși să păzească la ușă), ai auzit, desigur...

– Despre ce-i vorba, alteță ?

– Cum nu știi ? Atunci nu merită să amintesc... Ba nu, îți voi spune totuși: ca să facem haz amîndoi. Ei zic că...

Ducele tăcu o vreme, privindu-l pe Leonardo drept în lumina ochilor, apoi sfîrși cu o părere de zîmbet pe față:

– Zic că ești ucigașul meu...

O clipă Leonardo crezu că aiurează.

– Ce nebunie, nu-i așa ? Tu — ucigașul meu !... repetă ducele. Acum vreo trei săptămîni unchiul meu il Moro și Beatrice mi-au trimis în dar un coș de piersici. Madonna Isabella este convinsă că, de cînd am gustat din piersicile acelea îmi merge mai rău și că mor din pricina unei otrăvi lente. Mai spun că în grădina ta ar fi un pom...

– E adevărat, recunosc încet Leonardo, am un asemenea pom...

– Ce spui ? Și atunci... ?

– Dar, nu, Dumnezeu m-a ferit de crimă, dacă într-adevăr piersicile au fost din grădina mea. Acum înțeleg de unde vin zvonurile. Studiind efectul otrăvurilor, am introdus venin sub scoarța piersicului. Și i-am spus ucenicului meu Zoroastro că piersicile conțin otravă. Dar experiența n-a reușit. Fructele sînt nevătămate. Iar el, pesemne s-a grăbit să aducă la cunoștiință cuiva...

– Știam că nu e nimeni vinovat de moartea mea, exclamă bucuros ducele. Și cu toate acestea să vezi cum se bănuiesc, se urăsc și se tem unii de alții... O, de-aș putea să le spun și lor așa cum am vorbit noi amîndoi ! Unchiul se crede ucigașul meu, pe cînd eu știu că e bun la suflet și numai slab de înger și sfios. Și-apoi, la ce m-ar ucide ? Sînt oricînd gata, nesilit de nimeni, să-i cedez puterea. N-am nevoie de nimic... Și ce-aș mai fi plecat de aici, de lîngă el, ca să trăiesc în libertate singur, înconjurat numai de prieteni. Să mă fi călugărit sau să fi intrat ucenic la tine, Leonardo. Dar nimeni n-a vrut să creadă că într-adevăr nu doream puterea... Doamne, pentru ce au făcut-o ? Spune-mi ! Nu pe mine, ci pe ei s-au otrăvit cu roadele pomului tău nevinovat. Bieții orbi... Pînă acum mi-am închipuit că nefericirea mea vine de la faptul că trebuie să mor. Azi însă am înțeles tot, învățătorule. Numic nu-mi mai doresc și nu mă mai tem de nimic. Mi-e așa de bine ! Mi se umple inima de împăcare și bucurie. E ca și cum aș fi aruncat de pe mine hainele pline de colb într-o zi dogoritoare și aș fi intrat într-o apă răcoroasă și cristalină. O, dragul meu prieten, nu-mi găsesc cuvintele, dar tu înțelegi ce spun, nu-i așa ? Doar și tu ești ca mine...

Cu zîmbet molcom Leonardo îi strînse mîna în tăcere.

– Știam ! urmă bolnavul în extaz. Știam că ai să mă înțelegi... Ții minte cum îmi spuneai odată că o contemplare a eternelor legi ale mecanicii, ale necesității firești îi învață pe oameni marele calm și marea smerenie ? Pe-atunci nu înțelegeam. Acum însă, bolnav, singur, bîntuit de delir, de cîte ori nu mi-am adus aminte de tine, de

chipul tău, de glasul tău, de fiecare cuvînt, al tău, învățătorule ! Știi, uneori mi se pare că amîndoi am ajuns la aceeași concluzie pe căi diferite – tu pe ale vieții, eu pe ale morții.

Ușa se deschise și dădu buzna piticul înspăimîntat.

– Monna Druda ! Îngăimă el, înspăimîntat.

Leonardo vru să plece, însă ducele nu-l lăsă.

Intră bătrîna dădacă a lui Gian Galeazzo în mîini cu un borcânaș cu pastă galbenă, alifia de scorpion.

Se prindeau scorpioni în miezul verii, cînd soarele se afla în constelația Cîinelui, și se puneau la soare, vii, la macerat timp de cincizeci de zile, în ulei de măsline vechi de o sută de ani, amestecat cu răculeți, cruciuliță și matridat. Bolnavul era uns apoi în fiecare seară la subțiori, tîmple, burtă și pe piept, în dreptul inimii. Doftoroaiele o țineau morțiș că nu se află leac mai bun împotriva oricăror otrăvuri, ca și a farmecelor, făcutului și vrăjilor.

Zărindu-l pe Leonardo așezat pe marginea patului, monna Druda se opri locului buimacă, păli la față și mîinile începură să-i tremure atît de tare, că era cît pe ce să scape miraculoasa alifie.

– Sfinte Dumnezeule, apără și mîntuiește ! Maică precistă... !

Bolmojind rugăciuni și închinîndu-se, dădaca se dădu îndărăt pînă spre ușă și, ieșind din odaie, o luă la fugă cît îi îngăduiau bătrînele picioare ca să-i ducă îngrozitorea veste madonnei Isabella.

Nu se îndoia nici o clipă că numai tîlharul de il Moro, ajutat de ucenicul său Leonardo, îl dăduseră gata pe duce dacă nu cu otrăvuri, atunci cu deochiul, cu faptul, cu luatul urmei ori cu alte meșteșuguri diavolești.

În capelă ducesa îngenunchiase la icoană.

Cînd monna Druda îi adusesese știrea cum că la duce se află Leonardo, Isabella sări în picioare:

– Nu se poate ! Cine i-a dat voie ?... strigă dezmeticindu-se.

– Cine să-i dea voie ? îngăimă bătrîna clătîinînd din cap a jale.

Mă credeți, luminăția-voastră ? Nu-mi da prin minte de unde s-a ivit blestematul ! Parcă a ieșit din pământ... Ori a venit prin coș, Doamne iartă-mă ! Se vede cât de colo că nu-i lucru curat. De câtă vreme tot vă spun, alteța-voastră...

Dar nu-i fu dat să termine. Un paj intră în capelă și plecînd genunchiul, rosti cu reverență:

– Prealuminată madonnă, binevoi-veți oare luminăția-voastră și consortul luminăției-voastre să-l primiți pe preacrestinul monarh, majestatea-sa regele Franței ?

VII

Carol al VIII-lea își avea reședința tot aici, la castelul din Pavia, în apartamentele de jos, mobilate luxos anume pentru dînsul de către ducele il Moro.

Era într-o după-amiază. Monarhul Franței se odihnea ascultînd lectura unei cărți destul de agramate, tradusă de curînd anume pentru dînsul din latinește: „*Mirabilia Urbis Romae*” — „Miracolele urbei Roma”.

Copil bolnăvicios și singuratic, veșnic terorizat de tatăl său, ținut ani triști și îndelungați în izolatul castel Amboise, Carol își făcuse educația doar prin romanele cavalerești care au avut darul să-i tulbure de-a binelea mintea, și fără ele nu prea zdravănă. Cînd se pomeni pe tronul Franței, tinerelul sfios și lipsit de experiență, cu inima simțitoare și mintea exaltată ce abia împlinise douăzeci de ani, se închipui unul din eroii de basm ai temerarelor fapte pe gustul celor povestite despre rătăcitorii cavaleri ai Mesei Rotunde, Lancelot și Tristan, și își puse în gînd să înfăptuiască tot ce citise în cărți. Astfel se întîmplă că acest „fiu al zeului Marte și urmaș al lui Iulius Caesar” după expresia cronicarilor de la curte, coborî pînă-n Lombardia în fruntea unei oștiri uriașe, hotărît să cucerească

Neapolul, Sicilia, mai mult, Constantinopolul, Ierusalimul și, detronându-l pe Marele Otoman, să smulgă din rădăcini erezia lui Mahomed și să elibereze de sub jugul păgînilor Mormîntul Domnului.

Și acum, ascultînd cu încredere naivă „Miracolele...” gusta dinainte desfătările gloriei pe care avea s-o cîștige cucerind un oraș atît de vestit.

Gîndurile i se împleticeau. Capul îi era greu și un junghi îl supăra la lingurică din pricina cinei de aseară, cam prea veselă, în mijlocul unor doamne milaneze. Chipul uneia dintre ele — al Lucreziei Crivelli — îl visase toată noaptea.

Carol al VIII-lea era mic de stat și urît la față. Picioarele îi erau strîmbe și subțiri ca spițele, umerii înguști, unul mai jos decît celălalt, pieptul scobit, nasul coroiat mult prea mare și greu pentru un obraz atît de mic, părul rar, de un roșcat palid, iar în loc de barbă și mustăți, obrajii îi avea năpădiți de un puf galben. Un zvîcnet convulsiv îi schimonosea și-i scutura mîinile. Gura cu buzele groase o ținea veșnic deschisă, copilărește, sprîncenele, arcuite întrebător, în sus. Ochii miopi de un cenușiu șters, albicios, foarte mari și bulbucați, îi dădeau o expresie tristă, distrată și în același timp încordată, obișnuită ființelor cu mintea slabă. Vorba îi era împleticită și trunchiată. Gurile rele spuneau că s-ar fi născut cu șase degete la picioare. Și, ca să-și ascundă defectul, lansase la curte inestetica modă a pantofilor moi de catifea neagră, largi și rotunjiți la vîrf ca niște copite de cal.

– Thibaud, Thibaud ! îl strigă el pe valet, cu obișnuitul aer distrat, întrerupînd la mijloc lectura. Știi, mi-e nu știu cum, bîlbîi ele, negăsind cuvintele... Parcă mi-ar fi sete. A ? Mă arde parcă... Adă un pahar de vin, Thibaud !...

În clipa aceea intră cardinalul Brissonet și-i aduse la cunoștință că îl așteaptă ducele.

– A ? Cine ? Ducele... Îndată. Numai să-mi potolesc setea, bolmoji Carol, ducînd la buze cupa ce i-o întindea un curtean.

Dar Brissonet îi opri mîna.

– De-al nostru ? întrebă el pe Thibaud.

– Nu, monseniore, din pivnițele de aici. Al nostru s-a terminat.

– Iertați-mă, maiestate, se scuză cardinalul, vărsînd conținutul cupei pe fereastră. Vinurile de aici ar putea fi dăunătoare sănătății voastre. Thibaud, dă ordin stolnicului să dea o fugă pînă-n tabără și să aducă un butoiăș din rezervele de acolo.

– De ce ? A ? Ce ? Ce s-a întîmplat ? bolmojea regele nedumerit.

Și cardinalul îi șopti că se teme de otravă. Căci la ce te puteai aștepta de la niște oameni care l-au otrăvit pe propriul și legiuitul lor monarh ? La orice. Deși, e drept, probe fătîșe nu existau, totuși prevederea nu strică.

– Prostii ! Pentru ce ? Mi-e sete, îngăima Carol, închircindu-și umerii.

În frunte mergeau heralzii.

Deasupra frunții regale patru paji purtau un superb baldachin din mătase albastră ca cerul, țesută cu crini argintii, emblema coroanei franceze, iar pe umerii lui înguști seneșalul aruncă mantia de sobol, cusută cu albine de aur și cu deviza cavalerescă: „*Le roi des abeilles n'a pas d'aiguillon*” — Regele albinelor nu are ac.

Procesiunea defila în mohorîtele apartamente pustii, neprimitoare ale castelului din Pavia, avînd ca țintă iatacul muribundului.

Pe cînd trecea pe lîngă capelă, regele o zări pe Isabella și, după vechiul obicei francez, scoțînd respectuos bereta, se apropie să-i sărute gura, numind-o „dragă surioară”.

Ducesa nu-i dădu însă răgaz și, venind către el îi căzu la picioare.

– Aveți milă de noi, sire, începu ea cuvîntarea dinainte pregătită ! Dumnezeu să vă răsplătească însutit. Apărați-ne pe noi, nevinovații, voi, cavalerul fără frică și prihană ! Il Moro ne-a luat tot, tot. Ne-a răpit tronul și mi-a otrăvit soțul, pe Gian Galeazzo, legiuitul duce al Milanului. Sîntem înconjurați de ucigași în propria noastră casă...

Carol înțelegea anevoie cuvintele sale, de altminteri aproape că n-o asculta.

– A ? Cum ? Ce spune ? Îngăima, de parcă atunci se trezise din somn, strîngînd convulsiv din umeri și bîlbîindu-se. Nu trebuie... Vă rog... Nu trebuie, surioară... Ridicați-vă, haide !

Ducesa însă îi apucă mîinile să i le sărute, vru să-i cuprindă genunchii și, izbucnind în lacrimi, exclamă la sfîrșit cu neprefăcută disperare:

– Dacă și maiestatea-voastră ne lasă pradă lor, nu-mi va rămîne decît să-mi iau zilele !...

La auzul acestora, regele se pierdu definitiv, obrazul i se închirci, de parcă era gata să izbucnească în lacrimi.

– Poftim ! Poftim ! O, Doamne... Nu pot să... Brissonet... te rog... eu nu știu... spune-i.

Ar fi vrut să o ia la fugă. Isabella nu-i trezea în suflet nici urmă de compătimire, căci pînă și-n umilința și disperarea ei era frumoasă și trufașă, asemenea eroinelor tragediei antice.

– Prealuminată madonna, liniștiți-vă, rosti cardinalul cu perfectă politețe. Maiestatea-sa va face pentru luminăția-voastră, și pentru duce, soțul vostru, monsieur Jean Galeasse, tot ce-i va sta în putință.

Însă tonul său oarecum protector era de-o răceală de gheață. Pronunță numele ducelui cu vădit accent franțuzesc.

Ducesa ridică ochii, se întoarse către Brissonet, apoi îl privi pe rege în obraz cu atenție și deodată amuți, parcă abia atunci

înțelegînd cui îi vorbise.

Ridicol, slut și demn de milă, regele stătea în fața ei cu gura de copil prostănac deschisă și holbîndu-și mai mult ochii mari și alburii, în timp ce un zîmbet stupid, încordat și descumpănit, se lățea pe obrazul său urît.

„Eu, nepoata lui Ferdinand de Aragon, la picioarele acestui avorton ?”

Se ridică. Obrajii ei, palizi pînă atunci, ardeau vîlvătaie. Carol simțea că trebuie să spună ceva, ca să spargă tăcerea penibilă. Cu o efortare disperată, zvîcni din umăr, clipi din ochi și, îngăimînd obișnuitul său „A ? Cum ? Ce s-a întîmplat ?” se bîlbîi, dădu din mînă a jale și rămase mut.

Ducesa îl măsură cu o privire de fătîș dispreț și regele plecă fruntea, nimicînd.

– Să mergem Brissonet, să mergem... A ?...

Înainte de a paji deschisera canaturile ușilor și Carol pătrunse în odaia ducelui bolnav.

Aici obloanele erau deschise și lumina molcomă a serii de toamnă, filtrată prin aurul copacilor din parc, se revărsa pe fereastră.

Carol se apropie de patul bolnavului și, zicîndu-i *mon cousin*, îl întrebă de sănătate.

Gian Galeazzo îi răspunse cu zîmbet cald și regele se simți numaidecît mai la-ndemînă, sfiala i se risipi și puțin cîte puțin se liniști.

– Dumnezeu să vă dăruiască biruința, maiestate, spuse între altele ducele. Cînd veți ajunge la Ierusalim, la Sfîntul Mormînt, rugați-vă și pentru bietul meu suflet, căci pînă atunci nu voi mai fi...

– Ba nu, ba nu, *mon cousin*, se poate ? Cum de-ți trece prin minte ? îl întrerupse regele. Dumnezeu e milostiv, ai să te faci bine... Ce-o să ne mai războim noi doi cu păgînii ! Ține minte vorba mea ! A ! Cum ?...

– Să mă războiesc ? clătină din cap Gian Galeazzo. Eu ? Nu e cu putință...

Și adăugă fixându-l pe rege drept în ochi cu o privire din străfunduri, rugătoare:

– Când nu voi mai fi, sire, aveți grijă de fiul meu Francesco. Nu-l părăsiți. De asemeni și pe Isabella. E atît de nefericită ! N-are în lumea asta pe nimeni...

– O Doamne, o Doamne ! suspină regele cuprins de adîncă tulburare. Buzele lui groase tresăriră, colțurile li se lăsară în jos și, privind parcă lumina, chipul îi fu luminat de-o bunătate fără seamăn.

Carol se aplecă iute asupra muribundului și, îmbrățișîndu-l într-o pornire de duioșie, îngăimă:

– O, vărul meu, dragul meu ! Bietul de tine, bietul de tine !...

Zîmbiră unul altuia ca doi copii oropsiți și buzele li se uniră într-o sărutare frățească.

Cînd ieși de la duce, Carol îl chemă la el pe cardinal:

– Brissonet, ei, Brissonet... știi... trebuie cumva... știi a ? să le luăm apărarea... Nu se poate așa... nu... nu se poate... Sînt cavaler... Trebuie să le luăm apărarea auzi ?

– Maiestate, îi răspunse cardinalul în treacăt, ducele oricum va muri. Și-apoi, cu ce am putea să-l ajutăm ? Numai să ne stricăm nouă. Il Moro e doar aliatul nostru...

– Il Moro e un asasin, asta e il Moro, un mișel ! strigă regele și ochii săi scînteiară de o neprefăcută mînie.

– Ce putem face ? murmură Brissonet, strîngînd din umeri, cu zîmbet subțire și îngăduitor. Il Moro nu e nici mai rău și nici mai bun decît alții. Asta-i politica, maiestate ! Toți sîntem oameni, toți greșim...

Stolnicul servi regelui o cupă de vin franțuzesc și Carol îl bău cu sete. Vinul îl înviora și-i risipea gîndurile negre.

O dată cu stolnicul venise și un dregător de la curte, mesager al

ducelui, spre a-l pofti la cină. Dar Carol declină invitația. Trimisul stăruie în fel și chip, văzînd însă că rugămintele rămîn deșarte, se strecură lîngă Thibaud și-i șopti o vorbă la ureche. Valetul dădu din cap a înțelegere și la rîndul său șopti la urechea regelui:

– Sire, madonna Lucrezia...

– A ? Cum ? Ce s-a întîmplat ?... Care Lucrezia ?...

– Cea cu care ați binevoit să dansați la balul de aseară.

– A, da, desigur, cum să nu... Țin minte... Madonna Lucrezia...

Frumoasă ! Zici că va fi și ea acolo ?

– În mod sigur și vă imploră, sire...

– Mă imploră ?... Ia te uită ! Ce să fac, Thibaud ? Cum socoți ? Poate că totuși... La urma urmei totuna e... Fie și așa... Mîine la drum... Pentru ultima oară... Mulțumiți-i ducelui, messer, se adresă el trimisului, și comunicați-i că am să... a ? poate că...

– Ascultă, cine-i această madonnă Lucrezia ? îl trase el deoparte pe valet.

– Amanta lui Il Moro, sire.

– Amanta ? A ? Păcat...

– Numai un cuvîntel să-mi spuneți sire, și într-o clipă se-aranjează totul. Poate chiar astăzi, dacă doriți.

– A, nu ! Cum se poate ? Îi sînt oaspe...

– Il Moro va fi măgulit, sire. Nu-i cunoașteți pe cei de aici, cît sînt de mărunți...

– Totuna, totuna. Cum vrei. Treaba ta...

– Fiți pe pace, sire. Numai un cuvîntel...

– Nu mă-ntreba... Nu-mi place... Ți-am spus – e treaba ta... Nu știu nimic... Cum vrei...

Și Thibaud doar se înclină adînc în tăcere.

Dar coborînd scara, regele arăta iarăși întunecat și își freca fruntea într-o sfortare neputincioasă de a gîndi.

– Brissonet, ei, Brissonet.. Cum crezi ? Oare ce-am vrut să

spun ? Ah, da, da... Să-i luăm apărarea... E nevinovat... Ce ofensă... Nu se poate așa. Sînt cavaler !...

– Lăsați această grijă, sire, nu de ea ne arde acum. Lăsați-o pe altădată, pe mai tîrziu. Poate cînd ne vom întoarce din campanie, după ce-i vom fi învins pe otomani și vom fi cucerit Ierusalimul.

– Ierusalimul ! Într-adevăr ! bolmoji regele, căscînd ochii mari, și pe buze i se așternu un palid surîs visător.

– Mîna lui Dumnezeu călăuzește pe maiestatea-voastră către victorie, sire. continuă Brissonet, degetul Domnului arată calea oștilor cruciadei.

– Degetul Domnului ! Degetul Domnului ! repeta solemn Carol al VIII-lea. înălțînd privirile spre cer.

VIII

La opt zile după aceea, tînărul duce se stinse.

În ceasul morții o implorase pe soție să-i îngăduie a-l revedea pe Leonardo. Isabella îl refuză însă. Monna Druda îi băgase în cap că cei cărora li s-au făcut farmece întotdeauna simt o nestăvilită și dăunătoare dorință de a-i revedea pe fermecători și pînă în ultima zi bătrîna dădăcă îl unse sîrguincois cu alifia de scorpion, iar medicii îl chinură luîndu-i sînge.

Se stinse în tăcere.

– Facă-se voia Ta ! au fost ultimele sale cuvinte.

Il Moro porunci ca trupul răposatului să fie transportat de la Pavia la Milano și acolo expus în catedrală.

Curtenii se adunară la Castello di Milano. Asigurîndu-i că sfîrșitul prematur al nepotului îl îndurerează cumplit, propuse ca micul Francesco. fiul lui Gian Galeazzo, legiuitul moștenitor al scaunului ducal. să fie declarat urmaș al său și ridicat la rangul de duce. Asistența se opuse însă cu strășnicie. Nu se cade, susțineau ei,

să se încredințeze unui minor o putere de stat atît de mare, astfel că stăruiră pe lîngă il Moro în numele poporului milanez să primească sceptrul ducal.

Il Moro refuză cu fățarnicie și abia după multe rugămînti se învoi, parcă în silă.

Fu adusă o bogată mantie din brocart aurit și proaspătul duce se înfășură în ea, apoi, înconjurat de o mulțime compactă de susținători, care făceau să se cutremure văzduhul de urale: „Viva il Moro, viva il duca !” în sunet de trîmbiți, salve de tunuri și dangăt de clopote, dar în tăcerea mormîntală a poporului de pe străzi, el porni călare spre bazilica Sant’ Ambrogio. În Piazza del Mercato, în dreptul Loggiei degli Osia, dinspre miazăzi de palatul Signoriei, heroldul dădu citire, de față cu mai-marii breslelor, cu cetățenii de vază și sindicii orașului, unui „privilegiu” acordat ducelui il Moro de către Maximilian, eternul Augustus al Sfîntului Imperiu Roman.

„Maximilianus divina favente clementia Romanorum Rex semper Augustus — toate domeniile, pămînturile, satele, castelele și fortărețele, munții și pășunile, cîmpiile și pădurile, luncile și rîurile, lacurile și pîrloagele, terenurile de vînătoare și de pescuit, sărăturile și carierele, domeniile vasalilor, marchizi, conți sau baroni, pămînturile mănăstirești, ale bisericii și ale parohiilor, pe toate și pe toți ți le dăruim ție, Lodovico Sforza, și urmașilor tăi, de asemeni ridicîndu-te, numîndu-te și punîndu-te pe tine și pe fii tăi, nepoții și strănepoții la cîrma Lombardiei pînă la sfîrșitul veacurilor”.

Iar după cîteva zile populația Milanului fu încunoștințată că peste puțin va avea loc ceremonia transportării în catedrală a preasfîntului piron de pe crucea răstignirii, cea mai prețuită relicvă a Milanului.

Astfel spera il Moro să intre în voia poporului și să-și întărească printr-un act solemn autoritatea.

IX

Se făcuse noapte, dar în piața Arengo, înaintea cârciumii lui Thibald, se adunase lume puzderie. Era de față și Scarabullo, spoitorul, broderul Mascarello, curelarul Maso, cizmarul Córbolo, meșterul sticlar Gorgoglio.

În mijlocul mulțimii, urcat pe un butoi, dominicanul fra Timoteo propovăduia:

– Iubiții mei frați ! Când sfânta Elena a găsit sub templul idolatru al zeiței Venus lemnul mîntuitor al crucii și celelalte unelte ale patimilor Domnului îngropate în pămînt de către păgîni, împăratul Constantin, luînd unul din preasfintele și spăimîntătoarele piroane porunci fierarilor să-l facă zăbală calului său de bătlie, ca să îplinească astfel spusa prorocului Zaharia: „și fi-va pironul zăbală calului”. Tainica, nemărturisita relicvă i-a dăruit biruință asupra vrăjmașilor Imperiului Roman. După moartea cezarului, pironul a fost pierdut și abia după multă vreme regăsit în orașul Roma de către martirul Ambrogio Mediolanul în dugheana unui oarecare Paolino, negustor de fier vechi, și adus apoi la Milano. De-atunci orașul nostru are cel mai prețios dintre preasfintele piroane — acela care străpunse în palma dreaptă pe fiul omului, crucificîndu-l pe lemnul mîntuirii. Măsura lui exactă este de cinci degete jumate. Fiind mai lung și mai gros decît cel al Romei, și ascuțit, pe cîtă vreme acela e bont. Pironul nostru a stat timp de trei ceasuri înfipt în palma mîntuitorului, așa cum o dovedește preaînvățatul padre Alesio cu rafinatele-i silogisme...

Aici fra Timoteo se opri să-și tragă răsuflarea, ca să răcnească apoi cu putere nouă și cu glas de tunet înălțînd brațele spre cer:

– Și iată că astăzi iubiții mei frați, se săvîrșește o neasemuită mărșavie: Il Moro, tîlhar și ucigaș, răpitorul unui pistol, ispitind poporul cu o sărbătoare nelegiuită, tocmai cu acest preasfînt piron,

vrea să-și întărească tronul clătinat.

Mulțimea lărmui.

– Oare știți voi, fraților, urmă călugărul, cui anume a încredințat el construirea mașinăriei care va ridica acel piron în cupola centrală, deasupra altarului ?

– Cui ? Cui ?

– Florentinului Leonardo da Vinci !

– Leonardo ? Cine-i ăsta ? întrebau unii.

– Las' că știm noi, îi lămureau alții. Cel ce l-a otrăvit cu piersici pe tînărul duce...

– Vrajitorul ! Ereticul ! Păgînul !...

– Da parcă am auzit, fraților, îi luă apărarea cu oarecare sfială Córbolo, că acest messer Leonardo este om blajin !... Rău nu face și îi e milă nu numai de oameni, cruță orice făptură vie...

– Taci, Córbolo ! De ce îndrugi prostii ?

– Oare poate fi bun la suflet un vrăjitor ?

– Vai și amar, fii mei întru păstorit, îi dădea înainte fra Timoteo. Cîndva se va spune și despre marele ispititor, cel ieșit din întuneric: e bun, e blînd, e desăvîrșirea, deoarece chipul său este asemenea cu acela al lui Crist, și i-a fost dat un glas dulce și perfid ca de lăută. Pe mulți îi va ispiti cu mizericordia vicleană. Și chema-va din cele patru vînturi ale cerului neamuri și popoare așa cum cheamă potîrnichea cu glasul-i prefăcut puii din alt cuib. Vegheați, dară, frații mei ! Acesta-i îngerul întunericului, prințul celuiilalt tărîm, numit Anticrist, ce vine luînd chip omenesc, iar florentinul Leonardo e sluga și profetul acestuia.

– Ai grăit adevărul ! ăsta și-a vîndut sufletul diavolului și a semnat zăpăsul cu propriul sînge, îi ținu isonul meșterul sticlar Gorgoglio.

Nu mai auzise de Leonardo.

– Maică Precistă, apără și miluiește ! se văicărea tîrgoveața

Barbaccia. Deunăzi povestea o fetișoară, Stamma, care-i tocmită la bucătăria călăului închisorii că... Doamne iartă-mă c-o spun în fapt de seară, chiar dînsul, Leonardo, fură trupurile spînzuraților, ca să le ciopîrțească, să le scoată măruntaiele și să înșire mațele...

– Asta-i treabă ciudată, Barbaccio, ce mintea proastă de muiere n-o poate pricepe, o lămuri cu gravitate Córbolo. O anume știință care se cheamă anatomia...

– Zice lumea c-ar fi născocit și o mașină de zburat prin aer pe aripi de pasăre, interveni Mascarello.

– Se ridică asupra lui Dumnezeu străvechiul șarpe înaripat, Veliar, aduse din nou lămuriri fra Timoteo. Parcă nu se înălțase în văzduh și Simon Magul, dar l-a prăbușit la pămînt apostolul Pavel.

– Umblă pe mare ca pe uscat, declară Scarabullo. Cică „dacă Domnul Dumnezeu a umblat, de ce n-aș umbla și eu?”. Iată cum hulește !

– Coboară la fundul mării sub un clopot de sticlă, adăugi și curelarul Maso.

– Măi fraților, da nu le mai dați crezare ! La ce-i trebuie clopotul ? Cînd vrea, el se face pește și înoată, se prefăce în pasăre și zboară ! se dumeri Gorgoglio.

– Ca să vezi, vrăjitorul naibii, crăpai-i-ar ochii în cap !

– Oare ce mai păzesc sfinții inchizitori ? Pe rug cu el ! Pe rug !

– Ba să-i înfigă un par în gîtlej !

– Vai nouă ! Vai nouă, iubiții mei frați ! o tot ținea fra Timoteo. Preasfințitul piron !... Preasfințitul piron e la dînsul !

– Ei bine, asta nu e de îndurat ! răcni Scarabullo, strîngînd pumnii. De-ar fi să ne dăm duhul pînă la unul și tot nu vom îngădui profanarea sfintei relicve. Ba îi vom smulge pironul acestui păgîn ! Ne va plăti scump pentru pironul furat ! Și pentru ducele ucis mișelește.

– Încotro, fraților ? se îngrozi cizmarul. La ceasul ăsta străjile

dau ocol tocmai pe aici. Și căpitanul di giustizia...

– La dracu și cu dînsul ! Dacă ți-e frică, du-te de te ascunde sub fusta nevestei.

Înarmată cu ciomege, pari, securi ori pietre, în răcnete, ocări, gloata se urni de-a lungul uliței...

În fruntea ei, cu crucea în mîini, călca vajnic monahul și intona un psalm:

– Învia-va Domnul Dumnezeu și pieri-vor vrăjmașii săi și fugi-vor din fața lui cei ce-l urăsc...

– Și așa cum se risipește fumul sau ceara în fața focului, așa pieri-vor necredincioșii din fața Domnului.

Făcliile de rășină trosneau fumegînd și în lumina lor roșietică pălea secera răsturnată a craiului-nou, subțirel și atît de singuratic.

Stelele molcome se stingeau una cîte una.

X

Leonardo lucra în atelier la mașinăria de ridicare a preasfîntului piron. Alături, Zoroastro construia cutia cilindrică prevăzută cu geamuri și raze poleite în care relicva avea să fie păstrată. Giovanni Beltraffio, care se aciuiase în colțul mai întunecat, ridica din cînd în cînd ochii la dascăl.

Leonardo uitase de mașină adîncit în studiul problemei de transmisie a forței prin intermediul scripeților și al pîrghiilor.

Abia sfîrșise de făcut un calcul complicat. Necesitatea interioară a rațiunii, o lege a matematicii, justifica necesitatea exterioară a naturii, care era o lege a matematicii. Așadar, cele două mari enigme se contopeau într-una singură, mai mare.

„Niciodată n-au să inventeze oamenii ceva atît de simplu și de perfect ca fenomenul naturii, își spunea el în sinea lui cu zîmbet molcom. Dumnezeiasca necesitate obligă efectul să decurgă din

cauză pe calea cea mai scurtă”

Sufletul îi era plin de uimire vecină cu evlavie. O mai încercase și altă dată dinaintea beznei în care izbutea să-și furișeze privirea. Era un sentiment care nu semăna cu nici un altul pe măsura sentimentelor omenești.

Și alături de schițele mașinii pentru ridicat preasfântul piron, alături de cifre și calcule. Leonardo scrisese pe marginea hîrtiei cuvinte ce sunau în inima sa ca o rugă:

„O, divină e dreptatea Ta. Primul Motor ! Tu refuzi să răpești vremii forța, ordinea și calitatea necesarelor acțiuni, căci dacă ea trebuie să împingă un corp cu o sută de coți mai încolo, iar în drumul lui se întâlnește o piedică. Tu poruncești cu forța avîntului să producă o nouă mișcare. diverse cutremurări sau zvicniri, ceea ce reprezintă o compensație a drumului neparcurs. O, divină e necesitatea Ta. Primul Motor !”

Dar tocmai atunci se auziră bătăi puternice la ușa de intrare, cîntări de psalmi și urletele gloatei înfuriate.

Giovanni și Zaroastro alergară să afle ce s-a întîmplat.

Între timp. în odaie năvăli bucătăreasa Mathurine, mai mult dezbrăcată, așa cum sărise din așternut, și cu părul vîlvoi.

– Ajutor ! Dau tîlharii ! Tîlharii ! strigă bucătăreasa. Maică Preacurată, ajută-ne...

După ea intrară Marco d'Oggiono cu arcebuza în mîini, grăbit să zăvorească obloanele.

– Ce se întîmplă. Marco ? îl întrebă meșterul.

– Nu știu. O gloată dă năvală. Pesemne au ațîțat-o călugării.

– Ce vor de la mine ?

– Naiba-i înțelege pe acești dezlănțuiți ! cer să le înapoiati preasfântul piron.

– Nu-l am aici. E în sanctuarul arhiepiscopului Arcimboldo.

– Parcă nu le-am spus ? Nici nu stau să asculte, de parcă ar fi

turbați. Răcnesc ocări, zic că sînteți otrăvitorul ducelui Gian Galeazzo, vrăjitor și pîgîn.

Larma din stradă creștea:

– Deschideți ! Deschideți ! De nu, o să vă ardem blestematul cuib ! Punem noi mîna pe tine, Leonardo, Anticristule afurisit !

– Învia-va Domnul Dumnezeu și pieri-vor vrăjmașii săi, fonfăia fra Timoteo.

Cîntările sale se împleteau de minune cu șuierăturile strengarului de Farfanicchio, care-ți spărgeau urechile.

Deodată dădu buzna în atelier micul Jacopo, băiat de alergătură pe la bucătărie, se cățără pe pervaz, deschise oblonul și vru să sară afară, cînd Leonardo îl apucă de hăinuță.

– Încotro ?

– Să chem pe berovierri, la ora asta străjile căpitanului di giustizia trec pe aproape...

– Ce-ți trăsnește ! Dumnezeu cu tine, Jacopo. Țștia, dacă te prind au să te omoare.

– N-au să mă prindă ! Săr zidul care dă în grădina tușii Trulla, mă strecor în șanțul cu brusturi, iar de-acolo prin dosuri... chiar dacă mă omoară, tot e mai bine să mor eu, decît să vă omoare pe dumneavoastră !

Și aruncînd lui Leonardo un zîmbet plin de tandrețe și curaj, băiatul îi alunecă din mîini, sări pe fereastră și, strigînd de jos din curte: „Am să vă scap, o să vedeți !” trînti la loc oblonul.

– Împielițatul ! clătină din cap Mathurine. Dar uite că acum ne-a prins bine. Să crezi că ne scapă...

În aceeași clipă se auzi un geam zăngănind și spărgîndu-se la catul de sus.

Bătrîna scoase un strigăt de spaimă și, ieșind valvîrtej din odaie. orbecăind, o luă pe scara abruptă a beciului, mai mult rostogolindu-se, și se piti jos în fundul unui butoi gol, unde numai bine ar fi stat

pînă dimineata de n-o scoteau ai casei.

Marco alergă sus să tragă și acolo obloanele.

Giovanni se înapoie în atelier și, palid, cu deznădejdea înscrisă pe față, nepăsător la toate celelalte, vru să-și reia locul din ungher, dar, ridică ochii la Leonardo, se apropie și deodată căzu înaintea lui în genunchi.

– Ce-i cu tine, Giovanni ? Ce s-a întîmplat ?

– Ei spun, învățătorule... Știu că nu-i adevărat... Nu pot crede... Dar spune-mi tu, pentru numele lui Dumnezeu, spune-mi tu cu gura ta, învățătorule !...

Și tăcu, sufocat de emoție.

– Te îndoiești, murmură Leonardo cu un zîmbet de întristare. Vrei să știi de la mine dacă e adevărat că sînt ucigaș ?

– Vreau un singur cuvînt, un singur cuvînt rostit de gura ta, învățătorule !

– Ce-aș putea să-ți spun, prietene ? Și la ce bun ? Tot n-ai să crezi, dacă ai putut să te îndoiești...

– O, messer Leonardo ! exclamă Giovanni. Atîta m-am chinuit, că nu mai știu ce-i cu mine... Simt că înnebunesc, învățătorule... Ajută-mă ! Ai milă de mine. Nu mai pot... Spune-mi că nu-i adevărat...

Leonardo tăcea.

Apoi murmură întorcînd ochii în altă parte, cu o voce care-i tremură ca o coardă:

– Și tu ești de partea lor, și tu ești împotriva mea !...

Se auziră bufnituri atît de puternice, că se cutremură casa – Scarabullo spărgea ușa cu barda.

Leonardo plecă urechea la urletele mulțimii și inima i se strînse de atîta singurătate și nemărginită tristețe din amarul căreia gustase și altădată.

Plecă fruntea. Și atunci ochii săi văzură rîndurile ce abia le

scrisesse:

„O, divină e dreptatea Ta, Primul Motor !”

„Așa e ! își spuse în sinea lui. Tot binele vine de la Tine !”

Zîmbi împăcat și repetă în gînd ultimele cuvinte rostite de ducele Gian Galeazzo la ceasul sfîrșitului:

„Facă-se voia Ta, precum în ceruri, așa și pre pămînt”.

JURNALUL LUI GIOVANNI BELTRAFFIO

În 25 martie 1494 am intrat ucenic la meșterul florentin Leonardo da Vinci.

Iată ordinea în care se predau materiile: perspectiva, măsurile și proporțiile trupului omenesc, luîndu-se ca model meșterii mai de seamă, și, în fine, desen după natură.

*

Astăzi colegul meu Marco d'Oggiono mi-a arătat o carte despre perspectivă, alcătuită din însemnări după spusele învățătorului. Ea începe așa:

„Bucuria cea mai mare i-o dă trupului omenesc lumina soarelui, iară spiritului – claritatea adevărului matematic.

Iată de ce știința despre perspectivă, în care contemplarea unei linii luminoase este cea mai mare bucurie pentru ochiul omenesc, este mai presus decît toate celelalte studii și științe omenești. Fie ca mintea să mi-o lumineze Cel ce spus-a despre sine: «Eu sînt lumina cea adevărată», și să mă ajute să expun cu limpezime această știință despre perspectivă sau știința despre Lumină.

Cartea de față o împart în trei părți: prima – despre volumul descrescînd al obiectelor din depărtare, a doua – despre limpezimea descrescîndă a culorii, și a treia – limpezimea descrescîndă a conturilor.”

Învățătorul se îngrijește de mine ca de copilul lui: aflînd că sînt sărac, n-a vrut să primească plata lunară conform înțelegerii.

*

– Când vei stăpîni îndeajuns legile perspectivei și vei cunoaște pe de rost proporțiile corpului omenesc, a spus învățătorul, observă neobosit în timpul plimbărilor tale mișcările trecătorilor – cum stau, cum umblă, cum vorbesc și se ceartă, rîd și se încaieră, cum arată în aceste ocazii fețele lor și ale celor ce vor să-i despartă, sau doar îi privesc în tăcere. Notează-ți toate acestea și schițează-le cu creionul cît mai neîntîrziat într-un caietel cu hîrtie colorată pe care să-l porți mereu la tine, iar cînd se va umple, ia-ți altul, dar pe cel vechi păstrează-l. Ține minte că nu trebuie să distrugi sau să ștergi aceste desene, ci ele trebuie păstrate, căci mișcările trupului sînt atît de fără număr și fără de sfîrșit în natură, încît nici o memorie omenească nu le poate reține. Iată de ce trebuie să socoți aceste desene ca pe cei mai buni dascăli și îndrumători ai tăi.

Mi-am luat un caiet în care notez în fiecare seară spusele cele mai de seamă ale dascălului meu.

*

Astăzi am întîlnit în ulicioara peticarilor, nu departe de catedrală, pe unchiul meu, meșterul vitrar Oswald Ingram. Mi-a spus că, mutîndu-mă în casa unui eretic ca Leonardo, mi-am juruit sufletul pierzaniei și că el s-a lepădat de mine. Am rămas, așadar, singur pe lume, singur de tot. N-am pe nimeni, nici rude și nici prieteni – în afara învățătorului. Și iată, repet în gînd frumoasa rugăciune a lui Leonardo: „Luminează-mă, Doamne, tu care ești Lumina lumii, și ajută-mă să cunosc perspectiva, știința despre lumina ta”. Cum ar fi cu putință ca acestea să fie cuvintele unui eretic ?

*

Cînd mi-e inima grea, numai ce-i văd chipul și mă simt numaidecît bucuros și ușurat. Ce ochi are ! Limpezi, de un albastru palid, și reci, de parcă ar fi de gheață, dar ce voce înceată și plăcută, ce zîmbet ! Pînă și oamenii cei mai răi și îndărătnici nu-s în stare a se împotrivi vorbei lui învăluitoare, dacă vrea cu tot dinadinsul să-i încline către un „da” sau un „nu”. Adesea îl privesc ceasuri în șir cum șade la masa lui de lucru cufundat în gînduri și prefiră și mîngîie cu mișcările line intrate în deprindere ale degetelor lui subțiri, barba sa aurie, lungă și mătăsoasă ca părul de fecioară, numai cîrlionți. Iar dacă stă de vorbă cu cineva, mai totdeauna își mijește un ochi, cea ce îi dă un aer puțin poznaș, ironic și blajin, de-ai zice că privirea strecurată pe sub streășina sprîncenelor dese pătrunde pînă-n străfundul inimii celuiilalt.

*

Se îmbracă simplu, nu suferă hainele pestrice, prea la modă. Nu-i plac nici un fel de parfumuri. În schimb lenjurile le are din pînza de Rennes cea mai fină, întotdeauna albe ca neaua. Pe cap poartă o beretă neagră, fără zorzoane, medalii sau pene. Pe deasupra camizolei negre pune o mantie de un roșu-închis, lungă pînă la genunchi, cu falduri drepte de o croială ca pe vremuri. Mișcările-i sînt line și calme. Și cu toată modestia îmbrăcămintei, oriunde s-ar afla, fie că e într-un cerc de nobili, fie într-o mulțime de oameni din popor, întotdeauna arată așa fel, încît nu poți să nu-l observi — nu seamănă cu nimeni.

La toate se pricepe și pe toate le știe: e un bun arcaș și arbaletier, bun călăreț, bun înotător și maestru în ale scrimei. Într-o zi l-am văzut luîndu-se la întrecere cu cei mai vajnici tineri ai orașului. Întrecerea consta în a arunca sus în biserică o monedă măruntă așa fel ca să lovească exact centrul cupolei. Și messer Leonardo i-a învins pe toți prin forță și dibăcie.

E stîngaci. Dar mîna sa stîngă, subțire și gîngasă în aparență ca o mîna de femeie tînră, îndoiaie în joacă potcoava de fier sau limba de clopot și tot ea, schișînd un profil fermecător de fată, așterne abia atingînd hîrtia cu cărbunele sau creionul umbre transparente, la fel de ușoare ca tremurul aripilor de fluture.

Astăzi după-amiază lucra de față cu mine la capul plecat al fecioarei Maria ce ascultă bunavestirea Arhanghelului. Desenul era pe terminate, de sub năframa împodobită cu mărgăritare și două aripi de porumbel, ce răspund sfioase palei aripilor îngerești, se zăresc şuvițe de păr împletite ca la fetele florentine, într-o pieptănătură ce pare poate neglijentă, dar cere multă iscusință. Frumusețea acestor cîrlionți te farmecă la fel ca o muzică. Și taina ochilor ce parcă se strevăd prin pleoapele coborîte în rama de umbră a genelor amintește misterioasele flori de pe fundul apei, ce le-ai zări prin limpezimea valului, pe care însă mîna nu le poate ajunge.

Și cum ședeam așa, deodată dă buzna băiatul de alergătură Jacopo și, țopăind și bătînd din palme, începe să strige:

– V-am adus niște sluți ! V-am adus niște urîți ! Duceți-vă iute, messere ! Sînt la bucătărie ! Niște cerșetori atît de drăgălași, că nu se poate să nu vă placă !

– De unde i-ai luat ? se interesă învățătorul.

– De la Sant’ Ambrogio, din pridvor. Sînt din Bergamo. Le-am spus că dacă stau să le faceți portretele, o să aibă o cină pe cinste.

– Să aștepte. Mai întîi să termin desenul.

– Nu, messer Leonardo, n-au să aștepte. Pînă amurgește vor să fie înapoi la Bergamo. Numai uitați-vă la ei, n-o să vă pară rău ! Zău că merită ! N-ați mai văzut așa monștri !

Lăsînd desenul baltă, învățătorul trecu la bucătărie. Eu mă ținui după dînsul.

Văzurăm șezînd cuminți pe bancă doi bătrîni, pesemne frați, buhăiți, fiecare cu cîte o ditamai gușă flască sub bărbie – e o boală foarte răspîndită printre locuitorii din munții Bergamului – și alături sedea soția unuia dintre ei, o bătrînă slabă și smochinită, poreclită Păianjenița. Și trebuie să recunosc că-și merita pe deplin numele.

– Vedeți ? șoptea Jacopo. N-am spus c-au să vă placă ? Știu eu de ce aveți nevoie...

Obrazul lui strălucea de mîndrie.

Leonardo porunci să se aducă vin și, așezîndu-se la masă cu acești monștri, începu să-i ospăteze, întrebîndu-i de una și de alta, prietenos și încercînd să-i facă să rîdă cu povestioare stupide. La început cerșetorii îl priveau ca niște sălbăticiuni, neîncredători, cu teamă, neînțelegînd, pesemne, de ce-au fost aduși. Însă cînd le spuse dezgustătoarea anecdotă despre ovreiul care, murînd, spre a fi ocolite rigorile legii ce interzicea ca evreii să fie îngropați în pămîntul orașului Bologna, a fost tăiat în bucățele de coreligionarul său, marinat, pus într-un butoi cu miere și mirodenii și trimis o dată cu mărfurile la Veneția, iar acolo, pe corabie și, dintr-o greșeală, mîncat de către un călător, un creștin din Florența, Păianjenița nu se mai putu ține de rîs. Curînd toți trei, cherchelindu-se, rîdeau în hohote cu strîmbături dezgustătoare. Cuprins de jenă, am plecat ochii și le-am întors spatele, să nu-i văd. Leonardo, însă, ca un învățat făcînd o experiență, îi privea cu profundă și lacomă

curiozitate. Iar cînd slușenia lor ajunse la paroxism, depășind orice limită, luă hîrtia și începu să deseneze mutrele lor scîrboase cu același creion și cu aceeași dragoste cu care desenase mai adineauri divinul zîmbet al Fecioarei Maria.

În seara aceea învățătorul mi-a arătat o mulțime de caricaturi și nu numai de oameni, dar și de animale — figuri de spaimă ca acelea ce urmăresc pe bolnavi în coșmarurile lor. Aici descoperea urme de bestialitate-n om și urme de omenesc la fiară, una trecînd într-alta înspăimîntător de lesne și de firesc. Mi-a rămas întipărit în memorie un rît de porc ghimpos cu țepii ariciți, cu buza atîrnîndu-i flască, subțire, moale ca o cîrpă, și dezgolind într-un dezgustător zîmbet omenesc dinții albi și prelungi ca migdalele. De asemeni n-am să pot uita figura unei bătrîne cu părul ridicat într-o pieptănătură de coșmar, cu o cosiță subțire atîrnîndu-i în spate și o frunte chială uriașă deasupra unui nas turtit, numai cît un neg, și a unor buze groase, leit bureții solzoși și moi care cresc pe lîngă cioatele putrede. Dar lucrul cel mai îngrozitor era că acești monștri îți păreau cunoscuți, ca și cum i-ai mai văzut undeva, și aveau în ei ceva ispititor care te respingea și te atrăgea în același timp ca un hău fără fund. Te uitai îngrozit și nu-ți puteai lua ochii de la ei, așa cum nu ți-ai fi luat nici de la zîmbetul fecioarei.

Și aici, și dincolo — ești numai uimire, ca în fața unui miracol.

*

Cesare de Sesto îmi spunea că Leonardo, de cîte ori întîlnește în mulțimea de pe stradă vreun monstru care-ți oprește privirea, e în stare să se țină după el și să-l observe ziua întreagă ca să-i memoreze figura. Marea urîtenie, spune învățătorul, e la fel de rară ca și marea frumusețe. Numai mediocritatea o găsești pe toate drumurile.

*

El a și născocit un mijloc oarecum ciudat de a reține figurile omenеști. Socoate, de pildă că nasurile la oameni sînt de trei feluri: drepte, coroiate sau cîrne. Cele drepte pot fi scurte ori lungi, cu vîrfurile ascuțite sau retezate. Ridicătura la cele coroiate poate să fie mai sus, mai jos sau la mijlocul nasului, și așa mai departe, pentru fiecare amănunt al feței. Și aceste nenumărate subdiviziuni, tipuri și forme sînt trecute sub un număr oarecare într-un caiet cu rubrică. Și cînd meșterul întîlnește undeva în timpul plimbării o figură pe care ar vrea s-o rețină, nu e nevoie decît să-și însemne în caiet tipul de nas, de frunte, de ochi, de bărbie corespunzător, și în felul acesta, prin intermediul cîtorva cifre, schițează în minte un fel de crochiu. Întorcîndu-se apoi acasă și unind cînd are răgaz toate părțile feței, capătă chipul dorit.

A inventat, de asemeni, o linguriță pentru măsurătoarea matematic exactă a cantității de culoare atunci cînd se lucrează la trecerile treptate de la lumină la umbră și de la umbră la lumină pe care ochiul abia dacă le sesizează. Dacă, de pildă, pentru a căpăta o anume densitate a umbrei, iei zece lingurițe de culoare neagră, atunci pentru treapta următoare vei lua unsprezece, apoi douăsprezece, treisprezece și așa mai departe. De fiecare dată, luînd culoare, vei presa grămăjoara, netezind-o cu un colțar de sticlă, așa cum fac țărani în piață, vînzînd grîne.

*

Marco d'Oggiono e cel mai harnic și mai conștiincios dintre învățăcei. Trage ca boul la jug, respectă cu strășnicie indicațiile învățătorului, dar, cu cît se străduie, cu atît pare-mi-se reușește mai puțin. Dar Marco e îndărătnic și dacă și-a băgat ceva în cap, nu i-o mai scoți nici cu cleștele. E convins că „truda și răbdarea toate le

înving” și nu-și pierde nădejdea să ajungă un mare pictor. Îl bucură mai mult ca pe toți orice invenție de-a învățătorului care, în fond, reduce asta la cunoașterea regulilor mecanicii. Deunăzi, plecă să se plimbe în piața Broletto, luînd cu el și caietul cu măsurătorile și alese acolo cîteva figuri din mulțime însemnîndu-și-le cu cifre în tabla măsurătorilor. Însă cînd se întoarse acasă, oricît s-a căznit, n-a putut să unească părțile într-un chip viu. Același necaz a pățit și cu lingurița de măsurat culoarea neagră: deși respectă regulile cu exactitate matematică atunci cînd pictează, umbrele rămîn netransparente, nefirești, ca niște chipuri de lemn, lipsite de mișcare și farmec. El motivează toate astea zicînd că nu și-a însușit pe deplin regulile învățătorului și își dublează sîrguința. Iar răutăciosul de Cesare da Sesto face haz pe socoteala lui.

– Bunul nostru Marco, spune el, este un adevărat martir al artei ! Iată și dovada lăudatelor reguli că lingurițele și tabelele pentru nasuri nu-s bune de nimic. Parcă-i de ajuns să știi cum se nasc copiii ca să naști ? Leonardo nu face decît să se înșele pe el și să înșele pe alții: una spune și alta face. Cînd pictează, nu se gîndește la nici o regulă, ci se supune inspirației. Dar nu-i ajunge să fie un mare pictor, vrea să fie și un mare învățat, să împace arta cu știința, inspirația cu matematica. Mă tem însă că dacă aleargă după doi iepuri, n-o să prindă nici unul !

Se prea poate să fie un dram de adevăr în spusele lui Cesare. Dar oare de ce nu-l iubește pe Leonardo ? Învățătorul îi trece cu vederea toate, ascultă fără să se mînie vorbele sale răutăcioase și ironice, îi prețuiește mintea și niciodată nu se supără.

*

Stau și mă uit cum lucrează la *Cina cea de taină*. Iese din casă dis-de-dimineață, cînd soarele abia se arată la orizont, se înfundă în

trapeza mănăstirii și toată ziua pînă-n seară, pînă coboară întunericul pictează fără a lăsa penelul din mînă, uitînd să bea și să mănînce. Iar altă dată trece o săptămînă, uneori și două, fără să se atingă de penel: dar zi de zi rămîne două trei ceasuri pe schela din fața tabloului, cîntărind și cercetînd cele pictate. Uneori pornește spre mănăstire la amiază, cînd e arșița mai neîndurătoare, lăsînd baltă treaba de care se ocupase, alergînd pe străzile pustii fără să aleagă partea de umbră, ca și cînd l-ar mîna o forță nevăzută, și, în sfîrșit, urcă pe schelă, două-trei tușe de penel și numaidecît pleacă.

*

Vreo cîteva zile a lucrat la capul apostolului Ioan. Astăzi trebuia să-l termine. Și totuși, spre mirarea mea, văd că a rămas acasă și de dimineață stă să observe în tovărășia micului Jacopo zborul bărzăunilor, al viespilor și muștelor. Studiază cu atîta luare-aminte alcătuirea trupușoarelor și aripilor lor, ca și cum de asta ar depinde destinul lumii. Și descoperind că piciorușele din spate servesc de cîrmă muștelor, s-a bucurat, de parcă cine știe ce-ar fi fost. După părerea învățătorului, acesta e un lucru extrem de important și folositor pentru invenția mașinii de zbor. Se prea poate. Și totuși mi-e necaz că, de dragul lăbuțelor de muște, a rămas neterminat capul apostolului Ioan.

*

Astăzi altă pacoste. Muștele sînt date uitării ca și *Cina cea de taină*. Lucrează la un desen întortocheat și care cere multă migală – emblema Academiei milaneze de pictură, deocamdată inexistentă, pe care însă ducele își propune să o înființeze – un patruleter din noduri de sfoară împletite, fără început și fără sfîrșit, înconjurînd o inscripție în latinește: *Leonardi Vinci Academia*. E atît de preocupat

ca și cum nimic n-ar mai exista în afară de jocul acesta anevoios și inutil. S-ar părea că nu există putere în stare să-l smulgă de lângă el. N-am putut să rabd și m-am hotărât să-i amintesc de capul apostolului Ioan, rămas neterminat. La care el doar a strâns din umeri și, fără să ridice ochii de la împletitura de sfori a strecurat printre dinți:

– Avem tot timpul. N-o ia la fugă.

Uneori înțeleg furia lui Cesare.

*

Ducele il Moro i-a încredințat construcția de tuburi acustice ascunse în grosimea pereților palatului, o așa zisă ureche a lui Dionysios care îi va îngădui monarhului să audă dintr-o sală ce se vorbește într-alta. La început s-a apucat cu multă râvnă de instalarea acelor tuburi. Curînd însă, ca de obicei, entuziasmul i se risipi și începu să amîne treaba sub diverse pretexte. Ducele îl mîină din spate și se înfurie. Astăzi de dimineață cei de la castel au trimis de vreo cîteva ori după el. Învățătorul însă e ocupat cu o treabă nouă, care i se pare nu mai puțin importantă decît instalarea urechii lui Dionysios la palat: face experiențe asupra unor plante. I-a tăiat dovleacului rădăcinile lăsîndu-i doar una mică de tot, și-i toarnă apă din belșug. Și spre marea lui bucurie dovleacul nu s-a uscat, măicuța (cum zice el) și-a putut hrăni cu bine toți copiii — vreo șaizeci de dovleci din cei lungi. Dar cu cîtă răbdare a stat ceasuri în șir să observe viața plantei ! Astăzi, de pildă, a rămas pînă-n zori în grădină, pe răzor, urmărind cum sorb roua nopții frunzele rotate ale dovleacului. „Pămîntul, zice el, dă plantei sevă, cerul îi dă roua, iar soarele îi dăruie sufletul”, căci el consideră că nu numai omul și animalele, dar și plantele au suflet — părere socotită de fra Benedetto drept un eres cumplit.

*

Îi sînt dragi toate vietățile. Uneori zile întregi observă și desenează pisicile, le studiază tabieturile și năravurile: felul cum se joacă, se bat, dorm, cum își spală botișorul cu lăbuțele, cum prind șoareci și-i scuipă pe cîini. Sau urmărește cu aceeași curiozitate prin peretele unui vas mare de sticlă peștii, melcii-fără-casă, viermii de apă, caracatițele și alte vietăți acvatice. Iar cînd se încaieră și se mănîncă între ele, chipul său exprimă o adîncă și molcomă satisfacție.

*

O mie de treburi deodată. N-a terminat una, se apucă de alta. Deși, la drept vorbind, fiecare din ele seamănă mai mult a joacă, iar fiecare joacă — a treabă serioasă. E nestatornic și multilateral. Cesare spune că mai degrabă vor curge rîurile înapoi spre izvoare decît să se concentreze Leonardo asupra uneia și s-o ducă la bun sfîrșit. Îl numește cel mai mare dintre oamenii fără căpătîi, susținînd că n-o să se aleagă mai nimic din toate operele sale uriașe. Cică ar fi scris o sută douăzeci de cărți *Despre natură* — *Delle Cose Naturali*. Dar toate nu sînt decît fragmente întîmplătoare, însemnări disperate, petice îngrămădite alandala, mai bine de cinci mii de pagini într-o dezordine atît de cumplită, că uneori nici el nu le dă de capăt, caută cîte o însemnare de care are nevoie și n-o găsește.

*

Ce curiozitate de nestins și ce ochi nemaipomenit de ager și profetic are în ce privește natura ! Cu cîtă limpezime remarcă imperceptibilul ! Și toate îl miră și îl bucură. E lacom ca un copil, ca primii oameni în paradis.

Uneori spune despre un lucru din cele mai banale o astfel de vorbă, că de-ai trăi și o sută de ani n-o mai uiți — parcă ți se lipește de memorie și-acolo rămîne.

Deunăzi, întrînd în chilioara mea, învățătorul spuse: „Giovanni, ai observat că odăile mici concentrează mintea, iar cele mari o îndeamnă la acțiune ?”

Sau: „Într-o ploaie umbroasă contururile obiectelor par mai limpezi decît într-una cu soare”.

Iată ceva din convorbirea de aseară cu meșterul turnător (era vorba de tunurile pe care le comandase ducele): „Explozia prafului de pușcă, sugrumat între ghiulea și talerul bombardei, acționează exact ca un om care, proptit cu spatele de perete, ar împinge cu toată puterea o greutate înaintea sa”.

Într-o zi, vorbind despre mecanica abstractă, spuse: „Forța întotdeauna tinde să învingă propria-i cauză, și învingînd-o, moare. Lovitura e fiica Mișcării, nepoata Forței, iar strămoașa tuturor e Greutatea.”

Într-o discuție cu un arhitect a exclamat nerăbdător: „Cum de nu înțelegeți, messere ? E împede ca ziua. Ce este o arcadă ? Arcada nu e alta decît forța căreia îi dau naștere două slăbiciuni reunite, acționînd una împotriva celeilalte.” Arhitectul rămase cu gura căscată. Pe cînd mie totul mi s-a părut atît de clar în convorbirea lor, ca și cum în odaia întunecoasă ar fi fost adusă o făclie.

*

Din nou două zile de lucru la chipul apostolului Ioan.

Dar vai, ceva s-a irosit în forfota fără sfîrșit cu aripile muștelor, cu pisicile, cu urechea lui Dionysios, cu desenul din noduri de sfoară și alte preocupări importante. Iarăși n-a terminat. L-a dat încolo și s-a afundat în geometrie, ca un melc în cochilia lui, cum spune

Cesare, cuprins de o mare silă pentru tot ce e pictură. Zice că pînă și vederea culorilor, a pensulelor și a pînzei îi face greață.

Iată, așa trăim, după toana momentului, de pe o zi pe alta, lăsîndu-ne în voia Domnului. Ne culcăm pe o ureche. Tot e bine că nu s-a apucat de mașina zburătoare, altfel s-ar fi zis cu pictura. Cînd se-nrobește mecanicii, așteaptă-l mult și bine.

*

De fiecare dată, cînd se apucă, în sfîrșit, de lucru după nenumărate amînări, codeli și îndoieli, numai cînd pune mîna pe penel am observat că-l stăpînește un fel de teamă. Întotdeauna e nemulțumit de ceea ce face. Descoperă greșeli și-n operele care altora li se par perfecțiunea însăși. Tinde spre ceva mai înalt, spre inaccesibil, spre ceva pe care mîna omenească, oricît ar fi de nemărginită iscusința ei, nu-l poate exprima. Iată de ce nu termină aproape niciodată lucrările.

*

A venit astăzi un geambaș ovrei să-i vîndă un cal. Învățătorul a vrut să cumpere un armăsar murg. Geambașul stăruia să-și ia și-o iapă, și atîta l-a rugat și atîta a insistat și s-a jurat și l-a plictisit, încît Leonardo, care iubește caii și se pricepe la ei, a rîs în cele din urmă și s-a lăsat înșelat, cumpărînd și iapa numai să scape de gura ovreului. Mă uitam, ascultam și nu mă dumiream de fel.

– Ce te miri ? Așa se întîmplă întotdeauna, îmi explică apoi Cesare: orice haimana i se suie în cap. Nu te poți bizui pe el în nici o privință. Nu e în stare de o hotărîre fermă. Toate pe din două — și da și nu, și nouă și vouă. Încotro bate vîntul. Nici pic de tărie, nici strop de bărbăție. Moale, gelatinos, supus, de parcă n-ar avea oase, de parcă i s-ar fi muiat, cu toată puterea lui voinicească. În joacă

frînge potcoavele, inventează pîrghii ca să ridice în aer ca pe un cuib de vrabie cristelnița lui San Giovanni, iar pentru o treabă serioasă. unde se cere voință, nu ți-ar ridica un pai, nu ți-ar supăra nici o buburuză !...

Multă vreme a ocărit Cesare, exagerînd vădit și chiar clevetind. Îmi dădeam seama însă că în vorbele sale minciuna e încropită cu adevărul.

*

S-a îmbolnăvit Andrea Salaino. Îl îngrijește învățătorul, nu doarme nopțile, șade la căpătîiul său. Dar despre leacuri nici să nu audă. Marco d'Oggiono îi aduse lui Andrea pe furiș niște pilule. Leonardo le-a găsit și le-a aruncat pe geam.

Iar cînd Andrea, el însuși a îndrăznit să bîguie că ar cunoaște un bărbier care face o treabă pe cînte, poate că n-ar fi rău să i se ia sînge, învățătorul s-a făcut foc, i-a improșcat pe toți medicii cu vorbe de ocară, spunînd pîntre altele:

– Te sfătuiesc să te gîndești nu la leacuri, ci cum să-ți păstrezi sănătatea, ceea ce ai să realizezi cu atît mai ușor, cu cît te vei feri de doctori și de medicamentele lor care sînt la fel de neroade ca și născocirile alchimiștilor.

Ca să adauge apoi cu un zîmbet ștregăresc și vesel:

– Păi sigur, cum să nu se îmbogățească șarlatanii cînd fiecare se străduie să agonisească bani mulți, ca să poată plăti doctorii, acești nimicitori ai vieții omenești !

*

Învățătorul îl distrează pe bolnav cu fabule și povestioare caraghioase, zicale și ghicitori, pentru care Salaino are o adevărată slăbiciune. Mă uit, ascult și mă minunez: cît e de vesel messer

Leonardo !

Iată, spre exemplu, câteva din ghicitori:

„Oamenii bat crunt ceea ce stă la temelia vieții lor”. — Treieratul grînelor.

„Pădurile ele însele aduc pe lume pe acei cărora li-i hărăzit să-și nimicească părinții.” — Cozile de topor.

„Pieile de animale îi vor scoate pe oameni din muțenie, silindu-i să strige și să jure.” — Jocul cu mingea de piele.

După multe ceasuri consacrate lucrului la invenția tunurilor, petrecute în calcule matematice sau în fața *Cinei celei de taină*, se distrează cu aceste ghicitori exact ca un copil, notîndu-și-le în caietele de însemnări alături de schițele marilor opere de viitor sau de legile naturii abia descoperite.

*

Irosind o grămadă de muncă și timp, învățătorul a compus și desenat o ciudată și complicată alegorie întru slăvirea generozității ducelui: întruchipînd Fortuna, il Moro primește sub aripa lui un tînăr urmărit de înspăimîntătoarea Parcă a sărăciei, cu înfățișarea Păianjenitei, și-l acoperă cu mantia, amenințînd cu sceptrul monstroasa zeitate. Ducele e mulțumit de desen și vrea ca Leonardo să-l execute în culori pe unul din pereții castelului. Alegoriile sînt acum la modă la curtea ducelui. Se pare că au mai mult succes decît toate celelalte opere ale meșterului. Doamnele, cavalerii, dregătorii curții se țin scai după el rugîndu-l să le facă și lor cîte una, cît mai complicată.

Pentru contesa Cecilia Bergamini, una din cele două amante principale ale ducelui, Leonardo a și compus una — alegoria Invidiei: o bătrînă neputincioasă, cu sînii flașci, înfășurată într-o piele de leopard, cu o tolbă de limbi otrăvite în spinare, merge călare

pe un schelet omenesc, ținînd în mînă cupa plină cu șerpi.

A trebuit să mai compună una, tot despre Invidie, pentru Lucrezia Crivelli, cealaltă amantă, ca să nu se supere: o creangă de alun este scuturată cu bețe tocmai atunci cînd fructele au ajuns la maturitate. Alături o inscripție: răsplată pentru binefaceri.

În cele din urmă a trebuit să facă și pentru prea-luminata madonnă Beatrice, soția ducelui, o alegorie. Ingratitudinea: un om care în clipa cînd răsare soarele stinge făclia care toată noaptea i-a luminat întunericul.

Și acum bietul meșter nu mai are liniște și pace nici ziua, nici noaptea: comenzile, bilețelele, rugămințile doamnelor curg ca din cornul abundenței, nu știe cum să mai scape.

Iar Cesare se înfurie: „Toate aceste stupide devize cavalierești și alegorii dulcele s-ar potrivi unui linge-blide de la curte, nu unui artist de talia lui Leonardo. Mai mare rușinea !” Eu însă cred că nu are dreptate. Meșterul nu se gîndește la glorie. Iar alegoriile nu-s decît joacă, după cum joacă sînt și ghicitorile și adevărurile matematice și desenul din noduri de frînghie, chiar și zîmbetul dumnezeiesc al Fecioarei Maria.

*

Și-a pus în gînd să scrie — de altminteri chiar a început-o de mult, dar conform obiceiului său n-a terminat-o, și Dumnezeu știe cînd o va termina — o *Carte despre pictură* — *Trattato della Pittura*. În ultimul timp, în orele de studiu cu mine, se ocupă mult cu perspectiva aeriană și liniară, lumina și umbra, și de multe ori citează de acolo pasaje întregi sau numai unele idei despre artă. Îmi notez aici ce mi-a rămas în memorie.

Dumnezeu să-l răsplătească pe învățătorul meu pentru dragostea și înțelepciunea cu care mă îndrumează pe înaltele căi ale

acestei nobile științe ! Fie ca cei cărora le vor cădea în mână aceste însemnări să-i pomenească în rugăciunile lor pe smeritul rob al lui Dumnezeu, nevrednicul învățăcel Giovanni Beltraffio și pe marele meșter, florentinul Leonardo da Vinci.

*

Învățătorul spune: „frumosul moare în om, dar nu și în artă”.

*

„Cel ce privește cu dispreț pictura, nesocotește contemplarea filozofică subtilă a lumii, căci pictura este fiica legitimă a naturii sau poate mai degrabă nepoata ei. Tot ce există se trage de la natură, și, la rîndul său generează știința despre pictură. Iată de ce spun că pictura e nepoata naturii și rudă cu însuși Cel-de-sus. Hulind pictura, hulești natura însăși.”

*

“Pictorului i se cere să fie atotcuprinzător. O, artistule, diversitatea ta să fie la fel de fără sfîrșit ca și a fenomenelor naturii. Continuînd ceea ce a început Dumnezeu, străduiește-te să înmulțești nu făptuirile mîinilor omenești, ci eternele creații ale Domnului. Nu imita pe nimeni niciodată. Să fie orice operă a ta aidoma unui fenomen al naturii.”

*

“Și nu-i vine prea greu să fie atotcuprinzător celui care stăpînește legile primordiale și generale ale fenomenelor firești, celui care *știe*, căci după felul construcției lor, toate trupurile, atît cel omenesc cît și cel al animalelor, se aseamănă.”

*

„Ia seama ca setea de aur să nu înăbușe în tine dragostea de artă. Ține minte, câștigul gloriei e mai mult decât gloria câștigului. Amintirea bogătașilor se stinge odată cu ei, amintirea înțelepților nu moare niciodată, deoarece înțelepciunea și știința sînt copii legitimi ai părinților lor, și nu doar niște plozi de pripas, cum sînt banii. Iubește gloria și nu te teme de sărăcie. Adă-ți aminte cîți filozofi vestiți, născîndu-se în bogăție, s-au condamnat de bunăvoie la mizerie, ca să nu-și întineze sufletul cu bogăția lor.”

*

„Știința întinerește sufletul și ușurează amărăciunile bătrîneții. Adună deci înțelepciune, hrana dulce a bătrîneților.”

„Cunosc destui pictori care, pentru amuzamentul gloatei, mîzgălesc fără rușine pînzele lor cu aur și azur, afirmînd cu obraznicie și trufie că ar ști să lucreze nu mai rău ca alți meșteri dacă li s-ar plăti bine. O, proștilor ! Cine vă împiedică să creați frumosul declarînd: iată, acesta costă atîta, celălalt e mai ieftin, iar cel de dincolo are preț de bîlci, dovedind astfel că știți să lucrați pentru orice preț.”

*

„De multe ori setea de bani umilește și pe meșterii dotați în meșteșugul lor. Astfel, concetățeanul și tovarășul meu, florentinul Perugino, atinge asemenea iuțeală în executarea comenzilor, încît într-o zi, chemat la masă de nevastă, i-a răspuns așa: «Servește supa, pînă atunci eu mai zugrăvesc un sfînt».”

*

„Pictorul care nu se îndoiește n-are să ajungă prea departe. Ferice de tine dacă opera ta este mai presus, rău este dacă e la același nivel și vai și amar de tine dacă e mai prejos decît prețuirea ce i-o dai. Ceea ce se întîmplă celor care se minunează întrebîndu-se, cum de i-a ajutat Dumnezeu să picteze atît de frumos.”

*

„Ascultă cu răbdare părerea tuturor despre pînză, judecă și cîntărește dacă au sau n-au dreptate cei care îți reproșează și îți găsesc cusururi: dacă au, corectează-le, dacă nu, fă-te că n-ai auzit și numai celor ce merită atenția ta demonstrează-le c-au greșit în judecata lor.

Cînd judeci un dușman de multe ori o faci mai cu folos și ai mai multă dreptate decît atunci cînd judeci un prieten. Ura în oameni e totdeauna mai profundă decît dragostea și ochiul celui ce urăște e mai pătrunzător decît al celui ce iubește. Prietenul adevărat se identifică cu tine însuși. Dușmanul, în schimb, nu se aseamănă cu tine — iată în ce constă puterea lui. Ura scoate la lumină multe din cele ascunse dragostei. Ține minte asta și niciodată nu disprețui hula dușmanilor.”

*

„Culorile vii atrag mulțimea. Artistului adevărat însă nu-i pasă de mulțime, ci de gustul cîtorva aleși. Mîndria și țelul său nu stau în a zugrăvi în culori de o strălucire vană, ci în a vedea săvîrșindu-se minunea în care umbra și lumina fac obiectele plate să apară în relief. Cel ce disprețuind umbra, o jertfește de dragul culorilor seamănă cu flecarul care jertfește sensul discuției de dragul vorbelor răsunătoare, dar goale.”

*

„Ferește-te mai ales de contururile grosolane. Ai grijă ca marginile umbrelor tale pe un trup tînăr și delicat să nu fie moarte, nici de piatră, ci ușoare, aeriene și transparente ca aerul, căci și trupul omenesc este transparent, lucru de care te poți convinge privind printre degete la soare. O lumină prea puternică nu face umbrele frumoase. Evită lumina prea puternică. În amurg sau în zilele cețoase, cînd soarele e ascuns după nori, observă cîtă gingășie și frumusețe învăluie chipurile bărbaților și ale femeilor care trec pe străzile adumbrite, printre casele cu ziduri întunecate. Aceasta e lumina cea mai bună. Ai grijă ca umbrele tale, pierind cîte puțin înghițite de lumină, să se risipească asemenea fumului, asemenea unei molcome melodii. Ține minte că între întuneric și lumină este ceva intermediar care nu-i nici una, nici alta, dar aparține amîndurora, umbra luminoasă și lumina adumbrită. Tu caut-o, artistule, în ea stă taina unui farmec de neînvins.”

Așa spuse și, ridicînd mîna, repetă cu o expresie cu neputință de redat, ca și cum ar fi vrut să ne-o întipărească mai bine în memorie:

– Feriți-vă de tot ce-i grosolan și supărător. Umbrele voastre să se topească asemenea fumului, sau unui cîntec venit de departe !

Cesare care-l asculta cu atenție, surîse, vru să-i răspundă ceva, ridică ochii și nu spuse nimic.

*

Cîtăva vreme mai tîrziu, vorbind despre altceva, învățătorul spuse:

– Minciuna e demnă de atîta dispreț, încît preamărindu-l pe Dumnezeu, îl umilește; adevărul e atîț de frumos, încît laudînd lucrurile cele mai mărunte, le înobilează. Este tot atîta deosebire între adevăr și minciună cîtă este între lumină și întuneric.

Cesare amintindu-și de ceva, îl privi cercetător.

– Tot atîta cîta între lumină și întuneric ? repetă el. Oare nu tu, învățătorule, susțineai mai adineauri că între umbră și lumină există ceva intermediar, care nu-i nici una, nici alta, dar aparține amîndurora, umbră luminoasă și lumină adumbrită ? Atunci înseamnă că și între minciună și adevăr... Dar nu, asta nu e cu puțință... Crede-mă, meștere, comparația dumitale naște în mintea mea o mare ispită. Oare pictorul care caută să descopere în contopirea luminii cu umbra taina farmecului de neînvins nu se va întreba dacă nu cumva și minciuna se contopește cu adevărul precum lumina cu umbra ?...

Leonardo mai întîi a încruntat din sprîncene a mirare, chiar a minie la vorbele învățăcelului, apoi s-a pornit pe rîs.

– Nu mă ispitii, spuse rîzînd. Piei, Satană !

Mă așteptasem la un alt răspuns și socot că vorbele lui Cesare meritau alt răspuns și nu o glumă ușuratică. În mine, cel puțin, ele treziră multe și chinuitoare gînduri.

*

În seara asta l-am văzut stînd sub ploaie, într-o ulicioară strîmtă și murdară, plină de duhoare, și studiind un zid de piatră cu pete de igrasie, care la prima vedere nu se remarca prin nimic deosebit. Asta dură destulă vreme. Ștregarii rîdeau și-l arătau cu degetul. L-am întrebat prin ce i-a trezit interesul acel zid.

– Privește Giovanni, ce monstru superb ! O himeră cu gura căscată. Și alături un înger cu chip delicat și pletele în vînt, care fuge de arătare. Întîmplarea ea însăși a creat aceste imagini demne de penelul unui mare artist.

Învățătorul trase cu degetul contururile petelor și într-adevăr, spre mirarea mea, am descoperit în ele ceea ce spunea.

– Poate multă lume o să considere aceste imagini absurde, continuă apoi, însă eu știu din proprie experiență cât sînt ele de folositoare pentru a trezi mintea, îmbiind-o să construiască planuri și să descopere. De multe ori mi s-a întîmplat să descopăr frumoase peisaje, cu munți, steiuri, rîuri, văi, copaci, sau bătălii minunate, ciudate figuri omenеști pline de un farmec nespus, diavoli sau monștri stranii și multe alte imagini uimitoare în liniile crăpăturilor sau în desenul diferitelor pietre din zid, în contururile petelor de mucegai, pe suprafața unei ape stătătoare, în tăciunii acoperiți de spuză, gata să se stingă, sau în profilurile norilor. Alegeam din ele cele de care aveam nevoie și doar le terminam. Astfel, ascultînd zvon depărtat de clopote, poți descoperi în vuietul lor îngemănat cuvîntul, numele dorit sau pe cel la care te gîndești.

*

El compară cutele pe care le formează mușchii feței atunci cînd omul plînge sau rîde. Ochii, gura, obrații nu se deosebesc de fel. Numai sprîncenele cel ce plînge le ridică în sus și le unește, încrețește fruntea formînd cute, iar colțurile gurii le lasă în jos, în timp ce acela care rîde depărtează mult sprîncenele și ridică colțurile gurii în sus.

În concluzie spuse:

– Străduiește-te să fii ca un martor calm al scenelor cînd oamenii rîd sau plîng, urăsc sau iubesc, pălesc de groază sau strigă de durere; privește, învață, studiază, observă, ca să cunoști expresia tuturor sentimentelor omenеști.

Cesare îmi spune că meșterului îi place să-i petreacă pe condamnați pe ultimul lor drum, observîndu-le pe chip toate treptele chinului și ale groazei, și această curiozitate nesățioasă, care-l împinge să nu scape din ochi ultimele zvîcnete de mușchi atunci

cînd nefericiții își dau duhul, trezește pînă și uimirea călăilor.

– Nici nu-ți poți închipui, Giovanni, ce fel de om e ! adăugase Cesare cu zîmbet amar. Un vierme găsit pe drum îl ridică și-l pune pe o frunză, ca că nu-l strivească trecătorii, dar cînd îl apucă pandaliile, chiar pe maică-sa, de-ar vedea-o plîngînd, el n-ar face altceva decît să stea și să observe cum se îmbină sprîncenele, cum se încrețește pielea pe frunte și se lasă în jos colțurile gurii.

*

Învățătorul a spus: „învăță de la surdomuți expresivitatea mișcărilor”.

*

„Cînd observi oamenii, fă-o astfel ca ei să n-o bage de seamă, atunci mișcărilor, rîsul, plînsul lor vor fi mai firești”.

*

„Varietatea mișcărilor omenești e tot atît de infinită ca varietatea sentimentelor omenești. Ţelul suprem al artistului constă în a exprima pe chipuri și în mișcărilor trupului patima din suflet.

Ține minte, va trebui să zugrăvești pe chipuri o asemenea forță a sentimentului, încît privitorului să i se pară că pînza ta îi va sili și pe morți să rîdă și să plîngă.

Cînd artistul a înfățișat ceva înspăimîntător, comic sau trist, sentimentul pe care-l încearcă privitorul îl va îmbia să facă mișcări care să dea impresia că ia și el parte la cele înfățișate. Dacă asta nu ți-a izbutit, artistule, află că toate strădaniile tale sînt zadarnice.”

*

„Meșterul care are mâini ciolănoase sau noduroase va zugrăvi mai degrabă oameni cu mâini la fel de noduroase și ciolănoase, și același lucru se întâmplă cu orice parte a corpului sau feței, căci oricui îi place fața sau trupul care seamănă cu ale lui. Iată de ce pictorul, dacă-i urît, va alege figuri urâte pentru tablourile sale, și invers. Veghează, artistule, ca femeile și bărbații zugrăviți de tine să nu-ți fie frați gemeni, nici în frumusețe, nici în urîtenie — e o lipsă frecventă la pictorii italieni. Să știi că o greșeală mai primejdioasă și mai perfidă decît imitarea propriului trup nu se află în pictură. Aceasta se datorește, cred, faptului că sufletul este artistul care modelează propriul trup, căci el l-a creat și modelat cîndva după chipul și asemănarea proprie, iar acum, pus din nou să creeze un trup, de data asta prin intermediul culorii și al penelului, va tinde să repete pe primul creat în care și-a găsit întruchiparea.”

*

“Ai grijă ca opera ta să nu supere ochiul privitorului cum supără frigul iernii pe cel ce se scoală din pat, ci, dimpotrivă, să-l atragă și să-l îmbie, așa cum te îmbie să ieși din așternut la aer răcoarea dimineții de vară.”

*

Iată istoria picturii, expusă de meșterul meu în puține cuvinte:

„După romani, cînd pictorii s-au apucat să se imite unii pe alții, arta începu să decadă și decăderea ei dură multe secole. Dar veni Giotto florentinul, care, nemulțumindu-se a-l imita pe dascălul său Cimabue, el care se născuse în munți, în pustietățile populate numai de capre și alte asemenea animale, atras fiind de artă de însăși firea sa, el care începuse prin a desena pe pietre zbenguiala caprelor din turma ce-o păștea și îndeobște a animalelor de pe meleagul său,

după o lungă învățătură, întrecu pe toți dascălii vremii, și nu numai pe ei, dar și pe cei din veacurile dinainte.

După el însă arta decăzu iarăși, căci iar începu fiecare să imite modelele dinainte. Așa a durat secole pînă ce Tomaso, florentinul, poreclit și Massaccio, a dovedit prin perfecțiunea operelor sale cît e de zadarnic să irosești puterile luînd ca model orice în afara firii, dascălița tuturor dascălilor.”

*

„Prima operă picturală a fost linia trasă de jur împrejurul umbrei omului, proiectată de soare pe zid.”

Explicîndu-ne felul cum trebuie să-și compună pictorul subiectele tablourilor, meșterul ne expuse, ca un exemplu, planul unuia care avea să înfățișeze deluviul.

„Adîncuri fără fund bîntuite de vîrtejuri rotitoare în lumină de fulgere. Crengi de stejar luate de trombe uriașe odată cu oamenii agățați de ele. Ape presărate cu bulendre casnice printre care oamenii încearcă să se salveze înotînd. Pe tăpșane, cățărîndu-se unele pe spinarea altora și strivindu-se, turme de animale înconjurate de ape. În mulțimea care apără cu arma în mînă ultimul petic de pămînt de fiarele sălbatice, unii își frîng mîinile, le sfîșie cu dinții, încît sîngele curge val, ori își înfundă urechile, ca să nu mai audă bubuitul tunetelor, altora li se pare prea puțin a-și închide ochii și-i acoperă cu amîndouă palmele una peste alta, apăsîndu-le pe pleoape, ca să nu vadă moartea care-i amenință. Mulți își fac seama strangulîndu-se, înfigîndu-și sabia în piept, aruncîndu-se de pe stînci în apele clocotitoare, mamele-și aruncă pruncii și le zdrobesc țestele de pietre. Cadavre intrate în putrefacție se ridică de la fundul apei și, înfîlnindu-se se lovesc și sar în lături, elastice ca niște mingi umflate. Păsări se așează pe ele sau cad sleite, se agață de oamenii

vii și de fiare, nemaigăsind alt loc de odihnă.”

Auzisem dinainte de la Marco și Salaino că în decursul a mulți ani Leonardo a tot discutat călătorii și pe cei ce văzuseră cîndva trombe pe mare, inundații, uragane, prăbușiri de teren și cutremure, ca să afle totul cu amănunțime și exactitate. Și ca să compună planul tabloului pe care poate nu-l va picta niciodată, proceda cu multă răbdare, ca un învățat care adună amănunt după amănunt, observație după observație. Și țin minte că ascultîndu-l cum povestea despre deluvii, am încercat aceeași binecunoscută groază obsedantă care cînd te respinge, cînd te îmbie văzînd mutrele diavolești și monștrii din desenele lui.

Iată ceva care m-a mirat: zgrăvindu-ne imagini înfiorătoare, meșterul rămînea mereu calm și impasibil.

Iar vorbind despre felul cum se răsfrîng scînteierile fulgerelor în apă, observă: „vor fi mai multe pe valurile din depărtări și mai puține pe cele aproape de privitor, așa cum cere legea răsfrîngerii luminii pe suprafețele plane.”

Iar cînd ajunse la cadavrele care se ciocnesc în apele clocotitoare, adăugă: „la zgrăvirea acestor ciocniri, nu trebuie uitate legile mecanicii, după care unghiul de incidență este egal cu unghiul de refracție”.

Și auzindu-l, am zîmbit fără să vreau. „Iată-l întreg !” mi-am zis.

*

Învățătorul a spus:

„Nu experiența tuturor artelor și științelor îi înșală pe oameni, ci imaginația, care făgăduiește ceea ce experiența nu le poate da. Experiența n-are nici o vină, vinovate sînt dorințele noastre nebunești și deșarte. Despărțind minciuna de adevăr, experiența ne

învată să tindem către ce-i posibil, nu să nădăjduim, din ignoranță, în ceva irealizabil, pentru a nu cădea în disperare după ce ne vom vedea înșelați în nădejtile noastre.”

Cînd am rămas singuri, Cesare îmi aminti de aceste vorbe.

– Iarăși minciună și prefăcătorie ! spuse el cu o strîmbătură de dezgust.

– Dar unde vezi minciună, Cesare ! m-am mirat. Mie mi se pare că învățătorul...

– ...nu tinde spre imposibil, nu dorește irealizabilul ! continuă el fără să mă asculte. Te pomenești că s-o găsi careva să-l creadă. Dar nu, n-a dat peste proști: mie să-mi îndruge ? Eu să ascult ? Îl văd pînă în măduva oaselor...

– Și ce vezi, Cesare ?

– Ce văd ? Că toată viața a tins spre imposibil și n-a dorit decît irealizabilul. Spune și tu, să inventezi mașini cu care oamenii să zboare prin văzduh ca păsările și să înoate ca peștii prin apă, oare asta nu înseamnă să năzuiești spre imposibil ? Dar grozăviile deluviului, dar monștrii nemaivăzuți în petele de igrasie, în nori, farmecul nemaiîntîlnit al chipurilor de sfinți asemănători cu vedeniile îngerești ? De unde toate astea ? De unde le ia ? Oare tot din experiență sau din tabelele cu cifre pentru măsuratul nasurilor și din lingurițele pentru culori ?... Atunci de ce se înșală pe el și înșală și pe alții ? De ce minte ? Mecanica îi trebuie pentru o minune — ca să se înalțe pe aripi spre cer, pentru ca, dominînd forțele naturii, să le pună în slujba a ceva mai presus și împotriva legilor naturii. De la Dumnezeu sau de la diavol, n-are a face, numai să fie ceva neîncercat, ceva cu neputință pînă atunci ! Căci cît privește credința, mai degrabă nu crede, e mînat numai de curiozitate — cu cît crede mai puțin, cu atît e mai curios, și curiozitatea asta mocnește în el ca poftele desfrînate, ca jarul pe care nu-l stingi cu nimic, nici cu știința, nici cu experiența !...

Vorbele lui Cesare mă umplură de teamă și îndoială. Au trecut de-atunci câteva zile, dar tot mă gîndesc la ele, vreau să le uit și nu pot.

Astăzi, răspunzînd parcă îndoielilor mele, învățătorul spuse:

– Puțina știință sădește în sufletul omului trufie, multa știință — smerenie. Spicele seci își înalță creștetul semeț spre ceruri, iar cele pline-l apleacă în jos, la pămîntul din care s-au ivit.

– Cum vine asta, învățătorule ? se miră Cesare cu obișnuitul său zîmbet de neîncrezătoare ironie. Atunci de ce se spune că prea multa știință a lui Lucifer, cel mai luminat dintre heruvimi, i-a sădit în inimă nu smerenie, ci trufie, pentru care a și fost alungat în iad ?

Leonardo nu răspunse, tăcu. Dar după o vreme ne spuse o fabulă:

„Într-o zi stropul de apă își puse în gînd să urce spre cer. Și chiar urcă cu ajutorul flăcărilor în chip de abur subțire. Dar ajuns în înălțimi, întîlni aerul rece și rarefiat, se strînse, se îngreună și mîndria i se prefăcu în groază. Căzu la pămînt într-o undă de ploaie. Țărîna însetată o bău. Și multă vreme apa a trebuit să se căiască în temnița-i subterană de păcatul ei.”

*

Cu cît trece timpul, cu atît ți se pare că-l cunoști mai puțin.

Iar s-a ținut de șotii ! Ce glume or fi și astea ! Seara ședeam sus la mine în odaie și citeam cartea mea de căpătîi, *Fioretti*, despre viața sfîntului Francisc, cînd deodată casa răsună de răcnetele bucătăresei Mathurine:

– Săriți ! Foc ! Ajutor ! Ardem !

Am alergat într-un suflet și-am înlemnit de spaimă văzînd fumul gros care umplea atelierul. Luminat de reflexele flăcărilor,

albastre ca fulgerele, meșterul stătea în mijlocul norilor de fum ca un mag din vechime și, cu un zîmbet înveselit, privea la Mathurine, palidă de groază dînd din mîini, și la Marco, venit în goană cu două găleți de apă, pe care le-ar fi turnat pe masă, fără milă pentru desene sau manuscrise, dacă învățătorul nu l-ar fi oprit, strigîndu-i că totul nu e decît o glumă. Și-atunci mi-am dat seama că fumul venea de la praful alb din tigaia de aramă încinsă, un amestec de tămîie și colofoni, născocit pentru a înveseli lumea la serbări. Nu știu cine a fost mai încîntat de pozna, ștregarul de Jacopo, nelipsitul său tovarăș în toate năzdrăvăniile, sau Leonardo însuși. Să fi văzut cît a rîs de spaima Mathurinei și de gălețile salvatoare ale lui Marco ! Pe Dumnezeu meu, cine rîde așa nu poate fi om rău.

Dar nici în mijlocul veseliei și al hohotelor, învățătorul nu uită să-și noteze observațiile asupra chipului Mathurinei, felul cum i se încrețește pielea obrazului și cum arată ridurile ce se formează sub imperiul groazei.

*

Mai niciodată nu vorbește de femei. Doar într-o singură împrejurare l-am auzit spunînd că bărbații se poartă cu ele tot atît de nelegiuit ca și cu animalele. Cu toate acestea, rîde de iubirea platonică, astăzi la modă. Iar îndrăgostitului care declama un sonet în genul lui Petrarca, i-a răspuns cu cîteva versuri, pesemne singurele compuse de dînsul de cînd se știe pe lume, căci poezia nu este elementul său:

*S'el Petrarca amò si forte il Lauro
E perchè gli è bon fralla salsiccio e tordo.
I'non posso di lor ciancie far tesauo.*

Dacă lui Petrarca îi e Laura dragă
E pentru că laurul lângă mierlă-i bun
Și-n cîrnați se pune, gustul să le dreagă.
După mine însă, sînt prostii ce spun.

*

Cesare mă asigură că meșterul, de cînd se știe, a fost atît de ocupat de mecanică și de geometrie, încît n-a avut vreme să iubească, și totuși nu-mi vine a crede c-ar fi neprihănit, căci trebuie măcar o dată să se fi împreunat cu o femeie, mă rog, nu pentru desfătare, ca muritorii de rînd, ci din curiozitate, în vederea observațiilor pe tărîmul anatomiei, și sînt convins că a studiat taina iubirii cu aceeași răceală și precizie matematică cu care a studiat toate celelalte fenomene ale naturii.

*

Uneori îmi pare că n-ar fi trebuit să vorbesc despre el cu Cesare. Parcă am trage cu urechea și cu ochiul, ca niște spioni. Și Cesare, de cîte ori izbutește să arunce o nouă umbră asupra învățătorului, simte o răutăcioasă satisfacție. Ce-o fi vrînd de la mine, de ce-mi otrăvește sufletul ? De la o vreme ne ducem des la cîrciuma murdară de lîngă vama Cataranei, la Porțile Vercelline. Ceasuri în șir stăm de vorbă în fața unei oale de vin acru, acompaniați de flecăreala împănată cu măscări a luntrașilor care bat cărți soioase și complotăm ca niște trădători.

Astăzi Cesare m-a întrebat dacă știu că, la Florența, Leonardo fusese învinuit de sodomie. Nu mi-am crezut urechilor, pur și simplu. Mi-am zis că-i beat sau delirează. El însă mi-a explicat după aceea amănunțit.

În 1476, pe vremea cînd Leonardo avea douzeci și patru de ani,

iar dascălul său, florentinul Andrea Verrocchio, patruzeci, într-una din cutiile cilindrice numite *tamburi* (tobe) ce atîrnă de coloane în pridvorul bisericilor mari din Florența și în special la Santa Maria del Fiore, a fost descoperit un denunț anonim împotriva lui Leonardo și Verrocchio, învinuindu-i de desfrîu. *Gli Ufficiali di notte e monasteri* — inspectorii de noapte ai mănăstirilor — judecă ră procesul în ziua de 9 aprilie și-i achită ră pe acuzați cu condiția ca denunțul să se repete — *assoluti cum conditione, ut retamburentur*. Și abia după o nouă acuzare, la 9 iunie, Leonardo și Verrocchio au fost achitați definitiv. Mai mult de atît nu se știe nimic. Puțină vreme după aceea Leonardo a părăsit pentru totdeauna atelierul lui Verrocchio, de altminteri și Florența, și s-a mutat la Milano.

– O, firește, nu-i decît o calomnie murdară ! adăugă Cesare cu o scăpărare ironică în ochi. Deși încă nu știi, amice Giovanni, ce de contradicții se ciocnesc în inima lui. Un labirint, prietene, în care și dracu îl pierde pe tat-su. Mistere și enigme cîte poțtești ! Pe de o parte, ai zice că-i neprihănit iar pe de alta, poțtim una ca asta...

Am simțit că tot sîngele mi se urcă la cap...

– Cum îndrăznești, ticălosule ? ! am strigat, sărind în picioare.

– Ce-ți veni ? Doamne ferește... Ei haide, haide, tac ! Liniștește-te.

Nu mi-am închipuit, crede-mă, că pui atîta preț pe...

– Pe ce ? Vorbește ! Spune tot ! Nu umbla cu momeli !...

– Prostii ! De ce te aprinzi așa ? Oare doi prieteni ca alde noi merită să se certe pentru atîta lucru ? Ia mai bine să bem în sănătatea ta ! *In vino veritas*...

Am dat de dușcă vinul și ne-am continuat tăifăsuiala.

Dar nu, ajunge ! Să uit ! Să uit mai repede ! Firește, ăsta-i lucrul cel mai bun ! Și să nu-i mai vorbesc niciodată despre meșter. Nu-i e dușman numai lui, dar și mie... E un om rău.

Mi-e așa de silă de mine — poate din pricina vinului băut în blestemata de cîrciumă, sau a celor vorbite acolo, nu știu ! Îți crapă

obrazul de rușine numai cînd te gîndești ce plăcere ticăloasă simt unii în a umili o ființă atît de măreață.

*

Învățătorul spunea:

„Artistule, forța ta e în singurătate. Cînd ești tînăr, îți aparții numai ție. Dacă ai un singur tovarăș, nu-ți mai aparții decît pe jumătate sau chiar mai puțin, proporțional cu lipsa de modestie a acestuia. Avînd cîțiva prieteni, cazii și mai greu în nenorocire. Iai dacă vei spune: «mă retrag de lîngă voi ca să mă pot dedica mai nestingherit contemplării naturii» n-ai să reușești — ți-o spun dinainte, pentru că n-ai să te poți concentra, trăgînd cu urechea la flecăreala lor. Prieten rău și un pictor și mai rău, așa vei fi — căci nimeni nu poate sluji doi stăpîni. Iar dacă-mi obiectezi: «Mă voi depărta de ei atît cît să nu le aud flecăreala», atunci îți voi spune: te vor socoti nebun și tot singur ai să rămîi. Totuși, dacă ții neapărat să ai prieteni, aceștia să fie pictorii și învățăceii din atelierul tău. Orice altă prietenie e cu primejdie. Ține minte, artistule, puterea-ți stă în singurătate.”

*

Acum înțeleg de ce Leonardo evită femeile: pentru că în adîncă lui contemplație are nevoie de o adîncă liniște.

*

Andrea Salaino se plînge adesea de plictiseală, spunînd că viața pe care o ducem ar fi monotonă și singuratică. Și ne asigură că ucenicii altor meșteri au un trai mai vesel. Îi place la nebunie să se îmbrace cu lucruri noi și-i tare amărît că n-are cui le arăta. I-ar fi

plăcut s-o ducă tot într-o sărbătoare, cu strălucire, oaspeți și priviri îndrăgostite.

Astăzi, ascultînd reproșurile și văicărelile răsfățatului său, învățătorul îi mîngîie ca de obicei pletele lungi și mătăsoase și, cu un zîmbet blajin, îi răspunse astfel:

– Nu te amărî, copile, îți promit să te iau la castel cînd va mai fi serbare acolo. Iar acum vrei să-ți spun o fabulă ?

– Spune-o, învățătorule ! se bucură Andrea instalîndu-se la picioarele lui.

– Pe un loc mai înalt, la o parte de drumul mare, acolo unde se sfîrșește gardul unei grădini, zăcea un bolovan năpădit de mușchi. În jurul lui erau copaci, flori, ierburi. O dată, zărind mulțimea de pietre jos, pe drumul mare, i se năzări să fie alături de ele și-atunci își spuse : „Ce bucurie am între aceste flori gingașe, cu o viață atît de scurtă ? Aș vrea să trăiesc printre frații și semenii mei, bolovani asemănători cu mine !” și se rostogoli pe drumul mare, către acei pe care îi numea frații și semenii săi. Dar aici începură roțile căruțelor să treacă peste el, zdrobindu-l, să-l calce copitele măgarilor și ale catîrilor, cizmele țintate ale trecătorilor. Iar cînd uneori izbutea să se mai ridice puțin, visînd să respire ceva mai ușor, mai slobod, îl acoperea noroiul clisos ori bălegarul. Privea cu tristețe locul unde stătuse mai înainte și refugiul său însingurat de odinioară din grădină i se părea acum un colț de paradis. Așa pățesc, Andrea, aceia care, părăsind tihnită contemplare, se afundă în clocotul plin de primejdii al patimilor mulțimii.

*

Învățătorul nu îngăduie nimănui să facă vreun rău vietăților, oricare ar fi ele, de altminteri, nici plantelor. Mecanicul Zoroastro da Peretola îmi povestea că din tinerețe Leonardo nu mîncă nici pic de

carne și spunea că va veni vremea cînd toți oamenii se vor mulțumi ca și el cu hrană vegetariană, socotind uciderea animalelor crimă egală cu asasinatul.

Într-o zi, cînd treceam pe lîngă măcelăria din Mercato Nuovo, mi-a spus arătînd cu dezgust hălcile de carne de vită, trupurile de oi, de viței și de porci spintecate în două:

– Omul e fără-ndoială rege peste toate viețuitoarele, sau poate mai curînd împărat al bestiilor, căci multă bestialitate zace în sufletul lui.

Și adăugă după o clipă de tăcere:

– Ne întemeiem viața pe moartea altora ! Oamenii ca și fiarele sînt sălaș al morții, morminte unul pentru celălalt...

– Aceasta-i legea firii, a cărei binecuvîntată înțelepciune dumneata însuși, învățătorule o proslăvești atît, îi obiectă Cesare. Mă mir de ce, abținîndu-te de la carne, calci fireasca lege care poruncește tuturor vietăților să se mănînce între ele.

Leonardo îl privi lung.

– Natura, care își găsește o nesecată bucurie în a descoperi noi forme și a crea noi vieți, îi răspunse el fără supărare, și aducîndu-le pe lume cu o iuțeală mai mare decît timpul le poate nimici, a făcut așa fel ca unele vietăți, hrănindu-se cu celelalte să curețe locul trebuincios generațiilor viitoare. Iată de ce nu de puține ori trimite boli și molime acolo unde s-au înmulțit prea tare viețuitoarele, mai ales oamenii, la care surplusul de nașteri nu este echilibrat de mortalitate, căci celelalte animale nu le sfișie puii.

Astfel Leonardo, deși explică legile firești păstrînd o mare liniște a minții, și nu se revoltă și nici nu se plînge, de procedat procedează după o altă lege, renunțînd de a folosi ca hrană orice poartă un grăunte de viață.

Azi-noapte am citit pînă tîrziu *Fioretti*, cartea despre viața Sfîntului Francisc de care nu mă despart niciodată. Sfîntul avea milă de orice vietate, la fel ca Leonardo. Uneori, stînd în prisacă printre stupi, în loc de rugăciune, ceasuri întregi preaslăvea înțelepciunea Domnului, privind cum lipesc albinele chilioare din ceară și le umplu cu miere. Odată, pe un munte pustiu, a predicat cuvîntul Domnului păsărilor; ele îi ședeau la picioare rînduri-rînduri și-l ascultau, bătînd din aripi și cu cioculețele căscate prinseră să se alinte, atingînd cu căpșoarele odăjdiile lui, ca și cum ar fi vrut să spună că i-au înțeles predica. Sfîntul Francisc le-a binecuvîntat și ele au zburat cu strigăte de bucurie.

Am citit pînă noaptea tîrziu. Apoi am adormit. Și visul meu a fost plin de molcom filfiit de aripi păsărești.

M-am trezit dis-de-dimineață. Soarele abia răsărea. Toți ai casei dormeau încă. Am ieșit în curte, vrînd să mă spăl pe ochi cu apă proaspătă de la fîntînă. Era liniște. Dangătul depărtat de clopote semăna a zumzet de albine. Mirosea a pîclă matinală și a fum. Deodată am auzit filfiit de nenumărate aripi, de parcă tot mai visam, și l-am văzut pe messer Leonardo stînd pe scara hulubăriei celei înalte.

Cu coroana de păr asemeni unui nimb luminos străpunsă de săgețile solare, plutea pe albastrul cerului, însingurat și plin de bucurie. Un stol de porumbei albi gungurind îi forfoteau la picioare și, zburătăcind în jur, i se așezau fără teamă pe umeri, pe brațe, pe creștet. Iar el îi mîngîia și-i hrănea din gură. Apoi ridică brațele binecuvîntînd parcă, și porumbeii se înălțară, își luară zborul foșnind mătăsos din aripi și se topiră în înalturi ca niște bulgări de nea. Și el îi petrecu surîzînd duios.

În clipa aceea m-am gîndit că Leonardo e asemenea Sfîntului Francisc — prietenul atoatenecuvîntătoarelor, care-i spunea vîntului frate, apei — soră, iar gliei — mamă.

Să mă ierte Domnul, iarăși n-am putut să mă abțin și iarăși m-am dus cu Cesare la blestemata aceea de cârciumă. Deschizînd vorba, am pomenit de milostenia învățătorului.

– Nu cumva zici așa fiindcă messer Leonardo nu se atinge de carne, ci se hrănește numai cu ierburile Domnului ?

– Și dacă ar fi așa ? Eu știu, Cesare...

– Ba nu știi nimic, Giovanni ! N-o face din bunătate. Nicidecum ! Se joacă așa, cum îi e obiceiul și în toate celelalte. Numai face pe nebunul...

– Ce tot îndrugi ?... Cum face pe nebunul ?...

– Bine, bine ! rîse Cesare cu silnică veselie. N-o să ne mai certăm pentru asta. Ai numai răbdare să ne întoarcem acasă și ai să vezi atunci ce desene nostime de-ale dînsului ți-oi arăta.

Într-adevăr, întorcîndu-ne acasă, ne-am furișat ca niște hoți în atelierul învățătorului. El lipsea. Cesare cotrobăi pe masă, sub mormanul de cărți, scoase un caiet și mi-l deschise în față. Știam că fac rău uitîndu-mă la desene, dar nu găseam în mine puterea să mă împotrivesc. Le priveam lacom.

Înfățișau uriașe bombarde, ghiulele explozive, tunuri cu multe guri și alte mașini de război, fiind executate cu aceeași eterică gingășie de lumini și umbre ca și chipurile celor mai frumoase Madonne ale sale. Țin minte o bombă lungă de o jumătate de cot, supranumită *fragilica*. Cesare îmi explică felul cum era construită: era turnată în bronz, iar cavitatea interioară o avea umplută cu cîlți amestecați cu ipsos și clei de pește, cu resturi de lînă, catran ori pucioasă, și țevi de aramă înfășurate cu tendoane solide de bou, pline cu pulbere și gloanțe, se împleteau în acest labirint. Gurile țevelor erau amplasate în spirală la suprafața bombei și prin ele ieșea flacăra. În timpul exploziei *fragilica* se rotea și sălta ca un uriaș

titirez cu o viteză nemaipomenită, scuipînd snopi de foc. Alături, pe margine stătea scris de mîna lui Leonardo: „o bombă utilă, de cea mai reușită construcție. Ia foc în răstimpul în care spui *«Ave Maria»*».

– „*Ave Maria*”... repetă Cesare. Cum îți place, amice ? O cu totul neașteptată utilizare a acestei rugăciuni creștinești, nu-i așa ? Mare pișicher și acest messer Leonardo ! „*Ave Maria*” și alături acest monstru ! Poftim ce îi dă prin minte !... Dar apropo, știi cum îi zice el războiului ?

– Cum ?

– „*Pazzia bestialissima*” – cea mai bestială dintre prostii. Așa-i că nu sună rău în gura inventatorului unei asemenea mașini ?

Întoarse pagina și-mi arată imaginea unui car de luptă dotat cu lungi coase de fier. Carul se înșuruba cu toată viteza în grosul armatei dușmane. Uriase lame de oțel în formă de coase, ascuțite ca bricele, semănînd cu labelle unui păianjen de proporții nemaivăzute, se învîrteau în aer cu șuierat năprasnic, în scărțîitul de roți dințate, zvîrlind în toate părțile hălci de carne smulsă, stropind cu sînge, tocînd oamenii bucăți. De jur împrejur zăceau mîini, picioare, capete tăiate, trunchiuri despicate în două.

Mi-a mai rămas în minte și un altul: în curtea arsenalului un roi de lucrători goi care seamănă a draci, încordîndu-și mușchii puternici într-un efort supraomenesc, agățîndu-se cu mîinile, proptindu-și picioarele în pîrghiile uriașei guri legate cu frînghii de o macara, ridică un tun grandios cu gura căscată amenințător. Alții cară pe două roți osia.

Groaza mă-nvăluie la vederea acestor ciorchini de trupuri goale atîrnînd în aer, parcă era o sală de arme a diavolilor sau o fierărie a iadului.

– Ce zici, Giovanni ? Ți-am spus ori nu adevărul ? mă întrebă Cesare. Nu-i așa că-s nostime ? Iată-l pe preacuviosul care miluiește necuvîntătoarele, nu se atinge de carne, iar viermele îl ridică de jos,

ca să nu-l calce vreun drumeț. Una față-n față cu cealaltă, pe din două. Astăzi diavol, mâine sfânt. Ianus cel cu două fețe — una întoarsă către Cristos, alta către Anticrist. Pas de ghicește care-i mincinoasă și care-i cea adevărată ! Ori poate că-s adevărate amândouă ?... Și toate astea cu ușurința degajării și taina farmecului de nestins, de parc-ar glumi ori s-ar juca !

Îl ascultam în tăcere și o răceală ca de moarte îmi încleșta din ce în ce pieptul.

— Ce ai, Giovanni ? băgă de seamă Cesare. Uite cum te-ai schimbat la față, bietul de tine ! Prea le pui pe toate la inimă, dragă amice... Lasă, te deprinzi cu timpul și ai să-l îndrăgești așa cum e. Ai să te deprinzi și n-ai să te mai miri de nimic — uite, ca mine. Acum, hai să ne întoarcem la Țestoasa de Aur, să mai dăm de dușcă un rînd.

Dum vinum potamus
Și lui Bacchus să-i cîntăm:
Te Deum laudamus !

Nu i-am putut răspunde nimic și acoperindu-mi fața cu mâinile, am fugit de lîngă dînsul.

*

Cum adică ? Unul și același om ? Acela care asemeni Sfîntului Francisc binecuvîntă cu zîmbet curat porumbeii și celălalt, ieșit din fierăria iadului, inventatorul monstrului de fier cu însîngeratele-i labe de păianjen sînt unul și același ? Nu, cu neputință ! Nu-i chip de îndurat ! Mai bine orice, numai asta nu ! Prefer să-l știu păgîn, decît sluga lui Dumnezeu și a diavolului în același timp, Crist și Sforza Siluitorul într-un singur chip !

*

Astăzi Marco d'Oggiono i-a spus:

– Messer Leonardo, mulți îți fac vină ție și nouă, ucenicilor tăi, cum că am merge prea rar la biserică, iar de sărbători lucrăm ca în toate zilele.

– N-au decît habotnicii să spună ce vor, îi răspunse Leonardo. Nu lăsați îndoielile să pătrundă în sufletul vostru prieteni ! Să studiezi fenomenul naturii e o treabă pe palcu lui Dumnezeu. E ca și cum te-ai ruga. Studiind legile firești, îl preaslăvim pe primul Inventator, pe Artistul care a creat universul și învățăm să-l iubim, căci marea iubire pentru Dumnezeu își are izvorul într-o mare cunoaștere. Cine cunoaște puțin, puțin iubește. Iar dacă îl iubești pe Creator pentru milostenia-i vremelnică pe care o aștepti de la el și nu pentru binecuvîntata lui putere, ești asemeni cîinelui care dă din coadă și-i linge stăpînului mîna în nădejdea de a căpăta o bucată mai bună. Gîndește-te cu cît ar fi iubit mai mult cîinele pe stăpînul lui înțelegîndu-i mintea și sufletul. Țineți minte dară, copiii mei, iubirea este fiica cunoașterii; și-i cu atît mai de văpaie, cu cît cunoașterea e mai precisă. Spusu-s-a și în scripturi: fiți înțelepți ca șarpele și blînzi ca porumbelul.

– Dar poate fi împerecheată înțelepciunea șarpelui cu blîndețea porumbelului ? se minină Cesare. Mie mi se pare că ar trebui aleasă din două una...

– Ba nu, amîndouă ! spuse Leonardo. Numai amîndouă împreună ! Una fără alta nu-i cu putință. Căci cunoașterea desăvîrșită și iubirea sînt unul și același lucru.

*

Astăzi, citindu-l pe apostolul Pavel, iată ce-am găsit în capitolul opt al „*Epistolei întîia către Corinteni*”, „Cunoașterea îngîmfează,

iar iubirea clădește. Cine-și închipuie că știe ceva, acela încă n-a ajuns să știe cum se cuvine să știe. Însă cine iubește pe Dumnezeu, aceluia de către el îi este dată cunoașterea”.

Mai departe apostolul susține că din iubire decurge cunoașterea, iar Leonardo dimpotrivă, că iubirea ar decurge din cunoaștere. Cine din ei doi are dreptate ? Nu pot hotărî, și fără asta nu mai pot trăi.

*

Uneori mi se pare că m-am rătăcit în meandrele unui înspăimîntător labirint. Strig, chem — și nu-mi răspunde nimeni. Și cu cît merg mai departe, cu atît mă încurc mai rău. Unde mă aflu ? Ce-o să fie cu mine dacă tu mă vei părăsi, Doamne ?

*

O, fra Benedetto, cît de mult aș vrea să mă întorc în chilioara ta plină de tihnă, ca să-ți spun tot chinul meu și să mă pitulez la pieptul tău, și tu, cuprins de milă pentru mine, să-mi iei de pe suflet această povară, părinte iubit, oița mea smerită, cea care-a-ndeplinit porunca lui Cristos: fericiți cei săraci cu duhul....

Astăzi o nouă nenorocire.

Cronicarul curții, messer Giorgio Mèrula ședea de vorbă între patru ochi cu vechiul său prieten Bernardo Bellincioni într-o sală mai izolată a palatului. Lucrurile se petreceau după cină. Mèrula era cherchelit și, după obiceiul său, se lăuda că-n adîncul sufletului este liber-cugetător și disprețuiește pe suveranii vremii pentru nimicnicia lor. A vorbit ireverențios și despre il Moro, iar analizînd unul din sonetele lui Bellicioni, în care acesta slăvea binefacerile cu care ducele l-ar fi copleșit, chipurile, pe Gian Galeazzo, Mèrula îl numi pe il Moro asasin și otrăvitorul ducelui legiuit. Or, datorită iscusinței cu care erau construite tuburile acustice, așa-zisa ureche a lui

Dionysios, ducele auzi din celălalt capăt al palatului convorbirea și porunci îndată ca Mèrula să fie arestat și aruncat în temnița săpată sub Redefosso, fortul principal care înconjoară castelul.

Oare ce o fi gîndit acum Leonardo, el care a construit urechea lui Dionysios, fără a se gîndi la rău și la bine, „în joacă”, după expresia lui Cesare, doar studiind niște legi amuzante, așa cum le face pe toate: inventează monstruoase mașini de război, bombe explozive și păianjeni de oțel care seceră zeci de vieți dintr-o singură învîrtitură a labelor uriașe.

*

Apostolul spune: „din pricina acestei cunoașteri a tale, se va prăpădi cel slab, fratele tău, pentru care a murit Cristos”.

Oare asemenea cunoaștere este izvorul iubirii ? Sau cunoașterea și iubirea nu sînt una și aceeași ?

*

Uneori chipul învățătorului este atît de senin și nevinovat, de o puritate atît de fără prihană, că sînt în stare să-i iert tot, să cred tot, și din nou să-i dăruiesc sufletul meu întreg. Dar deodată, în linia arcuită a gurii cu buzele subțiri, apare nu știu ce și mă cuprinde spaima, de parcă aş privi prin limpezimea de cleștar a undei pînă-n adîncul unei bezne fără fund. Și iarăși mi se pare atunci că sufletul lui ascunde o taină și-mi amintesc una din ghicitorile sale:

„Rîurile cele mari curg pe sub pămînt”.

*

A murit ducele Gian Galeazzo.

Umblă zvonul (— O, vede Dumnezeu, nu mi se ridică mîna să

aștern pe hîrtie aceste cuvinte, și nu cred ! nu ! — că Leonardo ar fi ucigașul) că el l-ar fi otrăvit cu piersicile din pomul care crește în grădină.

Mi-aduc aminte cum mecanicul Zoroastro da Peretola îi arăta monnei Cassandra pomul acela blestemat ! Mai bine nu-l vedeam ! O, Doamne ! Și acum mi se năzare ca aieva, așa cum arăta în noaptea aceea, învăluit într-o pîclă de un verde tulbure, cu picuri de otravă atîrnînd de frunzele ude și fructele care se pîrguiesc molcom, o dată cu groaza și moartea. Și din nou îmi răsună în urechi vorbele Sfintei Scripturi: „iar din Pomul Cunoașterii binelui și răului să nu mănînci, căci în ziua cînd vei mîncă din el, de moarte vei muri”.

Vai mie ! Vai mie, blestematul ! Cîndva, în dulcea chilioară a lui fra Benedetto, părintele meu, trăiam într-o simplitate nevinovată, asemenea primului om în paradis. Dar am păcătuit, mi-am lăsat sufletul ispitit de înțeleptul Șarpe, am gustat din roadele Pomului Cunoașterii — și s-au deschis ochii mei și am văzut binele și răul, lumina și umbra, pe Dumnezeu și pe diavol; și am mai văzut că sînt gol și sărac, și părăsit, și iată, moare sufletul meu.

*

Din iad strig către tine, Doamne, ascultă glasul rugii mele, ascultă-l și mă miluiește ! Cred în numele tău ca tîlharul de pe cruce: Pomenește-mă, Doamne, cînd vei fi întru împărăția ta !

*

Leonardo iarăși lucrează la chipul lui Crist.

*

Ducele i-a încredințat construcția mașinii de ridicare a

preasfîntului piron.

Și el va cîntări în balanță, cu precizie matematică, unealta patimilor Domnului ca pe orișice fărmă de fier vechi — atîtea oncii, atîția grani — sfînta relicvă pentru el nu-i decît o cifră oarecare între alte cifre, o parte printre alte părți ale mașinii de ridicare — la fel ca frînghiile, roțile, pîrghiile și scripetii !

*

Apostolul spune: „Copiii mei, vremea se apropie și, precum auzit-ați, vine Anticrist, pentru că mulți anticriști s-au arătat, de aici cunoaștem că vremea i-aproape”.

*

Astă-noapte gloata a înconjurat casa noastră, cerînd să i se înapoieze preasfîntul piron. „Vrăjitorule ! Ereticule ! Otrăvitor al ducelui ! Anticristule !” răcneau ei.

Leonardo asculta urletele fără mînie. Cînd Marco vru să tragă din arcebuza, învățătorul îl opri. Chipul său rămînea ca de obicei calm și de nepătruns.

I-am căzut la picioare și l-am implorat să-mi spună un cuvînt, un singur cuvînt care să-mi risipească îndoielile. Dumnezeu mi-e martor că l-aș fi crezut ! Dar n-a vrut sau n-a putut să-mi spună nimic.

Micul Jacopo s-a strecurat din casă, a ocolit mulțimea și cu cîteva străzi mai încolo a întîlnit străjile, călăreții căpitanului di giustizia. I-a adus la fața locului și chiar în clipa cînd zurbagiii năvăleau prin ușile sparte cu toporul, soldații i-au atacat din spate, și aceia s-au risipit care încotro. Jacopo a fost lovit cu o piatră în cap. Cît pe ce să-l omoare.

Astăzi am asistat în catedrală la solemnitatea ridicării prea sfântului piron.

L-au ridicat exact în clipa hotărâtă de astrologi. Mașinăria lui Leonardo a funcționat cum nu se poate mai bine. Nici frînghiile și nici scripeții nu i se vedeau. Ai fi zis că o cupă cu pereți de cristal răspîndind ploaie de raze și avînd înăuntrul ei pironul se ridica de la sine, prin norii de smirnă, asemenea soarelui care răsare. Era o minune a mecanicii.

Corul intonă:

*Confixa Clavis viscera,
Tendenes manus vestigia,
Redemptionis gratia
Hic immolata est Hostia.*

Și cupa se opri sub arcul întunecat al cupolei principale, chiar deasupra altarului unde ard cinci candelă care nu se sting niciodată.

— *O, crux benedicta*, glăsui arhiepiscopul, *quae sola fuisti digna portare Regem coelorum et Dominum, Alleluia !**

Mulțimea căzu în genunchi, repetînd după el: Aleluia, Aleluia ! Aleluia !

Și uzurpatorul tronului, il Moro-asasinul, cu lacrimi în ochi, ridică brațele către preasfîntul piron.

Mai pe urmă, mulțimea fu ospătată cu vin și carne — s-au fript vite întregi — cu cinci mii de măsuri de mazăre și trei mii de ocale de slănină. Și gloata, dîndu-l uitării pe ducele ucis, se ghiftuia și-i dădea zor cu . „Trăiască il Moro ! Trăiască preasfîntul piron !”

Bellincioni se întrecu pe sine compunînd hexametri spre slava

---

* O, cruce blagoslovită, care singură ai binemeritat să-l porți pe domnul și stăpînul cerurilor. Aleluia ! (N. trad.)

blîndei domnii a augustului il Moro cel iubit de zei, în timpul domniei căruia ruginitul piron de fier urma să pună începutul unui nou Veac de Aur.

Cînd să iasă din catedrală, ducele se apropie de Leonardo, îl îmbrățișează și-l sărută, numindu-l Arhimede al său și-i mulțumi pentru iscusita construcție a mașinii de ridicat, făgăduind să-i dea în dar o iapă de Berberia pur sînge din grajdul său de la Villa Sforzesca și pe deasupra două mii de ducați imperiali. Acum meșterul poate să-și vadă nestingherit de lucru la Cristul din *Cina cea de taină*, îi spuse el după aceea, bătîndu-l protector pe umăr.

*

Am înțeles cuvintele scripturii cînd spune: „Omul cu gînduri șovăielnice n-are tărie pe toate căile sale”.

Nu mai pot răbda ! Îneebunesc, pier din pricina acestor gînduri șovăielnice, din pricina lui Anticrist care se străvede pe după chipul răstignitului. Doamne, pentru ce m-ai părăsit ?

*

Să fug pînă nu e prea târziu.

*

M-am sculat cu noaptea-n cap, mi-am strîns într-o boccea hainele, rufele, cărțile, am luat cîrja în mînă și, coborînd pe orbecăite în atelier, am pus pe masă treizeci de florini, plata pentru ultimele șase luni de învățătură — ca să-mi fac rost de ei a trebuit să-mi vînd inelul cu safir, darul mamei — și fără a-mi lua rămas bun de la nimeni (toată lumea dormea încă) am părăsit pentru totdeauna casa lui Leonardo.

*

Fra Benedetto îmi spune că de cînd l-am părăsit, în fiecare noapte s-a rugat pentru mine și chiar i s-a arătat semn că Domnul Dumnezeu mă va întoarce pe calea mîntuirii.

El pornește la drum spre Florența, ca să-și vadă fratele, dominican la mînăstirea San Marco, căci e bolnav. Acolo este stareț Girolamo Savonarola.

*

Laudă și mulțumire ție, Doamne ! M-ai smuls din umbra morții, din gura iadului.

Asăzi mă lepăd de înțelepciunea acestui veac, care poartă pecetea balaurului cu șapte capete, a fiarei ce vine din beznă, numele căreia este Anticrist.

Mă lepăd de fructele otrăvitorului pom al cunoașterii, de trufia minții deșarte, de știința potrivnică lui Dumnezeu, al cărei părinte este diavolul.

Mă lepăd de orice ispită a farmecelor păgîne.

Mă lepăd de tot ce nu-i voia ta, de tot ce nu-i slava ta, de tot ce nu-i înțelepciunea ta, Isuse !

Luminează-mi sufletul cu lumina ta unică, izbăvește-mă de blestemele mele gînduri șovăitoare, dă tărie pașilor mei pe căile tale, și ca să nu se codească tălpile mele, ascunde-mă în umbra aripilor tale !

Laudă-l, suflete, pre Domnul ! Și-l voi lăuda cîte zile mi-este dat a trăi, și-i voi cînta cît voi mai fi !

*

Peste două zile fra Benedeto și cu mine plecăm pe jos la Florența. Cu binecuvîntarea păstorului meu vreau să intru novice la mănăstirea San Marco, la alesul preacuvios al Domnului, fra Girolamo Savonarola. Dumnezeu m-a mîntuit !...

.....

Cu aceasta se încheie jurnalul lui Giovanni Beltraffio.

RUGUL DEȘERTĂCIUNILOR

I

Trăcuse mai bine de un an de când Beltraffio era novice la mînăstirea San Marco.

Într-o zi pe la amiază, către sfîrșitul carnavalului din anul de grație 1496, Girolamo Savonarola ședea la masa lui de lucru în chilioară și își nota vedenia divină a două cruci deasupra orașului Roma. O avusese nu de mult. Pe una din ele, cea neagră, purtată de un vîrtej aducător de moarte, scria: Crucea Mîniei lui Dumnezeu. Cealaltă, sclipind alb pe azurul cerului, avea înscris: Crucea Mizercordiei Divine.

Girolamo simțea oboseală și un fel de fierbințeală ca de friguri. Punînd pîna deoparte, își lăsă capul pe mîini, închise ochii și începu să prefire în minte ceea ce auzise în dimineața aceea cu privire la traiul papei Alexandru al VI-lea Borgia, de la preasmeritul fra Paolo, călugărul trimis la Roma în recunoaștere și care abia se înapoiase.

Pe dinaintea ochilor minții i se perindau imagini de coșmar ca niște spectre din Apocalips: taurul roșu din herbul familiei Borgia, leit străvechiul Apis al egiptenilor, și Vițelul de Aur oferit în dar în loc de Mielul Domnului celui mai înalt prelat al Romei; nerușinarea jocurilor nocturne, după ospetele din sălile Vaticanului, de față cu sîntul părinte, fiica lui și mulțimea cardinalilor; frumoasa Giulia Farnese, juna amantă a sexagenarului papă, zugrăvită de pictori sub chipul Maicii Domnului pe icoane; ura de moarte care a mers pînă

la fraticidul lui Cain între cei doi fii mai mari ai lui Alexandru, Don Cesare, cardinalul Valenciei, și Don Juan, stegarul bisericii apostolice romane, din pricina iubirii necurate pentru sora lor Lucrezia.

Girolamo se cutremură amintindu-și cele ce fra Paolo abia îndrăznea să i le șoptească la ureche — patima incestuoasă a tatălui, bătrînul papă față de fiica sa, madonna Lucrezia.

– Nu, nu, vede Dumnezeu, e o clevetire, nu pot crede... Nu-i cu putință ! repeta el.

Dar în taină simțea că orice-i posibil în spăimîntătorul cuib al cumpliților Borgia.

Sudoarea rece îi broboni fruntea. Se aruncă în genunchi înaintea crucifixului.

Dar se auzi o bătaie ușoară în ușa chiliei.

– Cine-i ?

– Eu, părinte !

Și Girolamo recunoscuse glasul lui fra Domenico Buonvicini, ajutorul și prietenul său devotat.

– Onorabilul Riccardo Becchi, trimisul papei, cere permisiunea de a-ți vorbi.

– Bine, să aștepte. Trimite-l pe fra Silvestro.

Silvestro Maruffi era monahul acela slab de minte, suferind de epilepsie. Dar Girolamo îl socotea receptacolul ales de Cel-de-sus spre a-și revărsa benevolența-i divină. Îl iubea și se temea de el, și-i tălmăcea vedeniile după regulile mult prea rafinatei scolastici a măritului înger al școlii, Toma d'Aquino, sprijinindu-se pe iscusitele argumente, premise logice, entimeme, apoftegme și silogisme și găsind întotdeauna un tâlc profetic acolo unde altora li se părea a nu vedea decît bîlbîiala fără sens a smintitului. Maruffi nu arăta prea mult respect priorului său: îl ponegrea și-l ocăra, adesea de față cu toată lumea, uneori îl și bătea. Girolamo îi primea jignirile cu

smerenie și-l asculta în toate. Așa încît, dacă poporul din Florența se afla în puterea lui Girolamo, el, la rîndul său, era în mîinile smintitului Maruffi.

Cum intră, Silvestro se trînti pe jos într-un colț al chiliei și zgrepțănîndu-și picioarele desculțe, cu pielea înroșită și crăpată, prinse a mormăi un cîntecel monoton. Stupizenia și plictiseala erau întipărite pe obrazul său pistruiat, cu nasul ascuțit și buza de jos ieșită în afară, pe care scăpărau niște ochișori mici de un verde tulbur, ca de sticlă.

– Frate, murmură Girolamo, a venit un trimis din Roma, de la papă. Să-l primesc ? Spune ! Și ce să-i răspund ? Oare n-ai avut vreo vedenie sau vreun semn ?

Maruffi se mulțumi să se scâlîmbăie, apoi lătră ca un cîine și guiță ca un porc: avea un adevărat dar de a imita animalele.

– Frate iubite, îl implora Savonarola, fii bun, spune o vorbă ! Cumplit mi se chinuie sufletul. Roagă-te ! Poate-ți trimite Domnul harul profetic...

Smintitul doar scoase limba la el.

– Ce te legi de mine, diavole blestemat, gînsac fără minte, cap sec de berbec cu coarne răsucite ! U-uu, mînca-ți-ar nasul șobolanii ! strigă deodată cu o neașteptată îndîrjire și fața i se schimonosi de furie. Tu le-ai stîrnit pe toate, tu să le descurci. Ce mi-s eu, proroc ? Sfetnicul tău ?

Apoi ridică ochii la Savonarola, îl privi pe sub streășina sprîncenelor și, oftînd din greu pe alt ton, cu căldură:

– Milă mi-i de tine, frățioare, vai ce milă mi-i de tine, prostănacule !... De unde știi că vedeniile mele-s de la Dumnezeu și nu de la dracu ?

Tăcu o vreme, cu pleoapele strînse și obrazul încremenit ca de mort. Savonarola, închipuindu-și că are o vedenie, înmărmuri într-o așteptare plină de evlavie. Însă Maruffi deschise ochii, întoarse

alene capul și se uită pe fereastră, de parcă asculta.

– N-auzi ? Păsărelele ! zise el cu zîmbet bun și luminos de om cu mintea întreagă. Acu pesemne e iarbă pe cîmp și-au ieșit și florile galbene. Măi frate Girolamo, ajungă-ți să-ncurci locul pe-aici, spre potolirea trufiei tale și bucuria celui cu coarne ! Ajungă-ți ! E timpul să ne gîndim la Dumnezeu. Hai și ne-om trage la drăguța de pustie, lepădîndu-ne de lumea asta plină de deșărtăciune !

După care începu să cînte încet cu o voce plăcută:

Și-n verde codru, la răcoare,
Să ne găsim odihna,
Acolo-n ropot de izvoare
Și cînt de mierlă-n sihlă...

Deodată sări ca un turbat, încît zăngăniră lanțurile de pe trup și, smucindu-l pe Savonarola de mînă, îi șopti gîfîind și înecîndu-se de furie parcă:

– Am văzut, am văzut, am văzut !... U-u, diavol blestemat, cap sec de berbec, mîncăți-ar șobolanii nasul ! Am văzut !...

– Spune. frățioare, spune repede...

– Foc ! Foc ! Foc ! repetă de trei ori Maruffi.

– Și... mai departe ?

– Focul unui rug, urmă Silvestro, și în el un om !...

– Și cine era omul ? abia îndrăzni Girolamo.

Maruffi clătină din cap și o vreme nu răspunse: întîi își pironi îndelung ochișorii verzi și sfredelitori pe obrazul lui Savonarola, apoi se porni pe un chicot stins, de nebun:

– Tu ! îi șopti el în cele din urmă.

Și Girolamo se dădu înapoi cutremurat.

Iar smintitul, ridicîndu-se, ieși din chilie. Se depărta încet, zăngănind din lanțuri și îngîînînd molcom cîntecelul de mai înainte:

Și-n verde codru, la răcoare,
Să ne găsim odihna,
Acolo-n ropot de izvoare
Și cînt de mierlă-n sihlă...

Venindu-și în fire, Girolamo porunci să fie introdus trimisul papei, Ricardo Becchi.

II

Și răspîndind valuri de ambră și mosc în chilia lui Savonarola intră scriptorul preasfintei și apostoliceii cancelarii, foșnind din haina-i lungă ca un antieriu, din mătasea de culoarea violetei de martie, atunci la modă, cu mîneci venețiene largi, întoarse, garnisite cu vulpe brumărie. Messer Riccardo Becchi stăpînea cu desăvîrșire, așa cum stăpîneau numai înalții prelați ai curții de la Roma, meșteșugul onctuoasei mieroșenii în glas și în gest, în zîmbetul inteligent și vajnic, în ochii limpezi, aproape sinceri, în gropițele rîzătoare ale obrazilor trandafirii, proaspăt rași.

El se aplecă, cerîndu-i lui Savonarola binecuvîntarea și, arcuindu-și spinarea cu o dibăcie de curtean, sărută mîna costelivă a priorului din San Marco și-i vorbi în fraze ciceroniene latinești, desfășurate armonios pe toată lungimea lor.

Începu de departe cu ceea ce în arta oratoriei se cheamă *captatio benevolentiae*, pomeni despre gloria propovăduitorului florentin și abia după aceea trecu la chestiune: sfîntul părinte, mîniat pe bună dreptate de refuzul de a se prezenta la Roma, în care fratele Girolamo persistă cu încăpățîinare, dar mînat de o înfocată dorință de a proceda spre binele bisericii și spre unirea deplină a credincioșilor ei întru Cristos și pacea lumii, dorind nu moartea, ci mîntuirea păcătosului, este gata, ca un părinte ce se află, să-i acorde vechea grație, în cazul cînd Savonarola s-ar căi.

Monahul ridică ochii la el.

– Messere, spuse încet, cum socotiți, sanctitatea-sa crede în Dumnezeu ?

Ca și cum n-ar fi auzit întrebarea necuviincioasă sau dinadins ar fi lăsat-o să-i treacă pe lângă ureche, Becchi vorbi mai departe, făcând aluzie la cel mai înalt grad al ierarhiei clericale, pălăria roșie de cardinal, care-l așteaptă pe fratele Girolamo, dacă el se va supune.

– Numai un cuvânt, pater Girolamo, adăugă zîmbind insinuant, aplecîndu-se cu mîierșenie spre călugăr și atingîndu-i brațul cu degetul, numai un cuvînt și pălăria roșie e în mîna ta.

Savonarola îl pironi o vreme cu ochii săi imobili.

– Dar ce va fi, messere, dacă nu mă supun și nici nu-mi astup gura ? Ce va fi dacă smintitul de monah, respingînd cînstea purpurilor Romei, nu se va lăsa ispitit de pălăria de cardinal, ci o să latre mai departe întru apărarea casei Domnului, ca un dulău credincios căruia nu-i poți astupa gura cu un ciolan, oricît ar fi de bun ?

Ricardo îl privi cu oarecare curiozitate, se crispă ușor, ridică din sprîncene, o vreme stătu să-și admire unghiile netede și prelungi ca migdalele, mișcă din mîna, apoi scoase din buzunar, fără grabă, desfăcu și întinse priorului excomunicarea fratelui Girolamo Savonarola gata întocmită — doar fără semnătura și fără marea pecetie a Ribarului — în care, printre altele, papa îl poreclea fiu al pierzaniei și *nequissimus omnipede* — insecta cea mai scîrnăvă.

– Așteptați răspunsul ? murmură după ce o citi, monahul.

Scriptorul înclină din cap în tăcere.

Atunci Savonarola, ridicîndu-se cît era de înalt, azvîrli bula papală la picioarele trimisului.

– Iată răspunsul meu ! Du-te la Roma și spune că primesc provocarea la duel a papei Anticrist. Pînă la urmă vom vedea care pe

care !

Ușa chiliei se deschise încetișor și în prag apărură fra Domenico. Auzind strigătele priorului, venise să vadă ce se petrece. În urma lui se grămădeau călugării.

– Cutez a-i aminti fratelui Girolamo, îi atrase atenția Riccardo politico, văzând cele ce se petrec la ușă, că am fost însărcinat cu o misiune secretă...

Savonarola se duse la ușă și o deschise la pert.

– Ascultați ! exclamă el. Ascultați cu toții, căci nu vouă numai, ci întregului popor al Florenței voi vădi acest tîrg mîrșav — să aleg între excomunicare din sînul bisericii și purpura de cardinal !

Ochii săi căzuți adînc în orbite ardeau sub fruntea îngustă ca tăciunii, iar falca de jos, mult în afară, tremura mărunt.

– A venit vremea ! Porni-voi război împotriva voastră cardinali și prelați ai Romei, ca împotriva idolatriilor ! Întoarce-voi cheița în broască și deschide-voi cutia cu scîrnăvii și năvăli-va din Roma voastră asemenea duhoare, încît se vor înăbuși oamenii. Și rosti-voi asemenea cuvinte, încît veți păli în obraji, întregul univers se va cutremura din temeliiile sale și biserica Domnului, ucisă de voi, auzi-va glasul meu. Scoală, Lazăre ! Și se va scula din mormînt... Nu-mi trebuie nici mitre, nici pălării de cardinal ! Singură, pălăria roșie a morții, cununa însîngerată a martirilor tăi dăruie-mi, Doamne !

Savonarola căzu în genunchi plîngînd în hohote și întinse mîinile palide spre crucifix.

Profitînd de momentul prielnic, Riccardo se strecură afară și se depărtă grăbit.

III

Printre călugării care îl auziseră pe Girolamo se afla și novicele Giovanni Beltraffio.

Cînd frații s-au retras, pornind fiecare la treaba lui, coborî și el scara spre curtea interioară a mănăstirii și se aciue pe banca preferată, în galeria acoperită, unde la ceasul acela era întotdeauna liniște și pustiu.

Între zidurile albe mănăstirești creșteau lauri, chiparoși și o tufă de rozmarin de Damasc la umbra căreia îi plăcea lui Girolamo să propovăduiască, și legenda spunea că noaptea vin acolo îngerii să stropească trandafirii.

Novicele deschise „Epistola apostolului Pavel către Corinteni” și citi:

„Nu puteți bea paharul Domnului și paharul diavolului, nu puteți ședa la masa Domnului și la masa diavolului”.

Ridicîndu-se, porni cu pas rar de-alungul galeriei, prefirînd în minte toate gîndurile și sentimentele ce l-au bîntuit în ultimul an petrecut aici, între zidurile acestui lăcaș.

La început gustase aici, printre ucenicii lui Savonarola, din marea desfătare spirituală. Cîteodată pater Girolamo îi lua cu el, conducîndu-i dincolo de zidurile orașului. Urcau pe cărăruia abruptă, care ducea parcă în cer, spre Fiesole, de unde se zărea printre coline, în valea Arnului, ca într-o tipsie, Florența. Priorul se așeza în mijlocul pajiștii verzi, smălțate cu viorele, lăcrămioare și iriși, printre trunchiurile chiparoșilor tineri care sub văpaia soarelui picurau rășină, iar călugării se culcau pe iarbă la picioarele sale, împleteau cununi, stăteau la taifas, dănuiau și zburdau ca niște copii, în timp ce alții, înstrunindu-și instrumentele, cîntau din viole, altouri și viori întocmai ca în icoanele lui fra Beato ce zugrăvesc coruri îngerești.

Savonarola nu-i învăța și nu predica. Doar le spunea vorbe blajine și se juca și rîdea și el ca un copil. În astfel de clipe Giovanni privea zîmbetul care-i lumina fața și i se părea că ei toți sînt asemenea îngerilor, în mijlocul acestui crîng pustiu din creștetul lui Fiesole, plin de muzică și înconjurat numai de cerul siniliu.

Savonarola se apropia de coasta abruptă a muntelui, privind Florența, învăluită în pîclele dimineții, cu aceeași dragoste cu care își privește mama pruncul. De jos veneau primele sonuri cristaline de clopote, ca un gungurit de copil ce se scoală din somn.

Iar în nopțile de vară, cînd licuricii zburau prin văzduh ca niște făclii ale îngerilor nevăzuți, pater Girolamo, oprindu-se sub tufa de rozmarin de Damasc ce-și revărsa aromele în toată curtea mînăstirii, povestea fraților despre stigmatele însîngerate, răni ale iubirii cerești pe trupul sfintei Ecaterina de Siena, întru totul asemeni stigmatelor Domnului și parfumate ca trandafirii.

Să mă îmbăt eu din durerea
Rănilor ce-află pe Cruce
Fiul tău iubit...

cîntau călugării, în timp ce Giovanni își dorea din toată puterea inimii să se repete și cu el minunea despre care le vorbise Savonarola — limbi de foc zburcînd din paharul cu sfintele daruri să-i însemne ca un fier înroșit stigmatele crucificării.

Gesù, Gesù, amore !

suspina sfîrșit de voluptate.

O dată Savonarola îl trimise, așa cum făcuse și cu alți novici, să-i îngrijească pe cei grav bolnavi la vila Correggio, situată pe coasta de miazăzi a dealului Ucelatoio, la o depărtare de două mile de Florența, unde locuise multă vreme și chiar murise Lorenzo de Medici. Într-una din sălile pustii și tăcute ale palatului, cu lumina

slabă, ca de mormînt, ce pătrundea printre obloanele zăvorîte, Giovanni descoperi un tablou de-al lui Sandro Botticelli — naşterea zeiţei Venus. Albă şi goală şi-nrouată ca un nufăr, păstrînd parcă mireasma proaspătă şi sărată a mării din care ieşise, aluneca pe valuri stînd în picioare într-o scoică perliferă. Pletele-i aurii grele se răsuceau în jurul ei ca şerpilor. Cu o mîină plină de sfială ea le aduna pe pîntec, acoperindu-şi nuditatea, şi trupul ei superb respira păcat şi ispită, în timp ce buzele nevinovate şi ochii de copil erau plini de o sfinţă tristeţe.

Chipul zeiţei i se păru de undeva cunoscut. O privi îndelung şi deodată îşi aminti că exact acelaşi obraz, aceeaşi ochi de copil, plînşi ai zice, aceeaşi gură feciorelnică pecetluită de tristeţi nepămînteşti mai văzuse el într-un alt tablou al aceluiaşi Sandro Botticelli — o icoană a Maicii Domnului. Şi-l cuprinse o cumplită îndoială.

Cu ochii în pămînt, el părăsi numaidecît vila.

În timp ce cobora de-alungul ulicioarei strîmte spre Florenţa, descoperi un crucifix mîncat de vreme şi, plecîndu-şi genunchiul, prinse a se ruga pentru alungarea ispitei. Dar dincolo de zidul grădinii, la umbra aceloraşi rozmarini, pesemne, sunară strune de mandolă, cineva scoase un strigăt, o voce speriată implora în şoaptă:

– Nu, te rog, nu...

– Dragostea mea, îi răspunse o alta. Iubire, iubirea mea !

Amore !

Alăuta căzu, strunele sunară şi se auzi un sărut.

Giovanni sări în picioare repetînd: „*Gesù ! Gesù !*” neîndrăznind să mai adauge: „*Amore*”.

„Şi aici, se gîndi el, şi aici e tot *ea*. Sub chipul Madonnei, în vorbele imnului sfinţit, în parfumul trandafirilor care aureolează crucifixul !...”

Şi coperindu-şi faţa cu palmele, se depărtă fugind, de parcă era urmărit.

Iar intrînd pe poarta mînăstirii, se duse direct la Savonarola și-i povesti totul. La care priorul îi dădu sfatul său de totdeauna, să lupte cu necuratul folosind obișnuitele arme ale postului și rugăciunii. Cînd novicele vru să-i arate că nu-l ispiteau patimile trupești, ci demonul frumuseții spirituale idolatre, călugărul nu-l înțelese. Întîi se mișcă, apoi observă cu severitate că zeii mincinoși n-au nimic în ei în afară de poftă desfrînate și trufie, care sînt urîtenia însăși. Frumusețea aparține numai virtuților creștinești.

Și Giovanni plecă neîmpăcat.

Din ziua aceea puse pe el stăpînire diavolul plictiselii și al răzvrătirii.

Într-o zi i se întîmplă să-l audă pe fratele Girolamo vorbind despre pictură. El pretindea ca orice tablou să fie cu folos, să-i învețe pe oameni și să le îndrume cugetul întru dobîndirea mîntuirii. Nimicind cu mîna de călău toate icoanele care împing în ispită, florentinii ar săvîrși un lucru demn de lauda lui Dumnezeu.

Tot așa judeca monahul și știința.

„Om fără minte, spunea el, cel ce-și închipuie că logica și filozofia confirmă adevărurile credinței. Oare mai are nevoie lumina puternică de o rază palidă, iar înțelepciunea lui Dumnezeu de înțelepciunea omenească ? Oare apostolii și mucenicii cunoșteau logica și filozofia ? Bătrîna fără carte care se roagă cu sîrguință în fața icoanei este mai aproape de cunoașterea lui Dumnezeu decît toți înțelepții și toți învățații. Logica și filozofia nu-i vor mîntui în ziua judecății de apoi ! Homer și Vergiliu, Platon și Aristotel — toți se duc în sălașul Satanei ! Asemenea sirenelor.

Fermecînd urechile cu dulcile lor cînturi,
Seamănă pierzanie în veci pe unde trec...

Știința dă oamenilor în loc de pîine, piatră. Priviți-i pe cei ce urmează învățăturile lumii acesteia: inimile lor sînt de piatră”.

„Cine cunoaște puțin, iubește puțin. Marea iubire este fiica marii cunoașteri”...

Abia acum își dădu seama Giovanni de toată profunzimea acestor cuvinte și, ascultînd blestemele monahului împotriva ispitelor artei și științei, își aminti vorba cumpătată a lui Leonardo, chipul calm, ochii reci ca azurul cerului, zîmbetul plin de farmecul înțelepciunii. Nu uitase nici spăimîntătoarele fructe ale pomului otrăvit, păianjenul de fier, urechea lui Dionysios, mașina de ridicat preasfîntul piron și nici pe Anticristul ivindu-se de după chipul lui Crist. Dar i se păru că nu l-a înțeles pînă la capăt pe învățătorul său, că nu i-a ghicit ultima taină a inimii, n-a descurcat nodul acela primordial în care se împletesc toate firele și se dezleagă toate contradicțiile.

Astfel își prefira în minte Giovanni zilele ultimului an de viață petrecut între zidurile mînăstirii San Marco. Și cît se preumbla adîncit în gînduri de la un capăt la altul al galeriei potopite de amurg, afară coborî seara, se auziră clopotele chemînd la *Ave Maria* și negrul șir de monahi trecu spre biserică.

Giovanni însă nu-i urmă, ci își reluă locul de mai înainte, din nou deschise „Epistola apostolului Pavel către Corinteni” și ispitit de perfidele uneltiri ale marelui logician, diavolul, corectă în minte cuvintele Sfintei Scripturi cam în felul următor:

„Nu puteți să *nu* beți din paharul Domnului și din paharul diavolului, nu puteți să *nu* ședeți la masa Domnului și la masa diavolului”. Și cu zîmbetul plin de amărăciune, ridică ochii spre cer, unde zări luceafărul serii, această făclie a celui mai frumos dintre îngerii întunericului — Lucifer, Purtătorul Luminii.

Și îi veni atunci în minte legenda auzită de la un călugăr cu multă carte, adaptată de marele Origene și reluată de florentinul Matteo Palmieri în poemul său *Orașul vieții*, legendă care spunea că pe vremea cînd diavolul se lupta cu Dumnezeu, printre locuitorii

cerești au fost unii care, ne voind să treacă nici de partea cetei diavolești și nici de cea a oștilor lui Dumnezeu au rămas streini și unuia și celuilalt — căci despre ei, însingurații privitori ai luptei, Dante spunea:

*Angeli che non furon ribelli,
Ne pur fideli a Dio, ma per sé foro,*

Îngerii ce n-au fost nici rebeli,
Nici credincioși Dumnezeirii,
Ci numai lor înșiși...

Și spiritele acestea libere și întristate — nici rele, nici bune, nici întunecate și nici luminoase, împărtășite din rău și din bine, din umbră și lumină, au fost, după spusele legendei, izgonite de suprema justiție într-o vale pămîntească, la jumătatea drumului dintre cer și infern, o vale a înserării, ca și ei cenușie, unde au devenit oameni.

– Cine știe, își continuă Giovanni cu glas tare profanatoarele gânduri, cine știe, poate că nu există rău în asta, poate că întru slava Unicului se cuvine să bei din ambele pahare deodată ?

Și i se năzări că n-o spusese el, ci un altul, aplecîndu-se și învăluindu-l în suflarea-i răcoritoare și mîngîioasă, șoptindu-i la ureche: „Deodată ! Deodată !”

Sări îngrozit, se uită înapoi și, deși nu mai era nimeni în galeria țesută de păianjenii înserărilor, începu să se închine, tremurînd și pâlînd, apoi o luă la goană prin curte și se opri numai în biserică, unde ardeau făclii și monahii cîntau cîntările de Angelus, își trase răsuflarea și, căzînd pe lespezile roase începu să se roage:

– Mîntuiește-mă, Doamne, și izbăvește-mă de aceste gânduri îndoite ! Ia de la mine aceste două pahare ! Sufletul meu e însetat numai de paharul tău unic ! Numai de adevărul tău unic mi-e sete, Doamne !

Dar binecuvîntarea Domnului, care-i asemenea cu roua zorilor

ce împrăspătează ierburile colbuite, nu veni să-i împace inima.

Întorcîndu-se în chilioară, se culcă și adormi.

Și spre dimineață avu un vis. Se făcea că zboară cu monna Cassandra prin văzduh, călare pe ȧapul cel negru. „La sabat ! La sabat !” șoptea vrăjitoarea, întorcînd către el fața albă ca marmora, cu o gură roșie, însîngerată parcă, și ochii de limpezimea chihlimbarului. Și înfiorat, recunoștea în acest chip pe Maica Bălaie, zeița iubirii pămîntești, cu o nepămîntească tristețe în priviri.

Luna plină lumina pe trupul ei gol ce răspîndea o mireasmă atît de dulce și de înspăimîntătoare, încît lui Giovanni îi clănțăneau dinții în gură. O îmbrățișă și o strînse la piept. „*Amore ! Amore !*” gungurea ea rîzînd, și blana neagră a ȧapului se înfoia și se lăsa sub ei ca un așternut cald și moale.

„Sfîrșitul, bîguia Giovanni în vis, moartea...”

IV

Îl trezi soarele, zvon de clopote cristalin și glasuri de copii. Coborî în curte și o găsi ticsită de lume: copii în tunici albe cu ramuri de măslin și mici cruci roșii în mîini. Era Sfînta Oaste a inchizitorilor, înființată de Savonarola pentru păstrarea curăteniei moravurilor în orașul Florența.

Giovanni își făcu loc printre ei trăgînd cu urechea la ce-și spuneau.

– Denunț, zici tu ? Întreba vajnic „căpitanul”, un băiat firav, de vreo paisprezece ani, pe un altul, roșcovan, cu o figură isteată de ștregar, ochii oblici și urechile clăpăuge.

– Întocmai, messer Federiggi, un denunț ! Îl privi roșcovanul cu respect, luînd ca soldații poziția de drepti.

– Las’ că știu eu. A jucat tușă-ta arșice ?

– Nicidecum, înălțimea-voastră, nu tușă-mea, ci maștera, și nu

arșice...

– A, da, își îndreptă greșeala Federiggi, știu, tușa lui Lippi jucase arșice sîmbăta trecută și a rostit ocări și blasfemii. Tu ce ai ?

– Eu, messere, știți, maștera... Dumnezeu s-o pedepsească...

– N-o lungi, drăguțele ! N-am vreme de pierdut. Treabă pînă peste cap...

– Am înțeles, messere. Să vedeți, așadar, cînd a plecat tata la tîrgul de la Marignola, maștera a băut cu monahul, amicul ei, un ditamai butoiușul de vin roșu din pivnița tatii. Și i-a dat sfat monahul să aprindă o lumînare la Madonna aceea de la podul Rubaconte, ca tata să nu bage de seamă lipsa butoiului. Așa a făcut. Iar cînd tata s-a întors și n-a băgat nimic de seamă, de bucurie a agățat de statuia Fecioarei un butoiuș din ceară întocmai ca acela cu care-l ospătase pe călugăr — drept mulțumire Maicii Domnului c-a ajutat-o să-l ducă de nas pe bărbatu-su.

– Păcat, mare păcat ! declară încruntîndu-se Federiggi. Dar cum ai aflat de asta ?

– L-am tras de limbă pe grăjdar, iar lui îi șoptise tătăroaica mașterei, iar tătăroaicei îi spusese...

– Unde stai ? îl întrerupse sever căpitanul.

– Curelăria lui Lorenzotto, lîngă Santissima Annunziata.

– Bine, încheie Federiggi. Chiar astăzi facem cercetările...

Într-un colț al curții plîngea amar un băiețel drăgălaș, mic de tot, de vreo șase ani.

– De ce plîngi ? îl întrebă un altul mai răsărit.

– M-au tuns !... M-au tuns !... Dacă știam că mă tund nu veneam...

Și trecu mîna prin cîrlionții bălai, pociți de foarfeca frizerului mănăstirii care tundea pe oală la rînd pe toți recruții Sfintei Oști.

– Of, Luca, Luca, ce gînduri păcătoase îți trec prin cap ! clătină din cap cel mai măricel. Amintește-ți măcar de sfinții mucenici...

Cînd păgînii le tăiau brațele și picioarele, ei îl slăveau pe Dumnezeu. Iar ție îți pare rău de cîteva fire de păr.

Luca se opri din plîns, înmărmurit de exemplul mucenicilor. Deodată obrăjorul i se schimonosi de groază și se porni să urle și mai tare, închipuindu-și probabil că monahii îi vor tăia brațele, și picioarele, întru slava lui Dumnezeu.

– Ascultă, n-ai putea să afli unde e pe aici un băiețaș oacheș și cu ochii albaștri ? se rugă de Giovanni o bătrînă și grăsulie orășeancă, roșie la față de emoție.

– Cum îl cheamă ?

– Dino, Dino del Garbo...

– Din care ceată ?

– Of, Doamne, asta nu mai știu !... De dimineață îl caut, alerg de colo-colo, întreb și nu pot să dau de el. Te apucă ameteala...

– E fiul dumitale ?

– Nepotul. E un băiețaș cuminte, modest, învață foarte bine... Și cînd colo, niște ștrengari l-au momit și pe el să intre în această Oaste îngrozitoare. Gîndește-te numai, e un copil gingaș, slăbuț, iar aici, cică, se bat cu pietrele...

Și mătușica prinse a ofta și a geme.

– Numai noi sîntem de vină ! i se adresă un cetățean respectabil, mai bătrînior ca vîrstă, în haine de croială veche. Dacă-i țineam mai din scurt la vreme, nu le-ar fi intrat gîrgăunii în cap ! Acum, poftim, privește și nu te mai mira de nimic. Călugări și plozi ! Le-a căsunat să steie la cîrma statului și alta nimic. Ouăle învață găina. Bine-a zis cine-a zis că altă prostie mai gogonată nici că s-a pomenit.

– Așa-i, ouăle învață găina ! i se alătură mătușica. Călugării spun că o să fie raiul pe pămînt. Eu nu știu ce-o să fie, dar pînă una-alta, e iadul în lege. În fiecare casă — lacrimi, certuri, țipete... Ați auzit ? continuă ea cu un aer misterios, aplecîndu-se la urechea interlocutorului, deunăzi, în catedrală înaintea întregului popor,

fratele Girolamo spunea: Tați și mame, trimiteți-i la capătul lumii, unde vreți, zice, pe copiii voștri, pe fiii și fiicele voastre că ei tot se vor întoarce de oriunde — fiindcă sînt ai mei...

Orășeanul bătrînor se năpusti însă în mulțime.

– Te-am prins, împelișatule ! strigă el apucînd de ureche un ștregar. Las' că-ți arăt eu ție ce înseamnă să fugi de-acasă, să te înhăitezi cu derbedeii și să nu-l asculții pe taică-tu...

– Pe tatăl nostru ceresc se cuvine să-l ascultăm mai întîi, și abia apoi pe cel pămîntesc, rosti grav, cu voce înceată, băiețașul.

– Of, ai grijă, Doffo ! Mai bine te-ai feri să mă scoți din sărite... Hai acasă, haide,... ce te încăpățînezi ?

– Dă-mi drumul, tată. Nu vin...

– Nu vii ?

– Nu.

– Atunci, ține, na...

Și tatăl îi trase o palmă zdravănă.

Doffo nu mișcă însă, nu-i tresăriră nici măcar buzele pălite. Doar ridică ochii spre cer.

– Mai încet, mai încet, messere ! Nu-i voie să bateți copiii, săriră în ajutorul lui străjile.

Signoria le înființase anume pentru paza Sfintei Oști.

– Nu puneți mîna, ticăloșilor ! striga bătrînul cuprins de furie.

Soldații îi smulgeau din brațe fiul, iar el ocăra și se apăra.

– Dino ! Dino ! striga tușica, zărindu-l în depărtare pe nepot și dădu să alerge la el.

Străjile însă o înhățară.

– Lăsați-mă, lăsați-mă ! O, Doamne, ce-i asta ? țipa femeia. Dino, copilul meu ! Dino !

Dar în aceeași clipă rîndurile Sfintei Oști se clătinară. Nenumărate crengi de măslini și cruci purpurii flutură în aer, salutîndu-l pe Savonarola care se ivise în pridvor, glasuri cristaline

de copii intonau:

„*Lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis Israel...*”

„Lmină pentru luminarea noroadelor și gloria neamului lui Israel...”

Fetele îl înconjurau pe monah, acoperindu-l cu galbene pădăii, brîndușe îmbujorate și întunecate violete ; căzînd în genunchi, îi îmbrățișau și-i sărutau picioarele.

Și scăldat de razele soarelui, cu zîmbetul de duoioșie pe chip, el binecuvînta copiii.

– Trăiască Isus Cristos, regele Florenței ! Trăiască Fecioara Maria, regina noastră ! strigau glasuri de cleștar.

– Alinierea ! Înainte ma-arș ! dădeau porunci micii comandanți.

Începu să cînte fanfara, filfiiră steaguri și cetele se urniră din loc.

În piața Signoriei, înaintea vechiului Palat — Palazzo Vechio — avea să se officieze *Il Bruciamento delle vanità* — arderea pe rug a deșertăciunilor. Și spre a aduna „deșertăciunile și anatemele”, Sfînta Oaste urma să efectueze un ultim rond prin Florența.

V

Cînd curtea mănăstirii se goli, Giovanni îl zări pe messer Cipriano Buonaccorsi, consulul artelor Calimalei, proprietarul depozitelor de mărfuri de lîngă Orsanmichele, marele iubitor de antichități, pe proprietatea a căruia fusese găsită la Dealul Morii, lîngă San Gervasio, antica statuie a zeiței Venus.

Giovanni se apropie de el. Din vorbă-n vorbă, messer Cipriano îi spuse că în urmă cu cîteva zile Leonardo da Vinci venise de la Milano cu însărcinarea din partea ducelui de a cumpăra operele de artă din palatele pe care Sfînta Oaste le pustia. În același scop sosise și Giorgio Mèrula, după ce două luni zăcuse în închisoare, dar

fusese eliberat și grațiat de duce, în parte datorită intervenției lui Leonardo.

Și negustorul îl rugă pe Giovanni să-l conducă la stareț, astfel că se îndreptară spre chilia lui Savonarola.

Din prag, Beltraffio putu auzi convorbirea consulului Calimalei cu priorul din San Marco.

Messer Cipriano se oferea să cumpere cu douăzeci și două de mii de florini toate cărțile, tablourile, statuile și celelalte opere de artă care în cursul acelei zile trebuiau să ardă pe rug.

Priorul îl refuză.

Buonaccorsi se gîndi, se chibzui și mai oferî opt mii de florini.

De data asta monahul nici nu se obosi a răspunde. Chipul său arăta aspru și încremenit.

Atunci Cipriano, după ce molfăi o vreme din gura-i știrbă, își înfășură mai strîns genunchii cu cojocelul de vulpe ros și jerpelit, strînse pleoapele peste ochii miopi și, ofînd din străfunduri, spuse cu tenorul lui plăcut, întotdeauna egal și potolit:

– Pater Girolamo, am să mă ruinez oferindu-ți ce am: patruzeci de mii de florini.

– Dacă te ruinezi și n-ai în asta vreun interes bănesc, la ce-ți mai trebuie ? îl întrebă Savonarola ridicînd ochii.

– M-am născut la Florența și mi-e drag pămîntul acesta. Îi răspunse Cipriano cu simplitate. N-aș vrea ca cei de alt neam să poată spune că noi, asemenea barbarilor, ardem pe rug nevinovatele creații ale înțelepților și artiștilor.

Monahul îl privi cu uimire.

– O, fiule ! Dacă-ai iubi tu patria-ți cerească precum iubești pe cea pămîntească !.... Dar fii pe pace, va arde pe rug numai ce e demn de pieire, căci ce-i rău și vicios nu poate fi sublim, asta după mărturia lăudaților voștri înțelepți.

– Ești sigur, se îndoi Cipriano, că niște copii pot discerne fără

greș ce-i bine în operele de artă și în știință ?

– Gurile pruncilor adevăr grăiesc, îi obiectă monahul. Dacă nu vă veți întoarce la Dumnezeu și nu veți fi neprihăniți ca copiii, nu veți intra în împărăția cerului. Voi duce la pierzanie înțelepciunea înțelepților și voi spulbera mintea mintoșilor, spune Domnul Dumnezeu, iar eu zi și noapte mă rog pentru copiii aceștia, căci dacă în deșertăciunile artei și științei nu vor pricepe cu mintea o seamă de lucruri, atunci ele să li se dezvăluie din înalt, prin harul Sfântului Duh.

– Te implor, mai gîndește-te, încheie consulul ridicîndu-se. Poate că o parte din...

– Nu-ți mai irosi vorbele de pomană, messere ! îl opri fratele Girolamo. Hotărîrea mea e nestrămutată.

Și iarăși Cipriano molfăi din gura lui de babă, bolborosind ceva pe sub nas. Savonarla nu desluși decît ultimul cuvînt:

– Nebunie....

– Nebunie ! repetă el și ochii săi scînteiară ca tăciunii. Dar Vițelul de Aur al lui Borgia, oferit papei în timpul orgiilor profanatoare, asta nu-i nebunie ? Dar ridicarea prea sfîntului piron cu mașina aceea diavolească, întru slava lui Dumnezeu de către uzurpatorul tronului, asasinul il Moro, asta nu-i nebunie ? Voi nu dăntuiți în jurul Vițelului de Aur și faceți nebunii slăvind pre Dumnezeuul vostru Mamon ? Lăsați-ne dară și pe noi, săracii cu duhul, să ne smintim, să facem nebunii întru slava Dumnezeului nostru, Cristos cel răstignit ! Voi vă bateți joc de călugării care au jucat în piață în jurul Crucii. Ehe, ce-o să mai vedeți de aici înainte ! Ce-o să mai spuneți voi, mintoșilor, cînd sili-voi nu numai pe monahi, dar pe tot poporul Florenței, copii și oameni în toată firea, bătrîni și femei cuprinși de furia adorației plăcute lui Dumnezeu să dăntuiască în jurul tainicului lemn al mîntuirii, cum a dăntuit David înaintea chivotului legămîntului în străvechiul cort al Dumnezeului atotstăpînitor !

VI

Părăsind chilia lui Savonarola, Giovanni se duse drept în piața Signoriei.

Ajunse Sfînta Oaste în Via Larga. Copiii opriseră doi sclavi negri care purtau într-un palanchin o femeie luxos îmbrăcată. Pe genunchii ei dormea o cățelușă albă. Un papagal verde și o maimuțică se legănau pe cîte o nuielușă la capătîiul ei. Slugi și gărzi însoțeau palanchinul.

Femeia era frumoasa Lena Griffa de curînd sosită din Veneția, o curtezană din categoria celor despre care cîrmuitorii Prealuminatelor Republici spuneau cu o politeță nelipsită de respect: „*putana onesta*” sau „*meretrix onesta*”, cinstită și nobila tîrfă, sau cu o glumeață duioșie: „*mammola*”, drăgălașa. În vestitul *Catalogo di tutte le puttane dell bordello con il lor prezzo*” (Catalogul tuturor prostituatelor din bordeluri cu prețurile lor), editat spre comoditatea călătorilor streini de aceste locuri, în dreptul numelui Lenei Griffa, tipărit cu litere mari, separat de celelalte, pe locul cel mai de cîinste, stătea prețul — patru ducați pe noapte, iar pentru nopțile sfînte, din ajunul sărbătorilor, acesta era dublu — „din respect pentru Maica Domnului”, se explica colo.

Tolănită în perini moi asemenea Cleopatrei sau reginei din Saba, monna Lena citea bilețelul primit de la tînărul episcop îndrăgostit de dînsa, care adăugise scrisorii și un sonet ce se termina astfel:

Cînd vorba-ți fermecată o ascult,
O, tu, divină Lena, duhu-mi, smult,
Din pămînteștile desfături, urcă-n cer,
Spre-al lor sublim platonice adevăr...

Și tocmai chibzuia la sonetul cu care să-i răspundă. Stăpînea

meșteșugul rimei cu desăvîrșire, de aceea se spunea, și nu în zadar, că dacă lucrul ar fi depins numai de ea, nu încape îndoială că și-ar fi petrecut tot timpul la „academiile bărbaților virtuoși”.

Sfînta Oaste înconjură palanchinul, și Doffo, comandantul uneia din cete, făcînd un pas înainte, ridică deasupra capului crucea purpurie și exclamă cu glas solemn:

– În numele lui Isus, rege al Florenței, și al Fecioarei Maria, regina noastră, îți poruncim să scoți de pe tine podoabele aducătoare de păcat, deșertăciuni și anateme. Iar dacă n-ai s-o faci, să te lovească boala !

Cățelușa, trezită din somn, începu să latre, maimuțica — să șuiere, papagalul — să bată din aripi, declamînd în același timp stihurile ce le învățase de la stăpîna lui:

Amore a nullo amato amar perdona...

Lena se pregătea să facă semn gărzilor să ia la goană această adunătură, cînd privirile ei căzură asupra lui Doffo. Ea-l îmbie să se apropie făcîndu-i semn cu degetul.

Băiatul se apropie, cu privirile în pămînt.

– Dă jos găteli! strigau copiii. Jos cu deșertăciunile și anatemele !

– Ce drăgălaș ești ! spuse încet Lena, neluînd în seamă urletele copiilor. Ascultă, micul meu Adonis, eu, crede-mă, ți-aș da aceste cîrpe cu bucurie, numai ca să-ți fiu pe plac, dar uite care-i nenorocirea: nu sînt ale mele, ci închiriate de la un jidov. Și avutul unui cîine de păgîn ca el nu poate fi prinos plăcut lui Isus și Fecioarei Maria.

Iar cînd Doffo ridică ochii la ea, monna Lena dădu din cap cu o părere de zîmbet, ca și cum ar fi întărit gîndurile lui, și urmă învăluitoare și cu accentul cîntat și gingaș al venețienilor:

– În ulicioara Dogarilor, lângă Santa Trinità... Întreabă de curtezana Lena din Veneția. Am să te aștept, să știi...

Întorcându-se, Doffo văzu că tovarășii săi întru bătlăii, fără s-o mai ia în seamă pe curtezană, aruncă cu pietre în vrăjmașii lui Savonarola, așa-zișii „turbati” — *arrabiati*. Vru să-i ațite la atac împotriva ei, dar se rușină deodată și roși.

Lena rîse, arătîndu-și printre buzele roșii ca sîngele dinții albi și ascuțiți și de după chipul Cleopatrei și al reginei din Saba se ivi o ștregăriță a străzii, *mammola* venețiană.

Negrii ridicară palanchinul și curtezana își urmă drumul fără altă supărare. Cățelușa adormi fără grijă pe genunchii ei, papagalul se apucă să se pigulească, înfoiat, și numai maimuțica era fără astîmpăr: compunîndu-și o mutrișoară ghidușă, cerca să prindă cu lăbuța creionul cu care preacinstita curtezană așternea primul stih al sonetului către episcop:

Iubirea mi-e curată ca un suspin serafic...

Cît despre Doffo, urca scările la palatul Medicilor fără vitejia de adineauri.

VII

O stranie sfială îi cuprinse pe copii în anfiladele sumbre unde totul respira măreția trecutului.

Dar se deschiseră obloanele, sunară trîmbițe, bubuiră tobe, și micii inchizitori se risipiră prin săli cu strigăte de bucurie, rîsete și cîntări de psalmi împlinind judecata asupra ispitelor artei și științei, nu atît cu pricepere, cît mai ales inspirați de Duhul Sfînt întru descoperirea și înlăturarea „deșertăciunilor și anatemelelor”.

Stînd deoparte, Giovanni le urmărea truda.

Cu fruntea încruntată și mîinile încheștate la spate, copiii se plimbau de colo-colo cu pasul rar, ca niște juzi plini de gravitate

printre statuile vestiților bărbați, filozofi și eroi ai antichității idolatre.

– Pitagora, Anaxime, Heraclit, Platon, Marc Aureliu, Epictet, silabisea unul din băieți inscripțiile latinești de pe soclurile marmorelor și bronzurilor.

– Epictet ! îl opri Federiggi, încruntînd din sprîncene cu aerul unui cunoscător. Acesta-i ereticul care susținea că sînt îngăduite toate plăcerile și că Dumnezeu nu există. Pe ăsta să-l fi ars ! Păcat că-i de marmoră !

– Nu face nimic, îl liniști neîntrecutul ștrengar Pippo, cel cu ochii șășii. Om găsi ac și de jocul lui !...

– Nu-i acela !... strigă Giovanni. Îl confundați cu Epicur...

Dar era prea tîrziu: Pippo ridicase ciocanul.

Lovi cu atîta dibăcie, încît nasul înțeleptului zbură cît colo, spre încînarea copiilor care se porniră pe rîs.

– Ce mi-i Epictet, ce mi-i Epicur ! sacul și peticul: „pe toți îi așteaptă sălaşul Satanei”, repetă el vorba preferată a lui Savonarola.

În fața tabloului lui Botticelli se luară la ceartă: Doffo susținea că duce în ispită, deoarece îl reprezintă pe tînărul și despuiatul Bacchus străpuns de săgețile lui Cupidon, pe cînd Federiggi, care se apropiase între timp și care rivaliza cu el în priceperea descoperirii „deșertăciunilor și anatamelor”, declară sus și tare că nu-i nicidecum Bacchus.

– Și mă rog, cine-i după părerea ta ? se interesează Doffo.

– Mai întrebi ? Cum fraților, nu vedeți și singuri ? E sfîntul martir Stefano !

Copii rămaseră nedumeriți înaintea misteriosului tablou: dacă întradevăr reprezenta un sfînt, de ce trupul său gol respira atîta splendoare idolatră, iar expresia de chin pe chipul său semăna a patimă lascivă ?

– Nu-l ascultați, băieți, striga Doffo, e ticălosul de Bachus !

– Minți, profanatorul ! se împotrivi Federiggi, ridicînd crucea sa purpurie ca pe o armă în apărare.

Cei doi se încăierară, colegii lor izbutiră cu greu să-i despartă. Tabloul rămase sub semnul întrebării.

În vremea asta neastîmpăratul Pippo, urmat de Luca, băiatul care fusese tuns cu de-a sila, dar care se consolase între timp — căci niciodată parcă nu luase parte la o ștregărie atît de veselă — se strecură într-un mic iatac în care stăpînea întunericul. Aici, lîngă fereastră, pe un pedestal înalt stătea una din vasele acelea pe care le produceau fabricile de sticlă venețiene Murano. Atinsă în treacăt de o rază strecurată prin obloane, ea scînteia în întuneric ca un pumn de nestemate în toate culorile, semănînd a uriașă floare fermecată.

Pippo se cățăra pe masă — încetișor, pe vîrfuri, de parcă vaza era vie și putea să fugă — se furișă pînă la ea și, scoțînd vîrfurile limbii de plăcere și ridicînd din sprîncenele ce se arcuiau deasupra ochilor oblici, o atinse ușurel cu un deget. Vaza se clătină ca o floare pe lujer, căzu scînteind, sună jalnic, spărgîndu-se și se stinse.

Pippo țopăia ca un drăcușor în jurul ei, aruncînd în sus și prinzînd dibaci crucea purpurie. Cu ochii larg deschiși, plini de extazul distrugerii, Luca cel mititel chiuia și el și bătea din palme, țopăind de plăcere.

Numai cînd auziră în depărtare chiotele de încîntare ale colegilor lor, se întoarseră în sala mare.

Acolo Federiggi dăduse de o cămară ticsită cu lăzi pline cu asemenea deșertăciuni cum nici unul dintre copii nu a mai întîlnit: măști și costume carnavalești ori pentru procesiuni alegorice, *trionfo*, din cele atît de îndrăgite de Lorenzo de Medici Magnificul.

Sub ochii copiilor ce se grămădeau la ușa cămării, la lumina unei biete făclii de seu, defilau monstruoasele măști de fauni ticluite din carton, ciorchinii de sticlă ai bacantelor, aripile și tolba lui Amor, caduceul lui Mercur, tridentul lui Neptun și, în sfîrșit, în explozia de

rîs a tuturor se ivi fulgerul lui Fulgurator din lemn aurit plin de păianjeni, vulturul olimpic împăiat, cu coada jumulită și cîlții ieșindu-i din burta spartă.

Deodată, dintr-o bogată perucă bălaie, ce aprținuse pesemne lui Venus, sări un guzgan. Fetele țipară speriate. Cea mai mică se cățăără pe un scaun ridicînd scîrbită rochița mai sus de genunchi.

Deasupra mulțimii pluti un suflu înghețat de groază și dezgust față de vechiturile idolatriei și colbul zeilor apuși. Duhuri necurate păreau umbrele liliecilor speriați de zgomot și lumină care zburătăceau de colo-colo, lovindu-se de tavan.

Între timp, veni în fugă și Doffo și-i anunță că sus mai este o odaie încuiată: la ușă stă de strajă un bătrînel furios, chel și cu nasul roșu, care ocărăște și nu lasă pe nimeni să intre.

Plecară într-acolo și Giovanni recunoscă în bătrînelul care stătea de strajă în fața tainicei odăi pe prietenul său, messer Giorgia Mèrula, marele iubitor al cărții.

– Dă-ncoace cheia ! strigă Doffo.

– Cine v-a spus că e la mine ?

– Paznicul din curte.

– Duceți-vă, duceți-vă cu Dumnezeu !

– Of, bătrîne, mai bine ți-ai vedea de treabă ! Parcă văd că rămîi și fără ultimul firicel de păr !

Însă messer Giorgio se postă în fața ușii, ca s-o apere, Doffo făcu un semn și copii se năpustiră asupra lui, îl trîntiră jos și lovindu-l cu crucile îl buzunăriră. Cheia fu găsită și ușa odăii se deschise. Era un cabinet de lucru prevăzut cu o prețioasă bibliotecă.

– Iată, luați de-aici, le arată Mèrula. Aveți tot ce vă trebuie. Nu vă cățărați pe polițele de sus, acolo nu găsiți nimic.

Însă inchizitorii nu-l ascultau. Toate cîte le nimereau sub mîină, mai ales cărți cu coperti luxoase, fură aruncate la grămadă. Apoi deschiseră larg ferestrele și azvîrliră foliantele grele direct în stradă,

unde aştepta căruţa încărcată cu „deşertăciuni şi anateme...” Tibul, Horaţiu, Ovidiu, Apuleius, Aristofan, în manuscrise rare şi ediţii unice zburau jos sub privirile lui Mèrula.

Giovanni îl văzu cum înhaţă un volumaş din grămadă şi-l ascunde cu iuteală în sân: era cartea lui Marcellinus cu istorisirea vieţii împăratului Iulian Apostatul.

Zăbind pe jos manuscrisul tragediilor lui Sofocle, un pergament mătăsos, cu viniete lucrate cu mare meşteşug. Mèrula se repezi lacom să-l apuce, rugîndu-se cu jale:

– Copilaşilor ! Dragilor ! Cruţaţi-l pe Sofocle ! E poetul cel mai nevinovat dintre toţi ! Nu vă atingeţi, nu vă atingeţi !...

Strîngea cartea la piept cu disperare şi cînd simţi cum se rup foile delicate, vii parcă, începu să plîngă, să geamă, încît ai fi crezut că-l sfişiau pe el. Apoi, dîndu-i drumul, strigă cu mînie:

– Oare ştiţi voi, mucoşilor, că fiecare vers de-al său este o mai sfîntă relicvă întru slava lui Dumnezeu decît toate profeţiile smintitului vostru de Girolamo ? !...

– Taci, bătrîne, dacă nu vrei să te azvîrlim şi pe tine pe fereastră, împreună cu poeziile tale !

Şi năpustindu-se iarăşi asupra lui, îl apucară de guler şi-l îmbrînciră afară.

– Să plecăm, căzu Mèrula la pieptul lui Giovanni. Să plecăm cît mai repede ! Nu vreau să mai văd asemenea crime !

Ieşiră din palat şi, trecînd pe lîngă Santa Maria del Fiore, se îndreptară spre piaţa Signoriei.

VIII

Un rug din scînduri înalt de treizeci de coţi şi lat de o sută douăzeci, avînd forma unei piramide cu opt muchii şi cincisprezece trepte, fusese ridicat în piaţa de lîngă Palazzo Vecchio, înaintea

zveltului și întunecatului său turn, în imediata apropiere a Loggiei dell'Orcagna.

Pe prima treaptă fuseseră adunate măști de nebuni, găтели, peruci, bărbi false și multe altele necesare carnavalului, pe următoarele trei, cărțile ce perverteau mintea, începînd cu Anacreon și Ovidiu și sfîrșind cu *Decameronul* lui Bocaccio și *Morgante* a lui Pulci: Deasupra erau îngrămădite găтели femeiești, sulimanuri și parfumuri, oglinzi, perini, pile de unghii, clești pentru încrețit părul, cleștișori pentru smuls firele de păr și altele, iar încă și mai sus, note, alăute, mandole, cărți de joc, șah, mingi și toate jocurile cu care oamenii îl bucură pe necuratul. Urmau apoi tablourile care aveau darul a duce în ispită, desene și portrete reprezentînd femei frumoase, și, în sfîrșit, în vîrfurile piramidei, chipuri de zei antici, eroi și filozofi, din ceară colorată și din lemn. Deasupra tuturor trona o momîie proțăpîtă pe picioare de țap, flocoasă, mîzgălită în toate culorile și umplută cu pulbere și pucioasă. Avea un chip de diavol, părintele tuturor „deșertăciunilor și anatamelor”.

Cobora seara. Aerul rece era sonor și pur. Pe boltă se aprindeau molcom stelele. Mulțimea din piață foșnea și se legăna ca în biserică într-o șoaptă plină de evlavie. Răsunau *laudi spirituali* — imnurile religioase ale așa-zișilor „plîngăreți”, învățăceii lui Savonarola. Rimele, melodiile și măsura versurilor rămăseseră aceleași ca la cîntecele carnavalești, numai cuvintele erau altele. Giovanni plecă urechea și nepotrivirea dintre melodia veselă și sensul mohorît i se păru înfiorătoare.

*To tre once almen di speme,
Tre di felde e sei d'amore...*

Pui trei drame de iubire,
Și credință încă trei
Din speranță șase iei

Și le-amesteci toate-n fine
Cu căință. Așa o ții
Ceasuri trei pe focul rugii,
Învîrtind pe pirostriei,
Mai picînd ceva regrete
Și smerenii prea tîrzii,
Cît se cer ca să-ncunune
Tot — cereasca-nțelepciune...

Sub porticul Pisanilor un bărbat cu ochelari în ramă de metal, cu șorț de piele și cu o curelușă petrecută peste părul rar, cu firul drept atîrnîndu-i în pletele unse, cu mîinile bătucite și butucănoase, propovăduia mulțimii de „plîngăreți”, pesemne ca și el, formate mai ales din meșteșugari:

– Eu, Ruberto, nici ser, nici messer, ci pur și simplu croitor florentin, spunea omul bătîndu-se cu pumnii în piept, vă declar vouă, frații mei, că Isus, regele Florenței, în multe vedenii mi-a lămurit cu precizie cîrmuirea și legea cea nouă, plăcută lui. Oare nu vreți și voi, oameni buni, să nu mai fie pe acest pămînt bogați și săraci, stăpîni atotputernici și bieți prăpădiți de rînd, ci toți să fim deopotrivă ?

– Vrem ! Vrem ! Mai încape vorbă ? Spune Ruberto, ce-i de făcut ?

– Nu-i mare lucru, dacă aveți credință în voi. Unu, doi și gata ! Întîi, și el îndoii cu arătătorul dreptei un deget de la mîna stîngă, să se pună o dare pe venituri, zisă și zeciuiala pădurenilor. În al doilea rînd — Ruberto mai îndoii un deget — să se înființeze un *Parlamento* al întregului popor, diriguît de divina rațiune.

Se opri din vorbit, scoase ochelarii și, ștergîndu-i, îi puse la loc fără grabă, își dresе glasul și, monoton, cu o nespusă mulțumire pe obrazul prostănac, lămuri cam peltic ce se înțelege prin zeciuiala pădureanului și prin *il Parlamento* diriguît de divina rațiune.

Simțind că-l cuprinde o negrăită plictiseală, Giovanni se trase în capătul celălalt al pieței.

Aici monahii ocupați cu ultimele pregătiri se mișcau ca niște umbre sub cernerile amurgului. Un bărbat în cîrje se apropie de fra Domenico Buonvicini, mai-marele peste lucrări. Era încă tînăr, dar se vede paralizat, cu mîinile și picioarele tremurîndu-i neputincioase. Obrajii îi zvîcneau convulsiv cum zvîcnesc aripile unei păsări lovite de moarte. Infirmitul întinse monahului un sul mare de hîrtii.

– Ce-i asta ? Întrebă Domenico. Iarăși desene ?

– Anatomie. Uitasem cu totul de ele. Dar aseară, pe cînd dormeam, aud un glas: bagă de seamă, Sandro, tot mai ai în podul atelierului o seamă de lăzi cu deșertăciuni și anateme. M-am sculat, m-am dus și am găsit desene de trupuri goale.

Monahul îi luă sulul din mînă:

– Dar știi că vom aprinde un foc, mai mare dragul, messer Filipepi ! spuse el zîmbind aproape jucăuș.

– O, Doamne, Dumnezeule, miluiește-ne pe noi, păcătoșii ! suspină infirmitul privind muntele de deșertăciuni și anateme. Să nu fi fost fratele Girolamo, așa ne-am fi dus pe lumea ceea, nepocăiți, cu sufletul plin de păcate. D-apoi nici că se știe dacă apucăm să ne mîntuim, dacă e vreme a ne curăța prin rugăciune...

Schilodul își făcu semnul crucii, murmurînd vorbe de rugăciune și prefirînd între degete mătăniile.

– Cine-i omul acesta ? întrebă Giovanni pe călugărul de lîngă el.

– Sandro Botticelli ! Fiul tăbăcarului Marino Filipepi, îl lămuri acesta.

IX

Cînd se întunecă de-a binelea, o șoaptă pluti deasupra mulțimii:
„Vin ! Vin !”

Veneau în tăcere și în întuneric, fără imnuri, fără făclii, copiii inchizitori înveșmîntați în odăjdii lungi și albe, purtînd pe brațe statuia pruncului Isus care arăta cu o mîină cununa de spini de pe frunte, iar cu cealaltă binecuvînta mulțimea. În urma lor păseau călugării, clerul, gonfalonierii, membrii Consiliul Celor Optzeci, canonicii, doctorii și magistrii în teologie, cavalerii căpitanului Bargelo, gorniștii și baltagii.

Tăcerea se lăsă asupra pieței ca înaintea unei execuții.

Și atunci Savonarola urcă pe Ringhiera, podul de piatră din fața Palatului Vechi, și, ridicînd sus crucifixul, rosti cu glas solemn și răsunător:

– În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, dați-i foc !

Patru călugări ținînd în mîini făclii de rășină se apropiară de piramidă și-i dădură foc din patru părți.

Flăcările izbucniră năvalnice, trosnitoare, și fumul întîi sur, iar mai apoi negru se ridică spre cer. Gorniștii sunară din goarne. Călugării intonară: „Pre tine te laudăm, Doamne”.

„*Lumen ad revelationem genetium et gloriam plebis Israel*”, izbucniră copiii cu glasuri de clopoței.

În turnul Vechiului Palat bătu adînc clopotul și toate clopotele din Florența răspunseră vuietului său de aramă.

Flăcările își sporeau vîlvoarea. Foile străvechilor pergamente, gingașe, vii parcă, se răsuceau prefăcîndu-se în cenușă.

O barbă falsă zbură în aer, înălțîndu-se de pe treapta cea mai de jos, unde zăceau măștile carnavalești. Și văzînd-o, mulțimea se porni pe chiote și rîs.

În rîndurile ei unii rîdeau, țopăind, dînd din mîini, aruncînd

pălăriile în sus, alții plîngeau ori se rugau, erau și din cei care proroceau.

– Cîntați, cîntați cîntecul cel nou Domnului nostru ! răcnea un cizmar șchiop, cu ochii scăpărînd ca un dement. O să se prăbușească tot, frații mei, și va arde, va arde pînă la pămînt, ca și aceste deșertăciuni și anateme în focul purificator... Tot, tot, tot, biserici, legi, cîrmuiri, puteri, arte, științe — nu va rămîne piatră pe piatră ! Și va fi atunci un cer nou deasupra și un pămînt nou dedesupt ! Și va șterge Dumnezeu orice lacrimă din ochii voștri, și nu va mai fi moarte, nici plînsese.

O tînră femeie însărcinată, cu un obraz tras de martiră, pesemne soție de meseriaș sărac, căzuse în genunchi și, întinzînd mîinile spre flăcările rugului, de parcă ar fi văzut în ele pe Crist însuși țipa ca o smintită și hohotea într-un plîns de istov:

– Oh, vino, Isuse Cristoase ! Amin ! Amin ! Vino !

X

Giovanni privea un tablou al lui Leonardo da Vinci luminat de flăcări, dar neatins încă de ele.

Leda albă și goală trona asupra apei unui lac de munte învăluit de înserare. Uriașa lebadă îi cuprinsese cu aripa trupul, arcuindu-și gîtul lung și umplînd cerul pustiu și pămîntul cu strigătul iubirii triumfătoare. Și la picioarele ei, printre insecte și animale, printre plante acvatice și seminte gata să dea colț, printre crisalide și gemeni, în penumbra caldă și umezeala înăbușitoare, se mișcau gemenii ei Castor și Polux, nou-născuți, pe jumătate zei, pe jumătate fiare, ce abia ieșiseră din coaja unui ou uriaș. Și Leda, goală pînă-n ascunzișurile cele mai tainice ale trupului, își admira copiii, îmbrățișînd gîtul lebedei cu un zîmbet cast și negrăit de voluptuos.

Giovanni vedea flacăra cum se întinde tot mai aproape, tot mai

aproape, și inima i se strîngea de groază.

Între timp, călugării înfipseră în mijlocul pieței o cruce neagră și, luîndu-se de mîini, formară trei cercuri în numele Sfintei Treimi, ca semn al bucuriei credincioșilor la vederea arderii deșertăciunilor și anaternelor și începură să se rotească mai întîi lent, apoi tot mai iute și mai iute, iar în cele din urmă ca un vârtej, cîntînd în cor:

*Ognun gridi, com'io, grido
Sempre pazzo, pazzo, pazzo !*

Înaintea lui Isus
Vă smeriți și — poale-n sus,
Dăntuiți !

Cum jucă David odată,
Anteriul suflecînd,
Hopa, hopa, și-nc-o-dată,
Nu rămîneți de căruță
Dăntuind !

Îmbătatu-ne-a iubirea
Față de Acela Care,
Răstignit, își varsă sînge,
Și smintiți tăcerea frîngem,
Lămurim cu încîntare
Pentru Crist noi hora-ntindem !
Iată, care mai de care
Dăntuind !

Iar privitorii, stînd deoparte, simțeau că-i cuprinde amețeala, mîinile și picioarele li se smucesc și saltă singure și deodată, smulgîndu-se din loc, copii, bătrîni, femei, intrau cu toții în joc. Un călugăr semănînd a faun alunecă în timp ce țopăia greoi și, căzînd își sparse capul. Abia au apucat să-l ridice, ca să nu-l calce în

picioare mulțimea.

Jariștile roșii ale focului luminau chipuri schimonosite, monstruoase. Și peste toate acestea crucifixul își arunca umbra uriașă, de parcă era un centru imobil al cercurilor rotitoare.

Ridicînd crucile sus,
Poalele ni le-am sumes
Și precum David jucase
Dănuim în rînduri groase.
Roată-o ținem, roată, roată
Ca la carnaval, cu gloata,
Dănuim !

Ce ne pasă de-nțelepți ?
De cei strîmbi și de cei drepți ?
Ca niște copii sadea,
Hop-la-la, hop-la-la,
Fi-vom noi întru Isus
Ia, smintiți, cum s-a mai spus,
Hop-la-la și poale sus !

Flacăra o cuprinsese pe Leda și-i lîngea cu limba-i roșie trupul gol care se făcuse roz și viu de-a binelea, și încă mai sublim și mai plin de mister.

Giovanni o privea tremurînd și pălînd.

Leda îi trimise un ultim surîs, se aprinse vîlvătaie și, topindu-se în flăcări ca un nor în razele dinții ale zorilor, pieri pe veci.

Momîia diavolului din vîrful piramidei se aprinse și ea cu flacăra, burta lui împănată cu pulbere plesni cu pocnet asurzitor. O coloană de flăcări se ridică pînă la cer. Monstrul se aplecă încet pe tronul său de văpaie, apoi se prăbuși risipindu-se — doar niște tăciuni fumegînd și atît.

Din nou intonară goarneau, sunară timpanele, bătură clopotele. Mulțimea izbucni într-un urlet neomenesc și triumfător, de parcă diavolul însuși ar fi pierit în flăcările rugului sfințit, odată cu nedreptatea, cu chinul și răul lumii întregi.

Giovanni își puse mâinile-n cap și vru s-o ia la goană, dar o mână coborâtă pe umărul său îl opri.

Întoarse privirile și văzu chipul liniștit al învățătorului. Leonardo îl apucă de mână și-l scoase din mulțime.

XI

Părăsind piața luminată de ultimele reflexe ale rugului gata să se stingă, prin norii puturoși de fum, străbătură o ulicioară întunecată și ieșiră pe malul Arnului.

Aici stăpînea liniștea și pustiul. Numai undele apei susurau încet. Lama subțire a craiului-nou lumina slab creștetele dealurilor îmbrăcate într-o mantie de promoroacă. Stelele trimiteau raze subțiri și severe.

– De ce ai plecat de la mine Giovanni ? rosti încet Leonardo.

Ucenicul ridică privirile, vru să spună ceva, dar glasul i se frînse, buzele se crispară, izbucni în plîns.

– Iartă-mă, învățătorule !...

– Nu ești cu nimic vinovat față de mine, se împotrivi artistul.

– N-am știut ce fac, urmă Beltraffio. Cum de-am putut, o Doamne, cum de-am putut pleca de lîngă tine ?

Vru să-și istorisească nebunia, chinul, gîndurile sale șovăielnice și dedublate despre paharul Domnului și paharul diavolui, despre Crist și Anticrist, dar simți din nou, ca atunci, înaintea statuii lui Sforza, că Leonardo nu-l va înțelege — și doar îl privi cu o rugă fără nădejde drept în lumina ochilor săi limpezi, liniștiți și streini ca și stelele.

Învățătorul nu-i mai ceru vreun răspuns, ca și cum ar fi înțeles totul singur și, cu un zîmbet de negrăită milă, îi puse mîna pe creștet, spunînd:

– Dumnezeu să te ajute, bietul meu copil ! Tu știi că întotdeauna te-am iubit ca pe un fiu. Dacă vrei să fii din nou învățăcelul meu, te voi primi cu bucurie.

Adăugă ca pentru sine, cu aceea blîndețe tainică și sfioasă cu care își exprima de obicei gîndurile cele mai ascunse:

– Cu cît mai multă simțire, cu atît mai mult chin !

Dangătul clopotelor, cîntările călugărilor și strigătele mulțimii cuprinse de nebunie ajungea aici ca un foșnet de departe, nemaitulburînd pacea care-i înconjurase pe învățător și ucenic.

I

VEACUL DE AUR

Pe la sfârșitul anului de grație 1496, Beatrice ducesa de Milano, scria surorii sale Isabella, soția marchizului Francesco Gonza, stăpîn peste Mantua, după cum urmează:

„Prealuminată madonna, sora noastră multiubită, eu și soțul meu, signor Lodovico, vă dorim sănătate atît ție, cît și vestitului signor Francesco.

Îndeplinindu-ți rugămintea, trimit portretul fiului meu Massimiliano. Dar rogu-te, nu crede că-i atît de mic. Am vrut să-i luăm măsurile exacte, spre a le trimite signoriei tale, dar ne-am temut: dădaca spune că aceasta ar dăuna creșterii sale. Că de crescut, crește ca din apă: dacă nu-l văd cîteva zile, mă și mir cît a crescut, rămînînd peste măsură de mulțumită și împăcată.

Nu de mult ni s-a întîmplat o nenorocire: a murit piticul Nannino. Și signoria ta l-ai cunoscut și l-ai iubit, de aceea cred că vei înțelege că orice lucru aș fi pierdut, mai nădăjduiam să-l recapăt, dar pentru a-l putea înlocui pe Nannino al nostru nici măcar natura n-a izbutit să inventeze ceva, ea care își secase toate puterile îngemănînd și creînd într-o singură ființă menită a-i veseli pe monarhi o rară prostie cu o sublimă slutenie. Poetul Bellincioni spune în epitaf că dacă sufletul său a urcat în cer, înseamnă că tot paradisul se prăpădește de rîs, iar dacă se află în infern, Cerberul «doar tace și se bucură». L-am îngropat în cavoul nostru de la Santa

Maria delle Grazie, alături de șoimul vânător pe care-l iubisem atîta și de neuiata cățea Puttina, ca nici după moarte să nu mă despart de un lucru atît de plăcut. Am plîns două nopți în șir, iar signor Lodovico, cu gîndul să mă împace, mi-a făgăduit să-mi dea în dar un foarte frumos tron de argint pentru ușurarea stomacului, avînd zugrăvită pe pereți bătălia Centaurilor și a Lapiților. Pe dinăuntru vasul e din aur curat, iar pologul, din catifea cărămizie cu herburile ducale, întocmai ca al mării ducese de Lorena. Nici unul din monarhii italieni, și nici măcar papa, împăratul sau Marele Otoman nu au un asemenea tron. E mult mai frumos decît vestitul scaun a lui Basad, descris în epigramele lui Marțial. Mèrula a compus spre cinstea sa frumoși hexametri care încep așa:

*Quis cameram hanc supero dignam neget
esse tronate Principe...*

Tronul acesta e demn de cel din înalturi, de
Jupiter,
Stăpînul ce bubuie-n cer...

Signor Lodovico vroise ca pictorul florentin Leonardo da Vinci să pună înăuntru lui o mașinărie cu muzică, asemenea unei micuțe orgi, însă Leonardo a refuzat sub pretextul că ar fi mult prea ocupat cu *Colosul* și cu *Cina cea de taină*.

Luminăția-ta m-a rugat, dragă surioară, să ți-l trimit pe acest meșter pentru un timp. Ți-aș fi îndeplinit rugăminta cu mare plăcere, trimițîndu-l la dumneata pentru totdeauna, nu numai pentru un timp. Signor Lodovico, însă, nu știu din ce pricină, dar ține la dînsul cum nu se mai poate. Nu s-ar despărți de el nici în ruptul capului. Altminteri nu merită să regreți că n-a venit, căci acest Leonardo este datat alchimiei, magiei, mecanicii și altor asemenea sminteli cu mult mai mult decît picturii și e atît de încet în execuția comenzilor, încît scoate și un înger din răbdări. Pe lîngă asta mai

este și eretic și păgîn din cîte am auzit.

Nu de mult am luat parte la o vînătoare de lupi. Nu-mi e îngăduit să încălec, căci sînt grea în cinci luni, așa că am privit-o stînd în spatele căruței, pe o banchetă întocmită anume, de parcă eram în strănă la biserică. La drept vorbind, a fost mai mult un chin decît o plăcere: cînd fiara a șters-o în pădure, îmi venea să plîng nu alta. O, de-aș fi fost pe cal, nu o lăsam să scape ! Chiar dacă mi-aș fi rupt gîtul, tot o ajungeam.

Îți amintești dragă surioară, cum galopam noi două ? Știi, cînd donzella Pentesilaia căzuse în șanț și își spărsese capul, că puțin a lipsit să i se tragă moartea din asta. Dar vînătoarea de mistreți de la Cusnago ? Dar mînea ? Dar cum pescuiam... Ce timpuri minunate !

Acum ne consolăm cu ce putem. Jucăm cărți. Ne dăm cu patinele pe gheață. Patinajul l-am învățat de la un june nobil din Flandra. La noi e o iarnă aprigă: nu numai heleșteiele, dar și rîurile au înghețat bocnă. Pe heleșteul palatului Leonardo a sculptat în zăpadă albă și tare ca marmora pe frumoasa Leda cu lebedele ei. Mare păcat că o să se topească la primăvară !

Dar cum o mai duci, iubită surioară ? Ți-a reușit rasa aceea de pisici cu păr lung ? Dacă o să ai un pui roșcat cu ochi albaștri, trimite-mi-l împreună cu arăpoaica promisă. La rîndu-mi, am să-ți dărui căței de la Mătăsoasa.

Și nu uita, te rog madonna, să alături și mulajul de la scurteica de atlas albastru, cea cu gulerul șal garnisită cu sobol. Te-am mai rugat pentru asta și în scrisoarea trecută. Trimite-mi-l cît mai repede, cel mai bine chiar mîine în zori cu un curier călare.

Dă-i de asemenea și un borcănaș din minunata-ți loțiune pentru obraz contra coșurilor ca și lemn din cel de peste mări, pentru lustruitul unghiilor.

Ce-i cu statuia lui Vergiliu, acest dulce privighetor al lacurilor Mantovei ? Dacă nu-ți va ajunge bronzul, vom trimite două

bombarde vechi dintr-o aramă foarte bună.

Astrologii noștri prezic război și o vară dogoritoare: or să turbeze cîinii și-or să se mînie regii. Dar astrologul vostru ce spune ? Întotdeauna îl crezi mai mult pe cel strein decît pe al tău propriu.

Gloriosului tău soț, Francesco, îi trimit o iscusită rețetă pentru boala franțuzească. A compus-o însuși Luigi Marliani, medicul curții noastre. El spune că vindecă. Frecțiile cu mercur trebuiesc făcute neapărat de dimineață, pe stomacul gol, după lună nouă, în zilele fără soț. Am auzit că boala asta cășună pe om de la conjuncția unor anume planete, mai cu seamă a lui Venus cu Mercur și nu din altă pricină.

Eu și signor Lodovico ne încredințăm, întru totul atenției tale mărinimoase, iubită surioară, și a soțului tău, vestitul marchiz Francesco.

Betrice Sforza”

II

Cu toată sinceritatea ei aparentă, epistola era nelipsită de o diplomatică prefăcătorie. Ducea îi tănuia surorii grijile casnice. Căci pacea și înțelegerea pe care, judecînd după scrisoare, le-ar fi bănuit domnind între cei doi soți, lipseau cu desăvîrșire. Pe Leonardo îl ura nu pentru că ar fi eretic și păgîn, ci fiindcă pictase portretul Ceciliei Bergamini, comandat de duce. Era rivala sa înrăită și amanta recunoscută a lui il Moro. În ultima vreme Beatrice începuse a bănuî și o altă legătură amoroasă a soțului cu madonna Lucrezia, una din donzellele de la curte.

Era perioada cînd ducele de Milano se afla pe culmile puterii sale. Fiul viteazului Francesco Sforza, mercenar din Romagna, mai mult țîlhar decît soldat, visa să se vadă atotputernicul stăpîn al Italiei reunite sub un singur scēptu.

„Papa mi-ar fi duhovnic, împăratul — conducător de oști, orașul Veneția — visteria, și regele Franței — curier”, se lăuda il Moro.

Ludovicus Maria Sfortia, Anglus dux Mediolani, semna el, pretinzînd că se trage de la slăvitul erou Anglus Troianul, însoțitor al lui Enea. *Colosul* modelat de Leonardo, întru amintirea tatălui său, ce purta pe soclu inscripția: „*Ece Deus!*” — „Acesta este Dumnezeu” — era încă o mărturie a măreției divine a neamului Sforza.

Dar contrar aparentei înfloriri, o tainică neliniște și spaimă nu-l lăsau să doarmă pe duce. Știa că poporul îl urăște și-l socoate uzurpatorul scaunului ducal. Odată, în piața Arengo, văzînd-o de departe pe văduva lui Gian Galeazzo, alături de primul ei născut, Francesco, mulțimea a strigat: „Trăiască legiuitul duce Francesco!”

Copilul avea opt ani, era frumos ca un înger și dovedea a fi posesorul unei inteligențe ascuțite. După spusele lui Marino Sanudo, solul Veneției, „poporul și-l dorea stăpîn, ca pe însuși Dumnezeul din cer”.

Beatrice și il Moro se convingeau pe zi ce trecea că înlăturarea lui Gian Galeazzo le înșelase așteptările. Ea nu-i făcuse legiuiții monarhi ai Milanului. Iar în făptura acestui copil se ridica din mormînt însăși umbra ducelui mort.

La Milano se vorbea despre tainice semne și prevestiri. Deasupra turnurilor castelului, spuneau unii, noaptea se arată flăcări ca o jăriște de incendiu, iar din iatacuri răzbat gemete cumplite. Unii își aminteau că ochiul stîng al lui Gian Galeazzo, cînd era în sicriu, refuzase să se închidă, ceea ce prevestea pe curînd moartea uneia din rudele apropiate. Madonnei dell Albere îi tremurau pleoapele. Vaca unei bătrîne de la Porțile Ticino fătase un vițel cu două capete. Ducea, speriată de o nălucă, leșinase în sala pustie a Rocchettei, după care n-a vrut să pomenească o vorbă, nici măcar soțului.

De la o vreme își pierduse cu totul veselia ei zglobie care îi plăcea atîta ducelui. Aștepta să nască, plină de presimțiri negre.

III

Într-o seară de decembrie, cînd fulgi grei de nea acopereau strada, făcînd-o să pară și mai pustie sub cernerea amurgului, il Moro ședea într-unul din iatacurile micului palazzo pe care-l dăruise amantei sale, madonna Lucrezia Crivelli.

Flăcări ardeau în cămin, luminînd canturile lăcuite ale ușilor lucrate în mozaic, ce reprezentau perspectiva unor antice clădiri romane, împletitura de stuc aurit a tavanului, pereții îmbrăcați în prețioase tapete din piele de Córdoba, cu incrustații în aur, jețurile cu înalte spătare și abanosul scrinurilor, masa rotundă, acoperită cu fața de catifea de un verde aproape negru, cu un roman de Boiardo deschis, cu suluri de note, o mandolină încrustată cu sidef și un ulcior șlefuit în fațete, plin cu *Balnea Aponitana* — apă tămăduitoare, foarte la modă printre doamnele din lumea bună. În perete atîrna un portret al Lucreziei aparținînd penelului lui Leonardo.

Deasupra căminului, modelate în lut de Caradosso, păsări zburătăcind ciuguleau struguri și prunci golași cu aripi — îngeri creștini sau poate amorași ai antichității idolatre, nu se știe bine — dansau și se jucau cu preasfintele unelte de tortură ale patimilor Domnului — piroane, sulică, trestie, burete și spini. Învăluite de reflexele roșiatice ale flăcărilor, figurile lor păreau cu adevărat vii.

Vifornița hăulea în hogeac, dar în elegantul *studiolo* totul respira confort și desfătare.

Pe o pernă de catifea, la picioarele ducelui, ședea madonna Lucrezia. Chipul său era trist. Ducele îi reproșa duios că n-a mai vizitat-o cam de mult pe ducesa Beatrice.

– Alteța-voastră, murmură fata, plecînd privirile, vă implor nu mă siliți s-o fac... Nu știu de loc să mint...

– Oare asta înseamnă să minți ? se miră il Moro. Nu facem decît să ascundem unele lucruri. Oare însuși Jupiter nu păstra, de frica soției geloase, secretul unor anume legături de amor ? Dar Teseu ? Dar Fedra și Medeea ? Toți eroi, toți zei ai antichității. Oare sîntem în stare, noi, niște bieți muritori, să ne împotrivim puterii zeului iubirii ? Și apoi, oare răul ținut în taină nu-i mai presus decît răul scos la iveală ? Căci tăinuind păcatul, nu-i ducem în ispită pe semenii, așa cum ne-o cere milostenia creștinească. Iar dacă nu există la mijloc ispită, și în schimb este milostenie, unde mai e răul ? Chiar de-ar fi, e foarte puțin...

Și ducele surîse cu surîsu-i perfid. Însă Lucrezia clătină din cap, puțin încrutată, îl privi drept în lumina ochilor cu ochii săi de copil, plini de candoare, severi și gravi.

– Știe și alteța-voastră, suveranul meu, cît sînt de fericită a mă bucura de iubirea voastră. Dar uneori aș prefera să mor, decît s-o înșel pe madonna Beatrice... Ea mă iubește ca pe o soră...

– Liniștește-te, copila mea ! încerca s-o potolească ducele, atrăgînd-o pe genunchii săi și cuprinzîndu-i cu o mînă mijlocul, iar cu cealaltă mîngîind pletele-i negre ce luceau ca mătasea, pieptănate lins peste urechi, și fruntea împodobită de feronniere, în mijloc cu o scînteioară de diamant.

Și cu pleoapele tivite de lungi gene plecate peste ochii candizi, ea se lăsa mîngîierilor sale fără voluptate și fără patimă, curată și rece ca gheața.

– O, dac-ai ști cît te iubesc, cumintea mea, smerita mea, numai pe tine ! șoptea Lodovico respirînd lacom parfumul familiar de violete și de mosc.

Dar ușa se deschise și înainte ca ducele să poată desface brațele, în odaie năvăli o slujitoare speriată.

– Madonna, madonna, bolmojea, înecîndu-se, acolo jos la poartă... o Doamne, miluiește-ne pre noi, păcătoșii...

– Dar spune odată cine e, se răsti ducele.

– Ducea Beatrice !

Il Moro simți că pălește.

– Cheia ! Dați-mi cheia de la ușa din spate ! Mă strecor prin curte. Unde o fi ? Mai repede !...

– Cavalerii prealuminetei madonne se află și la ușa din dos ! strigă cu disperare slujnica. Toată casa e înconjurată...

– O capcană, rosti ducele, punîndu-și mîinile în cap. De unde să fi aflat ? Cine a putut să-i spună ?

– Nimeni altul decît monna Sidonia ! îl lămuri slujnica. Nu degeaba blestemata de vrăjitoare își tot face drum pe aici cu leacurile și sulimanurile ei. V-am spus eu, signora, să fiți cu băgare de seamă...

– Ce-i de făcut, o Doamne, ce-i de făcut ? se bîlbîia ducele, palid ca turta de ceară.

Bătăi răsunătoare se auzeau din stradă la ușa de intrare. Slujnica se năpusti pe scară în jos.

– Ascunde-mă, ascunde-mă, Lucrezia !

– Inutil, alteță. Dacă donna Beatrice bănuiește ceva, îi obiectă fata, o să poruncească să fie percheziționată toată casa. N-ar fi mai bine să-i ieșiți înainte pur și simplu ?

– Nu, nu, Doamne ferește ! Ce tot îndrugi, Lucrezia ? Să-i ies înainte ? Tu nu știi ce fel de femeie e dînsa ! O Doamne, mi-e și frică să mă gîndesc la ce poate să iasă de aici... Doar e însărcinată ! Haide, ascunde-mă, ascunde-mă odată...

– Credeți-mă, nu știu unde să vă ascund...

– Totuna, unde vrei, dar cît mai repede !

Tremura din tot trupul și în clipele acelea semăna mai degrabă cu un hoț prins asupra faptei decît cu urmașul miticului erou și

tovarăș al lui Enea, Anglus Troianul...

Lucrezia îl conduse prin dormitor în odaia de *guardarobe* și-l ascunse într-unul din dulapurile mari, îngropate în zid, albe, cu un elegant desen în aur pe gustul anticilor care-i serveau pentru păstrat rochiile, căci așa obișnuiau doamnele elegante.

Și ducele se ascunse printre rochii.

„Ce situație stupidă ! Își spunea în sinea lui, Dumnezeuule, cât de absurdă. Exact ca în caraghioasele anecdote înșirate de Franco Sacchetti sau de Boccaccio”.

Dar numai de rîs nu-i ardea în clipele acelea. Dimpotrivă, se grăbi să scoată din sîn o răcliță cu moaștele sfîntului Cristofor laolaltă cu amuleta conținînd o fărîmă de mumie egipteană, un talisman foarte la modă atunci. Semănau atît de mult amîndouă, încît grăbit cum era, ar fi putut să le încurce pe întuneric și, ca să nu greșească le sărută pe rînd pentru orice împlinire, făcîndu-și cruce și spunînd rugăciunea.

Deodată simți că încremenește de groază. Auzea două voci în odaie: a soției și a amantei. Cele două femei vorbeau prietenește, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Și ducele înțelese că la insistențele soției, Lucrezia îi arăta casa cea nouă. Așadar Beatrice, posedînd dovezi vădite, nu vroia să-și dea pe față bănuielile.

Convorbirea lor arăta ca un adevărat duel al perfidiei femeiești.

– Și aici sînt rochii ? întrebă Beatrice cu voce plină de nepăsare, apropiindu-se chiar de dulapul în care il Moro se pitulase mai mult mort decît viu.

– Da, rochii de casă vechi. Dorește luminăția-voastră să le vadă ? spunea Lucrezia.

Și trase de ușa dulapului.

– Ascultă, draga mea, urmă ducesa, dar unde-i rochia care, ții minte, imi plăcuse atît de mult ? Ai fost cu ea la balul de vară la Pallavicini. Niște melcișori înșirați unul lîngă altul, pe un *morello*

albastru-închis lucind ca niște licurici noaptea.

– Nu mai țin minte, spuse Lucrezia calmă. A, da, acum știu, e aici, pesemne, se dumiri ea. În dulapul acesta...

Și fără să închidă pe acela în care se ascunsese amantul, se depărtă, urmată de ducasă, ca să-i arate un altul.

„Și mai spune că nu știe să mintă ! se gândi ducele cu încântare. Ce calm, ce sînge rece ! Femeile — iată de la cine trebuie să învățăm noi suveranii, cum se face politica !”

În vremea asta Beatrice și Lucrezia ieșeau din camera de *guardarobe*.

Ducele răsuflă ușurat, deși tot mai strîngea în mînă convulsiv cele două talismane — unul cu moaște, celălalt cu o fărîmîță de mumie egipteană.

„Fac danie de două sute de ducați imperiali bisericii Santa Maria delle Grazie, pentru icoana sfintei Fecioare apărătoare, să-i cumpere tămîie și lumînări, dacă totul sfîrșește cu bine !” șoptea cuprins de aprișă osîrdie.

Peste o clipă veni slujitoarea, deschise dulapul și, respectuasă, dar cu o undă de ștregărie în ochi îl eliberă, aducîndu-i la cunoștință că primejdia a trecut, prealuminata ducasă binevoind să plece, după ce cu milostivă bunăvoință și-a luat rămas bun de la madonna Lucrezia.

Ducele se închină cu evlavie și, înapoindu-se în *studiolo*, bău un pahar de *Balnea Aponitana* pentru întărirea nervilor. Zărind-o pe Lucrezia cum șade, ca și mai înainte, lîngă cămin, însă cu fruntea plecată și obrajii acoperiți cu palmele, zîmbi mulțumit.

Apoi, cu pași ușori de sălbăticiune, se furișă pînă la ea, se aplecă și o cuprinse.

– O, lăsați-mă, lăsați-mă ! tresări Lucrezia. Plecați ! Cum de puteți, după cele întîmplate...

Însă ducele, fără s-o asculte, îi acoperea în tăcere fața, gîtul,

părul cu sărutări lacome. Niciodată nu i se păruse mai fermecătoare, ca și cum minciuna femeiască pe care o întrezărise în ea o clipă i-ar fi adăugat în frumusețe.

Lucrezia se împotriva, dar tot mai fără vlagă și în cele din urmă, închizînd ochii, cu zîmbetul de neputință pe buze, se lăsă pradă sărutărilor lui.

Vifornița lui decembrie hăulea în hogeacul căminului, în vreme ce sub reflexele trandafirii ale flăcărilor copiii golași înșirați la umbra lăstarului de viță al lui Bacchus se zbenguiau și se jucau cu preasfintele unelte ale patimilor Domnului.

IV

În prima zi a noului an 1497 se dădea un bal la castel.

Pregătirile, la care luau parte Bramante, Caradosso, Leonardo da Vinci, duraseră trei luni și mai bine.

Pe la orele cinci după-amiază au început să sosească oaspeții. Fuseseră invitate mai bine de două mii de persoane.

Viscolul troienise străzile și drumurile. Pe fundalul sumbru al cerului se profilau zidurile crenelate ale fortăreței învelite în albeața troienelor, meterezele și ieșindurile de piatră pentru gurile de tun. În curte, pe lângă rugurile ce ardeau pălălaie, se încălzeau tăifăsuind vesel grăjdarii și curierii călări și pedestri, vizitiii, oamenii de la cai și purtătorii de palanchine. La intrarea în Palazzo Ducăle și mai încolo, lângă porțile ridicătoare către curtea interioară a micii fortărețe Rocchetta, se îngrămădeau calești, rădvane și căruțe, poleite și greoaie, cu caii înhămați perechi și în șir, care aduseseră signori și signore înfolfite în scumpe blănuri moscovite. Ferestrele înflorate de ger sclipeau de lumini sărbătorești.

Intrînd în vestibul, oaspeții defilau printre două șiruri de gărzi ducale, mameluci turci, stradioți greci, arbaletieri scoțieni și

landsknechți elvețieni, cu grele platoșe și înfricoșătoare halebarde. În față îi așteptau frumoșii paji, zvelți ca niște fecioare, în livrele de două culori, garnisite cu puf de catifea trandafirie, partea stîngă din atlas azuriu, pe piept cu herbul casei Sforza-Visconti țesut în argint. Livrea se lepea atît de strîns de trup încît îi scotea în evidență toate rotunjimile, și numai din față, de sub centură se cambra formînd cute scurte și tubulare. Pajii țineau în mîini aprinse făclii de ceară roșie și galbenă.

În clipa cînd oaspeții păseau în sala de primire, un herald și doi gorniști le clamau numele.

Se deschideau apoi amfilade iluminate orbitor: „sala columbelor albe pe cîmp purpuriu”, „sala aurie cu picturi murale, înfățișînd scene de vînătoare ducală”, „sala de porfir”, îmbrăcată de sus pînă jos în atlas, înfățișînd în cusături găleți cu apă și tăciuni aprinși, simbolul puterii absolute a ducilor de Milano, care, după vrerea lor, pot sufla în tăciuni, ca să aprindă focul războiului sau să-l stingă cu apa păcii. În mica și eleganta „sală neagră”, destinată a fi camera de toaletă a doamnelor, de a cărei arhitectură se ocupase Bramante, pe pereți se vedeau frescele neterminate ale lui Leonardo.

Mulțimea sărbătorească zumzăia ca un roi de albine. Toaletele se remarcă prin varietatea și multitudinea culorilor și un lux fără măsură care se îngemăna adesea cu prostul-gust. Și observînd această gloată multicoloră care-și făcea un merit în a nu respecta datina strămoșească, amestecînd modele din toate cele patru vînturi și adesea alunecînd în ridicol și clovneresc, un satiric avea să descopere semnele viitoarelor năvăliri de cotropitori și al robiei căreia vea să-i cadă pradă Italia.

Țesăturile rochiilor femeiești, croite cu falduri drepte și grele, inflexibile din pricina belșugului de aur și nestemate, asemeni odăjdiiilor bisericești, erau nespuse de tari și rezistente, încît apucau să le poarte și strănepoatele. Decolteurile adînci dezgoleau umerii și

pieptul. Părul, acoperit în față cu o plasă de aur, se împletea, după obiceiul lombard, într-o cosiță vârtoasă prelungită cu o meșă falsă și panglici pînă la pămînt. Sprîncenele erau abia conturate — aceasta era cerința modei, așa încît posesoarele unor sprîncene dese le smulgeau cu cleștișori de oțel. A te lipsi de sulimanuri era socotit o necuviință. Parfumurile folosite pe atunci erau extrem de tari și persistente — ambră și mosc, viverra și praful de Cipru cu mirosul lui tare și amețitor.

Puteai zări în mulțimea de oaspeți fete tinere și femei de un farmec deosebit, cum întâlnești numai în Lombardia, cu acele umbre diafane ce se topesc ca fumul pe matul obrazului cu dulce și gingaș oval cum îi plăcea lui Leonardo să picteze.

Fu aleasă regina balului ochioasa madonnă Violanta Borromeo, de o frumusețe triumfătoare care-ți lua ochii, cu pletele negre ca pana corbului. Fluturi de noapte, din cei ce-și ard aripile în flacăra făcliei — („Atenție, îndrăgostiți !”) erau cusuți pe catifeaua roșie, jucînd în apele negre ale rochiei sale.

Dar nu madonna Violanta atrăgea atenția puținilor aleși, ci Diana Pallavicini, cu ochii săi reci și limpezi ca gheața, părul cenușiu, surîsul nepăsător și vorba înceată ca sonul de violă. Rochia o avea simplă din voal diafan, cu panglici de mătăasă, lungi, de un verde palid asemenea algelor. Înconjurată de strălucire și larmă, părea streină la toate, singuratică și întristată ca palidele flori acvatice care dorm sub lună în vreun cotlon de heleșteu uitat.

Zăngăniră timpanele, ridicară glas goarneau și oaspeții se îndreptau spre marea „sală a jocului cu mingea” ce se afla în Rocchetta. Sub bolta azurie, presărată cu stele de aur, ardeau ghirlande de făclii înfipite în cruci de lemn sculptat, ce le slujeau de sfeșnice. Din balconul corului atîrnau covoare de mătăasă, cununi de laur, iederă și ienupăr.

La ora, minutul și secunda hotărîită de astrologi — căci ducele

nu făcea un pas (nu-și săruta măcar soția — după spusa unuia dintre soli) fără a se pune de acord cu poziția astrilor — în sală intră il Moro însoțit de Beatrice, amândoi înfășurați în mantii imperiale din brocart auriu, căptușit cu hermină și cu lungile trene purtate de baroni, camerieri, spenditori și ciambellani. Pe pieptul ducelui scînteia într-o montură măiastră un rubin de-o mărime extravagantă, luat de la Gian Galeazzo.

Beatrice arăta slăbită și urîțită. Era ciudat s-o vezi pe această fetiță, aproape un copil, cu pieptul nede dezvoltat și mișcările stîngace, băiețești, împovărată de un pîntec greu.

Îl Moro făcu semn, marele seneșal ridică bastonul, și ca printr-un farmec, din balcon se revărsară ploaie de chiote și oaspeții purceseră la ospăț.

V

Și tocmai atunci se stîrni rumoare. Danilo Mamîrov, solul măritului cneaz moscovit, refuza să se așeze mai jos de împuternicitul Prealuminatelor Republici a lui San Marco. Zadarnic încercau vecinii să-l înduplece pe încăpățînatul bătrîn, el nici nu voia să audă.

— Nu m-așed ! Despre mine, asta-i rușinos ! o ținea el una și bună.

De pretutindeni îl aținteau privirile curioase.

— Messer Daniele, messer Daniele, răsări ca din pămînt tîlmaciul, iutele și băgărețul mantuanez Bocalino.

Îngăima păsărește într-o rusească șchioapă, ploconindu-se, scălămbăindu-se.

— Nu poate, nu poate ! Treba stat jos ! Obicei așa la Milano. Nu frumos ceartă. Duca supărare foc.

Se apropie de bătrîn și de Nikita Karaciarov, însoțitorul lui

tînăr, diac și el al despărțămîntului ambasadelor.

— Danilo Kuzmici, batiuška, nu mai face supărare din te miri ce fleac ! Orice bordei are un obicei. Oamenii-s de alt neam, datina nu ne-o cunosc. Ce ne facem de-om păți rușinea să ne scoată afară ? Vorba ceea, paza bună...

— Taci tu, Nikita, taci ! Prea ești verde crud, ca să mă-nveți pe mine, om cu părul alb. Știu ce fac. Și n-o să fie pe-a lor în vecii vecilor ! Nu m-așed mai jos de solul Veneției. Căci ar fi rușinos pentru cinstea noastră de soli. Scris este: fiecare sol îl întruchipează pe suveranul său. Fiecare vorbă ce-o rostește nu-i a sa, ci a stăpînului său. Iară stăpînul nostru este pravoslavnicul țar preaputernic al Rusiei întregi...

— Messer Daniele, o, messer Daniele ! țopăia în jurul său tîlmaciul Bocalino.

— Ia dă-mi pace ! Ce tot îndrugi acolo, irodul ? Spusei, nu stau, și n-am să stau și pace ! Băgatu-ți-ai în cap ?

De sub streășina sprîncenelor încruntate ochișorii săi de urs scăpărau de minie și semeție, de-o încăpăținare cu neputință de biruit. Măciulia bătută în smaralde a toiagului îi tremura între degetele încleștate. Se vedea limpede că nici o putere din lume nu l-ar fi determinat să-și schimbe hotărîrea.

Il Moro îl pofti la el pe solul Veneției și, cu fermecătoare amabilitate, materie în care era meșter, îi ceru scuze și, făgăduindu-i înalta sa bunăvoință, îl rugă — considerînd gestul un serviciu personal — să se așeze pe un alt loc, asta pentru a evita discuțiile. Îl asigură în același timp că nimeni nu acordă vreo importanță unei atît de absurde ambiții deși, la drept vorbind, prețuia foarte bunăvoința lui „*gran duca di Rosia*” — al marelui duce al Rosiei — punîndu-și nădejdea în sprijinul său întru încheierea unui tratat avantajos cu sultanul turc.

Venețianul îl privi pe Mamîrov cu zîmbet subțire și cu o

strângere din umeri se așează pe locul indicat. Alteța-sa avea perfectă dreptate arătînd că asemenea dispute cu privire locuri sînt nedemne de oamneni cu mintea luminată de *humanita* — unamism.

Danilo Kuzmici nu înțelegea graiul rivalului. Dar chiar de l-ar fi înțeles, tot nu s-ar fi rușinat, știind bine că în anul 1487, în timpul procesiunii solemne a papei Inocențiu al VIII-lea, solii moscoviți, Dmitri și Manuil Ralevi ocupaseră locurile cele mai de cinste pe treptele pristolului apostolic, îndată după senatorii Romei care reprezentau străvechiul oraș capitală a lumii.

Fără a lua în seamă privirile dușmănoase, Danilo Kuzmici, mîngîindu-și cu mulțumire de sine barba lungă și sură, își potrivea brîul pe roșul său caftan de catifea căptușit cu sobol, și se instală gemînd de efortare pe locul cucerit după grea bătălie. Un simțămînt vag, dar îmbătător ca miedul, îi umplea inima pînă-n margini.

Iar Nikita și cu tîlmaciul se așezară la capătul celălalt, cel mai de jos al mesei, alături de Leonardo da Vinci.

Amestecînd minciună și adevăr în părți egale, lăudărosul mantuan înșira minunile văzute în țara Moscovei. Artistul i se adresă însă lui Karaciarov prin intermediul tîlmaciului, în nădejdea să capete informații mai cu temei și începu să-l descoasă cu privire la depărtata țară care-i trezea curiozitatea ca tot ce era uriaș și misterios, întrebîndu-l despre cîmpiile fără hotar, despre gerurile negrăit de aprige, rîurile și codrii fără seamă în puterea și mărirea lor, despre fluxul în Oceanul Hyperboreic și în Marea Hircaniei, despre aurora boreală, ca și despre prietenii săi care își duceau traiul la Moscova: pictorul lombard Pietro Antonio Solari, care trudea la împodobirea Sălii Granavitaia și arhitectul Aristotele Fioraventi din Bologna, cel ce ridicase în piața Kremlinului clădiri de toată măiestria.

— Messere, i se adresă tîlmaciului donzella Eremellina, o strengăriță roasă de curiozitate, care ședea alături de ei la masă. Am

auzit cîndva că această uimitoare țară se cheamă Rozia pentru că acolo rozele cresc în mare belșug. O fi adevărat ?

Bocalino pufni în rîs, asigurînd-o că acestea sînt prostii. În Rozia, cu tot numele ei, roza e mai rar întîlnită ca în oricare altă țară, și drept dovadă citi o anecdotă italienească despre frigul rusesc.

Niște negustori din Florența au ajuns în Polonia — mai departe nu li se dăduse voie să meargă, deoarece în acea vreme regele Poloniei ducea război cu marele duce al Moscovei — și dorind să cumpere piei de sobol, florentinii îi invită pe cupeții ruși să vină pe malul Borysthenului* care despărțea cele două țări.

Temîndu-se că vor fi luați prizonieri, moscoviții se opriră pe un mal, italienii pe celălalt și începură să strige unii la alții, tînguindu-se. Însă gerul era așa de aprig, încît cuvintele nu ajungeau la malul celălalt, ci, înghețînd, pluteau în aer. Atunci inventivii leși aprinseră în mijlocul rîului, acolo unde după socoteala lor ajunseră cuvintele încă nefăcute sloi, un rug mare de tot. Gheața, tare ca marmora, putea să suporte orice foc. Și la căldura rugului cuvintele, care timp de o oră plutiseră în văzduh ca niște țuturi, începură să se topească și să curgă cu susur plăcut ca pîrîiașele primăverii și, în sfîrșit, fură auzite de florentini cu toată claritatea, deși moscoviții părăsiseră de mult malul celălalt.

Povestea le fu pe plac tuturor. Iar doamnele își opreau privirile pline de curiozitate și compasiune pe obrazul lui Nikita Karaciarov, locuitor al aceluia tărîm straniu.

În vremea asta Nikita ședea ca o stană de piatră, cu ochii holbați la ceva nemaivăzut — o uriașă tavă cu o Andromedă goală, închipuită din savuroase piepturi de clapon ce se topeau în gură, înlănțuită de stîncă din brînză de vaci, pe cînd înaripatul Perseu, eliberatorul ei, era din friptură de vițel.

---

* Astfel se numea Niprul în vechime.

Cărnurile fuseseră servite la ospăț în vase de aur roșu, iar pescăria — în argint, portivit cu stihiiile apei. Mai mult, s-au servit la masă pîini argintate, lămîi argintate pentru salată în cupe de argint și, în sfîrșit, pe un platou, printre giganticii nisetri, minoci și somoni, se ivi într-un car de sidef tras de delfini deasupra unui aspic verde-albăstrui luminat pe dinăuntru, care se vălurea ca apele mării, o Amfitrită din carne albă de țipar.

Veni apoi rîndul nesfîrșitelor dulciuri — statui din marțipan, alune, nuci de zîmbu, migdale și zahăr ars, toate executate după desenele lui Bramante, Caradosso și Leonardo — un Hercule care culege merele de aur ale Hesperidelor, povestea lui Hipolit și a Fedrei, a lui Bacchus și Ariadnei, a lui Jupiter și Danaei — un întreg Olimp de zei înviați.

Nikita privea minunile cu o nesățioasă curiozitate copilărească, în timp ce Danilo Kuzmici, care își pierduse pofta de mîncare la vederea nerușinatelor zeite goale pușcă, mormăia pe sub nas:

— Ptiu, ce scîmăvie ! Blăstămății de-ale lui Anticrist ! Măscărie păgînească !

VI

Începu balul.

Dansurile de pe vremea aceea, Venus și Sauro, Destinul Crud, Cupidon, din pricină că rochiile doamnelor, lungi și grele, nu îngăduiau mișcări iuți, erau de o mare încetineală. Doamnele și cavalerii se întâlneau și se despărteau cu o gravitate lentă, făcînd plecăciuni cu cît mai multă grație, cu suspine languroase și zîmbete dulci. Femeile trebuiau să umble ca păunițele și să plutească întocmai ca lebedele. Muzica era și ea lentă și delicată, aproape tristă, plină de o languroasă voluptate asemenea cînturilor lui Petrarca.

Tînărul signor Galeazzo Sanseverino, comandantul oștirilor lui il Moro, un filfizon de o mare eleganță, îmbrăcat tot în alb, cu mînecele dublate cu atlas roz răsfrînte și cu diamante la cataramele pantofilor albi, cu obrazul frumos, cam descompus și flasc, fermecase de-a binelea doamnele. Șoapte de aprobare foșneau prin mulțime cînd, în timpul Destinului Crud, scăpînd parcă din întîmplare — iar în realitate dinadins — pantoful din picior, sau pelerina de pe umăr, Sanseverino continua să aluneca prin sală și să se învîrtă cu „o neglijență plină de plictiseală”, socotită pe atunci dovada supremei eleganțe.

— Pitu, drace ! Ian te uită ce sperietoare de ciori ! mormăi scuipînd cu năduf Danilo Mamîrov, după ce-l privise o vreme.

Ducesei îi plăcea mult dansul. În seara aceea însă își simți inima grea și încărcată de presimțiri. Numai vechea deprindere în ale fățarniciei o ajuta să-și joace mai departe rolul de gazdă ospitalieră, răspunzînd la urările de Anul nou și la dulcelegele amabilități ale curtenilor. Uneori i se părea că n-o să poată rezista și va trebui să fugă de acolo, de nu, va izbucni în plîns.

Cum nu-și găsea locul, Beatrice, rătăcind prin anfiladele pline de lume, nimeri în iatacul mic, mai izolat, unde în jurul căminului în care jucau flăcări vesele ședeau în cerc tineri cavaleri și doamne.

Beatrice îi întrebă ce discută.

— Despre iubirea platonice, luminată madonnă, răspunse una din doamne. Messer Antonniotto Fregoso ne demonstrează că femeia poate săruta pe gură bărbatul fără a călca legile castității, cu condiția ca el s-o iubească cu dragoste cerească.

— Dar cum o dovediți, messer Antonniotto ? se interesă ducesa, micșorîndu-și ochii.

— Cu permisiunea luminăției-voastre, susțin că gura, instrumentul graiului, slujește de poartă sufletului, și cînd două părți se unesc într-o sărutare platonice, sufletele amantilor se îndreaptă

spre acele porți ca spre fireștile lor ieșiri. Iată de ce Platon nu condamnă sărutul, iar regele Solomon în „Cântarea Cântărilor”, asemuindu-l tainicei contopiri a sufletului omenesc cu Dumnezeu, spune: „Sărută-mă cu sărutul gurii tale”.

— Mă scuzi, messere, îl întrerupse unul din ascultători, un bătrîn baron, nobil de țară, cu un chip cinstit și dur, ca din topor. Poate că nu mă prea pricep la rafinamentele astea, dar crezi mata că soțul, găsimdu-și soția în brațele altuia se cade să rabde ?

— Firește, îi replică filozoful de curte, portivit cu înțelepciunea iubirii spirituale...

— Dar atunci cum rămîne cu căsătoria ?...

— Ah, Dumnezeule ! Dar noi vorbim despre iubire, nu despre căsătorie ! îl întrerupse drăgălașa madonnă Fiordalisa, ridicînd a nerăbdare frumoșii umeri goi.

— Dar și căsătoria. madonna. după toate legile omenești e... începu iarăși cavalerul.

— Legile ! strîmbă a dispreț Fiordalisa din buzele roșii ca vișina. Cum de puteți, messere, într-o convorbire pe teme atît de înalte, să pomeniți despre legile omenești, aceste mizerabile alcătuiuri ale gloatei, care prefac sfintele cuvinte ca *iubitul* și *iubita* în atît de grosolane noțiuni ca *soț* și *soție* ?

Baronului nu-i rămase decît să-și desfacă brațele a nedumerire.

Cît despre messer Fregoso, nici nu-l luă în seamă, ci își continuă mai departe disertația despre misterele iubirii cerești.

Beatrice nu era străină de faptul că pe la curte circula și chiar era la modă un sonet mult prea necuviincios, aparținînd condeiului aceluiași messer Antonniotto Fregoso. Era dedicat unui june efeb, și începea așa:

Greșise Zeus răpind pe Ganimede...

Simțind că o cuprinde urîtul, ducesa se depărtă încetișor, trecînd în sala de alături.

Aici își declamau versurile poetul Serafino d'Aquila, sosit de la Roma, zis și *Unico*, un omuleț mărunț și pirpiriu, bărbierit și spălat, parfumat și coafat cu multă grijă, cu o fețișoară trandafirie de copil, pe care plutea un zîmbet languros, cu dinții stricați și ochii lucindu-i onctuos, în care, printre veșnicele lacrimi de extaz, se mai întrezărea cîteodată și o scăpărare de perfidie.

Zărind-o printre doamnele care-l înconjurau pe Lucrezia, Beatrice se opri locului emoționată, chiar păli ușor, dar revenindu-și numaidecît, se apropie de ea cu obișnuita-i drăgălășenie și o sărută.

În clipa aceea apărură în prag o doamnă rotofeie, nu tocmai frumoasă și cam de mult trecută de vîrsta tinereții, într-o toaletă pestriță și sulemenită fără măsură. Ținea batista la nas.

— Ce s-a întîmplat, madonna Dioniggia ? Nu cumva te-ai lovit ? Întrebă donzella Ermellina cu compătimire ironică.

Dioniggia le explică atunci că în timpul dansului, pesemne că din cauza căldurii și oboselii, a început să-i curgă sînge din nas.

— Iată întîmplarea la care nici măcar messer Unico n-ar ști să compună versuri galante, strecură unul din curteni.

Unico sări în sus, scoase un picior înainte și, petrecîndu-și prin plete degetele, ridică pe gînduri privirile spre tavan.

— Tăcere, tăcere, șușotiră cu evlavie doamnele, messer Unico compune ! Pofțiți, alteță, de aici se aude mai bine.

Donzella Ermellina puse mîna pe alăută și-i prefia strunele, și în sunetele acestea delicate poetul își declamă sonetul cu glas solemn și cavernos de ventriloc:

Mișcat de rugile îndrăgostitului, Amor se hotărăște a săgeta inima necruțătoarei, dar peste ochi purta năframa, greșește ținta, și în loc de inimă, sărmana,

Năsucul a împus săgeata,
Și în batista danteletă,
Ca roua, curse roșu sînge...

Doamnele aplaudară entuziasmate.

— Încîntătoare ! Încîntătoare ! Fără egal ! Și cîtă repeziciune ! Cîtă ușurință ! O, nu, desigur nu e Bellincioni al nostru, care zile întregi nădușește la fiecare sonet. O, dragele mele, mă credeți, cînd a ridicat ochii spre cer, am simțit ca o pală de vînt în obraz, ceva supranatural, zău, că m-a cuprins și frica...

— Messer Unico, nu beți o cupă de vin de la Rin ? cotcodăcea una din doamne.

— Messer Unico, luați din pastilele acestea răcoritoare, sînt cu mentă, îl ospăta alta.

Îl așezară în jeț și-i făceau vînt cu evantaiile.

Iar Serafino se topea de plăcere, pur și simplu, și închidea ochii ca un motan sătul.

Declamă apoi sonetul în cinstea ducesei, în care se spunea că neaua, invidioasă pe albeața pielii sale, pregătindu-i o cruntă răzbunare, se prefăcuse în gheață, de aceea ducesa, ieșind să se plimbe în curtea castelului, alunecă și era gata să cadă.

Spuse și niște stihuri dedicate frumoasei cu un dinte lipsă în față, susținînd că era un șiretlic de-al lui Amor, care, făcîndu-și sălașul în gura ei, îl folosea drept meterez, ca să-și trimită săgețile.

— Un geniu ! țipă o doamnă. Strănepoții vor pune numele lui Unico alături de acela al lui Dante !

— Mai presus decît Dante ! îi luă înaintea. Parcă poți învăța de la Dante subtilități de-ale amorului, cum înveți de la Unico ?

— Exagerați, madonnenor, se impotrivi cu modestie poetul. Dante are merite mari. La drept vorbind, fiecare cu ale sale. Cît mă privește, de dragul aplauzelor voastre, m-aș lipsi pînă și de faima lui Dante !

— Unico !Unico ! suspinau admiratoarele, sfîrşindu-se de atîta veneraţie.

Iar cînd Serafino începu un alt sonet în care se zugrăvea cum în timpul unui incendiu în casa iubitei sale, oamenii care săriseră în ajutor au trebuit să stingă cu apă văpaia aprinsă de privirile frumoasei în propriile lor inimi, Beatrice nu mai putu suporta şi ieşi.

Se înapoie în sălile centrale, unde porunci pajului Ricciardetto, un băieţaş devotat şi chiar îndrăgostit de ea, cum i se părea uneori, să urce sus şi s-o aştepte cu făclia aprinsă la uşa dormitorului, şi, străbătînd în grabă cîteva odăi luminate ca ziua şi pline de lume, pătrunse într-o galerie mărginaşă şi pustie, unde nu se aflau decît străjile picotind plecate peste lănci. Deschise uşa de fier şi se urcă în donjonul din nord al castelului, pe o scară spirală cufundată în întuneric, pînă la uriaşa sală boltită, care-i servea ducelui drept dormitor. Ajunsă acolo, se apropie cu lumînarea în mână de dulăpiorul din stejar, îngropat în grosimea zidului de piatră, unde se păstrau documentele mai importante şi scrisorile ducelui, introduse cheia furată de la soţ în broască, vru s-o răsucească, dar simţi că aceasta-i spartă şi, deschizînd canaturile de aramă, văzu policioarele goale şi îşi dădu seama că il Moro, descoperind furtul cheii, ascunsese corespondenţa în altă parte.

Stătu o vreme nedumerită.

Dincolo de ferestre, năluci albe, zburau fulgii de nea. Vîntul ce nu-şi găsea astîmpăr cînd se apuca să urle ca lupii în codru, cînd plîngea cu suspine. Ceva străvechi şi veşnic, şi atît de bine cunoscut inimii sale îi aminteau aceste bocete ale furtunii de afară.

Privirile ducesei căzură pe uşa de fontă ce acoperea orificiul circular al urechii lui Dionysios — tubul acustic tras de Leonardo din dormitorul ducal pînă în odăile de jos ale castelului. Se apropie de deschizătură şi, luînd jos capacul cel greu, plecă urechea: un vuiet depărtat venea de acolo, asemenea vuietului mării dintr-o

scoică pusă la ureche. Şuierul şi urletul vîntului nopţii se împleteau cu larma glasurilor şi foşnetul mătăsurilor mulţimii în sărbătoare.

Deodată i se păru că aude o şoaptă, dar nu acolo jos, ci chiar la ureche:

„Bellincioni ! Bellincioni !

Ducesa scoase un strigăt şi păli în obraz.

„Bellincioni ! Cum de nu m-am gîndit singură ? O, da, desigur. Iată de la cine am să aflu totul... Să alerg la el ! Numai cum să fac să nu se observe ?... Au să mă caute... Totuna... Vreau să ştiu, nu mai pot răbda această minciună !”

Îşi aminti că poetul, pretinzînd că-i bolnav, nu venise la bal şi, închipuindu-şi că la ceasul acela era acasă şi, fireşte, singur, îşi chemă pajul, pe Ricciardetto, care aştepta la uşă:

— Porunceşte să vină servitorii cu litiera. Au să mă aştepte jos în parc, lîngă porţile secrete. Numai bagă de seamă, dacă vrei să-mi fii pe plac, fă-o aşa fel ca nimeni să n-o afle. Mă auzi ? Nimeni !

Şi-i întinse mîna, să i-o sărute.

În vreme ce băieţaşul alerga într-un suflet să-i execute ordinele, Beatrice se întoarse în dormitor, îşi puse mantila de blană, îşi acoperi faţa cu masca de mătase neagră şi cîteva minute mai tîrziu şedea în litiera purtată către Porţile Ticino, cartierul unde locuia Bellincioni.

VII

Poetul era într-adevăr acasă, în coşmelia veche şi dărăpănată, căreia îi zicea „gaură de şarpe”. Primea destule daruri, însă, ducînd o viaţă dezordonată, bînd şi jucînd la cărţi tot ce avea, nu scăpa de sărăcie cum nu scapi, după propria lui expresie, de nevasta credincioasă şi slută.

Întins în patul cu trei picioare şi cu un butuc de lemn în locul

celui de-al patrulea, pe o saltea găurită, cît plăcinta de subțire, era pe cale să dea pe gît tot ce mai rămăsese din al treilea ulcior de vin prost și acru. Lucra la epitaful pentru cățelușa preferată a madonnei Cecilia. Rebegit, încercînd zadarnic să se încălzească, văzînd cum pîlpîie ultimii tăciuni în cămin, își tot înfiolela picioarele de cocostârc cu cojocelul de verighă ros și mîncat de molii, care-i servea de plapumă, și asculta hăulitul viscolului de afară, cu gîndul la frigul ce-l va îndura la noapte.

Nu se dusesese la balul de la curte unde avea să fie reprezentat „Paradisul”, alegoria ce aparținea condeiiului său, și nu pentru că ar fi fost bolnav, deși, la drept vorbind, boala de mută vreme și era afit de slab, că, după spusele sale, puteai să studiezi anatomia tuturor mușchilor, venelor și oaselor privindu-i trupul. Dar chiar de-ar fi fost gata să-și dea duhul, și tot s-ar fi tîrît la serbare. Motivul real al absenței sale era însă invidia. De aceea a preferat să degere în cocioabă decît să vadă cu ochii săi triumful rivalului, al nerușinatului și ticălosului de messer Unico, cel ce izbutise să ia mințile gîscușițelor din înalta societate cu stihurile sale idioate.

Numai cînd se gîndea la Unico și simțea că tot sîngele i se urcă la cap. Strîngînd pumnii, sărea din așternut, dar în odaie era un frig, de-ți îngheța sufletul; prevăzător, poetul se urca numaidecât în pat și, tremurînd, chihăind, se înfășura în același cojocel.

— Canaliile ! ocăra de unul singur. Patru sonete despre lemne — dar cu ce rime, Doamne ! — și nici o așchie ! Nici una ! Te pomenești că-ngheață cerneala-n călimară și n-o să mai am cu ce scrie. Ce-ar fi să bag pe foc balustrada scării ? Totuna-i, la mine nu vin oameni cumsecade. Iar dacă-și rupe gîtul cămătarul jidov, paguba nu-i chiar așa de mare.

Pînă la urmă nu s-a-ndurat de balustradă. Privirile i se întoarseră către butucul ce servea de al patrulea picior patului șchiop. Bernardo stătu pe gînduri, întrebîndu-se cum e mai bine: să

tremure de frig toată noaptea sau să se culce într-un pat care se clatină ?

Dar viscolul tocmai prindea să sufle prin crăpăturile ferestrelor, să urle, să plîngă și să hohotească în horn ca o vrăjitoare nebună. Și Bernardo smulse cu disperare butucul de sub pat, îl sparse în așchii și începu să le arunce în foc. Flăcările săltară vesele, luminînd cu reflexe roșiatice odăița mizeră. Bellincioni se zgribuli înaintea căminului și întinse către foc, acest ultim prieten al poezilor singuratici, mîinile sale vinete.

„Ce viață de cîine ! se văita Bellincioni. Și cînd te gîndești, oare cu ce-s mai rău decît alții ? Nu cumva despre strămoșul meu, florentinul Bellincioni, vestit pe vremea cînd nu era nici pomeneală de casa Sforza, scria divinul Dante aceste stihuri:

*Bellincion Berti vid'io andar cinto
Di cuojo e d'osso ?*

... Cînd am sosit la Milano, țin minte, lingăii de la curte nu știau să deosebească un sonet de un *strambotto*. Cine dacă nu eu i-a învățat să guste eleganța poeziei noi ? Și cine știe, poate că tot eu sînt de vină că Hippocrene s-a prefăcut din izvor într-o adevărată mare care amenință să inunde ?... Acum se pare că și în Canale Grande curg aple Castaliei... Răspłata iată-mi-o ! Crăp ca un cîine în cușca lui, pe așternut de paie !... Nimeni nu-l cunoaște pe poetul ajuns în mizerie, de parcă ar purta mască pe obraz ori i l-ar fi pocit vărsatul...”

Își aminti de stihurile epistolei sale către duce:

Un alt răspuns nu auzii nicicînd,
„De nasul tău dregătorii nu sînt !
Te du, să nu te scot cu-alaiul,
Poete, ți-ai mîncat mălaiul !”
O, nu voi mai cerși de-aici

Podoabele de măscărici,
Dar cel puțin, al meu stăpîn,
Poruncă dă primit să fiu la moară,
La cărat sacii cu spinarea —
Poetul de foame să nu moară...

Și Bellincioni își plecă fruntea cheală cu zîmbet amar. Slab și deșirat, cu nasul lung și roș, chincit înaintea căminului, era aidoma unei păsări rebegite și bolnave.

Și tocmai atunci se auziră ciocănituri la ușa de la intrare, apoi ocările somnoroase, dar pline de harțag ale bătrînei buhăite de dropică, singura lui slujnică, și bocănitul saboților ei pe podeaua de cărămizi.

„Cine naiba să fi venit la ora asta ? se miră Bernardo. Nu cumva iarăși jidovul, să ceară dobînzile ? U-u, păgîn blestemat ! Nu te lasă nici noaptea...”

Treptele scării scîrțîiră, ușa se deschise și în odaie intră o femeie cu o mantie de sobol și fața sub o mască de mătase neagră.

Bernardo sări în picioare, o privi înmărmurit.

Tăcută, femeia se îndreptă spre un scaun.

— Ai grijă, madonna, spătarul e rupt, o preveni amfitrionul.

După care adăugă cu neschimbată galanterie:

— Cărui geniu bun îi datorez fericirea da a o vedea pe vestita signora sub acoperișul modestului meu sălaș ?

„Vrea pesemne să-mi comande o poezie. Vreun madrigal amoros de trei parale, încerca să ghicească. Nu-i rău nici asta. Oricît ar fi acolo, nu-i de lepădat. Poate-mi ajunge pentru lemne. Un lucru pare straniu: cum de a venit la ora asta și singură ?... Sau mai știi ? Numele meu o fiind însemnînd și el ceva. Poate că am și eu admiratoare necunoscute !”

Însuflețindu-se, Bellincioni dădu fuga la cămin și cu mărinimie aruncă în foc ultimele așchii.

Între timp femeia scoase masca.

— Eu sînt, Bernardo.

Un strigăt de uimire scăpă din gura poetului. Se trase înapoi și ar fi căzut, dacă nu se apuca cu mîinile de clanța ușii.

— Isuse ! Fecioară Preacurată ! bolmojea holbînd ochii. Luminăția-voastră aici... prealuminată ducesa ?...

— Bernardo, ai prilejul să-mi faci un mare serviciu ! îi spuse Beatrice.

Apoi întrebă cu teamă:

— Nu ne aude cineva ?

— Fiți pe pace, luminăția-voastră, nimeni în afară de șoareci și șobolani !

— Ascultă ! urmă apăsă Beatrice, străpungîndu-l cu privirea. Știu bine că ai scris versuri de dragoste pentru madonna Lucrezia. Trebuie să ai și scrisorile ducelui în care îți dădea porunci și ți le comanda.

Bernardo, alb ca varul, nemișcat, o privea cu ochii largi deschiși.

— Nu te teme, adăugă ducesa, n-o să afle nimeni... Niciodată ! Îți dau cuvîntul meu că am să știu să te răsplătesc, dacă-mi îndeplinești rugămintea. Te înec în aur, Bernardo !

— Luminăția-voastră, rosti acesta cu limba împleticită, făcînd un vădit efort. Nu credeți... E o calomnie... nici un fel de scrisori... ca înaintea lui Dumnezeu...

Ochii ducesei scăpărară de furie, sprîncenele subțiri se îmbinară la rădăcina nasului. Se ridică și, fără a-și lua de la el privirile grele, se apropie cu pași neauziți.

— Nu minți ! Știu tot. Dă-mi scrisorile ducelui, dacă ți-e dragă viața ! Auzi, dă-mi-le ! Ia seama, Bernardo ! Oamenii mei așteaptă jos. N-am venit să mă țin de glume cu tine !...

Bernardo căzu în genunchi înaintea ei:

— Voia luminăției-voastre, stăpînă ! Nu am nici un fel de scrisori...

— N-ai ? repetă ea, aplecîndu-se și pironindu-și privirile în ochii lui. Zici că n-ai ?...

— N-am...

— Așteaptă tu, codoș blestemat, te fac eu să spui adevărul ! Te sugrum cu mîinile mele, ticălosule !... strigă ea cuprinsă de furie.

Și într-adevăr înfipse cu atîta forță degețelele delicate în beregata lui, încît Bernardo începu să se sufoce și vinele de la tîmple i se umflară.

Nu se împotriva. Cu mîinile căzute, clipind a neputință, semăna și mai mult a pasăre jalnică și bolnavă.

„Mă omoară, zău că mă omoară, se gîndi Bernardo. Dar, fie... Tot n-am să-l trădez pe duce...”

O viață întreagă fusese pe la curte un soi de măscărici și stihuitor de trei parale, un bețiv și un zăbăuc fără căpățîi, dar niciodată trădător. În venele sale curgea sînge nobil, mai curat ca al mercenarilor și aventurierilor Sforza, lucru pe care era gata acum a-l dovedi, căci

*Bellincion Bert vid'io andar cinto
Di cuojo e d'osso...*

Între timp ducesa își recăpătase stăpînirea de sine și descleștase cu dezgust degetele de pe gîtlejul poetului. Se apropiase de masă și, apucînd micul opaiț de tinichea cu marginile mutilate și cu filtrul de mult nemucărit, se îndreptă spre cealaltă odaie.

Bernardo sări în picioare și i se așeză în cale, gata să apere ușa cu pieptul. Însă ducesa, fără să scoată un cuvînt, îl măsură cu o astfel de privire, încît bietul de el, chircit, gîrbovit, se dădu la o parte. Și ea pătrunse în templul muzei de mizerie.

Aici mirosea a hîrtoage mucegăite, iar pe pereții goi, cu

tencuiala căzută, se desenau petele întunecate ale igrasiei. Gemulețul spart de la fereastra încărcată cu chiciură fusese înfundat cu cîrpe. Pe pupitrul stropit cu cerneală, printre penele de gîscă jumulte și roase cu dinții, probabil în timpul caznei căutării rimelor, zăcea un maldăr de hîrtoage, desigur bruioane de poezii.

Și așezînd opaițul pe policioară, Beatrice se apucă să scotocească printre ele.

Erau acolo o mulțime de sonete către vistiernicii, paharnicii, stolnicii, chelarii curții ducale, cu jelanii glumete și calde rugămîni de bani, lemne, vin, îmbrăcăminte călduroasă, de-ale hranei. Într-altul poetul se milogea de messer Pallavicini să-i dăruiască de ziua Tuturor Sfinților o gîscă friptă umplută cu gutui. În cel intitulat „Il Moro către Cecilia”, ducele era asemuit cu Jupiter, iar ducesa — Junonei. O dată, plecînd il Moro la întîlnire cu iubita, se spunea acolo, geloasa Junonă a ghicit că soțul o înșală și, smulgîndu-și diadema de pe frunte, zvîrli mărgăritarele din cer în chip de ploaie și grindină, astfel că necredinciosul, prins pe drum de furtună, a trebuit să se întoarcă acasă.

Beatrice zări deodată sub maldărul de cărți o elegantă casetă din abanos și, deschizînd-o, văzu un pachetel de scrisori îngrijit legat.

Iar cînd Bellincioni, care-i urmărea mișcările, făcu un gest de disperare, ducesa ridică privirile la el, le coborî asupra scrisorilor, citi pe ele numele Lucreziei și, recunoscînd scrisul lui il Moro, înțelese că, în sfîrșit, găsise ceea ce căuta — scrisorile soțului către amantă și bruioanele versurilor de amor comandate de el pentru Lucrezia. Înghățînd lacomă pachetul, îl vîrî în sîn și, în tăcere, ca și mai înainte, zvîrli o pungă cu galbeni poetului, cum arunci un os unui cîine, și ieși.

Bellincioni auzi cum coboară scara, cum se trînti ușa de jos în urma ei, dar tot mai stătea în mijlocul odăii ca lovit de trăznet. I se părea că podeaua de sub picioarele sale se leagănă ca o punte de

corabie pe timp de hulă.

În cele din urmă, căzu istovit pe patul șchiop și adormi somn greu.

VIII

Iar ducesa se înapoie la castel.

Oaspeții, care-i observaseră absența, șușoteau fel și chip, întrebându-se ce se întâmplă. Cît despre duce, era îngrijorat.

Intrînd în sală, Beatrice se apropie de el, oarecum palidă la chip, și-i spuse că, deoarece s-a simțit obosită după ospăț, se retrăsese în iatacurile mai ferite de lume, pentru a se odihni.

— Bice, îngăimă ducele apucîndu-i mîna rece care tremura ușor într-a lui, dacă nu te simți bine, te implor, spune ! Pentru numele lui Dumnezeu ! Nu uita că ești însărcinată. N-ai vrea să amîn pe mîine partea a doua a serbării ? Doar am pus-o la cale numai pentru tine, dragostea mea...

— Nu, nu, te rog, se împotrivi ducesa. Nu fi îngrijorat, Vico. Demult nu m-am simțit atît de bine ca astăzi... n-am fost atît de veselă... Vreau să văd „Paradisul”. Să știi că am să joc...

— Mă bucur, draga mea ! Slavă domnului ! se liniști il Moro, sărutînd cu evlavie mîna soției.

Oaspeții trecură din nou în marea „sală de jucat mingea”, unde urma să înceapă reprezentarea „Paradisului” lui Bellincioni și-i aștepta mașinăria inventată de mecanicul curții, Leonardo da Vinci.

Cînd toată lumea se așeză și se stinseră luminile, se auzi comanda lui Leonardo:

— Gata !

Un fir de pulbere scăpără aprinzîndu-se în întuneric și, ca niște sori străvezii de gheață, globurile de cristal umplute cu apă și luminate pe dinăuntru cu o mulțime de lumini scînteiară în toate

culorile curcubeului.

— Priviți, priviți, spunea donzella Ermellina vecinei sale, arătându-l pe artist. Ce chip ! Un adevărat mag ! Te pomenești că ridică în aer castelul !

— Nu-i a bună, joaca asta cu focul ! mormăi vecina. În orice clipă se poate isca un incendiu.

Iar în mașinărie, pe după globurile de cristal, erau ascunse niște lăzi negre cilindrice. Dintr-una ieși un înger cu aripi albe și, vestind începutul reprezentației, îl arătă cu mâna pe duce.

Măritul rege
sferele-și rotește...

rosti el primul vers al prologului, spre a da de înțeles că și il Moro își cârmuiește supușii cu aceeași divină înțelepciune ca preaputernicul zeu.

În aceeași clipă globurile prinseră a se roti pe niște axe în ritmul unor sonuri stranii, molcome, nespuse de plăcute ca și cum cristalul, atingându-se în rotire, ar fi sunat, răspîndind acea muzică tainică, despre care vorbesc pitagoreicii. Sunetele erau însă emise de niște clopote de sticlă lovite de anume clape, născocite și ele de Leonardo.

Între timp, planetele se opriră din rotire și deasupra fiecăreia, rînd pe rînd, apărură zeii: Jupiter, Apollo, Mercur, Marte, Diana, Venus, Saturn — adresîndu-i Beatricei salutul lor:

Sublimă ești ! Și aștrii-i pui în umbră,
spunea Mercur,
O, soare pămîntean, zeiască-ntruchipare,
Care l-ai cucerit pe Zeus, sumbrul,
O, candelă-a luminii, minunea ești cea mare...

În timp ce Venus, plecîndu-și genunchii înaintea ducesei, îngîna:

Tot ce erau odată farmecele mele,
În fața ta sînt oale și ulcele !
Mai pot să-mi zic eu Venus oare ?
Și astru biruit, în raza-ți lucitoare,
De pizmă-ngălbenesc, o, noul soare !

Diana îl ruga pe al zeilor părinte:

O, tată, fă-i hatîrul fiicei:
Trimite-o roabă preaferice
La milaneza Beatrice.

Iar Saturn, făgăduind coasa aducătoare de moarte, exclamă cu patos:

Și fi-va traiu-ți blînd și pur,
Și veacul tău un Veac de Aur
Cum mai aduse-odat' Saturn...

În încheiere, Jupiter prezintă alteței-sale pe cele trei Grații eline, însoțite de cele șapte Virtuți creștinești și întreg acest Olimp sau Paradis, în alba fluturare de aripi îngerești lucind sub crucea pîlpîirilor verzi ale candelor — simbol al speranței — începu din nou să se rotească, în timp ce zeii și zeițele, în acompaniamentul muzicii sferelor de cristal și al aplauzelor publicului, cîntau Beatricei un imn de slavă.

— Mă mir de un lucru, spuse ducesa, adresîndu-se lui Gaspard Visconti, unul dintre marii dregători ai curții, care ședea alături, cum de lipsește geloasa soție Junona care-și smulge diadema de pe frunte, ca s-o trimită în chip de ploaie și grindină pe pămînt ?

Auzindu-i cuvintele, il Moro se întoarse iute și se uită lung la ea. Beatrice rîdea cu un rîs atît de voit și de straniu, încît un fior de gheață îi trecu ducelui prin inimă. Dar, stăpînindu-se numaidecît, ducesa schimbă vorba. Doar apăsă mai tare pe piept pachetul cu

scrisori.

Gustul apropiatei răzbunări o îmbăta și o făcea mai puternică, aproape veselă, calmă.

Oaspeții trecură într-o altă sală, unde-i aștepta încă un spectacol: o paradă de care triumfale ale lui Numa Pompilius, Cesar, August, Traian, cu negri, leoparzi, grifoni, centauri și dragoni înhămați la ele, purtând tablouri alegorice și inscripții ce mărturiseau că toți acești eroi sînt strămoșii lui il Moro. În încheiere apăru un ultim car tras de inorogi, purtînd un uriaș glob asemănător unui astru; pe el zăcea răsturnat un luptător în zale de fier ruginite. Un prunc de aur gol, în mîină cu o ramură de dud negru, *il moro*, cum se cheamă în italiană, ieșea din spărtura platoșei sale, ceea ce voia să însemne moartea veacului celui vechi, de fier, și nașterea, grație înțelepteii cârmuirii a lui il Moro, a noului Veac de Aur. Spre mirarea generală, mica statuie se dovedi a fi un copil în carne și oase. Copilul se simțea rău din pricina poleiiei care-i acoperea cu un strat gros trupul. În ochii săi plini se spaimă luceau lacrimile.

Cu glăscior trist și tremurător, își îngăimă salutul către duce, tot reluând refrenul cel monoton, aproape sinistru:

O, curînd, curînd, curînd
M-oi întoarce triumfînd —
Eu, ferice Veac de Aur,
Căci il Moro e-al meu faur...

În jurul carului alegoric al Veacului de Aur dansul fu reluat cu o veselie spontană.

Toată lumea era sătulă de nesfîrșitele tirade de salut și glorificare și nimeni nu mai dădea atenție spectacolului. Iar micul băiețaș cocoțat în vîrfurile carului tot mai îngăima supus, cu resemnare, din ce în ce mai impleticit, cu gura lui poleită:

O, curînd, curînd, curînd
M-oi întoarce triumfînd —
Eu, ferice Veac de Aur...

Beatrice dansa cu Gaspore Visconti. Cînd și cînd un spasm de plîns sau de rîs îi încheșta gîtlejul, sîngele îi zvîcnea cumplit de dureros în tîmple și i se făcea negru pe dinaintea ochilor. Chipul său însă purta aceeași mască de amabilă nepăsare.

Zîmbea.

Sfîrșindu-se dansul, Beatrice se furișă din rîndurile mulțimii sărbătorești și se depărtă neobservată.

IX

Ducesa căuta singurătatea Turnului Vistieriei, unde nu avea intrare nimeni, afară de ea și de duce.

Luînd făclia din mîna pajului Riciardetto, îi porunci să aștepte la ușă. Pașii săi răsunară pe lespezile sălii boltite, unde domnea întunericul și era frig ca într-un beci. Ducesa se așeză pe un pat, scoase din sîn pachetul, îl puse pe masă și tocmai vroia să înceapă a citi scrisorile cînd vîntul năvăli în hogoacul căminului, șuierînd, urlînd, țipînd nebunește, pătrunse în turn și vijii pe toată lungimea lui, hăulind și foșnind, gata să stingă lumînarea. Deodată se lăsă tăcerea. Și ducesei i se păru că deslușește sunetele muzicii de bal și încă altele, zgomote și glasuri abia distincte, zvon de lanțuri — dedesubt, în subterană, era închisoarea.

În aceeași clipă își dădu seama că în colțul întunecat din spatele ei stă cineva. Simți cum se înfioară de o groază pe care o mai încercase și altă dată. Știa că nu trebuie să-și întoarcă ochii, dar nu rezistă și privi. Și văzu în colț pe acela pe care-l mai văzuse de atîtea ori — înalt și înfășurat în negru, mai negru decît noaptea, iar fruntea de sub gluga de monah plecată în pămînt atît de adînc, încît nu i se

vedea chipul. Voi să strige, să-l cheme pe Ricciardetto, dar glasul i se frânse. Vru să fugă, dar picioarele i se tăiară și, sleită, căzu în ghenunchi, șoptind:

— Tu... iarăși tu... Pentru ce ?

Atunci acela ridică fruntea.

Și Beatrice putu să vadă nu un chip mort, înspăimântător, ci chipul ducelui Gian Galeazzo. Și-i auzi glasul:

— Iartă-mă... biata .... biata de tine...

Umbra făcu un pas spre ea și un suflu de mormânt îi învăluia obraji.

Beatrice strigă ascutit, neomenește, și căzu fără simțiri.

Ricciardetto auzi acest strigăt și veni în goană. O găsi zăcînd pe lespezi, leșinată.

Pajul porni în goană în căutarea ducelui prin galeriile învăluite de întuneric, doar arar luminate de palidele felinare ale străjilor, apoi de-a lungul sălilor scăldate în lumină și pline de lume, cu un răcnet de nebun pe buze:

— Ajutor ! Ajutor !

Trecuse de miezul nopții. În sălile de bal petrecerea era în toi. Abia începuse dansul la modă în timpul căruia cavalerii și doamnele trebuiau să treacă în șiruri pe sub arcul „amanților fideli”. Geniul iubirii, cu trîmbița în mîini, îi aștepta în vârful arcului, jos, la picioare, se aflau juzii. Cînd pe sub arc treceau „amanții fideli”, geniul îi întîmpina cu melodii dulci, juzii îi primeau cu bucurie. Necredincioșii însă încercau zadarnic să se strecoare neobservați, trîmbița suna amarnic, asurzindu-i, juzii aruncau ploaie de confeti, și urmăriți de batjocuri, nefericiții trebuiau s-o ia la fugă.

Tocmai trecea pe sub arc ducele, însoțit de cele mai gîngăse și mai dulci sonuri ale trîmbiței, asemenea fluierului de păstor sau gunguritului de turturele, ca unul care era cel mai credincios dintre amanții credincioși.

În clipa aceea mulțimea se dădu la o parte, și Riccardetto năvăli în sală cu răcnetul disperat:

— Ajutor ! Ajutor !

Zărimdu-l pe duce, alergă la el în goană:

— Alteță, îi e rău ducesei... Repede... Ajutor !

— Iarăși ?... Iarăși ? Unde ? Unde ? Dar spune odată !

Ducele se apucă cu mâinile de cap.

— În Turnul Vistieriei...

Îl Moro o luă la fugă, și atât de repede, încît lanțul din soljișori de aur îi zdrăngănea la piept, iar *zazzera*— înfoiata sa pieptănătură asemănătoare cu o perucă — îi sălta caraghios pe cap.

Sus, pe arcul „amanților fideli”, geniul trîmbița de zor. Într-un târziu tăcu, observînd că se parece ceva straniu.

O parte din oaspeți porniră în goană după duce. Văzîndu-i, mulțimea se năpusti talaz spre uși, ca o turmă de oi cuprinsă de spaimă. Vrăjitul arc fu răsturnat și călcat în picioare, iar trîmbițașul apucă să sară la o parte, alegîndu-se doar cu piciorul scrîntit.

Cineva strigă:

— Arde ! Foc !

— Ce-ți spuneam ! Nu-i a bine să te joci cu focul, se înspăimîntă doamna care nu fusese de acord cu născocirile măiestre ale lui Leonardo.

Alta scoase un chiot și se pregătea să leșine.

— Fiți pe pace, nu arde nicăieri, susțineau unii.

— Dar ce s-a întîmplat, de fapt ? întrebau alții.

— S-a-mbolnăvit ducesa...

— Moare ! Au otrăvit-o ! se dumeri un curtean, mînat de o stranie inspirație, și numai decît crezu în propria născocire.

— Nu se poate ! Acum cîteva clipe ducesa era aici... dansa...

— Ori poate n-ați auzit ? Văduva răposatului duce Gian Galeazzo... da, chiar dînsa, Isabella de Aragon.. Din răzbunare

pentru soț... Cu otravă lentă...

— Doamne, apără și păzește !

Valuri de muzică veneau din sala vecină.

Acolo nu se aflase de nenorocire. Și executînd figurile dansului Venus și Sauro, doamnele cu zîmbetul pe buze conduceau ca pe niște prizonieri pe cavalerii legați în lanțuri de aur, iar cînd aceștia, cu galeșe priviri și amarnice suspine, le cădeau în genunchi, învingătoarele puneau piciorul pe captivi.

Dar veni un cameriere și, dînd din mîini, strigă muzicanților:

— Tăcere ! Tăcere ! Ducea e bolnavă...

Muzica tăcu, toată lumea se întoarse. Numai viola unui bătrînel fudul de urechi și cu vederea slabă mai plînsese multă vreme pe o strună, jalnic și tremurător, în tăcerea ce se lăsase.

Trecură servitorii ducînd un pat lung și îngust cu saltea tare, sprijinitoare dublă pentru cap, două pentru mîini și o stînghie de-a curmezișul pentru picioarele gravidei. Patul acesta care servise la nașterea tuturor doamnelor casei Sforza, păstrat din vremuri imemorabile în magaziiile castelului, părea bizar, sinistru aici în strălucirea sărbătorească a luminilor și în mijlocul mulțimii elegante într-o seară de bal.

Oaspeții schimbă priviri, înțeleseră.

— Dacă-i din sperietură sau din căzătură, spuse o doamnă mai în vîrstă, ar trebui să-i dea să înghită un albuș de ou crud amestecat cu mătase roșie tăiată mărunțel.

Alta susținea că mătasea roșie n-are aici nimic de-a face, ci dimpotrivă, să înghită bănuțul de la șapte ouă de găină în gălbenușul celui de-al optulea.

Iar Ricciardetto, intrînd într-una din sălile de sus, auzi după ușa vecină strigăte înfiorate și se opri nedumerit locului.

— Ce-i asta ? întrebă arătînd spre odaia cealaltă pe una din femeile care treceau pe acolo ducînd un coș cu rufe, apă caldă, și o

buiotă.

Femeia însă nu răspunse.

Alta, mai bătrână, moașă pesemne, îl privi aspru.

— Du-te cu Dumnezeu ! Tu ne mai lipsești ? Aici nu-i locul potrivit pentru un băiețaș ca tine.

Pentru o clipă ușa se întredeschise și Riccardetto văzu în fundul odăii, în mijlocul dezordinii și al rufelor aruncate cît colo, obrazul aceleia pe care o iubea cu dragoste de adolescent fără speranță. Era roșu, brobonit de sudoare, cu șuvițe de păr lipite pe frunte, iar din gura larg deschisă izbucnea un strigăt nesfârșit. Și Riccardetto păli, acoperindu-și fața cu palmele.

Într-un colț șușoteau cumetre, doici, doftoroaie, moașe, babe vrăjitoare. Fiecare avea un leac al ei. Una cerea să se înfășoare piciorul drept al gravidei cu o piele de șarpe, alta să fie vîrîtă într-un cazan cu apă clocotită, a treia să i se prindă pe burtă pălăria soțului, a patra să i se dea rachiu macerat cu coarne de ren și sămînță de coșenilă.

— O piatră a vulturului la subțioara dreaptă și un magnet la stînga, molfăia o băbuță gîrbovită de ani, care se agita cel mai tare. Asta, maică, întîi și-ntîi. Piatra vulturului sau, mă rog, un smaragd.

Deodată ușa se deschise și din odaie țîșni ducele. Căzînd pe un scaun și cuprinzîndu-și capul în mîini, il Moro plînse cu lacrimi, în hohote, ca un copil.

— Dumnezeule ! Nu mai pot... nu mai pot... Bice, draga mea... Din vina mea, blestemat să fiu !...

Își amintea cum i-a strigat cu o ură neostoită: „Pleacă ! Pleacă ! Du-te la Lucrezia ta !”

— Binevoiți, a servi, alteța-voastră... se apropie de el bătrînica agitată, servindu-l dintr-o cutioară de cositor.

— Ce-i asta ?

— Carne de lup, alteță ! Este un semn: cum gustă soțul din

carnea de lup, cum gravida ușurează. Carne de lup, tăicuțule, întâi și-ntâi !

Supus, cu aerul unui om incapabil să judece, il Moro încercă să înghită bucățița de carne neagră și ațoasă care i se oprise în gât, în timp ce bătrînica, aplecîndu-se asupra-i, bolborosea cu gura știrbă:

„Tatăl nostru cel prea Sfînt
În ceruri și pre pămînt,
Vină haita de lupi șapte
Opt cu-a vîntului grea șoaptă,
Ducă boala peste cîmp...

Sfînt, sfînt, sfînt, în numele Sfîntei Treimi, unice și fără început sau sfîrșit. Cuvîntul nostru fie nezduncinat... Amin !”

Din camera bolnavei ieși Luigi Marliani, medicul-șef al curții, însoțit de alți cîțiva.

— Cum e... ? Spuneți... alergă ducele în întîmpinarea lor.
Medicii însă tăceau.

— Alteța-voastră, rosti în cele din urmă Luigi, toate măsurile au fost luate. Să nădăjduim că bunul Dumnezeu, în marea lui milostenie...

— Nu, nu... Doar trebuie să existe un leac, îl apucă de mînă ducele. Nu se poate așa...

Pentru numele lui Dumnezeu... Faceți, vă rog, faceți ceva... !

Medicii schimbară priviri de auguri, duminindu-se că ar trebui să-l liniștească. ,

— Trei uncii de rasol din melci de rîu amestecat cu nucșoară și coral roșu pisat, dictă pe latinește Marliani încruntînd din sprîncene, colegului, un tînăr cu fața rumenă, impertinentă.

— N-ar folosi o sîngerare ? îndrăzni cu sfială bătrînelul cu chipul blajin.

— O sîngerare ? repetă Marliani. M-am gîndit și eu la asta,

urmă el. Din nefericire, Marte e-n constelația Racului, în a patra casă a Soarelui. Mai pune și influența zilei fără soț.

Bătrînelul oftă smerindu-se și se liniște.

— Cum socotiți maestre, i se adresă mai marelui un alt medic, cu obraji roșii, maniere degajate și o nepăsare în ochii plini de-o veselie cu neputință de zdruncinat. Ce-ar fi să adăugați la melci și balebă de vacă culeasă în martie ?

— Mda, mormăi pe gânduri Marliani, frecîndu-și rădăcina nasului. Da, da, firește, balebă de vacă !

— O, Doamne, Dumnezeule ! gemu ducele.

— Liniștiți-vă, alteță, i se adresă Marliani, vă asigur că tot ce recomandă știința...

— La naiba ! se năpusti asupra lui ducele cu pumnii strînși, nemaiputînd să îndure. Ea moare, moare, moare ! N-auzi ! Iar dumneata îi tot dai zor cu rasol de melci și balebă de vacă !... Ticăloșilor !... La spînzurătoare cu voi, asta meritați !...

Și cuprins de o deznădejde fără margini, începu să alerge de colo-colo, plecîndu-și cu groază urechea la răcnetele fără sfîrșit ale bolnavei.

Privirea lui căzu deodată pe Leonardo. Îl trase deoparte:

— Ascultă ! mormăi ca într-un delir, abia înțelegînd ceea ce spune. Ascultă, Leonardo, tu te pricepi mai mult decît ei laolaltă. Știu, stăpînești taine mari... Nu, nu te împotrivi... Știu... O, Doamne, Doamne, strigătele astea ! Ce-am vrut să spun ? A, da ! Ajută-mă prietene, ajută-mă, fă ceva ! Îți dau și inima din piept, numai s-o poți ajuta măcar cît de cît, să nu mai aud țipetele astea !

Leonardo vru să-i răspundă, însă ducele și uitase de el. Alerga în întîmpinarea capelanului și a călugărilor care intrau pe ușă.

— În sfîrșit ! Slavă Domnului ! Ce-ați adus ?

Moaște de-ale sfîntului Ambrogio, cingătoarea sfintei Margareta, ajutătoare la nașteri, preacuratul dinte al sfîntului

Cristofor și părul sfintei Fecioare Maria.

— Bine, bine, foarte bine ! Duceți-vă de vă rugați !

Vru să-i urmeze în odaia bolnavei, dar tocmai atunci țipetele se transformaseră într-un fel de răget sălbatic și, înfundându-și urechile, o luă la fugă. Lăsă în urmă câteva săli în întuneric și se opri în capela slab luminată de o candelă, căzînd în ghenunchi înaintea icoanei.

— Am păcătuit, Maică Precistă, am păcătuit, blestematul de mine, și am prăpădit un tînăr nevinovat, pe legiuitul meu stăpîn Gian Galeazzo ! Dar tu, milostivo, unica mea apărătoare, ascultă-mi ruga și mă miluiește ! Voi da totul înapoi, voi șterge păcatul cu rugi fără preget numai scap-o pe ea și în schimbul ei cheamă la tine sufletul meu păcătos !

În cap îi forfoteau cuvinte disperate, gînduri absurde, împiedecîndu-l să se roage. Își aminti de anecdota care nu demult îl făcuse să rîdă cu atîta poftă: povestea corăbierului care, fiind vasul în primejdie pe vreme de furtună, făgăduia Fecioarei Maria o lumînare groasă cît catargul. Iar cînd tovarășul său întrebă de unde o să ia atîta ceară, omul nostru exclamă: “Taci ! Ne vom gîndi la asta mai tîrziu. De ne-am vedea numai scăpați acuma. Și apoi, eu trag nădejde că Madonna se va mulțumi și cu o lumînare mai micșoară”.

“O Doamne, ce-mi umblă prin cap, se dezmetici ducele, ori poate înnebunesc ?...”

Făcu o sforțare, ca să-și adune gîndurile și continuă să se roage.

Dar globuri de cristal multicolore, asemenea unor sori de gheață străvezii, plutiră și se rotiră înaintea lui, auzi clincăt dulce și, acompaniat de el, glasul copilului de aur îngînînd sîcîitorul refren :

O, curînd, curînd, curînd
M-oi întoarce triumfînd —
Eu, ferice Veac de Aur...

După care totul pieri şi se şterse.

Cînd se trezi, i se păru că au trecut abia două-trei minute, dar ieşind din capelă, îşi dădu seama, după lumina cenuşie ce împînzea ferestrele troienite, că afară începea o dimineată de iarnă.

X

Se grăbi să se înapoieze în sălile Rocchettei. Aici domnea liniştea peste tot.

— A dat Domnul de s-a uşurat... rosti o femeie, apropiindu-se.
Ducea în braţe un paner cu scutece.

— E în viaţă ? bîigui il Moro, pălind.

— Slavă Domnului ! Însă copilul s-a stins. Luminăţia-sa e foarte slăbită. Doreşte să vă vadă... Pofţiţi...

Il Moro intră în odaie şi văzu între perini o feţişoară de copil cu uriaşe pete negre în jurul ochilor duşi în fundul capului, cu privirea împăienjenită, parcă, un chip ciudat de cunoscut şi în acelaşi timp strein. Se apropie şi se aplecă asupra lui.

— Trimite după Isabella... Repede ! rosti Beatrice în şoaptă.

La cîteva minute, după ce ducele dădu cuvenita poruncă, în iatac intră o femeie înaltă, zveltă, cu obrazul trist şi sever. Era ducesa Isabella de Argon, văduva lui Gian Galeazzo. Cînd Isabella se apropie de muribundă, toată lumea, în afară de duhovnic şi de il Moro, părăsi odaia. Dar şi aceştia doi se traseră mai la o parte.

Un timp cele două femei vorbiră în şoaptă. Apoi Isabella o sărută pe Beatrice, rostind cuvinte de ultim bun rămas, înghenunche acoperindu-şi obrazul cu palmele şi începu să se roage.

Beatrice îşi chemă din nou soţul lîngă ea.

— Vico, iartă-mă. Nu plînge. Ține minte... voi fi întotdeauna cu tine... Știi că numai pe mine...

Nu sfîrși. Însă el înțelese: „numai pe mine m-ai iubit...”

Îl învălui cu o privire limpede, venind de undeva de foarte departe.

— Sărută-mă, îi șopti.

Il Moro îi atinse fruntea cu buzele. Ea vru să mai spună ceva, nu putu și doar suspină abia auzit:

— Pe gură.

Călugărul începu să citească rugăciunea din preceasul morții și cei apropiați se înapoiază în iatac.

În sărutu-i de adio ducele nu-și mai luă gura de pe gura ei, simțind cum buzele i se răcesc puțin cîte puțin, astfel că o dată cu acest din urmă sărut primi și ultima răsufare a tovarășei sale de viață.

— S-a sfîrșit, constată Marliani.

Cei de față se închină și înghenunchiară, în vreme ce il Moro se ridică încet. Obrazul său era imobil exprimînd nu durere, ci o cumplită, o supraomenească încordare. Respira des și greu, de parcă ar fi urcat muntele cu cele din urmă puteri. Și brusc, dădu din mîini, ciudat de nefiresc, strigă „Bice !” și se prăbuși peste trupul moartei.

Dintre toți cîți erau de față numai Leonardo își păstrase calmul. Ochii săi, care știau a pătrunde pînă-n străfunduri, îl urmăreau pe duce cu atenție.

În asemenea momente, curiozitatea artistului îl stăpînea de-a ntregul. Urmărea ca pe o rarisimă și neobișnuită experiență, ca un nou fenomen al naturii de-o negrăită frumusețe, momentul cînd se așternea pe chipurile omenesti sau se ivea în mișcările trupului expresia de adîncă suferință. Nici o cută, nici un tremur de mușchi nu scăpa privirilor sale reci și atotvăzătoare.

Și dorind să schițeze cît mai repede în carnetul său chipul lui il

Moro schimonosit de suferință, coborî în sălile de jos, pustii, ale castelului.

Aici mucerile lumînărilor tot mai fumegau picurînd ceară pe podele. Pășind într-una din săli, călcă peste arcul „amanților fideli” răsturnat și zdrobit în picioare. În lumina rece a dimineții, alegoriile care-i slăviseră pe il Moro și pe Beatrice, carul triumfal al lui Numa Pompilius, al lui August sau Traian, ca și al Veacului de Aur i se păsură jalnice și lugubre.

Se apropie de căminul în care nu mai ardeau butuci și, convingîndu-se că era singur, scoase din sîn carnetul, un creion și începu să deseneze, cînd deodată observă în ungherul căminului pe băiețașul care jucase rolul Veacului de Aur. Dormea chircit, țeapăn de frig. Își cuprinsese cu brațele genunchii, cu capul sprijinit de ei. Ultima răsufare a spuzei calde încă nu izbutea să-i încălzească trupul gol sub poleială.

Leonardo îi atinse ușurel umărul, dar copilul nu ridică fruntea, doar gemu surd, cu jale. Cînd meșterul îl luă în brațe, băiețașul deschise ochii plini de spaimă, mari, sinilii ca viorelele.

— Vreau acasă ! Vreau acasă ! scînci el.

— Unde stai ? Cum te cheamă ? îl întrebă Leonardo.

— Lippi, răspunse băiețașul. Vreau acasă ! Vreau acasă ! Aoleu, mi-e greață, mi-e frig...

Ochii i se închiseră din nou.

O, curînd, curînd, curînd

M-oi întoarce triumfînd, —

Eu, ferice Veac de Aur,

Căci il Moro e-al meu faur...

îngăima în delir.

Leonardo își scoase mantila de pe umeri și, înfășurînd copilul, îl așează într-un fotoliu. Se duse în tindă și trezi anevoie slugile care,

profitînd de forfotă, se îmbătaseră. De la una din ele află că Lippi era fiul unui văduv bătrîn, brutar pe Broletto Nouvo, care în schimbul a douăzeci de scuzi îşi oferise copilul pentru reprezentăţia de glori ficare, deşi oamenii cu inima miloasă îl preveniseră că băieţaşul poate să moară din pricina poleielii.

Căută şi-şi puse pelerina groasă de iarnă şi, înapoindu-se la Lippi, îl înfăşură cu grijă în şubă şi ieşi din castel. Avea intenţia să treacă pe la spiţer pentru a cumpăra leacurile necesare cu care să-l spele de poleială pe copil, după care să-l ducă acasă.

Îşi aminti însă curioasa expresie de disperare de pe faţa lui il Moro şi de desenul început.

„Nu-i nimic, n-am s-o uit. Mai cu seamă cutele acelea de deasupra sprîncenelor mult ridicate şi zîmbetul de pe buze, ciudat, luminos, ai zice de extaz. E acelaşi care face să se asemene marea suferinţă de pe chipurile omenes ti cu marea fericire — cele două universuri deosebite, care după mărturia lui Platon se despart la temelii şi se îngemănează în creştet.”

Simţi trupul copilului scuturat de friguri.

„ Poftim, ăsta ni-i Veacul de Aur !” îşi spuse cu zîmbet trist.

— Biata mea păsăruică ! şopti cu nesfîrşită milă şi, înfăşurîndu-l mai bine, îl strînse la piept cu afită dulce duioşie, încît copilul visă că-l alintă măicuţa lui moartă.

XI

Ducesa Beatrice muri marţi la orele şase dimineăta, în 2 ianuarie 1497.

Mai bine de o zi şi-o noapte de veghe petrecu ducele lîngă trupul neînsufletit al soţiei, refuzînd să dea ascultare consolărilor, refuzînd hrana. Apropiatii săi se temeau că îşi va pierde minţile.

În dimineăta zilei de joi, dorind să scrie Isabellei d'Este, sora

ducesei răposate, spre a-i anunța moartea Beatricei, ceru hîrtie și cerneală. Printre altele, spunea în scrisoare:

„Mai lesne ne-ar fi să murim noi înșine. Rogu-vă, nu trimiteți pe nimeni spre consolare, pentru a nu spori încă durerea noastră”.

În aceeași zi, pe la amiază, cedînd rugămintelor apropiaților săi, se învoi să primească puțină hrană, dar ca să se așeze la masă nici c-a vrut să audă: mîncă de pe scîndura goală ținută înaintea lui de Riccardetto.

La început grijile pentru înmormîntare le lăsă toate în seama lui Bartolomeo Calco, secretarul său principal. Dar cînd fu să stabilească ordinea procesiunii, ceea ce în afară de el nu știuse nimeni să facă, prinse interes puțin cîte puțin și se apucă de rînduit înmormîntarea cu dragostea cu care nu de mult organiza serbarea Veacului de Aur, de Anul nou. Se frămînta și își bătea capul cu orice amănunt, fixa exact greutatea lumînărilor de ceară roșie și galbenă, numărul de coți de brocart auriu, de catifea neagră și de culoarea cîrmizului pentru acoperitoarele altarului, sau cîtă monedă măruntă ori mazăre și slănină era nevoie pentru a împărți sărăcimii, întru pomenirea răposatei. Și alegînd postavuri pentru hainele de doliu ale slugilor de la curte, nu pregetă să-l pipăie și să-l încerce la lumină, în dreptul ferestrei, pentru a se convinge de buna lui calitate. Comandă și pentru sine o mantie solemnă „de mare doliu”, dintr-un postav grosolan, aspru la pipăit, care avea anume despicături, semănînd a haină sfîșiată într-o clipă de deznădejde.

Înmormîntarea avu loc vineri, seara tîrziu. În fruntea procesiunii călcau vajnic purtătorii de litiere, baltagiii, heralzii trîmbiînd din trîmbețe lungi de argint, cu stindarde de mătase negre atîrnînd de ele, toboșarii, ce băteau darabana unui marș funebru. Urmau cavalerii în zale, cu viziera coifului închisă, purtînd steaguri de mare doliu. Erau călări pe cai mascați cu ipingele de catifea neagră cusute cu cruci albe. Apoi veneau călugării tuturor

mănăstirilor, în frunte cu canonicul Milanului, cu făclii de o oca aprinse în mîini, arhiepiscopul Milanului cu tot clerul. Il Moro păsea în urma uriaşului car cu catafalcul din brocart argintiu şi patru îngeri de argint ţinînd coroana ducală, însoţit de fratele său, cardinalul Ascanio. Veneau apoi solii măriei-sale cezarul, ai Spaniei, Neapolului, Veneţiei, Florenţei. După ei, membrii Consiliului Secret, curteni, doctori şi magistri ai Universităţii din Pavia, negustorii de vază, aleşi pe sprînceană cîte doisprezece din partea fiecărei Porţi a Milanului şi o nesfîrşită mulţime de popor.

Procesiunea era peste măsură de lungă: în timp ce capul urca-n pridvorul bisericii Santa Maria delle Grazie, coada nu ieşise încă pe porţile cetăţii.

La vreo câteva zile după aceea, ducele împodobi mormîntul pruncului Leone, născut mort, cu o inscripţie de mare frumuseţe, compusă de el însuşi, în italianeşte. I-o tradusese în latină Mèrula.

„Copil fără noroc, am murit înainte de-a vedea lumina zilei, şi mai nefericit prin faptul că, murind, i-am răpit mamei mele viaţa, iar tatălui — soţia. Hărăzit unui destin atît de crunt, îmi găsesc bucuria în a şti că m-au adus pe lume unşii Domnului, Ludovicus şi Beatrix, ducii Mediolani. Anul de graţie 1497, ziua a doua a lui ghenar.”

Il Moro admiră îndelung inscripţia săpată în aur pe lespede de marmoră neagră deasupra micului cavou de la Santa Maria delle Grazie, alături de locul unde odihnea Beatrice. Împărtăşea încîntarea naivă a pietrarului, care, terminînd lucrul, se dăduse cu un pas înapoi şi privise de la distanţă, cu capul aplecat într-o parte, închizînd un ochi, ca să plesnească apoi din limbă de plăcere.

— Bibelou, nu mormînt !

Dimineaţa era însorită şi geroasă. Pe acoperişuri zăpada scînteia azvîrlind puzderie de nestemate în seninul cerului albastru. Văzduhul de cleştar mirosea proaspăt a lăcrimioare, căci aceasta e mireasma dulce a zăpezii.

Și din lumina acestei dimineți, scînteind de ger și soare, intră Leonardo, ca într-un cavou, în odaia îmbrăcată în tafta îndoliată, zăpușitoare și neagră din pricina obloanelor închise, luminată doar de făclii sepulcrale. Cîteva zile după înmormîntare ducele nu părăsi de loc sumbra chilie.

Stătură de vorbă despre *Cina cea de taină* care trebuia să acopere de glorie locul unde-și găsisse Beatrice veșnica odihnire și împăcare, căci aceasta era dorința ducelui.

— Am auzit, Leonardo, c-ai fi luat în grija dumitale pe băiețașul care jucase rolul Veacului de Aur la serbarea aceea fatală. Cum stă cu sănătatea ? se interesă ducele.

— A murit, alteță. Chiar în ziua înmormîntării luminăției-sale.

— A murit ! se miră și parcă se bucură il Moro. A murit... Ce bizar...

Și plecîndu-și fruntea, oftă din greu.

— Da, da... îngăimă, îmbrățișîndu-l pe Leonardo. Așa trebuia să se întîmple ! A murit Veacul de Aur. Odată cu dragostea mea ! L-am îngropat împreună cu Beatrice, n-a putut și nici n-a vrut să-i supraviețuiască ! Ce coincidență fatală, nu-i așa, dragul meu ? Ce sublimă alegorie !

XII

Un an întreg se ținu mare doliu. Ducele nu-și mai dezbrăca mantaua neagră cu despicături făcute anume și nu se așeza la masă. Mîncă de pe o scîndură ținută înaintea lui de curteni.

„De la moartea ducesei, scria în rapoartele sale Marino Sanudo, solul Venetiei, il Moro e plin de evlavie, nu lipsește de la nici o slujbă bisericească, ține posturile, trăiește în castitate — cel puțin așa susține — și nu uită de frica de Dumnezeu în gîndurile sale.”

În timpul zilei, cît era de prins cu treburile statului, își mai uita

de pierderea suferită, cu toate că Beatrice îi lipsea și în ocupații. În schimb noaptea dorul îl rodea ca un vierme. De multe ori o vedea în vis sub înfățișarea fetei de șaisprezece ani, vârsta la care se măritase, o școlăriță îndărătnică pusă pe ștângării, zveltă ca un adolescent și nespus de sălbatică — pentru a nu asista la primirile fastuoase, se ascundea prin dulapuri — și atât de feciorelnică, încât timp de trei luni după nuntă se mai apăra de atacurile lui amoroase, ca amazoanele, cu dinții și cu ghearele.

Cinci zile înainte de a se împlini anul o visă către dimineață exact așa cum o văzuse în timpul unui pescuit la Cusnago, pe malul heleșteului mare și liniștit. Era domeniul pe care-l îndrăgea cel mai mult. Pescuitul fusese cu noroc, gălețile erau pline de pește. Și ea născocise un joc: cu mînecele suflecate, lua din năvod peștii în palmele făcute căuș și-i arunca în apă, rîzînd și bucurîndu-se de bucuria prizonierilor eliberați și de jocul fulgerat al solzilor lucind în unda străvezie. Plăticele, băbuștile, bibanii lunecoși se zbăteau în mîinile ei goale, stropii scînteiau în soare ca diamantele, la fel ca ochii săi și ca obrajii aprinși de fetiță.

Cînd se sculă din somn, perna era udă de lacrimi.

Dimineața se duse la mănăstirea Santa Maria delle Grazie, să se roage la mormîntul soției, apoi luă masa cu priorul, discutînd despre imaculata concepțiune, teza care îi pasiona pe atunci pe teologi. Și la lăsatul serii se duse direct de la mănăstire la monna Lucrezia.

Nu-și părăsise amantele, cu tot dorul nemîngîiat după soție și așa-zisa „frică de Dumnezeu”. Dimportrivă, se legase și mai mult de ele. În ultima vreme madonna Lucrezia și contesina se împrieteniseră. Cu toate că își câștigase de la o vreme faima de „savanta contesă” și „o nouă Sapho”, Cecilia se dovedea o femeie neperversă și de suflet, poate nițeluș cam exaltată. O dată cu moartea Beatricei i se ivea prilejul uneia din mult visatele jertfe de iubire despre care citise în romanele cavalierești. Hotărî, așadar,

pentru a-l consola pe duce, să-și unească dragostea cu cea a tinerei rivale. La început Lucrezia fugise de ea și fu geloasă, dar „savanta contesă” o dezarmă cu mărinimia ei și, vrînd-nevrînd, Lucrezia a trebuit să se lase în voia straniei prietenii.

Iar cînd Lucrezia născu în vara anului 1497 un fiu de la il Moro, contesina își exprimă dorința a-i fi nașă. Se apucă să-l dădăcească pe copil cu o dragoste puțin exagerată — că doar avea și ea copii de la duce — zicîndu-i nepoțel. Astfel se împlini visul de totdeauna al lui il Moro, ca amantele sale să fie prietene între ele. Și cu acest prilej comandă poetului curții un sonet în care Cecilia și Lucrezia erau comparate cu zorile dimineții și amurgul serii, în vreme ce nemîngîiatul văduv era noaptea cea neagră, veșnic departe de luminosul soare, adică Beatrice.

Cînd intră în iatacul de la Palazzo Crivelli, familiar și primitor, le găsi pe amîndouă șezînd în fața căminului. La fel ca toate doamnele de la curte, purtau straie de doliu.

— Cum o duceți cu sănătatea, alteță ? i se adresa „amurgul serii”, recte Cecilia, căci, deși tot frumoasă, cu pielea ei de un alb mat, părul roșu ca focul și ochii de un verde gingaș limpezi ca lacurile de munte, nu semăna „zorilor dimineții”.

De la o vreme, ducele își făcuse un obicei din a se văita de sănătate. În seara aceea nu se simțea nici mai bine și nici mai rău ca totdeauna. Cu toate astea își luă numaidecît un aer galeș și suspină din străfunduri.

— Judecă și dumneata, madonna, spuse el, cum aș putea-o duce ! Nu mi-i gîndul decît la mormînt, cum să mă culc mai repede într-însul alături de porumbița mea dragă...

— Vai de mine, nu vorbi așa, alteță ! E mare păcat, se îngrozi Cecilia. Se poate ? Dacă v-ar auzi madonna Beatrice ?... Orice nenorocire e de la Dumnezeu și trebuie s-o primim cu recunoștință...

— Firește, nu cîrtesc, se învoi il Moro. M-a ferit Sfîntul. Știu că

Domnul Dumnezeu are mai multă grijă de noi, decît noi înşine. Fericiţi cei ce plîng, căci a lor este mîngîierea...

Şi strîngînd cu tandreţe mîinile ambelor amante, ducele ridică ochii spre ceruri.

— Să vă răsplătească Dumnezeu, dragele mele, că nu l-aţi dat uitării pe nefericitul văduv !

Tamponînd ochii cu batista, vărî mîna în buzunarul hainei de doliu şi scoase două hârtii. Una din ele era dania către mănăstirea Santa Maria delle Grazie de la Pavia, aducîndu-i întinsele pămînturi ale vilei Sforzesca de la Vigevano.

— Mi se părea, alteţă, că ţineţi mult la aceste pămînturi ! se uită uimită contesina.

— Pămînturi ! zîmbi amar il Moro. Vai mie, madonna, m-am degustat de pămînt. Şi apoi, cît pămînt îi trebuie omului...

Văzînd că vrea să aducă vorba iarăşi despre moarte, contesina îi pecetlui buzele cu mîna trandafirie.

— Dar ce-i hîrtia cealaltă ? îl întrebă ea curioasă.

Şi luminat la faţă, cu zîmbetul de altădată, vesel şi posnaş, jucîndu-i pe buze, ducele le citi şi celălalt hrisov. Era o altă danie cu înşiruirea de pămînturi, lunci, crînguri, sate, terenuri de vînătoare, pescării, acareturi şi altele pe care ducele i le dăruia Lucreziei Crivelli şi fiului său natural Gian Paolo. Se pomenea aici şi vila Cusnago mult îndrăgită de Beatrice pentru pescăriile sale.

Ultimele cuvinte ale hrisovului le citi il Moro cu voce tremurătoare de emoţie:

„Şi-n încîntatele legături ale dragostei, femeia aceasta ne-a dovedit o nespus de rară şi desăvîrşită credinţă, dînd la iveală sentimente sublime, aşa încît ades în plăcutele întîlniri cu ea am gustat o nemăsurată dulceaţă, dăruindu-ne şi o mare uşurare întru grijile noastre.”

— Ai văzut, surioară ? bătu Cecilia fericită din palme. Nu-ţi

spuneam că are o inimă de aur ? Acum micul meu nepotel Paolo e cel mai bogat moștenitor al Milanului. Și alergă s-o strângă la piept pe prietena ei, cu lacrimi de duioșie maternă.

— În ce dată sîntem astăzi ? întrebă il Moro.

— Douăzeci și opt decembrie, alteță ! răspunse Cecilia.

— În douăzeci și opt !... repetă ducele pe gînduri.

Exact ziua și ora la care cu un an înainte răposata ducesă, venind la Palazzo Crivelli, fusese cît pe ce să-l surprindă pe soțul ei cu amanta.

Își roti ochii prin încăpere. Totul era ca atunci: odaia la fel de luminoasă și primitoare, și vîntul iernii hăulea ca în seara aceea în coș, și flăcările vesele se învîlvorau în cămin, iar deasupra dăntuiau, tot ca atunci, șirul de amorași de lut, jucîndu-se cu uneltele de tortură ale patimilor Domnului. Și aceeași carafă cu muchii, plină de Balnea Aponitană, stătea pe măsuța rotundă, sub învelitoarea-i de postav verde și alături aceleași note și aceeași mandolină. Ușile erau și ele tot așa deschise către dormitor și de acolo spre odaia de *guardarobe*, unde se zărea dulapul în care ducele se ascunsese de soția lui. Ce n-ar fi dat acum, în clipa asta, să audă iarăși la ușa de jos bătaia ciocănelului trezindu-i spaima, să năvălească iarăși slujnica, strigînd: „Madonna Beatrice”, și numai o clipă, o singură clipă să mai stea tremurînd în dulapul de haine, ca un hoț prins asupra faptei, auzind ca prin vis glasul amenințător al copilei sale iubite. Dar vai, n-avea să-l mai audă niciodată, în vecii vecilor !

Il Moro își plecă fruntea în piept și lacrimi îmbelșugate curseră pe obraji săi.

— O, Doamne ! Îl vezi ? iar plînge ! se prinse a se frămînta contesina Cecilia. Dar du-te, du-te odată și-l mîngîie. Sărută-l și împacă-l ! Cum de nu ți-e rușine !

Și ușurel o împinse pe rivală în brațele amantului său.

Lucrezia încerca de multă vreme față de nefireasca prietenie cu

contesa ceva asemănător cu gheața, ca de la un parfum dulceag. Îi venea să se ridice și să iasă. Își lăsă ochii în jos, împurpurată de jenă. Totuși a trebuit să-l prindă pe duce de mână.

Și îl Moro îi zîmbi printre lacrimi, ducîndu-i mîna la inimă.

Iar Cecilia, cu mandolina în mînă, luîndu-și poziția în care cu doisprezece ani mai înainte o zugrăvea Leonardo în frumosul portret al unei „noi Sapho”, începu să fredoneze cîntul lui Petrarca despre vedenia celestă a Laurei:

*Levommi il mio pensier in parte ov'era
Quella ch'io cerco e non ritrovo in terra.
Gîndu-mi trimit spre sălașul acelei
Ce pe pămînt o cătam în zadar,
În crugu-al treilea al sfintelor ceruri
Purta cu sfială sublimul ei har.
„O, vino, o, vino, și mîna-mi întinse,
Fi-vei cu mine cît zilele curg,
Vrajba ce-odată-am purtat-o, se stinse,
Stins-a și viața-mi nainte de-amurg...”*

Ducele scoase batista și, întipăririndu-și pe față o expresie visătoare, dădu ochii peste cap. Apoi, suspinînd a plîns, îngăimă o dată și încă o dată ultimul stih, întinzînd brațele apre o vedenie ce trece nevăzută în zbor.

Stins-a și viața-mi nainte de-amurg...

— Porumbița mea !... Da, da, înainte de amurg ! Uneori, madonnenor, mi se pare că ne privește din ceruri și ne binecuvîntează pe toți trei... O, Bice, Bice !...

Și hohotind de plîns, se lăsă agale pe umărul Lucreziei, cuprinzîndu-i în același timp mijlocul. Vru s-o apropie, dar Lucrezia se împotrivi: îi era rușine.

Observînd acestea cu ochiul său de-o agerime maternă, Cecilia

se sculă arătîndu-l cu un gest pe il Moro ca o soră care-i încredințează prietenei pe fratele grav bolnav, ieși pe vîrfuri, dar nu în dormitor, ci în iatacul din direcția opusă și încuie ușa după ea. „Amurgul serii” nu era geloasă pe „zorii dimineții”. Știa din bogata-i experiență că-i va veni și ei rîndul și, după pletele negre, acelea roșii ca focul or să-i pară ducelui mai atrăgătoare.

Il Moro, observînd c-au rămas singuri, o cuprinse cu braț puternic, aproape brutal și o urcă pe genunchii săi. Lacrimile după soția răposată încă nu i se uscaseră pe gene, iar pe buzele-i subțiri și arcuite rătăcea un zîmbet lasciv.

— Parc-ai fi călugăriță — toată în negru ! rîdea acoperindu-i gîtul cu săruturi. Și rochița, uite cît de modestă, dar cît de bine îți vine ! Oare din pricina negrului pare gîtișorul acesta atît de alb ?...

Jucîndu-se, îi descheia nasturii de agată de pe piept și deodată sclipi goliciunea, și mai orbitoare printre cutele straiului de doliu. Lucrezia doar își acoperi obrazul cu palmele.

În vreme ce deasupra căminului, în care flăcările se învîlvorau vesele, amorașii goi modelați în lut de Caradosso, sau poate îngerii, își urmau fără istov dănțuiala, jucîndu-se cu ciocanul, piroanele, cleștele și sulița, unelte de tortură ale patimilor Domnului. Și luminați de reflexele trandafirii ale focului, ai fi zis că-și fac șmecherește semne cu ochiul și șoșotesc în taină, privindu-i pe ducele il Moro și pe madonna Lucrezia de după lăstarul de viță al lui Bacchus și obrăjorii lor dolofani sînt gata să plesnească de rîs.

Iar de undeva de la capătul odăilor se auzeau suspinele voluptuoase ale mandolei și glasul contesinei Cecilia care cînta:

*Ivi fra lor, cbe il terzo cerchio serra,
La rividi, piu bella e meno altera.*

În crugu-al treilea al sfintelor ceruri
Purta cu sfială sublimul ei har...

Și zeii vechimii, micii amorași, se prăpădeau de rîs ascultînd
stihurile lui Petrarca și cîntecul iubirii celei noi și celeste.

CEL DE-AL DOILEA EU

I

– După cum vezi, aici în Oceanul Indian, ceva mai la apus de insula Taproban, este pe hartă o inscripție : *monștrii marini – ziși sirenele*. Îmi spunea Cristofor Columb că tare s-a mai mirat când, ajuns acolo, n-a găsit nici urmă de sirenă... De ce zîmbești, messere ?

– A, n-are importanță... Continuă, Guido, te ascult.

– Las'că știu, fără să-mi spui, messere ! Socoți că ele nu există. Atunci ce-ai să mai zici de schiapode, cele care se adăpostesc de soare sub propria lor talpă, ca și cum ar fi umbrelă ? Sau despre pigmeii cu urechile atît de mari, încît, culcîndu-se, una o aștern dedesupt, cu alta se învelesc ? Sau despre copacul care în loc de fructe face ouă și din ele ies pui cu puf galben, asemănători cu bobocii de rață ? Carnea lor are gust de pește, încît poate fi consumată și în zilele de post. Sau despre insula pe care corăbierii, debarcînd, aprinseseră un foc, făcuseră de mîncare și abia după aceea își dădură seama că insula nu era insulă, ci o balenă. Povestea mi-a spus-o la Lisabona un marinar bătrîn care nu pusese strop în gură. S-a jurat pe trupul și pe sîngele Domnului că-i adevărul curat...

Trecuseră mai bine de cinci ani de la descoperirea Lumii Noi. Era în Săptămîna Patimilor, la șase aprilie anul de grație 1498. Convorbirea avea loc la Florența, pe strada Blănarilor, nu departe de Mercato Vecchio. Odaia în care ea avea loc era situată deasupra depozitelor lui Pompeo Berardi, o casă de comerț de vază, avînd prăvălii și la Sevilla, care construia corăbiile ce navigau spre

pământurile abia descoperite de Columb. Messer Guido Berardi, nepotul acestui Pompeo, îndrăgise de mic copil cu toată pasiunea orice avea legătură cu navigația pe mare. Avusese intenția fermă să participe la călătoria lui Vasco da Gama, când pe neașteptate se îmbolnăvi de o boală cumplită, abia ivită pe-atunci, căreia italienii îi ziceau boala franțuzească, francezii – italienească, leșii – nemțească, moscoviții – leșească, iar turcii – ghiaurească. Zadarnic umblase pe la toți doctorii, atîrnase priapi de ceară la toate icoanele făcătoare de minuni. Dar, așa paralizat cum era și pe veci condamnat la nemișcare, Guido își păstra vioiciunea minții și, ascultînd istorisirile marinarilor, petrecea nopți în șir în fața cărților și a hărților, străbătea în visele sale oceanele și descoperea pămînturi noi.

Din pricina feluritelor unelte marinărești, cum erau cercuri de aramă reprezentînd ecuatorul, cadrane, sextante, astrolabe, compasuri, hărți ale constelațiilor, odaia sa părea o cabină de corabie. Prin ușile deschise spre balcon, de fapt o loggie florentină, se zărea cerul siniliu al înserării de aprilie. De jos, din magazine, venea balsam de mirodenii aduse de peste mări – piper indian, scorțișoară, cuișoare și ghimbir.

– Asta-i, messer Leonardo ! încheie Guido frecîndu-și cu palma, pe sub pledul ce le înfășura, picioarele bolnave. Nu în zadar se spune: credința mișcă munții din loc. Să se fi îndoit Columb, ca dumneata, n-ar fi realizat nimic. Și trebuie să recunoști că merită să încărunțești la numai treizeci de ani, din pricina unor chinuri fără egal, ca să descoperi locul unde se află paradisul pămîntesc, nu-i așa ?

– Paradisul ? se minună Leonardo. Ce înțelegi prin asta, Guido ?

– Vreți să spuneți că n-ați auzit nici despre asta ? Se poate să nu fi aflat despre observațiile asupra stelei polare, făcute de către

messer Columb pe cînd se afla lîngă Insulele Azore și care au slujit drept dovadă că pămîntul nu e nici sferă, nici ca un măr, cum s-a crezut pînă acum, ci are forma unei pere cu moț, sau cu o umflătură la un capăt, asemenea mamelonului de pe sînul femeii ? Și chiar pe acest mamelon care-i un munte atît de înalt, încît se sprijină cu creștetul de sferele cerești ale lunii, se găsește Paradisul...

– Dar bine, Guido, asta contrazice întru totul afirmațiile științei...

– Știință ! exclamă cu dispreț interlocutorul. Dar oare știi, messere, ce spune Columb despre știință ? Îți voi cita propriile-i cuvinte din cartea intitulată „*Libro de las profecias*” „Cartea cu preziceri”. Mi-au fost de ajutor în tot ce-am făcut nu matematicile și nici hărțile geografilor sau argumentele înțelepte, ci numai profeția lui Isaia despre cerul cel nou și pămîntul cel nou.

Rămase apoi tăcut. Începeau obișnuitele dureri în articulații. Și la rugămintea stăpînului casei, Leonardo strigă slugile, care îl duseră sus în dormitor pe bolnav.

Rămas singur, artistul se apucă să verifice calculele matematice ale lui Columb din studiul asupra evoluției stelei polare, făcut pe cînd se afla lîngă Insulele Azore. Găsi în ele greșeli atît de grosolane, că nu-i venea să creadă.

– Cîtă ignoranță ! se miră Leonardo. S-ar zice că, orbecăind prin întuneric, omul acesta a dat din greșeală peste Lumea Nouă, și, ca un orb, nu vede și nu știe ce a descoperit: cînd spune că e China, cînd că e Ofirul lui Solomon sau paradisul. Și are să moară fără s-o afle.

Reciti *Epistola lui Cristofor Columb, căruia veacul nostru multe îi datorează, despre insulele din Indii, mai sus de Gange, de curînd descoperite*, prima lui scrisoare din 29 aprilie 1493, în care Columb vestea Europei descoperirea sa.

Toată noaptea Leonardo stătu aplecat asupra calculelor și

hărților. Din cînd în cînd ieșea în loggia deschisă, privea spre stele și, gîndindu-se la prorocul Noului Pămînt și al Noului Cer, compara fără voie destinul său cu al acestui straniu visător cu minte și inimă de copil :

„Cît de puțin știa și cît de mult a făcut ! Pe cînd eu, cu toate cunoștințele mele, zac în nemișcare la fel ca acest paralytic, Berardi. Toată viața mi-am dorit să cunosc lumi necunoscute, și totuși n-am făcut un pas spre ele. Credință, spun ei. Dar oare credința desăvîrșită și știința desăvîrșită nu sînt una și aceeași ? Oare ochii mei nu văd mai departe decît cei ai lui Columb, prorocul acesta orb ?... Sau poate așa va fi fiind scris omului: cel văzător să știe și cel orb să făptuiască ?”

II

Nu băgă de seamă cînd trecu noaptea. Stelele se stinseră, o lumină trandafirie inundă creștelele acoperișurilor de țiglă și schelăria sprijinitoare a zidurilor de cărămidă de la casele dărăpănate. Foșnet de pași și lărmuiala mulțimii răsunau în stradă.

Se auzi o bătaie la ușă și, deschizînd-o Leonardo se pomeni cu Giovanni. Venea să-i amintească învățătorului că în ziua aceea – era Sîmbăta Floriilor – fusese fixată „proba focului”.

– Cum ai spus, cum ? întrebă Leonardo.

– Fra Domenico va intra în foc în locul fratelui Girolamo Savonarola, iar fra Giuliano Rondineli în locul dușmanilor lui. Și acela care va rămîne nevătămat va dovedi vrăjmașului dreptatea sa înaintea lui Dumnezeu, îi lămuri Beltraffio.

– Dacă-i așa... du-te, Giovanni... Îți doresc să ai parte de o priveliște care să-ți merite curiozitatea.

– Cum, dumneata nu mergi ?

– Sînt ocupat, nu vezi ?

Învățăcelul vru să-și ia rămas bun, dar, făcînd o sfortare, mai adăstă.

– Venind încoace, l-am întîlnit pe messer Paolo Somenzi, care a făgăduit să treacă să ne ia, spre a ne găsi locuri bune, de unde să putem vedea tot. Ce păcat, meștere, că n-ai timp să mergi. Și eu care mi-nchipuiam... Știi ceva? Proba e fixată pentru amiază. Dacă ți-ai termina treaba pînă atunci? Am putea să mai apucăm...

– Dorești atît de mult să văd și eu minunea? zîmbi Leonardo.

Giovanni își plecă doar ochii a sfială.

– Bine, fie, merg. Ca să-ți fac pe plac!

La ora hotărîtă, Beltraffio se întoarse însoțit de Paolo Somenzi, mai-marele spionilor lui il Moro, un bărbat iute și neastîmpărat, de parcă avea argint-viu în vine. Paolo era un înverșunat dușman al lui Savonarola.

– Ce-aud, messer Leonardo? Să fie adevărat că nu vreți să ne însoțiți? vorbi el cu glas pițigăiat, neplăcut auzului, făcînd strîmbături și schime de clovn. Se poate?! Tocmai dumneavoastră, iubitor al științelor naturale, să nu asistați la o asemenea experiență de fizică?

– Crezi că le vor da voie să intre în foc? se îndoi Leonardo.

– Cum să vă spun... Dacă lucrurile vor ajunge pînă acolo, desigur fra Domenico n-o să pregete. Și parcă numai el? Două mii și cinci sute de cetățeni, bogați și săraci, cărturari și ignoranți, femei și copii s-au înscris ieri la San Marco, dornici a lua parte la probă. O aiureală, Doamne iartă-mă, că te apucă amețeala. Se întreabă pînă și filozofii noștri, libercugetătorii, și nu fără oarecare teamă: dar dacă unul din călugări n-o vrea să ardă, și pace? Ce te faci atunci, ai? Imaginați-vă, messere, numai mutrele preacuvioșilor „plîngăreți” cînd or să ardă amîndoi!

– Nu se poate ca Savonarola să creadă... rosti Leonardo pe gînduri, ca pentru sine.

– Asta cam așa-i, se învoi și Somenzi. Nu se poate să creadă pînă la capăt. Ar da el înapoi cu dragă inimă, dar parcă se mai poate ? A stîrnit gloata și nu mai are ce face acum. Vor să vadă minunea și nimic mai mult ! Căci și aici, messere, e tot matematică la fel de precisă ca și cea a dumneavoastră – dacă există Dumnezeu, ce-l costă să făptuiască o minune ? Așa fel ca la rugile drept-credincioșilor doi ori doi să facă cinci, nu patru, asta spre ocara liber-cugetătorilor ca dumneata și ca mine.

– Nu mergem ? E timpul, spuse Leonardo aruncîndu-i lui Paolo o privire de fățiș dispreț.

– Cum să nu ! Mergem ! O vorbă să mai spun, se agita acesta. Mașinăria cine credeți că a născocit-o ? Eu ! De aceea vreau, messer Leonardo, s-o prețuiți dumneavoastră, căci cine altul ar putea s-o facă ?...

– De ce tocmai eu ? rosti artistul cu silă.

– Parcă n-ați pricepe ! Vedeți și dumneavoastră, sînt om cu sufletul deschis, ce gîndesc aia spun. Și într-o măsură oarecare filozof. Știu câte parale fac născocirile cu care ne tot bagă în sperieți călugării. Așa încît, noi doi, messer Leonardo, sîntem complici în treaba asta. Iacătă de ce spun că avem motive să ne bucurăm. Trăiască rațiunea, trăiască știința ! Căci fie că există Dumnezeu, fie că nu, doi ori doi fac tot patru !

Ieșiră tustrei alăturîndu-se mulțimii care umplea străzile. Pe toate chipurile se vedea curiozitatea și o sărbătorească așteptare pe care Leonardo le desluși și pe fața lui Giovanni.

Pe ulița Ciorăparilor, în fața bisericii Orsanmichele, acolo unde într-o nișă se înalță bronzul lui Andrea Verrocchio, apostolul Toma punînd degetul pe rana lui Isus, înghesuiala era și mai mare. Unii silabiseau cu glas tare cele opt teze așternute cu frumoase litere mari și roșii afișate pe zid, al căror adevăr trebuia confirmat sau infirmat de proba focului, alții le ascultau și le tălmăceau.

Iată care erau acele teze:

I Biserica Domnului se va înnoi.

II Dumnezeu o va osîndi.

III Dumnezeu o va înnoi.

IV După osîndă, Florența însăși se va înnoi și se va înălța deasupra tuturor popoarelor.

V Necredincioșii se vor întoarce la credință.

VI Toate acestea se vor împlini fără zăbavă.

VII Nu este îndreptățită înlăturarea lui Savonarola din sînul bisericii de către papa Alexandru al VI-lea.

VIII Cei ce o resping nu păcătuiesc.

Purtați de mulțime, cei trei se pomeniră și ei acolo și neputîndu-se mișca nici încolo, nici înapoi, ascultau sporăvăiala din jur.

– Așa o fi, fraților, dar parcă tot mă trec fiorii, spunea un meseriaș bătrîn. Nu cumva să iasă cu păcat !

– Ce tot îndrugi, Filippo ? se împotrivi o tînă ră calfă cu un zîmbet fălos pe buze. De unde și pînă unde ? Nu poate fi păcat...

– Orice-ai spune, prietene, da-i ispitire, stăruia într-ale sale Filippo. Cerem o minune, dar oare sîntem demni de ea ? Doar scrie în scripturi: „Nu-l ispiti pre Domnul Dumnezeuul tău !”

– Taci, bătrîne. De ce cobești ? Cine are credință cît bobul de muștar și porunci-va muntelui să se mute, cuvîntul îi va fi împlinit. Nu se poate ca Domnul Dumnezeu să nu făptuiască minunea, dacă alde noi credem cu adevărat !

– Nu se poate să n-o făptuiască ! Nu se poate să n-o făptuiască ! Nu se poate să n-o făptuiască ! i se alăturară alte glasuri din mulțime.

– Dar ia spuneți, fraților, cine o să intre întîi și-ntîi în foc, fra Domenico sau fra Girolamo ?

– Amîndoi odată.

– Ba nu, fra Girolamo se va ruga, de intrat în foc, nu întră.

– Cum se poate ? Cine dacă nu dînsul ? Întîi Domenico, apoi și Girolamo, iar după dînșii ne învrednicim și noi ăștia toți care ne-am înscris pe listă la mănăstirea San Marco.

– Oare-i adevărat ce se spune, că pater Girolamo are să învieze un mort ?

– Adevărat, cum nu ! Întîi va face minunea focului, iar după aceea a învierii din morți. Citii cu ochii mei scrisoarea lui către papă. Numească, zice, un potrivnic. Ambii vor sta pe marginea gropii spunînd pe rînd: scoală ! Și cel la a cui poruncă mortul se va scula din groapă va fi proroc, iar celălalt un mincinos.

– Văleu, ce-are să mai fie, fraților ! Credeți și-l veți vedea pe fiul omului întrupat pășind pe crestele norilor ! Da ce minuni, cum n-au fost nici în vechime !

– Amin ! Amin ! se auzea din mulțime și chipurile păleau, ochii prindeau a scăpăra cu scăpărări de nebunie.

Deodată mulțimea se puse în mișcare și-i purtă și pe ei mai departe. Aruncînd o ultimă privire statuii lui Verrocchio, Giovanni crezu că descoperă în părerea de zîmbet ce plutea pe chipul lui Toma Necredinciosul punînd degetul pe rana lui Isus surîsul acela șăgalnic, dulce, pătruns de curiozitatea ce nu cunoaște teama, de o mare asemănare cu zîmbetul lui Leonardo.

III

Prin preajma pieței Signoriei, nimeriră într-o înghesuială atît de cumplită, încît Paolo a trebuit să ceară sprijinul străjilor din garda călare a orașului, care să-i conducă pînă la Ringhiera, podiumul de piatră din fața turnului, unde fuseseră rezervate locuri pentru soli și cetățenii de vază ai orașului.

Niciodată parcă nu mai văzuse Giovanni o asemenea mare de

capete. Nu gema numai piața de lume, dar și loggiile, turnurile, ferestrele, acoperișurile, toate erau pline pînă la refuz. Oamenii se încăierau pentru locuri, atîrnau ciorchine la înălțimi amețitoare agățați de grilajele și cornișele caselor, de suporturile de făclii înfipite în zid, de-ai fi zis că zboară. Unul căzu și muri pe loc.

Ulițele erau barate toate de rohatci, lanțuri, în afară de trei, păzite de străjile orașului, care lăsau să treacă numai bărbații în toată firea, unul cîte unul și numai neînarmați.

Arătînd către rug, Paolo explică însoțitorilor felul cum construisese „mașinăria”. De la picioarele Ringhierei, unde trona *Marzocco*, statuia heraldicului leu de bronz ce apărea pe stema orașului, și pînă la porticul acoperit cu țiglă, zis și Porticul Pisanilor, fusese pregătit un rug lung și îngust, avînd ca loc de trecere pentru cei supuși încercării, între cele două ziduri de lemne unse cu catran și presărate cu pulbere, o cărăruie de lut pietruită și presărată cu nisip.

Deodată apărură franciscanii, adversarii lui Savonarola, venind din strada Vecherecchia, apoi tot de acolo se iviră și dominicanii. Procesiunea lor o încheia fra Girolamo într-o sutană de mătase albă, în mînă cu potirul cu sfintele daruri strălucind ca soarele, urmat de fra Domenico, înfășurat într-o mantie de catifea roșie ca focul.

„Lăudați-l pre Domnul, cîntau dominicanii, slăviți mărirea lui asupra lui Israel și puterea lui în ceruri. Cutremurător ești tu, Doamne, în sfînta sfintelor tale.”

Și alăturîndu-se monahilor, mulțimea răspunse cu un glas de tunet:

– Osana ! Osana ! Binecuvîntat fie cel ce vine în numele Domnului !

Adversarii lui Girolamo ocupară jumătate din Logia dell’Orcagna, vecină cu turnul, ucenicii săi, pe cealaltă, despărțită pentru acest prilej cu un parmalic de scînduri.

Totul era gata, nu rămînea decît să fie aprins rugul și cei hotărîți, în sfîrșit, să pășească într-însul.

De fiecare dată cînd din Palazzo Vecchio ieșeau consuli, organizatorii probei, mulțimea amuțea cuprinsă de fiori. Înfiorarea însă nu dura prea mult și după ce aceștia se sfătuiau în șoapte cu fra Domenico, se înapoiau în palat. Cît despre fra Giuliano Rondinelli, acela dispăruse de-a binelea.

Nedumerirea și încordarea ajunseseră insuportabile. Unii se ridicau pe vîrfuri și întindeau gîturile să vadă mai bine, alții, prefîrînd șirul de mătănii și făcînd cruci mărunte, repetau cu candoare, rugîndu-se ca în copilărie: „Doamne, fă o minune, fă o minune, fă o minune !”

Nemișcat și zăpușitor era văzduhul. Tunetele depărtate care răsunaseră încă de dimineată se apropiu din ce în ce. Soarele dogorea.

Deodată cîțiva cetățeni de vază ai orașului, membri în Consiliu, în odăjdii lungi din postav roșu-închis ce semănau a togi romane, pășiră pe Ringhiera, ivindu-se din Palazzo Vecchio.

– Signori ! Signori ! prinse a molfăi cu neastîmpăr un bătrînel cu ochelari rotunzi pe nas și o pană de gîscă după ureche, probabil secretarul Consiliului. Consiliul încă nu s-a terminat. Vă rugăm ! Îndată se face numărătoarea voturilor...

– Lua-i-ar cel cu coarne cu voturi cu tot, exclamă unul dintre cetățenii de vază. Mie mi-ajung cîte prostii s-au înșirat acolo...

– Oare ce mai așteaptă ? observă altul. Dacă au chef să intre în foc, nu le stă nimeni piedică, prăjească-se odată și să se termine !

– Cum se poate ! Ar fi o crimă...

– Fleacuri ! Ce dacă or fi doi neghiobi mai puțin pe lume ?

– Să se prăjească, ziceți ? Ehe, treaba nu stă chiar așa simplu... În foc se intră după toate canoanele și poruncile bisericii, iată unde-i tîlcul ! Nu, orice-ați spune, asta-i o chestie de mare

subtilitate teologică, da, da-a !

– Păi dacă-i teologică, ducă-se la papă să-i împace...

– Ce să caute la papa ? Papa-i papă și călugării-s călugări. N-ar strica să ne mai gândim și la popor. De-am ști că putem restabili cu asemenea măsură pacea și ordinea în oraș, apoi i-am trimite pe toți popii și călugării și-n foc, și-n apă, și-n aer, ba și-n pământ !

– După mine, le-ajunge și apa. Sfatul meu e să pregătim un ceaun cu apă și să-i vîrîm pe amîndoi acolo. Dreptatea ar fi de partea cui iese uscat din apă. Cel puțin ar fi fără primejdie !

– Auzirăți, signori ? chicotea Paolo servil. Bietul fra Giuliano Rondinelli ! De atîta spaimă, l-a apucat pîntecăraia. I-au luat și sînge, ca să nu moară de frică.

– Voi tot glumiți, messeri, spuse un bătrîn venerabil cu chip inteligent și cu ochii melancolici, dar cînd aud asemenea vorbe de la oamenii cei mai de frunte ai poporului meu, mă întreb ce-ar fi mai bine – să trăiesc sau să mor ? Căci greu le-ar fi căzut strămoșilor noștri ziditori ai acestui oraș de-ar fi putu prevedea că urmașii lor se vor acoperi vreodată de asemenea rușine !...

Dar tratativele nu se mai sfîrșeau, sindicii tot se mai foiau de colo-colo, cînd intrînd în palat, cînd ducîndu-se în loggie.

Între timp, franciscanii susțineau că Savonarola vrăjise rasa lui Domenico. Călugărul o dezbracă. Însă farmececele puteau fi ascunse și în rufăria de corp. Domenico intră în palat și, dezbrăcîndu-se la piele, se înfășură în anteriul unui alt călugăr. I se interzise să se mai apropie de fra Girolamo, ca nu cumva acesta să-l farmece a doua oară. I se ceru, de asemeni, să pună în joc crucea pe care o ținea în mînă. Domenico se învoi, dar spuse că în foc nu intră fără sfintele daruri. Franciscanii declarară atunci că ucenicii lui Savonarola vor să ardă trupul și sîngele Domnului. Zadarnic încercau Domenico și Girolamo să le demonstreze că sfînta cuminecătură nu poate arde, că va pieri în foc numai *modusul* supus pierzaniei, iar *substanța* rămîne

eternă. De aici se porni o dispută scolastică.

Mulțimea cîrtea.

Între timp cerul se învelise cu nori.

Și deodată un răget prelung se auzi venind dinspre Palazzo Vecchio, din Via dei Leoni, unde în bîrlog de piatră erau ținuți leii, fiarele heraldice ale Florenței. Prinși, probabil de forfota zilei, îngrijitorii uitaseră să-i hrănească.

Ai fi zis că rage de mînie însuși *Marzocco* cel de aramă, indignat de rușinea cu care se acoperă poporul său.

Și răgetului fiarei mulțimea îi răspunse cu un altul și mai înspăimîntător, un răget omenesc, flămînd:

– Mai repede ! Mai repede ! În foc ! Fra Girolamo ! Vrem minunea ! Minunea ! Minunea !

Trezit din ruga înaintea potirului cu daruri, Savonarola apăru în marginea loggiei și, cu obișnuitu-i gest autoritar al mîinilor, porunci tăcere.

Poporul însă nu voi să tacă.

– Ți-e frică, hai ? strigă unul din „*arrabbiati*” în rîndurile din fund, tocmai de sub Porticul Pisanilor.

Și ca un val, stigătul străbătu mulțimea toată.

Cavaleria de fier a „turbaților” începu să preseze mulțimea din ultimele rînduri. Vroiau să pătrundă în loggie și în încăierare să-l omoare pe Savonarola.

– Pe ei, pe ei, pe ei ! Blestemații de sfințuleți ! răsunau răcnete sălbatice.

Chipuri schimonosite de fiare fulgerară pe dinaintea lui Giovanni. Și el închise ochii, ca să nu vadă cum îl înhață pe fratele Girolamo și-l sfîșie sub privirile sale.

În aceeași clipă însă tunetul bubui cumplit deasupra mulțimii. Despicat de fulger, cerul se aprinse vîlvătaie și se porni un potop cum de mult nu mai fusese la Florența.

Ploaia nu dură mult. Dar cînd se potoli, nu putea fi vorba de nici o probă a focului: un şuvoi năvalnic clocotea între cele două ziduri de lemne ale rugului.

– Asta mai zic şi eu călugări cu noroc ! făceau haz în mulţime. Cînd să intre în foc, au nimerit în apă ! Minune, nu şagă !

O ceată de străji a trebuit să-l petreacă pe Savonarola prin mulţimea cuprinsă de furie.

După furtună cerul rămase întunecat. Burniţa mărunţ.

Beltraffio simţi că i se strînge inima de teamă cînd îl văzu pe fra Girolamo cum merge cu pasul grăbit, împleticindu-se, pe sub burniţa mărunţă şi cenuşie, gîrbov, cu gluga trasă pe ochi şi albele odăjdii stropite cu noroiul străzii.

Şi observîndu-i paloarea din obraji, Leonardo, la fel ca atunci, la rugul deşertăciunilor, îl luă de mîină şi-l scoase din mulţime.

IV

A doua zi, tot în odaia din ajun a casei Berardi, care semăna a cabină de corabie, artistul demonstra lui messer Guido tot absurdul părerii lui Columb asupra poziţiei paradisului pe mamelonul în formă de pară.

La început, messer Guido îl ascultă cu multă luare aminte, obiectînd şi contrazicîndu-l, pînă la urmă însă deveni tăcut, de parcă l-ar fi supărat pe Leonardo din pricina adevărului spus.

La puţină vreme după aceea, se plînsese de durere în picioare şi-l rugă pe Leonardo să cheme slugile, ca să-l ducă în dormitorul său.

„Oare de ce l-am mîhnit ? se întrebă Leonardo. La fel ca uceniciei lui Savonarola, are nevoie nu de adevăr, ci de o minune”.

Într-unul din caietele de notiţe pe care îl răsfoia, dădu de însemnarea făcută în memorabila zi cînd mulţimea bătea la uşa casei

sale, cerînd să i se restituie preasfîntul piron:

„O, divină e dreptatea Ta, Primul Motor ! Tu n-ai dorit să lipsești vreo forță de rînduiala și calitatea mișcărilor necesare, căci dacă se cere ca ea să miște un corp cu o sută de coți mai încolo și întîlnește în calea ei o piedică, tu ai poruncit ca forța loviturii să determine o nouă mișcare, constînd în diverse șocuri și impulsuri echivalente căii nestrăbătute. O, divină este necesitatea Ta, Primul Motor, astfel silești tu cu legile tale ca toate efectele să decurgă din cauze pe calea cea mai scurtă. Iată, aceasta e o minune !”

Și amintindu-și de *Cina cea de taină* și de chipul Domnului pe care îl tot căuta și nu-l găsea, Leonardo își dădu seama că trebuie să existe o legătură între cuvintele acestea despre Primul Motor, divina lui necesitate și desăvîrșita înțelepciune a celui care spusese: „unul din voi mă va vinde”.

Seara veni la el Giovanni și-i povesti despre cele întîmplate peste zi.

Signoria poruncise fraților Girolamo și Domenico să părăsească orașul. Aflînd că cei doi pregetă, „turbații”, înarmați pînă-n dinți, avînd cu ei bombarde și urmați de o gloată fără număr, înconjurară mănăstirea San Marco. Cînd năvăliră în biserică, unde se oficia slujba de seară, călugării dădură să se apere lovind fără alegere cu lumînările aprinse, cu sfeșnice, crucifixuri de aramă sau de lemn. Și în norii fumului de pulbere și jăriștea incendiului păreau înspăimîntători ca diavolii și ridicoli ca porumbeii mîniați. Unul dintre frați se cățără pe acoperișul mănăstirii și arunca cu pietre de acolo. Altul se urcă pe altar, stînd sub crucifix, trăgea din archebuză, exclamînd după fiecare foc: „Slavă ție, Doamne !”

Mănăstirea fu luată cu asalt. Frații se rugau de Savonarolla să fugă. El însă nu voi și, împreună cu Domenico, se predară în mîinile dușmanilor. Fură aruncați în temniță.

Zadarnic încercau sau se făceau că încearcă străjile Signoriei

să-i apere de mâinile mulțimii.

Unii îl loveau pe Girolamo peste obraji, fonfăind bisericește, ca plîngăreții:

— Haide, prorocește, prorocește, omul lui Dumnezeu, cine te-a lovit ?

Alții se țirau în patru labe la picioarele sale, ca și cum ar fi căutat ceva, și grohăiau ca porcii: „Cheița ! Cheița ! N-a văzut careva cheița lui Girolamo ?” făcînd aluzie la cheița cu care Girolamo tot făgăduia în predici să descuie tainițele mîrșăviilor romane.

Copiii, foști ostași ai Sfintei Oști a micilor inchizitori, aruncau în el cu mere putrede și ouă stricate.

Iar cei ce nu izbuteau să se strecoare pînă-n față, urlau de departe, repetînd mereu aceleași vorbe de ocară, de parcă nu se săturau de ele:

— Lașule ! Lașule ! Lașule ! Iuda Vînzătorul ! Vrăjitorule ! Sodomitul ! Anticristule !

Giovanni îl petrecu pînă la poarta temniței de la Palazzo Vecchio. Și cînd fratele Girolamo trecea pragul închisorii de unde avea să iasă doar pentru a merge la locul caznei, un șugubăț în loc de rămas bun strigă, trîntindu-i un genunchi pe sub dos:

— Iată de unde ieșeau prorociile !

Chiar a doua zi Leonardo și cu Giovanni părăsiră de dimineată Florența.

Și cum sosiră la Milano, pictorul se dăruie întru totul trudei amîinate de optsprezece ani și mai bine – se apucă să picteze chipul Domnului din *Cina cea de taină*.

V

La 7 aprilie 1498, exact în ziua neizbutitei probe a focului din

ajunul Floriilor, muri fără veste Carol al VIII-lea, regele Franței. Vestea morții sale avu darul să-l îngrozească pe il Moro, căci cel mai înverșunat dușman al casei Sforza, ducele d'Orléans, urma să urce pe tron sub numele de Ludovic al XII-lea. Nepot al Valentinei de Visconti, fiica primului duce al Milanului, intenționa să smulgă Lombardia pe calea armelor, socotindu-se unicul ei moștenitor legiuit, și să radă „cuibul tâlharilor de Sforza” de pe fața pământului.

Cu câțva timp înainte de a se stinge Carol al VIII-lea, la curtea din Milano avusese loc un „duel savant”, care îi plăcuse nespus ducelui, așa încât la două luni după acesta puse la cale pe cel de-al doilea. Mulți socoteau că acest al doilea duel avea să fie amînat, doar războiul bătea la ușă. Dar s-au înșelat. Il Moro, maestru în ale perfidiei, consideră avantajos pentru sine să arate dușmanilor că prea puțin îi pasă de ei, sub sceptrul îndurător al lui Sforza înfloresc în Lombardia mai mult ca altădată artele și științele renăscute, aceste „roade ale păcii de aur”, iar tronul său este păzit nu doar cu arma, dar și de faima unui protector al muzelor, cel mai luminat dintre monarhii Italiei.

Doctori, decani, magistri ai Universității din Pavia se adunaseră în marea „sală de jucat minge” din Rocchetta, purtînd bonete roșii în patru colțuri, pelerine de culoarea flăcării, căptușite cu hermină, mănuși de antilopă liliachie pînă la cot și cingătoarea cusută cu aur. Doamnele de la curte veniseră în rochii luxoase de bal. La picioarele lui il Moro ședeau de o parte și de alta a tronului madonna Lucrezia și contesina Cecilia.

Festivitatea o deschise cuvîntarea lui Giorgio Mèrula, care, comparîndu-l pe duce cu Pericle, Epaminondas, Scipio, Cato, August, Mecena, Traian, Titus și mulți alți oameni de seamă, demonstra că noua Atenă a lumii, care-i Milanul, a întrecut-o pe cea veche.

Urmă apoi o dispută teologică despre concepțiunea imaculată și

încă una din domeniul medicinei:

„Sînt sau nu mai fecunde femeile frumoase decît cele urîte ?” „A fost firească tămăduirea lui Tobit cu fiere de pește ?” „Este femeia o creație nedesăvîrșită a naturii ?” „În ce parte a măruntaielor s-a strîns apa care a curs din rana Domnului cînd, fiind pe cruce, a fost străpuns cu sulița ?” „Cine-i mai voluptuos, femeia sau bărbatul ?”

Urmă apoi o întrecere de ordin filozofic: „Cum a fost materia primordială, unică sau multiplă în forme ?”

— Ce înseamnă această apoftegmă ? Întreba molfăind din gura-i stirbă, un bătrînel cu zîmbetul înveninat și ochi de lapte ca la copii, celebrisim doctor în ale scolasticii, care își puna în derută adversarii, afirmînd existența unei diferențieri atît de subtile între *quidditas* și *habitus*, încît nimeni nu mai putu înțelege nimic.

— Materia primordială, demonstra altul, nu este nici substanță, nici accident. Și întrucît îndărătul fiecărui act se peresupune că ar fi ori substanță ori accident, materia primordială nu este act.

— Pot afirma, exclama cel de-al treilea, că fiecare substanță, materială sau spirituală, odată ce-i creată, face parte din materie.

Bătrînul doctor într-ale scolasticii numai clătina din cap, ca și cum știa dinainte ce-i vor obiecta adversarii și era în stare să spulbere sofismele lor doar cu o suflare, ca pe o pînză de păianjen.

— Să presupunem că universul ar fi arbore, explica al patrulea, iar rădăcinile lui — materia primordială, frunzele — accidentele, crengile — substanță, floarea — suflet rațional, roada — natura îngerească, iar Dumnezeu — grădinarul.

— Materia primordială este unică, răcnea cel de-al cincilea, fără să asculte pe ceilalți, materia primordială secundă este dublă, iar materia primordială multiplă este terță. Și toate trei tind spre unitate — *Omnia unitatem appetunt*.

Ca de obicei, Leonardo asculta tăcut și însingurat și doar cînd

și când un zîmbet subțire îi aluneca pe obraz.

După pauză, matematicianul Luca Pacioli, călugăr franciscan, oferi vederii celorlalți niște poliedre, forme de cristal cu multe fațete, expunînd totodată și învățătura lui Pitagora cu privire la cele cinci corpuri primordiale avînd forme regulate, de la care ar fi luat ființă universul. Citi apoi și niște versuri cu care aceste corpuri se proslăveau pe ele însele:

Al științei rod prea dulce și-ncîntat
Sîntem, și învățații îmbiat-am din vechime
Să caute cea mai dintîi pricină
A noastră, care taina ne-am păstrat.
O, frumusețea noastră strălucește,
Căci sîntem început a tot ce-i lume
Și armonia noastră e acea minune
Ce cucerea cîndva fără de veste
Pe Platon, pe Pitagora, Euclid
În toate sîntem pe acest bolid
Și chipul ni-i pe drept desăvîrșit
Măsură a toate este...

VI

Contesa Cecilia îi șopti ceva ducelui, arătîndu-i spre Leonardo, și acesta, chemîndu-l la dînsul, îl rugă să participe la probă.

– Messere, îl atacă Cecilia însăși, fiți amabil...

– Ei, vezi, te roagă și doamnele, îi spuse ducele. Nu face pe modestul. Parcă ce te costă? Povestește-ne ceva cît mai amuzant. Știu bine că mintea ți-e veșnic plină de strașnice himere...

– Rog scutiți-mă, alteță. Aș face-o bucuros, madonna Cecilia, dar credeți-mă, nu știu, nu mă pricep de fel...

Și nu se prefăcea.

Într-adevăr, nu-i plăcea și nici nu știa să vorbească în public. I se părea că între cuvînt și idee se ridică o nelipsită piedică și fiecare afirmație exagerează sau subestimează, falsifică și minte. Notîndu-și observațiile în carnet, le îndrepta și le ștergea în nenumărate rînduri. I se întîmpla să se bîlbîie sau să se încurce, lăsînd fraza neterminată chiar și într-o simplă convorbire, căutînd și negăsind cuvintele. Pe oratori și scriitori îi poreclea flecari care îndrugă verzi și uscate, și totuși, îndărătul acestor porecle se ascundea un dram de invidie. Descoperind adesea la oameni de nimic darul de a vorbi în fraze rotunjite, simțea ciudă și un fel de admirație naivă: „poftim, cui îi dă bunul Dumnezeu darul ăsta !” exclama în sinea lui.

Dar cu cît Leonardo refuza, cu atît doamnele stăruiau.

– Messere, ciripeau în cor înconjurîndu-l, vă rugăm, messere ! Vă implorăm toate, după cum vedeți ! Haide, povestiți-ne ! Povestiți-ne ceva nostim !...

– Cum vor zbura oamenii, propuse donzella Fiordalisa.

– Mai bine despre magie, se împotrivi donzella Ermellina. Despre magia neagră și maleficii. E atît de interesant ! Despre necromanție, cum sînt chemați, adică, morții din mormînt !...

– Vai de mine, madonna, dar vă asigur, n-am chemat în viața mea morții din mormînt...

– N-are a face, vorbiți despre orice altceva. Numai să fie ceva de groază... Și... fără matematică...

Leonardo nu știa să refuze, oricine și orice i-ar fi cerut.

– Credeți-mă, madonnelor... îngăimă cu sfială.

– E de acord ! E de acord ! bătu din palme Ermellina. Fiți atenți, vă rog. Va vorbi messer Leonardo !

– Cu-um ? A ? Cine ? se interesă decanul facultății de teologie, un bătrînel căzut în mintea copiilor, pe deasupra și fudul de-o ureche.

– Leonardo ! îi strigă vecinul, tînăr magistrul în ale medicinei.

– Lonardo Pisano ? Matematicianul ?
– A, nu, chiar Leonardo da Vinci în persoană !
– Da Vinci ? Doctor sau magistru ?
– Nici una, nici alta. Nici măcar bacalaureat, ci pur și simplu pictorul Leonardo, cel căruia îi aparține *Cina cea de taină*.
– Pictorul ? Vorbește despre pictură ?
– Despre științele naturii, mi se pare...
– Despre științele naturii ? Nu cumva astăzi pictorii au ajuns și învățați ? Leonardo ?... Parcă n-am mai auzit... Și, mă rog, ce-a scris ?

– Nimic. Nu publică.
– Nu publică ?
– Se spune c-ar fi scriind cu mâna stângă, se amestecă în vorbă un alt vecin de-al său. În scriere tainică... spre a nu se decifra...

– Cu mâna stângă ? Spre a nu se descifra ? bolmoja decanul cu mirare crescîndă. Să fie ceva de haz, messeri ? A ? Pentru odihna și distracția ducelui după grele treburi și, se-nțelege, a preafrumoaselor signore ?...

– Va fi probabil și de haz. O să vedem numaidecît...

– Așa să-mi fi spus de la început... Zi-le curteni și pace... cum să nu se amuze ? Apoi, nici cu pictorii ăștia nu mi-e rușine... știu să distreze ! De pildă, Buffalmaco, spune lumea, era un clovn și un nebun fără pereche și zurbagiu pe deasupra... În fine, să ascultăm. Vedem noi numaidecît cine mai e și Leonardo ăsta...

Și se apucă să-și șteargă ochelarii, ca să nu-i scape nimic din spectacol.

Leonardo îl privi pe duce cu ultimă rugă. Acesta zîmbea, se încrunta. Contesa Cecilia îl amenința cu degetul.

„Te pomenești că se supără, își spuse pictorul. Și în curînd va trebui să-i cer bronzul pentru *Cal*... În sfîrșit, fie ce-o fi, am să le povestesc ce-o să-mi dea prin minte, numai să scap mai repede !”

Urcă la catedră cu îndrăzneala disperării și roti privirile asupra savantei adunări.

— Trebuie să vă previn pe grațiozitățile voastre... încep el bîlbîindu-se și roșind ca un școlar. E ceva neașteptat pentru mine... Numai la insistența ducelui... Adică vreau să spun... mi se pare că... Într-un cuvînt, am să vorbesc despre scoici.

Și încep să povestească despre vietățile marine pietrificate și despre urmele de alge și corali întipărite în rocă, ce se găsesc prin peșteri și în munți, departe de mare, ceea ce dovedește că acolo unde astăzi este uscatul și muntele, a fost cîndva fundul oceanului. Apa este motorul naturii și căraușul ei, ea creează munții și tot ea îi distruge. Cu cît e mai aproape de mijloc, cu atît malurile cresc, urcă, și mările interioare, înconjurate de uscat, își dezgolesc treptat adîncul, lăsînd sub ape doar matca fluviului care se varsă în ocean. Cum a fost cu Padul, după ce a secat Lombardia. Așa se va întîmpla în cele din urmă și cu Adriatica. Sau cu Nilul. Mediterana se va transforma într-un șir de dealuri și cîmpii nisipoase, asemănătoare cu Egiptul și cu Libia, iar Nilul se va vărsa în ocean dincolo de Gibraltar

— Sînt convins, încheie Leonardo, că cercetarea vietăților și plantelor pietrificate, neglijată pînă acum de învățați, va pune temeliile unei științe noi despre pămîntul nostru, despre trecutul și viitorul lui.

Ideile erau atît de limpezi, precise și încărcate de sens, cu toată modestia lor aparentă, pline de neclintită încredere în știință și atît de puțin asemănătoare cu cețoasele divagații pitagoreice a lui Pacioli sau cu scolastica moartă a doctorilor învățați, încît după ce Leonardo tăcu, nedumerirea se așternu pe fețele tuturor: ce aveau de făcut ? să laude sau să rîdă ? o știință nouă sau bolmojeala înfumurată a unui ignorant ?

— Am dori foarte mult, dragul meu Leonardo, spuse ducele cu

un zîmbet de îngăduință, vorbind parcă unui copil, ca prorocirea ta să se împlinească: Adriatica să sece și dușmanii noștri, venețienii, să zacă în lagune ca racii pe bancurile de nisip !

Și toată adunarea rîse cu neîndoielnic respect pentru glumă și o poftă cam exagerată. Direcția fusese dată și curtenii, giruete sensibile la orice suflare, se întoarseră încotro bătea vîntul.

— Messer Leonardo ! spuse un bătrîn plin de semeție, cu tîmplele argintate de cărunțeală și chipul venerabil și insignifiant.

Era rectorul Universității din Pavia, Gabriele Pirovano. Și platitudinea zîmbetului său oglindi cu fidelitate tonul de superioritate glumeață a ducelui față de artist.

— Sînt foarte interesante informațiile ce ni le-ați pus la îndemînă. Dar îngăduiți-mi să observ: nu e mai simplu de explicat originea acestor mici scoici prin jocul întîmplător și amuzant, chiar fermecător, s-ar putea spune, dar cu totul nevinovat al naturii, în vreme ce dumneavoastră vreți să întemeiați pe ele o știință ? N-ar fi mai simplu, zic, să explicăm originea lor, așa cum au făcut-o și alții înainte, ca fiind o consecință a potopului ?

— Potopul... într-adevăr, rosti Leonardo fără urmă de sfială, chiar cu o dezinvoltură ce li se păru multora prea degajată. Știu. Toată lumea spune: potopul. Atîta doar că explicația nu-i bună de nimic. Judecați și dumneavoastră, messer Gabriele: nivelul apelor în timpul potopului, după spusele celui ce le-a măsurat, a fost cu zece coți mai înalt decît munții cei mai înalți. Și, prin urmare, scoicile purtate de talazurile clocotitoare trebuiau să coboare de sus în jos, neapărat de sus în jos, și nu dintr-o parte, nu la picioarele muntelui, nu înăuntru peșterilor, și apoi, ar fi fost aruncate în dezordine, după bunul plac al talazurilor, nu la același nivel, și în straturi suprapuse, după cum putem constata. Mai observați un lucru cît se poare de curios: vietățile care trăiesc în grup — moluștele, caracatițele, stridiile — le vom găsi zăcînd tot în grup, iar cele care trăiesc

singurate, le descoperim izolate, întocmai cum vedem și astăzi pe țărmurile mării. Așezarea scoicilor am studiat-o și eu de nenumărate ori în Toscana, Lombardia, Piemont. Și de veți spune că nu talazurile le-au depus acolo, ci ele însele au urcat tot mai sus, pe măsură ce creșteau apele deluviului, obiecția poate fi ușor răsturnată, căci scoica este o vietate tot atât sau încă mai înceată decât melcul. Ea, care nu înoată niciodată, ci se târăște pe nisip și pietre, folosindu-se de valve, poate străbate cel mult trei-patru coți pe zi. Și atunci cum vedeți, messer Gabriele, în timpul celor patruzeci de zile cât a durat potopul, după mărturia lui Moise, să fi străbătut cele două sute cincizeci de mile cât despart dealurile Monferratului de țărmul Adriaticii? Va îndrăzni s-o conteste doar cel care, nesocotind experiența și observațiile și judecînd natura după cărți și după născocirile unor flecari cu pană ascuțită, nu a avut măcar o dată curiozitatea să vadă cu ochii lui cele despre care vorbește!

Se lăasă o tăcere penibilă. Obiecțiile rectorului, o simțeau cu toții, fuseseră slabe. Nu el se cuvenea să-l privească pe Leonardo ca un dascăl pe elevul său, ci, dimpotrivă, mai degrabă Leonardo pe dînsul.

În cele din urmă, astrologul curții și favoritul ducelui, messer Ambogio da Rosate, invocîndu-l pe Pliniu Naturalistul, propuse o altă explicație: fosilele, avînd doar forma unor vietăți marine, s-au format în adîncurile pămîntului, sub influențe magice.

La auzul cuvîntului „magice”, un zîmbet de plictisită resemnare prinse a juca pe buzele lui Leonardo.

— Dar atunci cum exprimați, messer Ambogio, se interesă pictorul, faptul că sub influența acelorasi stele și în același loc s-au format vietăți nu numai de specii diferite, dar și de vîrste deosebite? Căci am descoperit că se poate stabili, după secțiunea făcută într-o scoică, în mod precis cîți ani chiar și cîte luni a avut vietatea, la fel cum o stabilești după secțiunea operată în coarnele boilor sau oilor,

ori în tulpina unui copac retezat. Cum explicați că unele din ele sînt întregi, altele sfărîmate, altele pline cu nisip ori mîl, clești de crabi, oase și dinți de pește sau pietriș asemănător cu acela care se găsește pe țărmul mării, rotunjit de valurile mării ? Dar gingașele tipare de frunze pe stîncile munților celor mai înalți ? Dar algele lipite de scoici, pietrificate, îngemănate într-un singur bulgăr ? De unde toate astea ? De la stele ? Păi dacă ar fi să judecăm astfel, messer, socot că în natura întregă nu s-ar mai găsi un fenomen care să nu poată fi explicat prin influența magică a stelelor. Și atunci la ce mai folosesc toate științele în afară de astrologie ?...

Ceru cuvînt bătrînul doctor în scolastică și cînd acesta îi fu acordat, observă că disputa se duce nereglementar. Dacă problema vietăților piertificate aparține unei științe „ mecanice”, inferioare, străină metafizicii, la ce bun s-o mai discutăm ? Doar s-au adunat aici nu pentru o dispută pe teme străine filozofiei. Dacă ea ține însă de domeniul științei superioare, adevărate, dialectice, atunci se și cuvine să fie discutată după regulile dialecticii, așa fel ca să se ridice în ideile lor la nivelul unor speculații pure...

— Știu, exclamă Leonardo resemnat, cu o mină și mai plictisită. Știu ce vreți să spuneți, messere. M-am gîndit și eu de multe ori la asta. Și totuși n-aveți dreptate !

— N-am dreptate ? rînji bătrînul și se umplu de venin, ca mărul de sevă. Ei, dacă n-am dreptate, binevoiți messere, și ne luminați mințile, fiți îndatoritor și ne explicați cum vine după socoteala voastră ?

— O, n-am vrut să spun... Vă asigur... Numai despre scoici... Să vedeți, eu cred... În sfîrșit, dacă insistați... Nu există științe superioare și inferioare, există una singură, care își trage rădăcinile din experiență...

— Ah, așa-a ? Din experiență ? Dar atunci îngăduiți-mi să vă întreb unde se situează metafizica lui Aristotel, a lui Platon, a lui

Plotin și a tuturor filozofilor antichității care au meditat la Dumnezeu, la spirit, la cele existente ?...

— Chiar așa, toate astea nu sînt știință, obiectă Leonardo cu tot calmul. Recunosc măreția anticilor, dar nu în ale științei. Acolo ei au mers pe căi false. Au vrut să descopere cele inaccesibile cunoașterii, pe cînd ceea ce era accesibil le-a scăpat din vedere. Au bîjbîit și ei și au încurcat și pe alții timp de multe veacuri. Căci oamenii nu pot ajunge la o înțelegere cînd discută despre un lucru cu neputință de demonstrat. Unde lipsesc argumentele raționale ele sînt înlocuite cu țipete. Cine știe însă n-are nevoie să țipe. Cuvîntul adevărului este unul singur, și în clipa cînd a fost rostit, țipetele celor ce se ceartă trebuie să amuțească, iar dacă ele continuă, înseamnă că adevărul n-a fost încă rostit. Oare în matematică se mai întrebă cineva cît fac trei ori doi – șase sau cinci ? Sau dacă este sau nu egală suma unghiurilor într-un triunghi cu două unghiuri drepte ? Oare nu dispăre orice contradicție în fața adevărului, astfel ca slujitorii săi să se poată bucura de el în pace ? Ceea ce nu se întîmplă niciodată în științele false, sofistice...

Leonardo vru să mai adauge ceva, dar cînd privi obrazul adversarului, amuți.

— Iată că am ajuns totuși la o înțelegere, messer Leonardo ! rînji mai veninos doctorul scolasticii. Deși, la drept vorbind, știam de la început că noi doi o să ne înțelegem. Un lucru nu pricep, și mă iartă pe mine, bătrînul. Oare e cu putință ? Cum adică, toate cunoștințele noastre despre suflet, despre Dumnezeu, despre viața de dincolo de mormînt sînt mincinoase, pentru că nu-și trag rădăcina din experiențele de domeniul științelor naturii nu se pot demonstra, cum ai binevoit dumneata însuși, deși Sfînta Scriptură le confirmă cu mărturia ei ce stă în afara oricăror dubii ?...

— N-am spus așa ceva, îl opri Leonardo, încruntîndu-se. Socot în afara oricăror dispute cărțile scrise din inspirație divină, întrucît cuprind un adevăr suprem...

Se stîrni forfotă, larmă. Nu-l lăsară să termine. Unii strigau, alții rîdeau, sau săreau de la locurile lor și i se adresau cu chipuri mînioase, ori doar strîngeau din umeri cu dispreț, întorcîndu-i spatele.

— Ajunge ! Ajunge ! Îngăduiți să obiectez, messeri ?

— Oare merită să obiectezi ? Credeți-mă că...

— Aiureli !...

— Cer cuvîntul !...

— Platon și Aristotel !...

— Toată povestea nu face nici cât o ceapă degerată...

— Dar cum se îngăduie...

— Adevărurile sfîntei noastre biserici !

— Eres, eres !

— Curat păgînism...

Leonardo tăcea. Chipul său era calm, însă plin de tristețe. Vedea cu ochii lui cît era de singur printre acești oameni care se pretindeau slujitori ai științei. Vedea hăul fără fund care se căsca între ei. Dar mai ales îi era ciudă, și nu pe adversarii săi, ci pe sine însuși, pentru că nu știuse să tacă la vreme și să ocolească disputa. Lăsîndu-se tîrît de ispita speranței, verifica — și a cîta oară ! — pe propria lui piele, că nu-i deajuns să dezvălui oamenilor adevărul, ca ei să și creadă într-însul.

Între timp, ducele cu dregătorii și doamnele de la curte, deși de mult nu pricepeau o boabă, urmăreau sfada cu vădit interes.

— Stașnic ! spunea il Moro, frecîndu-și mîinile de plăcere. Asta zic și eu bătălie ! Priviți, madonna Cecilia, puțin mai lipsește să se încaiere ! Ia uitați-vă la bătrînelul de colo ! Își iese din piele, nu alta. Tremură din tot trupul, ridică pumnii. Uite-l, și-a smuls pălăria din cap și o flutură în aer. Dar negriciosul de dincolo ! Face spume la gură, Dio mio ! Și pentru ce ! Pentru niște scoici pietrificate. Mare minune și cu învățații ăștia. Sînt o adevărată primejdie. Dar ce ziceți

de Leonardo al nostru ? Și mai face pe mironositul...

Rîdeau cu poftă, amuzîndu-se cu această priveliște, ca și cum ar fi fost o luptă de cocoși.

— Ia să-l scot din impas pe Leonardo al meu, se hotărî în cele din urmă ducele. De nu, îl înghit de viu bonetele roșii !

Pătrunse în mijlocul adversarilor înverșunați și aceștia amuțiseră, se dăduseră în lături înaintea lui, de parcă ar fi curs uleiul liniștitor pe marea bîntuită de furtună. Un singur zîmbet de-al ducelui, și a fost deajuns ca metafizica să se împace cu fizica.

La care ducele mai adăugă cu amabilitate, poftindu-și oaspeții la cină:

— Ajunge, signori ! V-ați înfierbîntat, v-ați certat nițeluș, acum gata ! Trebuie să mai prindeți puține puteri ! Nu se poate. Poftiți, vă rugăm ! Și cred că vietățile mele pescuite în Adriatica, mare care, slavă Domnului, n-a secăt încă, și servite la masă, vor stîrni mai puține dispute decît cele pietrificate, al lui messer Leonardo.

VII

La cină, Luca Pacioli, care ședea alături de Leonardo, îi șopti la o vreme, încetișor:

— Nu fi supărat, dragul meu, pentru că am tăcut atunci cînd te atacau: n-au înțeles pur și simplu ce spuneai. Ați fi putut foarte bine să cădeți de acord. Ce are una cu alta ? Doar exagerările în orișice privință nu-s bune la nimic. Cît despre altele, orice se poate împăca și reuni.

— Fra Luca, sînt întru totul de acord cu dumneata, se învoi Leonardo.

— Ei vezi, vezi ? Așa-i mult mai bine ! În pace și bună învoire. Te întreb ce folos ai din ceartă ? Bună-i metafizica, dar n-are cusur nici matematica. Este loc berechet pentru toate. Căci dacă dai, ți se

dă. Nu-i așa, dragul meu ?...

— Întocmai, fra Luca.

— Foarte bine, foarte bine ! Va să zică, n-o să mai fie neînțelegere ? Nu uita — dacă dai, ți se dă...

„Mielul blînd sugerează de la două oi”... își spusese artistul, privind ochisorii șireții săgetînd ca șoricelii de colo-colo pe chipul inteligent al monahului matematician care știuse să împace pe Toma d’Aquino cu Pitagora.

— În sănătatea dumată, învățătorule ! se aplecă spre el cu aerul complice celălalt vecin al său, alchimistul Galeotto Sacrobosco, ridicînd cupa. Strașnic i-ai dus de nas, n-am ce zice ! Halal alegorie ! De primă clasă !

— Unde o vezi ?

— Poftim ! Iarăși mă ia așa ! Nu-i frumos, messere ! Cu mine ți-ai găsit să umbli cu șiretici ? Slavă Domnului, mă pricep la dealde astea ! N-o să ne dăm pe mîna lor unul pe altul...

Și bătrînul clipi șmecherește din ochi.

— Care alegorie, întrebî. Iată care: uscatul e pucioasă, soarele — sare, apele oceanului ce acoperea odinioară creștetele munților — argint viu, vлага zeului Mercur. Vrei să spui că nu-i așa ?

— Ba este ! Cum să nu ! se porni pe rîs artistul. Mi-ai descifrat-o uimitor, messer Galeotto.

— Ei vezi ? Spuneam eu ! Mai pricepem și alde noi cîte unele ! Că despre scoici, acelea sînt chiar piatra înțelepților, marea taină a alchimiștilor. În compoziție soarele — sarea, uscatul — pucioasa și vлага — Mercur. Într-un cuvînt, dumnezeiasca transformare a metalelor !

Și ridicînd un deget, bătrînul își arcui sprîncenele pîrlite la focul cuptorului alchimic și porni să rîdă cu rîsul său blajin și naiv de copil.

— Iar deștepților noștri cu bonete roșii nu le-a dat prin minte !

Să bem în sănătatea dumitale messer Leonardo și întru înflorirea materiei noastre, Alchimia !

— Cu plăcere, messer Galeotto ! Văd bine că nimic nu poți ascunde ochilor dumitale și-ți dau cuvîntul că de aici încolo nici n-am s-o mai încerc.

După cină, oaspeții se retraseră. Rămase numai un cerc restrîns de invitați aleși pe sprînceană care fu poftit de duce în iatacul răcoros și primitor, unde se serviră fructe și vinuri.

— Vai ce încîntare ! Vai ce încîntare ! se extazia donzalla Ermellina. N-aș fi crezut că e atît de amuzant. Recunosc, mă așteptam la o mare plictiseală. Și cînd colo, mai drăguț decît un bal ! Cu mare plăcere aș sta să ascult în fiecare zi asemenea dispute. Cum s-au supărat pe Leonardo ! Cum au început să țipe ! Păcat că nu l-au lăsat să termine. Aș fi vrut tare mult să ne povestească ceva despre vrăjitoriile sale și despre necromanție...

— Nu știi dacă-i adevărat, s-ar putea să fie doar o calomnie, rosti un curtean de vază mai bătrîn, dar se spune că Leonardo și-ar fi alcătuit în minte asemenea părerii eretice pentru că nu crede în Dumnezeu. Dedîndu-se științelor naturii, socoate că-i mai mare cînstea să fii filozof decît creștin...

Prostii ! hotărî ducele. Îl cunosc. Are o inimă de aur. Numai face pe viteazul, dar la o adică, nu ți-ar omorî nici o muscă. Spun unii că-i om primejdios. Ei bine, s-au găsit de cine să se teamă ! Părinții inchizitori să ricaneze cît poftesc, nu las pe nimeni să se atingă de Leonardo al meu !

— Și urmașii, spuse cu respectuoasă plecăciune Baldassarre Castiglione, un nobil elegant venit la Milano în vizită de la curtea din Urbino, urmașii vor fi recunoscători alteței-voastre că le-ați păstrat un artist atît de neobișnuit, unic în lume, am spune. Păcat totuși că neglijează arta, îndopîndu-și mintea cu visuri bizare și himere monstruoase...

— Aveți perfectă dreptate, messer Baldassarre, se învoi il Moro. De cîte ori nu i-am spus: zvîrle-ți la coș filozofia ! Ei, dar știți și dumneavoastră cum sînt artiștii ăștia. N-ai ce le face. Zadarnic le-ai cere-o. Niște originali !

— Acesta e cuvîntul, alteță, i se alătură un alt curtean, consulul sării, care de mult pîndea prilejul să înșire o snoavă despre Leonardo. Într-adevăr, originali ! Născocesc uneori cîte una, că rămîi trăznit. Deunăzi trec pe la atelierul lui – aveam nevoie de un mic desen alegoric pentru o ladă de zestre, știți, un dar de nuntă. E acasă, zic, meșterul ? Nu, a plecat, zice, e foarte ocupat, nu primește comenzi. Dar, zic, ce treabă are ? Măsoară greutatea aerului. Mă gîndeam că-și bate joc de mine. Dar nu. Îl întîlnesc mai încolo chiar pe Leonardo. Ascultă, zic, messere, e adevărat că măsoară greutatea aerului ? Adevărat, zice și se uită la mine, de parcă aș fi fost slab de minte. Ca să vedeți ! Greutatea aerului ! Cum vă place madonnelor ? Știți acuma cîți pfunzi și cîți grani are zefirul primăverii ?

— Asta încă nu-i nimic, observă un tînăr cameriere cu o înfățișare stupidă, exprimînd deplina mulțumire de sine. Cît despre mine, auzii c-ar fi inventat o luntre care merge fără vîsle împotriva curentului !

— Fără vîsle ? Singură ?...

— Da, cu roți ! Prin forța aburului.

— O luntre cu vîsle ! Dumeata vei fi născocit-o acum...

— Vă asigur, madonna Cecilia, pe onoarea mea c-am auzit de la fra Luca Pacioli, care-i văzuse desenul. Leonardo socoate că în abur stă atîta putere, încît el poate pune în mișcare nu numai luntrile, dar și corăbii mari.

— Ce vă spuneam ! Asta-i magia neagră și necromanția lui ! strigă donzella Ermellina.

— Un original, ce să mai vorbim, încheie ducele cu zîmbet blajin. Și cu toate acestea, țin mult la dînsul: e întotdeauna vesel. Cu

el nu te plictisești niciodată.

VIII

Leonardo mergea agale spre casă pe liniștita stradă a mahalalei Porților Vercelline. La marginile drumului pășteau niște capre și un băiețaș cu pielea oacheșă, numai zdrențe, mîna un cîrd de gîște cu nuiua. Seara pogora senină. Numai la miazănoapte, deasupra Alpilor nevăzuți, se îngrămădeau nori grei ca de piatră, cusuți pe la margini cu aur, iar printre ei scînteia pe cerul palid o stea singuratică.

Și mergînd așa și prefirînd în amintire cele două încercări cărora le fusese martor, cea a minunilor de la Florența și proba științelor de la Milano, Leonardo își spuse că, pe cît erau de diferite, pe atît se asemănau una cu alta, de parcă erau gemene.

O fetiță de vreo șase ani mîncea lipie cu ceapă coaptă, pe scărița de piatră lipită de zidul unei căscioare dărăpănate.

Oprindu-se locului, Leonardo o îmbie cu degetul. Fetița îl privi întîi cu frică, apoi, încrezîndu-se peseme în zîmbetul său blajin, zîmbi și ea și coborî scărița, călcînd grijuliu cu piciorușele desculțe și cafenii pe treptele stropite cu lături și presărate cu coji de ouă și carapace de raci fierți.

Artistul scoase atunci o portocală amară, glasată, aurie, pe care o avea învelită în buzunar într-o hîrtie. Dulciuri din acestea se serveau adesea la curte. Leonardo lua din ele și le purta prin buzunare ca să le dăruiască ștregarilor în timpul plimbărilor sale.

— De aur ! șopti fetița. O minge de aur !

— Nu-i minge, ci măr. Gustă și ai să vezi. E dulce pe dinăuntru.

Neîndurîndu-se de frumosul dar, fetița îl cerceta cu ochii mari într-o tăcută încîntare.

— Cum te cheamă ? o întrebă Leonardo.

— Maia.

— Dar știi tu Maia, cum s-au dus la pescuit cocoșul, măgarul și țapul ?

— Nu.

— Vrei să-ți spun ?

Și cu mîna catifelată, lungă și subțire ca de femeie, îi mîngîia perișorul mătăsos și încîlcit.

— Hai colo, să ne așezăm. Ia stai, mai aveam parcă niște uscături cu anason. Pentru că, după cîte văd, n-ai să mănînci din mărul de aur.

Și tocmai se căuta prin buzunare cînd ușa căscioarei se deschise și în pridvor apărură o femeie tînără. Ea se uită la Leonardo și la Maia, dădu prietenoasă din cap și, așezîndu-se la torcătoare, se apucă de lucru.

După ea ieși din casă o bătrînă gîrbovă, cu ochii la fel de limpezi ca ai Maiei, probabil bunicuța ei.

Bătrînica se uită și ea la Leonardo. Deodată, ca și cum l-ar fi recunoscut, plesni din palme și se aplecă la urechea torcătoarei, șoptindu-i ceva.

— Maia ! Maia ! Vino repede ! strigă tînăra sărind în picioare. Copila se codea.

— Dar vino odată, netrebenco ! Ți-arăt eu ție !...

Speriată, Maia urcă scările în fugă. Cînd ajunsese sus, bunicuța îi smulse din mînă mărul poleit și-l azvîrli peste zid în curtea vecină. Fetița plîngea. Însă cînd bătrînica îi șopti ceva arătîndu-l pe Leonardo, copilul se potoli ca prin farmec și privi cu nespusă groază în ochii ei largi deschiși.

Leonardo le întoarse spatele, își plecă fruntea în pămînt și se îndepărtă cu pas grăbit.

Își dădea seama că bătrîna îl cunoștea. Auzise peseme că-i vrăjitor și se gîndea c-ar putea s-o deoache pe Maia.

Pleca de parcă ar fi fugit, zîmbind vinovat și, de rușine, tot mai căuta prin buzunare pesmeții cu anson, acum inutili.

Mai însingurat se simțise sub privirea acelor ochi de copil, plini de spaimă, decît în fața mulțimii care, socotindu-l păgîn, vroia să-l ucidă. Și decît înaintea adunării de învățați care rîdeau de adevărul spuselor sale ca de-o bolmojeală de nebun.

Și i se părea că e tot atît de departe de oameni pe cît e și luceafărul serii pe cerul înspăimîntător, dezolant de limpede.

Ajuns acasă, trecu în odaia de lucru și ea îi păru, așa, ticsită de cărți și aparate zăcînd sub colb, mai sumbră decît o celulă de închisoare. Se așeză la masă, aprinse lumînarea și, luîndu-și carnetul, se cufundă în studiul de curînd început asupra legilor mișcării corpurilor pe suprafețe înclinate.

Matematica, la fel ca muzica, avea darul să-l liniștească. Și în seara aceea ea dăruî inimii sale bucuria de totdeauna.

Cînd termină de calculat, scoase dintr-un sertar secret jurnalul său de zi și, cu mîna stîngă, folosind scrierea de-a-ndoaselea care putea fi citită numai în oglindă, își notă gîndurile pe care i le inspirase proba științei.

„Acești cărturari și bucheri, învățăcei de-ai lui Aristotel, aceste ciori împodobite cu pene de păun, căci trîmbiînd meritele altora, se împăunează cu ele, mă disprețuiesc pe mine, inventatorul. Aș fi putut să le răspund întocmai precum Marius patricienilor Romei: «împodobindu-vă cu faptele altora, nu vreți a-mi lăsa mie rodul alor mele».

Experimentatorii naturii se deosebesc de epigonii anticilor tot atît cît și obiectul de imaginea lui răsfrîntă în oglindă.

Ei cred că eu, nefiind scriitor, n-am dreptul să scriu și să vorbesc despre știință, deoarece n-aș ști să-mi exprim clar ideile. Nu-și dau seama că puterea mea nu stă în cuvînt, ci în experiența care e dascălul tuturor celor ce au scris vreodată cu cap.

Neștiind și nedorind să mă refer la cărțile anticilor, mă voi referi totuși la ceva cu mult mai iubitor de adevăr decît cărțile — la experiență, învățătorul tuturor învățătorilor.”

Făclia răspîdea o lumină ștearsă. Motanul, singurul prieten al nopților de nesomn, sărise pe masă și se freca de mîinile lui torcînd încetișor nepăsător la toate celelalte. Steaua singuratică își revărsa raza prin geamurile nespălate, pîrînd acum și mai departe, și mai fără nădejde. Leonardo se uita la ea și văzu parcă aievea ochii Maiei ațintindu-l cu groază fără margini, dar nu se mai întristă: era din nou senin și neclintit de tare în singurătatea lui.

Numai în colțișorul cel mai tainic la inimii sale, de care nici el nu știa, clocotea ca un izvor cald sub pojghița de gheață o neînțeleasă amărăciune și parcă remușcare, ca și cum ar fi fost într-adevăr vinovat cu ceva față de Maia și încerca să și-o ierte, dar nu izbutea.

IX

A doua zi de dimineață, Leonardo se pregătea să meargă la mănăstirea Santa Maria delle Grazie, ca să lucreze la chipul Domnului.

Mecanicul Astro îl și aștepta în pridvor cu caietele, pensulele și cutia de culori. Dar cînd ieși în curte, meșterul îl zării pe Nastaggio grăjdarul. Țesăla o iapă sur-rotată sub umbrarul hambarului.

— Ce-i cu Giannino ? îl întrebă Leonardo.

Giannino era unul din caii preferați.

— Ce să fie ? Nimic, răspunse cam în dodii grăjdarul. Numai Șargul șchioapătă.

— Șargul ? se necăji Leonardo. De cînd ?

— De vreo patru zile.

Și fără să-l mai ia în seamă pe stăpîn, continuă să tragă cu țesala

pe spinarea calului cu atîta năduf, încît animalul își muta greutatea corpului de pe un picior pe altul.

Leonardo voi să-l vadă pe Șarg și fu condus de Nastaggio în grajd.

Iar cînd Giovanni Beltraffio ieși în curte, să se spele pe ochi cu apă rece de fîntînă, auzi glasul supărător de pițigăiat, aproape femeiesc al lui Leonardo care țipa cuprins de una din mîniile ce-l apucau uneori și de care nimeni nu se temea.

— Spune-mi, bețivanule, cap sec ce ești, spune-mi, cine te-a pus să îngrijești caii la veterinar ?

— Cum se poate, messere, să nu îngrijești calul bolnav ?

— Să îngrijești ? Și crezi tu, căpățîină de catîr, că faci bine calul cu alifia asta puturoasă ?

— Nu alifia-i leacul, este o vorbă anume, un descîntec adică ! Parcă vă pricepeți la de-alde astea ? De aceea vă supărați !

— Du-te-ncolo de aici cu descîntecele tale ! Cum să îngrijească nemernicul de hingher animalul dacă nici n-a visat anatomie ?

Nastaggio ridică la el ochișorii leneși îngropați în grăsime și-l aținti lung pe sub sprîncene.

— Anatomie ! Îngăimă cu nemărginit dispreț.

— Ieși ! Afară de aici ticălosule !

Grăjdarul nu clipi. Din îndelunga-i experiență știa că după ce i se potolește furia de o clipă, stăpînul va veni să-l roage, neștiind cum să-l mai îmbuneze numai să rămînă, căci prețuia în el pe marele cunoscător și iubitor de cai.

— Gînd la gînd ! Tocmai vroiam să vă cer socoteala, spuse el cu nepăsare. Îmi datorați leafa pe trei luni. Cît privește finul, n-am nici o vină. Marco nu mi-a dat bani pentru ovăz.

— Asta ce mai e ? Cum îndrăznește să nu-i dea cînd i-am poruncit ?...

Grăjdarul strînse din umeri și, pufnind, întoarse spatele în semn

că n-are ce să mai discute și se apucă iarăși de țesălat cu atîta înverșunare, de parcă voia să-și verse tot năduful pe spinarea calului.

Giovanni asista la scenă cu o expresie de veselie nelipsită de curiozitate, cu fața roșie de apa rece pe care o ștergea cu prosopul.

— Ce facem, meștere ? Mergem ori ba ? se sătură Astro de așteptare.

— Mai stai, îl rugă meșterul, să-l întrebăm pe Marco dacă-i adevărat ce spune pungașul ăsta...

Leonardo intră în casă și Giovanni îl urmă.

Ca întotdeauna, Marco lucra în atelier îndeplinind întocmai, cu matematică precizie poruncilor învățătorului. Tocmai măsura cu mica linguriță de plumb culoarea neagră pentru umbre, verificînd ceva pe o foaie acoperită de cifre. Broboanele de sudoare îi acopereau fruntea, vinele de la gît i se unflaseră și respira greu, de parcă ar fi cărat un bolovan la deal. Buzele sale bine strînse, spatele gîrbovit, moțul roșu care se învîrteja cu încăpățînire și mîinile mari și roșii, cu degetele groase. spuneau de la sine că răbdarea și truda le-nving pe toate.

— A, messer Leonardo ! N-ai plecat încă ? Vreți să verificați iute calculul ăsta ? Vă rog. mi se pare că m-am încurcat...

— Bine, Marco. Mai tîrziu. Uite ce-am vrut să te-ntreb: e adevărat că nu dai bani pentru ovăzul cailor ?

— Adevărat.

— Cum se poate, dragul meu ? Doar ți-am spus, continuă artistul, privind tot mai sfios și nehotărît obrazul sever al chelarului casei sale. Doar îți spuseseam. Marco, să-i dai neapărat bani, să cumpere ovăz pentru cai. Ai uitat ?...

— N-am uitat. Nu sînt bani.

— Ei vezi ? Știam eu. iarăși n-avem bani ! Ascultă, Marco, judecă și tu, pot trăi caii fără ovăz ?...

Marco nu răspunse, zvîrli numai cît colo penelul.

Giovanni nu scăpă din ochi cum li se schimbă expresiile: acum învățătorul semăna a ucenic, iar ucenicul a învățător.

— Ascultă, meștere, rosti deodată Marco, m-ai rugat să iau asupra mea grija gospodăriei, ca să nu te rup de la treabă cu asemenea fleacuri. Atunci de ce o iei de la capăt ?

— Marco ! exclamă cu reproș Leonardo. Marco ! numai săptămîna ce-a trecut ți-am dat treizeci de florini...

— Treizeci de florini ! Scade din ei patru, datoria la Pacioli, doi i-am dat cerșetorului de Galeotto Sacrobosco, cinci gîdelui care fură cadavrele din spînzurători pentru anatomia dumitale, trei pentru geamuri și reparatul sobelor în seră, unde ții năpîrcile și peștii, șase ducați imperiali în cap pentru dracul ăla vărgat...

— Girafa, vrei să spui.

— Da, da. Noi n-avem ce mîncă, dar îndopăm blestemele de jigodii. Și totuna, orice-i faci, are să crăpe...

— Nu-i nimic Marco, las să crăpe, observă cu blîndețe Leonardo, am s-o împăiez. Are la gît niște vertebre foarte interesante...

— Poftim ! Vertebre ! Of, meștere, meștere, de n-ar fi trăsnaile astea ale dumitale — caii, cadavrele, girafele, peștii și alte asemenea jigodii, am duce-o împăărtește și nu ne-am mai ploconi la nimeni. Oare nu ni-i de ajuns pâinea cea de toate zilele ?...

— Pîinea cea de toate zilele ! Ca și cum aş cere pentru mine altceva decît această pîine de toate zilele ! Știu eu c-ai fi încîntat să vezi crăpînd toate animalele mele adunate cu atîta trudă, plătite cu atîți bani și atîta de necesare mie, cum nici nu-ți poți închipui. Atîta vrei, Marco, să fie cum ți-a cășunat !...

Obidă și ciudă neputincioasă se deslușeau în vocea învățătorului.

Cu ochii plecați, Maco tăcea mohorît.

— Oare ce-i asta ? urmă Leonardo. Ce-o să fie, mă-ntreb, cu

noi, a, Marco ? Ovăz nu-i ? Ce-i glumă ? Unde am ajuns ! Niciodată n-am fost într-un impas ca acesta !...

— Ba am mai fost și vom mai fi, obiectă Marco. Cum ai vrea dumneata să fie, meștere ? De un an și mai bine n-am căpătat un bănuț de la duce. În fiecare zi Ambrogio da Ferrara îți făgăduiește: mîine și iarăși mîine, dar se vede că-și bate joc de dumneata...

— Își bate joc de mine ? strigă Leonardo. Lasă că-i arăt eu lui cum să-și bată joc de mine ! Am să-l pîrăsc la duce, asta-i fac ! I-o plătesc eu ticălosului, de-o să mă pomenească ! Aibă parte de-un Paște fără noroc, blestematul !

Marco se mulțumi să dea din mîină, vrînd să spună că dacă e de plătit, nu Leonardo îi va plăti vistiernicului curții, ci taman pe dos.

— Lasă asta, meștere, zău lasă ! Îngăimă el și trăsăturile sale aspre, colțuroase se îmblînziră ca prin farmec, iar pe chip i se întipări o expresie de bunătate, de tandrețe protectoare. Milostiv e Domnul, ne-om descurca și de astă dată. Și dacă vrei dumneata cu tot dinadinsul, fac eu ce-oi face ca să ajungă și de ovăz pentru cai...

Știa că pentru asta va trebui să sacrifice o parte din banii pe care îi timitea mamei sale bătrîne și bolnave.

— Parcă de ovăz e vorba ? se tîngui Leonardo căzînd istovit pe scaun.

Clipea mărunț, strîngînd ploapele, ca în bătaia unui vînt subțire.

— Ascultă, Marco... Știi, încă nu ți-am spus... Luna viitoare o să am neapărat nevoie de optzeci de ducați, pentru că m-am împrumutat, știi... Ia nu te mai uita cu ochii ăștia la mine...

— De la cine, meștere ?

— De la cămătarul Arnoldo.

Marco plesni din palme disperat. Moțul roșu de pe frunte îi tremura de enervare.

— Auzi, de la cămătarul Arnoldo ! Ce să zic, mi-ai făcut-o, meștere ! Ești bun de felicitat. Știi dumneata ce bestie e ăsta ? Mai

rău ca un jidov sau un maur, măcar că-i creștin ! Nu se teme de Dumnezeu. Of, învățătorule, învățătorule, ce-ai făcut ! Cum de nu mi-ai spus și mie...

Leonardo plecă fruntea în pământ.

— Aveam o cumplită nevoie de bani, Marco. Să nu te superi...

Și adăugă cu teamă și jale după câteva clipe de tăcere:

— Adă, Marco socotelile. Poate o să născocim ceva...

Marco era convins că nu vor putea născoci nimic, dar pentru că pe meșter nu-l linișteai decît epuizînd tulburarea-i stîrnită din senin, așa trecătoare cum era, plecă supus să aducă socotelile.

Leonardo se crispă ca de durere văzînd de departe binecunoscutul registru gros în coperti verzi. Îl privea cum privești propria-ți rană deschisă.

Se cufundară amîndoi în socoteli în care marele matematician făcea greșeli de adunare și scădere. Din cînd în cînd își amintea de vreun cont pentru câteva mii de ducați rățăciți, îl căuta scotocind prin casete, sertare, maldăre de documente, găsind în locul lui note mărunte, de cîțiva bănuți, care nu mai erau necesare, dar pe care le transcrisese grijuliu cu mîna lui, ca, de pildă, aceea pentru pelerina lui Salaino:

Brocart de argint	15 lire 4 soldî
Catifea roșie pentru garnitură	9 " 4 "
Șiret	9 "
Nasturi	12 "

Și se înfură și le rupea aruncînd bucățelele sub masă.

Giovanni urmărea cu atenție jocul slăbiciunilor omenești așternut pe chipul învățătorului său și amintindu-și cuvintele unuia dintre admiratorii lui Leonardo, care spunea că „Noul Hermes Trismegistos s-a contopit într-însul cu noul titan Prometeu”, zîmbea spunîndu-și în gînd:

„Iată-l, nu e nici zeu, nici titan, ci om ca noi toți. Oare de ce

m-am temut de el atîta ? Bietul, dragul de el !"

X

Trecură două zile și se întîmplase ceea ce prevăzuse Marco: meșterul uită cu desăvârșire de socotelile bănești, parcă nici n-ar fi fost vorba vreodată. Și chiar a doua zi îi ceru cu nonșalanță trei florini, ca să cumpere o fosilă. Lui Marco nu-i veni să-l amărască refuzîndu-l și-i dădu trei florini din banii proprii, puși deoparte pentru maică-sa.

Vistiernicul Ambrogio tot nu-i plătise încă leafa lui Leonardo, în ciuda tuturor rugăminților. În perioada aceea însuși il Moro ducea lipsă de bani din cauza uriașelor cheltuieli de pregătire pentru războiul cu Franța.

Leonardo se împrumută de la te miri cine, pînă și de la ucenicii săi.

Ducele nu-i îngăduia să termine nici măcar monumentul lui Sforza. Totul era gata ! Statuia modelată în lut, forma, avînd și un schelet metalic înăuntru, opritoarea pentru metalul topit, creuzetul, cuptorul propriu-zis. Dar cînd artistul prezentă nota pentru bronz, il Moro se sperie. Mai mult, se mînie chiar și refuză să-l vadă.

Pe la 20 noiembrie anul de grație 1498, pe vremea cînd ajunsese într-o sărăcie lucie, Leonardo, nemaiputînd îndura lipsurile, scrise ducelui. Printre hîrțile rămase de la el se află și bruionul acestei scrisori, o înșirare de fraze șchioape și neterminate, fără legătură între ele, asemănătoare cu bolmojeala unui om copleșit de rușine, care nu știe a cerși:

„Signore, știind că mintea Alteței-Voastre e preocupată de treburi cu mult mai importante, dar în același timp temîndu-mă că tăcerea mea să nu stîrnească mînia Preamilostivului meu Protector, îndrăznesc a Vă aminti de micile mele nevoi și de artele condamnate

la tăcere...

... De doi ani nu am primit leafa...

... Alte persoane care se află în slujba Alteței-Voastre, avînd venituri lăaturalnice, pot aștepta, însă eu cu arta mea, pe care, altminteri aş părăsi-o pentru o treabă mai avantajoasă...

... Viața mea este la dispoziția Alteței-Voastre, sînt oricînd gata să mă spun...

... Despre *Colos* nu pomenesc nimic, deoarece cunosc vitregia vremurilor...

... Mă doare în suflet că, nevoit să-mi cîștig hrana, mă văd silit să las în părăsire pictura și să mă ocup de fleacuri. A trebuit să hrănesc 6 oameni timp de 56 luni, și asta numai cu 50 ducăți...

... Mă întreb cu nedumerire în ce domeniu mi-aș putea folosi forțele...

... La glorie să-mi fie gîndul sau la pîinea cea de toate zilele ?..."

XI

Într-o seară de noiembrie, după o zi de griji și alergătură întîi pe la generosul dregător al curții Gaspare Visconti, apoi pe la cămătarul Arnaldo și gîdele care cerea bani pentru cele două cadavre de gravide, amenințînd că dacă nu i le plătește îl va denunța pe meșter Sfintei Inchiziții, Leonardo se întoarse acasă mort de oboseală. Trecu în primul rînd pe la bucătărie, să-și usuce hainele, pe urmă, luînd cheia de la Astro, se îndreptă spre odaia de lucru, cînd auzi deodată glasuri.

„Ușile sînt încuiate, se gîndi el. Ce să însemne asta ? Nu cumva au dat hoții ?”

Dar plecîndu-și urechea, recunoscuseră vocile învățăceilor Giovanni și Cesare. Scotociau, pesemne, prin hîrțile sale secrete pe care nu le arătase niciodată nimănui. Vru să deschidă ușa și să intre,

dar închipuindu-și cu ce ochi îl vor privi cei surprinși asupra faptei, i se făcu rușine de rușinea lor. Pe vîrfuri, roșu la față, se furișă de lîngă ușă, uitîndu-se înapoi ca un hoț și, abia cînd trecu de ușa atelierului, la celălalt capăt al lui, strigă cu voce prefăcut de tare, așa fel ca să fie auzit neîndoielnic:

— Astro ! Dă-mi făclia ! Astro ! Unde, Doamne, iartă-mă, v-ați ascuns cu toții, de parcă ați intrat în pămînt ? ! Andrea, Marco, Giovanni, Cesare !

Vocile din odaia de lucru tăcură. Se auzi un zăngănit, căzuse probabil un obiect de sticlă și se sparse. Bufni canatul ferestrei. Dar Leonardo tot nu se hotăra să intre, tot mai asculta. În suflet n-avea ură sau amărăciune, doar plictiseală și dezgust.

Într-adevăr, nu se înșela, Giovanni și Cesare se furișaseră pe fereastră și-i scotoceau prin sertatele mesei, răsfoiau documentele secrete, desenele, jurnalele sale.

Beltraffio, palid la față ca un mort, ținea oglinda, iar Cesare, aplecîndu-se, descifra în oglindă scrisul de-a-ndoaselea al lui Leonardo !

„*Laude del Sole*” – „Laudă Soarelui”. „Nu pot să-i iert lui Epicur afirmația că soarele a atît de mare pe cît pare și mă mir de Socrate, care umilește falnicul astru, spunînd că nu este decît o piatră incandescentă. Mult aș fi vrut să am la îndemîină cuvinte de-ajuns de tari, pentru a-i condamna pe cei care venerează Omul în locul Soarelui...”

— Trec peste ele ? întrebă Cesare.

— Nu, murmură Giovanni. Te rog, citește totul pînă la capăt.

— „Cei care se închină zeilor cu chip omenesc, urmă Cesare, se înșală amarnic, căci omul, de-ar fi cît globul terestru, tot ar părea mai mic decît cea mai neînsemnată planetă, cît un punct abia însemnat în univers. Pe lîngă asta, oamenii sînt toți hărăziți descompunerii...”

— Ciudat ! se miră Cesare. Cum o fi cu putință ? I se închină Soarelui, iar Cel care cu moartea pre moarte a călcat parcă nici n-a fost vreodată !...

Întoarse pagina.

— Iată încă ceva. Ascultă: „În toate colțurile Europei oamenii vor deplînge moartea celui care s-a stins în Asia”. Înțelegi ?

— Nu, șopti Giovanni.

— Vinerea mare, îi explică Cesare...

— „O, matematicienilor, citi mai departe Cesare, revărsați odată lumina asupra acestei demențe. Spiritul nu poate exista fără trup, dar acolo unde nu-i trup, sînge, oase, limbă, mușchi, nu poate fi nici glas, nici mișcare...”

— Aici nu mai pot descifra. A șters. Dar să-ți citesc sfîrșitul: „Cît privește toate celelalte definiții ale spiritului, le voi lăsa în seama sfinților părinți, învățători ai poporului, care cunosc din inspirație divină tainele naturii...” Hm, să fi căzut peticul ăsta în mîna sfinților părinți inchizitori, nu i-ar fi fost moale lui messer Leonardo... Dar iată, încă o prorocie: „Nefăcînd nimic, disprețuind sărăcia și munca, oamenii vor trăi în lux, în clădiri asemănătoare cu palatele, însușindu-și comori văzute cu prețul nevăzutelor și susținînd că aceasta ar fi calea cea mai plăcută lui Dumnezeu”. Desigur, indulgențele ! se dumeri Cesare. Poftim, calcă pe urmele lui Savonarola ! Asta-i piatră în grădina papei... „Morții de un mileniu vor hrăni pe cei vii”... Asta n-o mai pricep. Prea-i încurcată... Deși, stai... da, da, desigur ! Morții de un mileniu sînt sfinții și martirii, și în numele lor călugării adună banii... „Au să vorbească celor ce, avînd urechi, nu aud, și au să aprindă candela înaintea celor ce, avînd ochi, nu văd...” Astea-s icoanele.

„Femeile vor mărturisi bărbaților toate poftele lor trupești, toate tainicele fapte rușinoase.” – Asta-i spovedania. Cum îți place, Giovanni ? Uimitor om, nu-i așa ? Îți dai seama pentru cine

născocesc aceste ghicitori ? Și vezi, nu găsești aici adevărată ură, nu. Doar ștrengărie și joacă. O joacă de-a sacrilegiul !...

Întorcînd cîteva pagini, mai citi:

— „Mulți, făcînd negoț cu false minuni, înșală gloata neștiutoare, iar pe cei care dezvăluie înșelăciunile lor îi trimit la moarte...” O aluzie la încercarea focului a fratelui Girolamo și la cunoașterea care distruge credința în minuni.

Și Cesare puse deoparte caietul.

— Tot nu-ți ajunge ? Mai vrei dovezi ? îl privi el lung pe Giovanni. Mi se pare că-i limpede, nu ?...

Beltraffio clătină din cap.

— Nu, Cesare, tot nu-i limpede... Dacă am găsi un loc unde spune de-a dreptul...

— De-a dreptul ? Nu, frate, nu te aștepta la așa ceva. Ar fi înșelătorie înșelăciunii sale. În toate e pe din două, în toate se codește, șovăie și se ascunde după șiretlic la fel ca o femeie. Nu în zadar îi plac ghicitoriile. Și prinde-l dacă poți ! Cu toate că nici el nu se cunoaște. E taina cea mare pentru el însuși !

„Are dreptate Cesare, își spunea Giovanni. Prefer sacrilegiul fățiș acestor batjocuri și acestor zîmbete în doi peri, ca al lui Toma Necrediciosul punînd degetul pe rana lui Isus...”

Cesare îi mai arată un desen în creion portocaliu pe hîrtie albastră – mic, pierdut printre crochiuri de mașini și calcule. Înfațișa pe Fecioara Maria cu pruncul în brațe în pustie. Așezată pe o piatră, Maica Domnului desena pe nisip triunghiuri, cercuri și alte figuri, predînd fiului ei geometria, care-i izvorul tuturor științelor.

Giovanni privi multă vreme ciudatul desen. Apoi, vrînd să știe ce-i scris pe frontispiciul lui, apropie oglinda. Dar Cesare nu apucă să descifreze decît primele trei cuvinte: „necesitatea, eterna învățătoare...”, cînd îl auzi pe Leonardo strigînd din atelier:

– Astro ! Dă-mi făclia ! Astro ! Unde, Doamne, iartă-mă, v-ați

ascuns cu toții, de parcă ați intrat în pământ ? Andrea, Marco, Giovanni, Cesare !

Giovanni tresări, alb ca varul, scăpă oglinda și ea se sparse.

– Semn rău ! rîse Cesare.

Ca niște hoți prinși asupra faptei, se grăbiră să vîre hîrțile în sertar, adunară de jos cioburile și, deschizînd fereastra, coborîră de pe pervaz în curte, agățîndu-se de burlan și de vrejurile groase ale viței-de-vie care se cățarau pe pereții casei. Din grabă, Cesare alunecă și căzu, mai-mai să-și scrîntească piciorul.

XII

În seara aceea Leonardo nu-și găsi alinarea în matematică. Cînd se preumbla prin odaie, cînd se așeza la loc, începea cîte un desen și numai decît îl lăsa. Sufletul îi era plin de o vagă neliniște, ca și cum ar fi trebuit să ia o hotărîre și nu găsea în el puterea. Se întorcea mereu cu gîndul la Giovanni.

Își amintea cum fugise la Savonarola, apoi se întorsese aici. Un timp s-a mai liniștit și s-a dedicat cu totul artei. De la nefericita de încercare a focului însă și mai ales de cînd s-a răspîndit la Milano vestea pieirii prorocului, arăta prăpădit de tot, pierdut cu desăvîrșire.

Leonardo îl vedea cum suferă și vrea, dar nu izbuteste să-l părăsească. Își dădea seama ce luptă se dă în inima ucenicului, o inimă prea mare pentru a nu simți și prea slabă pentru a-și învinge propriile contradicții. Uneori i se părea că e dator să-l respingă și să-l alunge, spre a-l salva, dar nu găsea în el destulă putere.

„Dac-aș ști cu ce să-l ajut !” își spunea artistul.

Și deodată rîse cu un rîs amar.

„L-am deocheat și l-am vătămat, pesemne ! Au dreptate oamenii cînd se feresc de mine...”

Urcă treptele înalte ale scării cufundate în întuneric, bătu la ușă

și când văzu că nu i se deschide, o întredeschise.

În strîmta chilioară domnea semiîntunericul. Se auzea ploaia bătînd darabana în acoperiș și foșnetul vîntului toamnei. Sîmburele de lumină din candelă pîlpîia molcom în colțul de sub chipul Madonnei. Un crucifix negru atîrna în peretele alb. Beltraffio, îmbrăcat, zăcea în pat făcut covrig, ca un copil bolnav, cu genunchii la gură și obrazul îngropat în pernă.

– Giovanni, dormi ? murmură învățătorul.

Beltraffio sări în sus, scoase un strigăt salb și cu brațele întinse înaintea se uită la Leonardo cu niște ochi de nebun larg deschiși, plini de o nemărginită groază, aceeași din privirile Maiei.

– Ce-i cu tine Giovanni ? Eu sînt...

Venindu-și în fire, Beltraffio își petrecu palma peste ochi.

– Dumneata, messer Leonardo... Mi se păruse că... Am avut un vis îngrozitor...

– *Dumneata* ești, mai spuse privindu-l țintă pe sub sprîncene, ca și cum s-ar mai fi îndoit.

Leonardo se așeză lîngă el pe marginea patului și-i puse mîna pe frunte.

– Ai fierbințeală. De ce nu mi-ai spus că ești bolnav ?

Giovanni dădu să-i întoarcă spatele, deodată i se uită iarăși în ochi, colțurile buzelor i se lăsară în jos și, adunînd mîinile a rugă, șopti:

– Alungă-mă, învățătorule ! Nu sînt în stare să plec singur... dar nici nu pot rămîne... pentru că sînt un ticălos față de dumneata... un trădător !...

Învățătorul îl îmbrățișă și-l strînse la piept.

– Ce ai, băiețașul meu ? Dumnezeu cu tine ! Crezi că nu văd că te torturezi ? Dacă-ți închipui că ești vinovat cu ceva față de mine, te iert din toată inima, poate și tu mă vei ierta cîndva...

Giovanni ridică la el în tăcere ochii mari, mirați și deodată, în-

tr-un elan nestăpînit de duioşie, i se pitulă la piept şi-şi ascunse obrazul în barba lui moale ca mătasea.

– Dacă am să plec cîndva, îngăima printre suspinele ce-i cutremurau tot trupul, dacă am să plec cîndva de la tine, învăţătorule, să nu crezi că nu te iubesc ! Nici eu nu ştiu ce-i cu mine... Am nişte gânduri înspăimîntătoare, parc-aş înnebuni... M-a părăsit Dumnezeu... Ah, dar să nu... Crede-mă, te iubesc mai mult ca orice pe lume, mai mult decît pe părintele meu, fra Benedetto ! Nimeni n-are să te iubească atît cît te iubesc eu !...

Cu surîs molcom, Leonardo îl mîngîia pe cap, pe obraji uzi de lacrimi şi-l consola ca pe un copil:

– Hai, taci, taci, nu mai plînge ! Parcă nu ştiu că mă iubeşti, bietul meu băieţaş, prostuţule...

Şi adăugă:

– Peseme că iar ţi-a îndrugat Cesare neghiobii ? De ce-l mai ascuţi ? E un băiat inteligent şi... mă iubeşte, bietul de el, deşi crede că mă urăşte. Multe nu le înţelege.

Giovanni se potoli deodată, încetă să mai plîngă şi, cătînd cercetător în ochii învăţătorului, clătină din cap:

– Nu... Nu Cesare... Eu... spuse rar, ca şi cum îi venea greu să pronunţe cuvintele. Şi nici eu. *El...*

– Care el ? întrebă învăţătorul.

Giovanni i se strînse mai tare la piept, cu ochii iarăşi măriţi de groază.

– Nu trebuie, murmură abia auzit, te rog... nu trebuie despre *El...*

Şi Leonardo simţi cum tremură în braţele sale.

– Ascultă, copilul meu, rosti el cu tonul acela sever şi duios, puţin prefăcut, cu care doctorii vorbesc bolnavilor, văd că ai ceva pe suflet. Trebuie să-mi spui tot. Vreau să ştiu, Giovanni, auzi ? Ai să te simţi şi tu uşurat.

Și după o clipă de gândire, mai întrebă o dată:

– Despre cine ai vorbit acum ?

Giovanni aruncă înapoi o privire temătoare și, lipind gura de urechea lui Leonardo, șopti gîfîind:

– Despre al doilea eu...

– Al doilea eu ? Ce înseamnă asta ? L-ai văzut în vis ?

– Aievea...

Leonardo îl privi lung și timp de o clipă avu impresia că Giovanni tot mai delirează.

– Doar n-ai fost aici la mine acum trei zile, adică marți noaptea, nu-i așa ?

– N-am fost. Dar ce, nu mai ții minte ?

– Ba da, cum să nu... Ei vezi, învățătorule, acum, va să zică, în mod sigur a fost *El*...

– De unde ai scos că am un alt eu ? Cum s-a întîmplat ?

Simțea instinctiv că Giovanni dorește să i-o spună și nădăjduia că mărturisirea o să-l facă să se simtă ușurat.

– Cum s-a întîmplat ? Iată cum. A venit *El* la mine așa cum ai venit tu astăzi, axact la ora asta, s-a așezat și *El* pe marginea patului, cum te-ai așezat tu acum, și a vorbit și a făcut totul ca tine. Și fața o avea la fel ca a ta, numai văzută în oglindă. Atîta doar că *El* nu-i stîngaci. Și m-am gândit numaidecît că pesemne nu ești tu. Și el știa că mă gîndesc, dar nu se arăta. S-a prefăcut că noi doi nu știm nimic. Numai plecînd s-a întors spre mine și mi-a spus: „Ascultă, Giovanni, l-ai văzut vreodată pe celălalt eu al meu ? Dacă ai să-l vezi, nu te teme !” Și atunci am înțeles...

– Și tot mai crezi, Giovanni ?

– Cum să nu cred dacă l-am văzut cum te văd pe tine, învățătorule ? Și a vorbit cu mine...

– Despre ce ?

Giovanni își acoperi fața cu mîinile.

– Mai bine spune, altfel ai să stai să te gîndești și ai să te chinui, rosti Leonardo.

– Lucruri urîte, murmură Beltraffio cu rugă și deznădejde în privirile ațintite în ochii săi. Îngrozitoare ! Zicea că pe lume nu e decît mecanica, totul e ca păianjenul acela îngrozitor cu labele rotitoare pe care *El*... adică nu *El*, tu l-ai inventat...

– Ce fel de păianjen ? Ah, da, da, țin minte. Ai văzut la mine desenul unei mașini de război..

– Și mai spunea, continuă Giovanni, că ceea ce înțeleg oamenii prin Dumnezeu este veșnica forță care pune în mișcare Păianjenul acela cumplit cu labele de fier însîngerate, și că Lui nu-i pasă dacă e adevăr sau minciună, bine sau rău, viață sau moarte. Și degeaba l-ai implora, fiindcă *El* e ca matematica: doi ori doi nu pot face cinci...

– Bine, bine. Nu te mai tortura. Ajunge. Acuma știu...

– Nu învățătorule, mai stai, încă nu știi tot. Ascultă numai ! Spuneai că și Isus zadarnic a coborît pe pămînt, a murit și n-a înviat, cu moartea pre moarte n-a călcat, ci a putrezit în sicriu. Și cînd a spus asta, am început să plîng. Și i s-a făcut milă de mine și a vrut să mă împace: „Nu plînge, zice, bietul meu băiețaș, prostuțule, nu există Isus, dar există iubirea. Iubirea cea mare este fiica cunoașterii celei mari; cine știe tot acela iubește tot.” Vezi ? Tot cu vorbele tale, cu vorbele tale ! „Înainte, zice, iubirea venea din slăbiciune, minune, neștiință, acum vine din putere, adevăr și cunoaștere, căci Șarpele n-a mințit: gustați din rodul Pomului Cunoașterii și veți fi ca zeii.” Și după aceste cuvinte am înțeles că vine de la diavol, și l-am blestemat, și a plecat, dar a spus că se întoarce...

Leonardo îl asculta cu nespusă curiozitate, ca și cum n-ar mai fi plecat urechea la delirul unui bolnav. Simțea privirea lui Giovanni, acum calmă, pătrunzîndu-i pînă în străfundul cel mai tainic al inimii.

– Și mai înspăimîntător... șoptea ucenicul, îndepărtîndu-se de

învățător cu o mișcare înceată și privindu-l cu o privire imobilă și străpungătoare drept în lumina ochilor, și mai respingătoare ca toate era că, spunînd acestea, zîmbea, da, da, zîmbea... exact așa cum... zîmbești tu acum !...

Deodată obrajii lui Giovanni se făcură albi ca varul, gura i se schimonosi și, respingîndu-l pe Leonardo, scoase un strigăt sălbatic de nebun:

– Tu... tu... iarăși ! Te-ai prefăcut... În numele Tatălui... piei, piei Satana ! Dispari, blestematul...

Învățătorul se ridică și spuse ațintindu-l cu ochii autoritari:

– Dumnezeu cu tine, Giovanni ! Văd că, într-adevăr, e mai bine să pleci de la mine. Ții minte cum spune Sfînta Scriptură: cel ce se teme, nu-i desăvîrșit în iubire. Dacă tu m-ai iubi cu o iubire desăvîrșită, nu te-ai teme de mine, ci ai înțelege că toate astea sînt delir și nebunie, că nu sînt așa cum mă cred oamenii, că n-am un alt eu, că eu cred în Isus, Mîntuitorul meu, poate mai mult decît cei care îmi zic slugă a lui Anticrist. Iartă-mă, Giovanni ! Dumnezeu să te aibă în paza lui ! Și nu te teme, al doilea eu al lui Leonardo n-o să se mai întoarcă niciodată...

Vocea lui fără urmă de mînie tremură de o nesfîrșită tristețe. Se ridică să plece.

„Așa să fie ? I-am spus adevărul ?” se întrebă. Și în această clipă simți că minciuna era necesară și era gata să mintă ca să-l salveze.

Beltraffio căzu în genunchi și-l imploră pe învățător, sărutîndu-i mîinile:

– Nu, nu, nu mai fac... Știu că-i nebunie... Te cred... Vei vedea c-am să alung gîndurile astea cumplite din mine... numai iartă-mă și nu mă mai părăsi !

Leonardo îl privi cu o milă cu neputință de zugrăvit și, aplecîndu-se, îl sărută pe frunte.

– Dar bagă de seamă, Giovanni, nu uita că mi-ai făgăduit... Iar acum, adăugă el pe tonul calm de toate zilele, să mergem jos cât mai repede. La tine-i frig. N-am să te las să mai dormi aici pînă nu te îndrepti definitiv. Tocmai am ceva urgent de lucru, așa că ai să mă ajuți.

XIII

Îl duse în dormitorul său de lîngă atelier, dresă focul în cămin și cînd flăcările prinseră a trosni vesel, așa încît, luminată de reflexele lor, odaia arăta mai primitoare, îl rugă să-i pregătească scîndura pentru un tablou.

Nădăjduia că munca o să-l distragă pe bolnav.

Așa se și întîmplă. Puțin cîte puțin Giovanni prinse interes pentru ceea ce făcea și-i ajută meșterului să îmbibe scîndura cu soluția otrăvitoare care ferește lemnul de cari – rachiu amestecat cu arsenic sulfuros și sublimat. Lucra atît de concentrat, ca și cum ar fi fost treaba cea mai interesantă și mai importantă din lume. Pe urmă se apucară amîndoi să aștearnă primul strat de grund, umplînd găurile și creștăturile cu alabastru, cu lac de chiparos și mastic, netezind asperitățile cu o răzuitoare de fier. Treaba mergea strună, sporea și, ca de obicei, părea un joc în mîinile lui Leonardo. În același timp el îi dădea sfaturi lui Giovanni și-l învăța cum să lege pensulele, de la cele mai groase și aspre din păr de porc, montate în plumb, pînă la cele mai subțiri și moi din păr de veveriță prins într-o pană de gîscă; sau cum, prin adăugirea acetatului de cupru venețian și a ocrului să facă așa fel ca soluția de îmbibat să se zvînte mai repede.

În odaie se răspîndea mirosul proaspăt și ușor volatil de terebentină și mastic, care amintea de muncă. Giovanni îmbiba scîndura cu ulei de in cald, frecînd-o cu piele de căprioară. Se

încălzise. Temperatura îi scăzuse complet.

Se opri o clipă, ca să-și tragă răsuflarea și întoarse către învățătorul său un obraz rumenit de efort.

– Haide, dă-i zor, nu pierde vremea ! îl îmbie Leonardo. Dacă se răcește uleiul nu mai intră în lemn.

Și arcuindu-și spina, cu buzele strânse, Giovanni desfăcu mai zdravăn picioarele și se apucă să frece scîndura cu o nouă rîvnă.

– Cum te simți ? îl întreabă Leonardo.

– Bine, zîmbi Giovanni vesel.

Se adunară și alți ucenici de-ai lui Leonardo în acest colțișor primitiv, lîngă tradiționalul cămin lombard din cărămidă, negru pe dinăuntru de funingine catifelată, în hogeagul căruia ți-era mai mare dragul să asculți hăulitul vîntului și ropotul ploii. Venise Andrea Salaino, rebegit, dar vesel ca totdeauna și lipsit de griji, apoi ciclopul fierar Zoroastro da Peretola, Jacopo și Marco d'Oggiono. Numai Cesare da Sesto lipsea ca de obicei din cercul lor prietenesc.

Punînd deoparte scîndura să se usuce, Leonardo le arată un mijloc da a extrage cel mai curat ulei pentru culori. Fu adusă o tipsie mare de lut, unde, într-o zeamă albicioasă, era sedimentată pasta de nuci, spălată în șase ape curate. Deasupra plutea un strat gros de ulei auriu ca chihlimbarul. Meșterul răsuci lungi șomoioage de bumbac asemănătoare cu fitilurile de candelă și le înmuie la un capăt în tipsie, celălalt sprijinindu-l într-o pîlnie pusă în gura unui vas de sticlă. Uleiul se îmbiba în bumbac și picurau în vasul de sticlă stropi aurii și transparenți.

– Priviți ce transparent ! se minuna Marco. La mine iese tulbure, oricît aş strecura.

– Probabil că nu cureți nucile de pielița de deasupra, observă Leonardo. Ea iese deasupra și întunecă culorile din tablou.

– Ați auzit ? triumfa Marco. Cea mai grandioasă operă de artă poate fi nimicită de porcăria asta de pieliță ! Și voi rîdeți de mine

cînd vă spun că regulile trebuiesc respectate cu precizie matematică...

Urmărind cu atenție felul de preparare a uleiului, ucenicii nu pregetau să flectărească și să se zbenguie, ținîndu-se de șotii și, deși ceasul era tîrziu, nimănui nu-i era somn și tot mai puneau lemne pe foc, neluînd în seamă bombăneala lui Marco, care tremura pentru orice așchie. Și așa cum se întîmplă adesea la petreceri din astea tîrzii, pe toți îi apucase o veselie nestăpînită.

– Hai să ne spunem basme ! propuse Salaino și povesti cel dintîi istoria cu preotul care în sîmbăta mare, umblînd din casă în casă cu sfeștania, intră în atelierul unui pictor și-i stropi cu aghiasmă tablourile. „De ce ai făcut asta ?” întrebă pictorul. „Pentru că-ți doresc binele, căci scrisu-s-a în Scripturi: „și vi se va da însutit pentru binele făcut.” Pictorul nu spuse nimic, dar cînd pater ieși, îl pîndi la fereastră și-i turnă o găleată de apă rece în cap, strigîndu-i: „Iată că ți s-a dat însutit pentru binele pe care mi l-ai făcut stricîndu-mi tablourile.”

Poveștile și născocirile curseră suvoi, una mai năzdrăvană decît alta. Toți făceau haz, și mai ales Leonardo.

Lui Giovanni îi plăcea mult să-l privească rîzînd. Ochii i se îngustau ca niște crăpături, obrazul căpăta o expresie de candoare copilărească și, clătînînd din cap și ștergînd lacrimile care-i curgeau pe obraji, rîdea cu un rîs subțire, ciudat pentru un om de statura lui și cu un trup voinic, în care răsunau aceleași note ascuțite, feminine, ca și strigătele sale de mînie.

Pe la miezul nopții îi apucă foamea. Nu puteau să se urce în pat fără să ia o gustare, mai ales că și de la cină se sculasera mai mult flămînzi decît sătui, căci Marco îi ținea din scurt.

Astro aduse tot ce găsi în cămară, niște resturi de șuncă și de brînză, vreo petruzeci de măsline și un codru de pîine. Vin nu găsi însă.

– Ai aplecac bine butoiul ? întrebare colegii.

– Pe toate părțile, oameni buni, dar n-a curs nici strop.

– Ah, Marco, Marco, ce faci cu noi, Marco ? Cum o să luăm masa acum fără vin ?

– Ce-i tot dați voi cu Marco și Marco ? Eu sînt de vină că nu-s bani ?

– Bani sînt și o să fie și vin ! strigă Jacopo, aruncînd în aer un galben.

– De unde-l ai, împielitacule ? Iac te-ai pus pe șterpelit ? Am să-ți rup urechile ! îl amenință Leonardo.

– Dar zău că nu l-am furat, meștere. Să-mi cadă mîna și să mi se usuce limba în gură dacă nu l-am cîștigat la arșice !

– Bagă de seamă ! Nu cumva să ne ospătezi cu vin de furat !

Jacopo dădu fuga la „Vulturul de Aur”, o cîrciumioară din vecini, care ținea deschis, deoarece mercenarii elvețieni petreceau acolo pînă la ziuă și se întoarse cu două căni de tablă, pline cu vin.

Vinul îi înveseli și mai tare. Jacopo îl turna, asemenea lui Ganimede, de sus, așa fel ca cel roșu să facă spumă roză, iar vinul alb, o spumă aurie, și, încîntat că are prilejul să ospăteze cu banii lui, țopăia și se zbenguia, cîntînd cu voce spartă de bețivan înfîi cîntecelul unui călugăr răspopit:

Anteriu, mătănii sfinte,
 Hi, hi, hi și ha, ha ha,
 Toate naiba să le zvinte
 Cu voi, fetelor, și mintea,
 Nu doar crucea, dracu-ți ia...

apoi imnul solemn din plina de haz „Liturgia lui Bacchus”, compusă în latinește de către școliții briganzi:

P-ăi ce toarnă apă-n vin
Să-i mureze ploaia
Și în iad, în sos de vin,
Frigă-se ca oaia...

Parcă niciodată nu mîncase și nu băuse Giovanni cu atîta poftă ca la această cină mizeră cu brînză tare ca piatra, pîine veche și vinul suspect al lui Jacopo, poate chiar de furat.

Băură în sănătatea învățătorului, pentru gloria atelierului său, urîndu-și să nu mai știe ce-i sărăcia și pe rînd, fiecare în cinstea celuilalt.

În încheiere, Leonardo roti asupra ucenicilor privirea și spuse zîmbind:

– Am auzit, prieteni, că după sfîntul Francesco d’Assisi tristețea e cel mai greu dintre păcate. Dacă cineva vrea să-i fie pe plac Domnului, spune el, să fie întotdeauna vesel. Să bem, dară, pentru înțelepciunea sfîntului Francesco – pentru veșnica veselie întru Domnul !

Ucenicii se arătară întrucîtva mirați, numai Giovanni înțelese ce voia să spună învățătorul.

– Of, meștere, clătină Astro din cap a reproș, de veselie ne arde nouă cît timp ne tîrîm ca gazelele pe pămînt, ca viermii de stîrvuri ? Să bea cine o vrea și pentru ce vrea, cît despre mine, beau pentru aripi omenești, pentru mașina de zbor ! Numai cînd s-or înălța înaripații oameni în înaltul cerului, atunci da, veselie: or avea de ce se veseli. Și dracu să le ia de piedici cu legile mecanicii cu tot, care ne stau în cale...

– Degeaba spui, Zoroastro, fără mecanică nu ajungi prea departe ! îl opri rîzînd învățătorul.

Cînd ceilalți se retraseră, Leonardo nu-l lăsă pe Giovanni să urce la el, îl ajută să-și aștearnă în dormitor, cît mai aproape de căldura mîngîietoare a tăciunilor ce mai pîlpîiau sub spuză în cămin,

și după ce scotoci o vreme prin desene, îi întinse unul micuț făcut cu creioane colorate.

Chipul adolescentului înfățișat i se păru atît de cunoscut lui Giovanni, încît crezu că-i un portret. Semăna și cu fratele Savonarola, dar, peseme, din tinerețe, și cu fiul de șaisprezece ani al bătrînului jidov Barucco, un bogat cămătar milanez, urît de toată lumea, tînărul acela palid și visător, veșnic cufundat în tainicele înțelepciuni ale Cabalei, crescut de rabini și, după spusa lor, o viitoare lumină a Sinagogii.

Dar cînd Beltraffio privi mai cu atenție pe băiețașul evreu cu nimbul lui de cîrlionți roșcați, fruntea joasă și buzele groase, îl recunoscă pe Crist. Nu însă cum l-ai recunoaște într-o icoană, ci ca și cum l-ai fi văzut cîndva, l-ai uitat și acum ți-ai fi amintit dintr-o dată.

Și în chipul său, în tot capul plecat într-o parte ca floarea pe un lujer prea subțire, în candoarea de copil a ochilor plecați se deslușea presimțirea ultimei suferințe pe muntele Eleonului, unde el, îngrozit, cu inima plină de mîhnire, spusese ucenicilor săi: „Sufletul mi-e mîhnit de moarte”, și, depărtîndu-se de ucenici ca la o aruncătură de piatră, căzu cu fața la pămînt spunînd: „Părinte ! toate îți sînt ție cu puțință. Fă să treacă de la mine paharul acesta, însă nu voia mea, ci voia ta facă-se”. Și iar, și iar se ruga: „Părinte ! dacă nu este cu puțință să treacă acest pahar de la mine, ca să nu-l beau, atunci facă-se voia ta”. Și, fiind în zbuciumul durerii, cu mai multă stăruință se ruga. Iar sudoarea, ca picături mari de sînge, picura pe pămînt.

„Pentru ce se ruga ? își spuse Giovanni. Cum adică, se ruga să nu se întîmple ceea ce nu se putea să nu se întîmple, ceea ce era propria lui voie și pentru care coborîse pe pămînt ? Și el s-a zbuciumat ca mine și s-a luptat cu aceleași cumplite, spăimîntătoare și dedublate gînduri pînă ce sudoarea, ca picături mari de sînge,

picura pe pământ ?”

– Ei, îți place ? Întrebă Leonardo care ieșise pentru câteva clipe din odaie. Sau mi se pare că tu iarăși...

– Nu, nu, învățătorule ! O, dacă ai ști ce liniștit și împăcat mă simt acum... Totul a trecut...

– Slavă Domnului ! Mă bucur, Giovanni ! Doar ți-am spus c-o să-ți treacă. Însă bagă de seamă să nu se întoarcă...

– Nu se mai întoarce, nu te teme ! Acum văd, spuse el arătînd desenul cu mîna, văd că-l iubești ca nimeni altul... Și dacă celălalt va veni la mine, știu cu ce să-l alung: doar îi amintesc de acest desen.

XIV

Beltraffio auzise de la Cesare că învățătorul e pe cale să termine chipul Domnului din *Cina cea de taină* și, voind să-l vadă, îl tot ruga să i-l arate. Acesta îi promisese, dar amîna mereu.

În sfîrșit, într-o dimineață îl duse în trapeza de la Santa Maria delle Grazie și binecunoscutul loc dintre Ioan și Iacob al lui Zevedeu, ce rămăsese gol vreme de șaisprezece ani, văzu în patratul unei ferestre deschise, pe fondul cerului potopit de înserare și al piscurilor Sionului, chipul lui Crist.

La vreo cîteva zile după aceea, Giovanni se întorcea acasă de-a lungul unor maidane pustii ce se întindeau pe malul Cataranei. Îl vizitase, trimis de Leonardo, pe alchimistul Galeotto, ca să-i ceară o carte de matematici extrem de rară.

Vîntul primăvăratîc ce bătuse cît a fost ziua de lungă se potolise și se lăsă un geruleț plăcut. Băltoacele și noroiul făgașelor drumului prinseseră fragile pojghițe de gheață, ca o pînză de ace. Norii scunzi parcă se agățau de creștetele vinete și golașe ale zadelor înțesate de cuiburi zbîrlite de ciori. Se întuneca văzînd cu ochii. Numai pe

marginea cerului, dinspre asfințit se întindea arămia panglică a unui apus melancolic. Neîncătușată de ger, apa canalului, lină, grea, neagră ca tuciul, părea fără fund.

Giovanni, deși nici sieși n-ar fi vrut să și-o mărturisească, era obsedat de cei doi Criști ieșiți de sub penelul lui Leonardo. Era de-ajuns să închidă ochii, ca să-i răsară parcă aievea sub frunte chipul Celui apropiat, plin de omenească neputință, care s-a zbuclumit pînă la sudori de sînge și a înălțat rugi copilărești pentru o minune, și al Celui înțelept, neomenește calm, străin de tot ce-i pămîntean și care-ți făcea spaimă.

Și își spunea că ambele chipuri poate sînt adevărate, cu toată contradicția lor ireductibilă.

Gîndurile i se împleticeau ca în delir și fruntea îi ardea. Se așează pe o piatră la marginea canalului cu apa îngustă și neagră și se gîrbovi istovit, plecîndu-și fruntea pe brațe.

– Ce faci aici, o umbră de îndrăgostit ce adaști pe malurile Aheronului ? rosti o voce plină de sarcasm și o mîină i se așează pe umăr.

Giovanni tresări, se întoarce și îl văzu pe Cesare.

În cenușiul amurgului de iarnă sur-colbuit ca o pînză de păianjen ce se așternuse peste zadele vinete și golașe, înțesate de cuiburi zbîrlite de ciori, stătea înaintea sa Cesare înfășurat în pelerina-i sumbră, lung și deșirat, cu obrazul tras și bolnăvicios mîncat de paloare, părăind el însuși mai degrabă un spectru aducător de rele.

Giovanni se ridică și ei își continuară drumul împreună, mergînd tăcuți unul lîngă altul. Doar frunzele uscate foșneau sub picioarele lor.

– Știe că deunăzi i-am scotocit prin hîrtii ? întrebă în sfîrșit Cesare.

– Știe, răspunse laconic Giovanni.

– Și nu s-a supărat, desigur. Știam, eu. Atoateietătorul ! rîse cu silnică răutate Cesare.

Tăcură iarăși o vreme. Un corb croncăni răgușit și zbură peste apa Cataranei.

– Cesare ! exclamă deodată Beltraffio. Ai văzut chipul domnului din *Cina cea de taină* ?

– Văzut.

– Și... ce spui ? Cum ți se pare ?...

– Dar ție ? se răsuci iute celălalt.

– Nu știu... Să vezi, eu cred...

– Spune fără ocolișuri : nu-ți place sau cum ?

– Ba nu. Dar nu știu... Îmi trece prin minte că poate acela nu-i Crist.

– Nu-i Crist ? Și-atunci cine-i ?

Giovanni tăcea. Doar își încetinise pasul, cu fruntea plecată-n pămînt.

– Ascultă, urmă el la o vreme, furat de gînduri grele, văzuta-i și pe celălalt ? Schița aceea de amănunt, desenul în creioane colorate, unde el e înfățișat copil ?

– Da, știu, un băiețaș evreu roșcovan, cu buze groase și fruntea joasă, un obraz ca al feciorului bătrînului Barucco... Și ce-i cu asta ? Mai mult îți place acela ?

– Nu... Mi-am zis doar că nu prea seamănă acești doi Criști.

– Nu prea seamănă ? se miră Cesare. Dar e chip leit... E cu vreo cincisprezece ani mai mare în *Cina cea de taină*... Deși, adăugă el, poate că... ai dreptate. Dar chiar dacă sînt doi în loc de unul, primul aduce cu al doilea ca un alt eu al său.

– Alt eu ! se cutremură Giovanni oprindu-se locului. Cum de-ți veni să spui – *un alt eu al său* ?

– Așa, din senin. Da ce, te-ai speriat cumva ? Ori poate n-ai observat și singur ?

Și iarăși merseră o vreme în tăcere.

– Cum de nu vezi și singur, Cesare, exclamă deodată Beltraffio într-un elan de nestăpînit. E cu puțință oare ca acela, atotputernicul și atoateștiutorul care-i zugrăvit în *Cina cea de taină* să se fi zbuciumat acolo, pe muntele Eleonului, pînă la sudori de sînge, după ce se depărtase de ucenici ca la o aruncătură de piatră și să se fi rugat cu ruga noastră omenească, așa cum se roagă copiii, să se întîmple o minune: „să nu se întîmple acelea pentru care am coborît pe pămînt, despre care eu știu că nu e cu puțință să nu se întîmple. Ava, Tată, fă să treacă de la mine paharul acesta”. În ruga asta e totul, totul, m-auzi, Cesare, fără ea nu există Crist și ruga asta n-aș da-o pe nici o înțelepciune ! Cel ce nu a-nălțat această rugă, acela n-a fost om, n-a suferit, n-a murit, ca noi !...

– Zi așa ? exclamă Cesare. Dar știi că într-adevăr... Da, da, te înțeleg ! O, desigur, cel zugrăvit în *Cina ce de taină* nu s-a putut ruga *astfel*...

Se întunecase de-a binelea, Giovanni deslușea cu greu trăsăturile însoțitorului său, i se părea că se schimbaseră în mod ciudat.

Deodată Cesare se opri locului, ridică mîna și rosti cu glas înăbușit și solemn:

– Zici că nu-i el, nu-i cel ce se roagă pe muntele Eleonului, nu-i Crist al tău. Și vrei să știi cine e zugrăvit acolo ? Ei bine, ascultă aici: La început era cuvîntul și cuvîntul era la Dumnezeu, și Dumnezeu era cuvîntul. Acesta era întru început la Dumnezeu. Toate printr-însul s-au făcut, și fără el nimic nu s-a făcut din tot ce s-a făcut. Și cuvîntul s-a făcut trup”. Auzi tu, lumina dumnezeiască – cuvîntul s-a făcut trup. El e singurul liniștit printre ucenicii săi, care, auzind din gura lui: „unul din voi mă va vinde”, se frămîntă, sînt mîhniți, se indignează. Și tututor le e la fel de aproape și strein – și lui Ioan cel ce stă pitulat la pieptul său, și lui Iuda cel care-l va

vinde. Pentru că nu există pentru el bine și rău, viață și moarte, iubire și ură, și este numai voia Părintelui său, veșnica necesitate: „nu voia mea, ci voia ta facă-se”. Căci așa a spus și al tău, și celălalt, cel ce, depărtându-se de ucenici ca la o aruncătură de piatră, s-a rugat pe muntele Eleonului pentru o minune care era cu neputință. Iată de ce spun că primul este un al doilea eu al celui alt. „Simțămintele aparțin pământului, rațiunea e mai presus de ele atunci cînd contemplă... ții minte, astea sînt vorbele lui Leonardo. Pe fețele și în mișcările apostolilor, care sînt niște oameni măreți, el a reprezentat toate simțămintele pămîntești; dar cel care a spus: „Am biruit lumea” și „Eu și cu tatăl meu sîntem unul”, reprezintă rațiunea care contemplă și e mai presus de sentimente. Mai ții minte și celelalte vorbe spuse de Leonardo despre legile mecanicii: „O, divină e dreptatea ta, Prim Motor !” Crist al său este Prim Motor, care fiind și începutul și centrul oricărei mișcări, el însuși rămîne imobil. Crist al său este eterna necesitate care singură pe sine s-a cunoscut în om și s-a iubit ca o dreptate dumnezeiască și voință a Tatălui său: „Neprihănitule Tată, lumea nu te-a cunoscut, eu însă te-am cunoscut. Și le-am făcut cunoscut numele tău și li-l voi mai face cunoscut, pentru ca iubirea cu care m-ai iubit tu să fie în ei.” Mă auzi ? Iubirea care decurge din cunoaștere. „Iubirea cea mare este fiica marii cunoașteri”. Leonardo, numai el dintre toți oamenii a înțeles acest cuvînt al Domnului și l-a întruchipat în Crist al său care „iubește tot, pentru că știe tot”.

Cesare tăcu. Și așa merse ră multă vreme în tăcerea moartă a gerosului amurg care-și închea din ce în ce zгурile.

– Ții minte Cesare ? rosti în sfîrșit Giovanni. Acum trei ani tot așa am mers amîndoi cun mergem și acum prin mahalaua Porților Vercelline și ne ciorovăiam pentru *Cina cea de taină*. Pe atunci rîdeai de învățătorul nostru spunînd că nu va termina niciodată chipul Domnului, pe cînd eu te contraziceam. Acum tu ești de partea

lui și împotriva mea. Știi, n-aș fi crezut pentru nimic în lume că tu, tocmai tu poți vorbi așa despre el !...

Giovanni vru să-și privească însoțitorul în obraz, însă Cesare întoarse spatele.

– Sînt bucuros, încheie Giovanni, că-l iubești. Da, îl iubești, Cesare, îl iubești poate mai mult decît mine. Vrei să-l urăști, și cînd colo îl iubești !...

– Dar tu cum credeai ? întoarse spre el Cesare obrazul palid și schimonosit. Îl iubesc ! Eu să nu-l iubesc ? Vreau să-l urăsc, și cînd colo îl iubesc, căci nu există om să fi făcut ceea ce a făcut el în *Cina cea de taină*, și eu, dușmanul cel mai înverșunat, trebuie să-l iubesc în loc să-l urăsc...

Și din nou rîse cu rîsul său silnic.

– Cînd te gîndești ce bizar e construit sufletul omenesc !... Și dacă tot am ajuns aici, urmă el după o vreme, am să-ți spun adevărul pînă la capăt: află că totuși nu-l iubesc... ba îl urăsc încă mai mult decît atunci !...

– De ce ?

– Chiar și pentru faptul că doresc să fiu eu însumi – mă auzi ? – fie și cel din urmă dintre oameni, dar nu urechea, nu ochiul, nu degetul lui de la picior ! Ce crezi că sîntem noi, ucenicii lui Leonardo ? Niște pui de cloșcă într-un cuib de vultur ! Legi de-ale științei, lingurițe de măsurat culorile, tabele sistematice pentru nasuri, tot ce poțeste ! Lasă-l pe Marco să se consoleze cu de-astea ! Aș vrea să-l văd pe meșter creîndu-l pe Crist după regulile sale ! O, firește, încearcă să ne învețe pe noi, puișorii lui, cum se zboară vulturește. Asta din bunătate sufletească, fiindcă-i e milă de noi tot așa cum îi e milă de puii fără ochi or călălăi din curte, de gloaba cea schioapă, de libelulă cînd o găsește toamna tîrziu cu aripioarele înghețate, pînă și de ucigașul pe care îl petrece pe drumul cel de pe urmă, ca să-i vadă ultimele tresăriri ale mușchilor în timpul

execuției. Își revarsă ca soarele prisosul bunătații asupra tuturor... Numai vezi tu, prietene, fiecare își are gustul lui: unuia îi place să fie libelula înghețată sau viermușorul pe care învățătorul, asemeni sfântului Francesco, îl ridică de pe mijlocul drumului și-l așază pe o frunză verde, nu cumva să-l strivească trecătorii. Altuia... Știi, Giovanni, mai bine m-ar fi strivit și gata, fără prea multă sclifoseală...

– Cesare, murmură celălalt. Dacă așa stau lucrurile, de ce nu pleci de la el ?...

– Da tu de ce nu pleci ? Ți-ai și ars aripioarele, ca fluturii, la lumînare, dar nu, tot te mai vîri în foc. Poate și eu vreau să ard în același foc. Deși, cine mai știe ? Am eu o speranță...

– Ce speranță ?

– O, una mărunță de tot. Chiar absurdă poate. Și totuși, cînd și cînd mai sper. Te pomenești că vine un altul, unul care nu-i seamănă, unul egal cu el... Nu Perugino, nu Bergognone, nu Botticelli, și nici măcar marele Mantegna, o, eu îi știu valoarea învățătorului : nu se compară cu nici unul din aceștia. Dar dacă vine unul nou ? Să mă bucur nițel de gloria altuia, să-i amintesc doar că și o insectă ca mine, nestrivită din milă, ar putea să prefere pe altul și să-l rănească, întrucît cu toată pielea lui de oaie, mila și atâtea iertarea, e de o mîndrie cu adevărat diavolească !...

Dar nu sfîrși. Și Giovanni îi simți degetele tremurătoare apucîndu-l de mînă.

– Știu, bîigui Cesare cu alt glas, plin de sfială, rugător, știu că niciodată nu ți-ar fi trecut așa ceva prin minte... Cine ți-a spus că-l iubesc ?...

– El, suspină Beltraffio.

– El ? Da-a ? Prin urmare crede că...

Glasul i se frînse. Îl cuprinse o adîncă tulburare.

Se priviră adînc în ochi, și înțelesesă că nu mai au nimic a-și

spune, fiecare din ei e mult prea adâncit în propriile gânduri și propriul zbucium.

Se despărțiră la prima răspîntie în tăcere, fără să-și ia rămas bun.

Giovanni își continuă drumul cu fruntea în pământ și pasul nesigur, fără să știe de el, fără să vadă pe unde calcă, străbătînd maidanele pustii, printre copacii golași de pe malurile canalului drept ca o săgeată, cu apa neagră și grea ca tuciul, în care nu se oglindea nici o stea.

– Celălalt eu... Celălalt eu... repeta el întruna, cu privirile imobile de nebun ațintite undeva înainte.

XV

Pe la începutul lui martie anul de grație 1499, Leonardo primi din partea vistierei ducale, cînd se aștepta mai puțin, leafa neplătită pe doi ani.

Umblau zvonuri că il Moro, lovit ca de un trăznet din senin de vestea triplei alianțe împotriva sa – a Venetiei, a papei și a regelui – intenționa să-și caute refugiu la împăratul Germaniei îndată ce se vor arăta oștile Franței în Lombardia. Și dorind să-și consolideze situația ca monarh în ochii supușilor și să le binemerite credința în lipsă, ducele micșora dările și birurile, își plătea creditorii și-i copleșea pe apropiații săi cu daruri.

Puțină vreme după primirea lefii, Leonardo se învrednici de un nou semn al grației ducale:

„Ludovicus Maria Sfortia, duca Mediolani, scria în hrisovul de danie, îl dăruie pe veci vestitului pictor Leonardus Quintus florentinul șaisprezece prăjini de teren cu viță-de-vie, pe care-l avem de la mănăstirea Sfîntul Victor, în locul numit Suburbană, pe la Porțile Vercelline.”

Artistul veni să-i mulțumească ducelui. Audiența îi fusese fixată seara. Dar trebui să aștepte pînă noaptea tîrziu. Il Moro nu-și vedea capul de treburi. Cît a fost ziua de lungă se sfătuisese cînd cu vistiernicii, cînd cu secretarii, stătuse să verifice cheltuielile privind aprovizionarea armatei cu ghiulele, tunuri, pulbere, să-și bată capul cu descîlcitul vechilor și născocitul noilor capcane în nesfîrșita plasă de înșelăciuni și trădări care-i era nespus de dragă atît timp cît era el spăpînul acolo, ca un păianjen în pînza lui. Acum însă se simțea ca o muscă prinsă în mreajă.

Cînd, în sfîrșit, își termină puzderia de treburi, se retrase în galeria lui Bramante suspendată deasupra șanțului care înconjura Castelul din Milano.

Noaptea era liniștită. Cînd și cînd suna vreo goarnă, se strigau gărzile, scrîșnea lanțul podului ridicător.

Pajul Ricciardetto aduse două facle de rășină, le înfipse în sfeșnicele îngropate în zid și-i întinse ducelui farfurioara de aur cu pîine tăiată bucățele. De după colț, atrase de lumina faclelor, pe oglinda neagră a apei se ivi cîndul de lebede albe. Îl Moro, sprijinit de balustradă, le arunca bucățele de pîine și admira grația cu care, despicînd neauzit apa cu pieptul, păsările o culegeau.

I le trimisese în dar de la Mantua marchiza Isabella d'Este, sora răposatei Beatrice. Veneau de la zătoanele Mincio, cu malurile line, unde-și duceau veleatul de cînd lumea în stufurile și crîngurile de sălcii plîngătoare.

Îl Moro le iubise întotdeauna, în ultima vreme însă prinsese și mai mare drag de ele și în fiecare seară le hrănea cu mîna lui. Erau singurele clipe de odihnă după gîndurile chinuitoare la treburi, război, politică, la trădările sale proprii și ale altora. Lebedele îi aminteau copilăria. Tot așa le hrănise cîndva pe somnoroasele heleșteie de la Vigevano, năpădite de lîntiță.

Aici însă, în șanțul Castelului din Milano, printre creneluri,

metereze, turnuri, depozite, printre piramidele de ghiulele și găurile de tun – așa cum erau pure, imaculat de albe, alunecând neauzit în pîcla sinilie a lunii, i se păreau și mai frumoase. Oglinda apei, răsfrîngînd cerul, era aproape invizibilă, și lebedele legănate ca niște albe apariții printre stele păreau mai pline de mister între cele două ceruri – unul sus și altul jos – streine și apropiate amîndorura.

Dar scîrîi ușița din spatele ducelui și se iți capul lui cameriere Pusterlo. Ploconindu-se cu respect, îi întinse o hîrtie.

– Ce-i asta ? întrebă ducele.

– Din partea marelui vistiernic, messer Borgonzia Botto, socoteala cheltuielilor cu aprovizionarea cu pulbere și ghiulele. Vă rog să mă iertați, alteță, că vă deranjez, însă convoiul pleacă spre Mortara înaintea zorilor...

Il Moro îi smulse hîrtia și, mototolind-o, o aruncă.

– De cîte ori să-ți spun să nu-mi vii cu treburi după cină ! O Doamne, nu va mai trece mult și o să mă sculați și noaptea din pat...

Fără a-și dezdoi spinarea, Pusterlo se trase cu spatele spre ușă, rostind doar în șoaptă, așa fel ca ducele să nu audă dacă n-are poftă:

– Messere Leonardo.

– A, da, Leonardo. De ce nu mi-ai mai amintit ? Poștește-l.

Și întorcîndu-se la lebede, se gîndi:

„El n-o să-mi strice plăcerea...”

Și un surîs bun se ivi pe obrazul lui gâlbejit și puhav, cu buzele subțiri, exprimînd perfidie rapace.

Iar cînd artistul apăru în galerie, ducele, continuînd să arunce lebedelor pîine, îl învâlui cu același zîmbet cu care le privea pe ele.

Leonardo vru să-și plece genunchiul, însă ducele, oprindu-l, îi sărută fruntea.

– Bună seara, prietene. Nu ne-am văzut de mult. Cum o mai duci ?

– Am venit să mulțumesc alteței-voastre...

– O, dragul meu ! Oare numai asemenea daruri meriți ? Dar nu-i nimic, vine vremea și-ți voi mulțumi după meritele tale.

Stînd de vorbă, ducele îl întrebă despre ultimele lucrări, invenții și proiecte, dar numai despre acelea care-i păreau cu neputință și de basm – despre clopotul submarin, despre schiurile de mers pe apă la fel ca pe uscat, despre aripile omenești. Și îndată ce Leonardo aducea vorba de treburile, ca fortificarea castelului, Canalul Martesana, sau turnarea de bronz a *Colosului*, ducele schimba numaidecît subiectul și se arăta plictisit.

Apoi, rămase deodată pe gînduri, cum i se întîmpla adesea în ultima vreme, tăcut și-și plecă fruntea concentrat și cu atîta înstrăinare pentru toate, încît parcă-și uită interlocutorul.

Atunci Leonardo își luă rămas bun.

– Du-te. Du-te cu Dumnezeu ! dădu din cap ducele distrat.

Dar cînd artistul păși peste prag, îl strigă, veni după dînsul, îi puse mîinile pe umeri și-l privi lung și cu tristețe în ochi.

– Rămîi cu bine, murmură cu voce tremurătoare, rămîi cu bine, Leonardo al meu ! Cine știe dacă ne vom mai revedea !...

– Alteța-voastră ne părăsește ?

Il Moro doar oftă din greu și nu răspunse.

– Da, da... De șaisprezece ani trăim aici laolaltă și n-am văzut de la tine decît bine, da, de almiteri și tu, eu cred, n-ai văzut de la mine decît bine. Spună oamenii ce-or pofti, dar cine va rosti numele lui Leonardo în veacurile viitoare îl va pomeni cu vorbă bună și pe il Moro !

Artistul, care nu suferea scenele lacrimogene, rosti singura fază anume memorată, ca s-o aibă la-ndemîna atunci cînd i se cerea să dea dovadă de măgulitoare elocință de curtean.

– Signor, spuse el, aș fi vrut să am mai mult decît o singură viață pentru a o sluji pe alteța-voastră.

– Cred, rosti il Moro. Cîndva ai să-ți aduci aminte de mine și ai

să mă regreti...

Și suspinînd a plîns, nu termină fraza, ci-l strînse în brațe și-l sărută cu drag.

– Să-ți deie Domnul, să-ți deie...

După plecarea lui Leonardo, il Moro mai rămase multă vreme în galeria lui Bramante, să se bucure de priveliștea lebedelor pe apă. Sufletul său era încărcat de simțiri pe care n-ar fi știut să le exprime în vorbe. I se părea că în viața lui sumbră, poate chiar criminală, Leonardo era asemenea acestor păsări imaculat de albe pe apa neagră din șanțul Castelului din Milano, printre amenințătoarele metereze, turnuri, depozite de pulbere, piramide de ghiulele și guri de tun, la fel ca ele, inutil și sublim, neprihănit și pur.

În tăcerea nopții nu se auzeau decît stropii de rășină picînd rar din faclele gata să se stingă. În lumina lor rozalie, contopită cu argintul albastrui ce-l revărsa luna, apariții pline de mister se legănau lin, somnoroase, printre stelele celor două ceruri, unul sus și altul jos, streine și apropiate amîndurora – erau lebedele și răsfrîngerile lor în oglinda întunecată a apei.

XVI

Plecînd de la duce, Leonardo, cu toate că ceasul era tîrziu, se duse la mănăstirea San Francesco, unde zăcea de patru luni bolnav de fierbințeală ucenicul său Giovanni Beltraffio. Se îmbolnăvisese la cîteva zile după convorbirea cu Cesare despre cele două chipuri ale Domnului.

Într-o seară, și anume chiar în douăzeci decembrie anul de grație 1498, Giovanni veni să-l vadă pe fra Benedetto, învățătorul lui de altădată, și găsi la el un oaspe din Florența, pe călugărul dominican fra Pàgolo, care, la rugămintea lor, le istorisi despre moartea lui Savonarola.

Execuția avusese loc la 23 mai 1498, la ora nouă dimineața, în piața Signoriei, dinaintea Palatului Vechi, chiar acolo unde se ridicaseră vîlvătaile rugului deșertăciunilor și trebuia să se desfășoare proba focului.

La capătul unui podeț lung fusese ridicat un rug, iar deasupra lui, spînzurătoarea – un stîlp gros înfipt zdravăn în pămînt, cu o traversă prevăzută cu lanțuri de fier și trei ștreanguri. Cu toate eforturile tîmplarilor care își bătuseră capul destul cu fixarea acelei traverse, cînd scurtînd-o, cînd lungind-o, spînzurătoarea semăna a cruce.

La fel ca în ziua probei focului, o mulțime fără număr umplea piața, ferestrele și logiile, năpădea acoperișurile.

În sfîrșit, în porțile palatului se arătară condamnații – Girolamo Savonarola, Domenico Buonvicini și Silvestro Maruffi.

Cei trei, făcînd cîțiva pași pe podeț, se opriă înaintea tribunei episcopului Ausonie, solul papei Alexandru al VI-lea, care se ridică în picioare și, apucîndu-l pe Girolamo de mînă, rosti cuvintele rituale ale excomunicării cu glas nesigur, fără să ridice ochii la monah, în timp ce acela îl privea drept în față. Și încurcîndu-se, episcopul greși ultimele cuvinte:

– *Separo te ab Ecclesia militante atque triumphante*. – Te separ de biserica militantă, precum și triumfătoare...

– *Militante, non triumphante, hoc enim tum non est* – Militantă dar nu triumfătoare, căci asta nu-ți stă în putere, îl corectă Savonarola.

Apoi celor trei excomunicați le-au fost sfișiate hainele. Rămaseră numai în cămăși și așa își continuară calvarul, ca să se mai oprească de două ori: o dată în fața tribunei trimișilor apostolici, care dădură citire hotărîrii juzilor bisericii, și a doua oară înaintea tribunei Celor opt bărbați ai Republicii Florentine, care le rostiră condamnarea la moarte hotărîită de popor.

Și în timpul acestui ultim drum, Silvestro se împiedică și fu cît pe ce să cadă. La fel pățiră Domenico și Savonarola, ca să se constate mai târziu că ștregarii străzii și foștii luptători ai Sfintei Oști a micilor inchiזורi, care se ascuseseră sub podeț, vîrau pari ascuțiți printre scînduri, ca să rănească picioarele condamnaților la moarte.

Fra Silvestro Maruffi smintitul a trebuit să urce primul treptele spînzurătorii și le urcă liniștit, cu figura stupidă, ca și cum nu și-ar fi dat seama ce se petrece cu el. Cînd însă călăul îi petrecu ștreangul pe după gît, Maruffi se agăță de scară și, ridicînd ochii spre cer, strigă:

– Doamne, primește-mi sufletul în mîinile tale !

Apoi cu gestul unui om cu mintea întreagă, fără ajutorul călăului și fără nici o teamă, își dădu drumul de pe scară.

Fra Domenico aștepta rîndul cu bucurie și nerăbdare, mutîndu-și greutatea trupului de pe un picior pe altul. Iar cînd i se făcu semn, alergă pe trepte în sus, zîmbind, ca și cum se ducea direct în rai.

Cadavrul lui Silvestro atîrna la un capăt, iar cel al lui Domenico la celălalt capăt al traversei. Ștreangul din mijloc îl aștepta pe Savonarola.

Și cînd acesta, urcînd treptele, se opri locului și coborî ochii asupra mulțimii, se făcu liniște de moarte, cum se făcea în naosul catedralei Santa Maria del Fiore, în așteptarea prediciei sale.

Cînd își vîrî însă capul în ștreang, cineva din mulțime strigă:

– Fă o minune, prorocule !

Nu s-a aflat niciodată ce-a fost – batjocură sau strigătul unei credințe fanatice.

Și călăul îi dădu brînci pe scară.

Iar bătrînelul, un meseriaș pesemne, cu o figură cucernică și blajină, care de cîteva ceasuri aștepta momentul lîngă rug, numai ce fratele Girolamo fu îmbrîncit de pe scară, vîrî facla aprinsă între

lemnne și se închină rostind aceleași cuvinte cu care altădată Savonarola aprinsese rugul deșertăciunilor și anatemele:

– În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh !

Flăcările crescură, se ridicară sus. În aceeași clipă însă veni o pală de vînt și le mîină la o parte. Văzînd-o, mulțimea se cutremură. Cuprinși de groază, oamenii o luau la fugă, strivindu-se, călcîndu-se în picioare.

– Minune ! Minune ! Minune ! Nu arde !

Dar vîntul se potoli repede și limbile de flăcări prinseră a linge cadavrele. Funia care lega mîinile fratelui Girolamo se arse, și ele, dezlegîndu-se, căzură și parcă se mișcară în flăcări, și multora li se păru că el binecuvînta pentru ultima oară poporul.

Cînd rugul se stinse și nu rămaseră decît oasele carbonizate și zdrențe de carne pe lanțuri de fier, ucenicii lui Savonarola își făcură loc prin mulțime pînă la spînzurătoare, dorind să adune rămășițele martirilor. Dar străjile îi alungară și, îngrămădind cenușa într-o căruță, o duseră la Ponte Vecchio, ca s-o arunce în apă. Pe drum însă „plîngăreții” izbutiră să fure cîțiva pumni de cenușă și fărîme din inima lui Savonarola care, spuneau ei, n-ar fi ars.

Sfîrșind de povestit, fra Pàgolo le arată ascultătorilor săi o răcliță cu cenușă. Fra Benedetto o sărută multă vreme, udînd-o cu lacrimi.

Apoi cei doi monahi plecară la slujba de seară și Giovanni rămase singur.

Iar cînd se întoarseră, îl găsiră căzut pe podele înaintea crucifixului: zăcea în neștire și în degetele țepene strîngea răclița.

Timp de trei luni Giovanni se află între viață și moarte. Fra Benedetto nu-l lăasă nici o clipă singur.

Adesea, în tăcerea nopților, sezînd la căpățîiul bolnavului și ascultîndu-i delirul, simțea că-l cuprinde groaza.

Giovanni îi pomenea în delir pe Savonarola, pe Leonardo da

Vinci și pe Maica Domnului, care, trasînd cu degetul pe nisipul pustiei figuri geometrice, îl învăța pe pruncul Isus legile eternei necesități.

„La ce te mai rogi ? repeta bolanvul, cuprins de o întristare fără margini. Oare nu știi că nu există minuni, că așa după cum o dreaptă nu poate să nu fie drumul cel mai scurt dintre două puncte, tot așa nu poate trece paharul acesta de la tine ?”

Îl mai chinuiau și alte năluciri – două chipuri ale Domnului, opuse și asemănătoare, unul fiind cel de-al doilea eu al celui alt: primul, plin de neputință și chin omenesc, chipul aceluia care, depărtîndu-se de ucenici ca la o aruncătură de piatră, se ruga cerînd o minune, și celălalt, chipul cumplitului și străinului, atotputernicului și atotștiutorului cuvînt care s-a întrupat – al Primului Motor. Și cele două chipuri se priveau unul pe altul, ca niște adversari, de neîmpăcat. Iar în timp ce Giovanni îl privea cu luare-aminte, chipul cel suferind și chinuit se întuneca, se schimonosea și se transforma în demonul pe care-l desenase odată Leonardo, făcînd o caricatură după Savonarola, și demascîndu-l pe dușmanul său, îl numea Anticrist.

.....

Fra Benedetto îl salvă pe Beltraffio. La începutul lui iunie 1499, cînd Giovanni se întremă într-atît, încît putu să se dea jos din pat, cu toate rugămințile și reproșurile călugărului, el se întoarse în atelierul lui Leonardo.

Iar la sfîrșitul lui iulie, în același an, armata regelui Franței, Ludovic al XII-lea, sud comanda celor doi signori Aubigny și Louis de Luxemburg și a lui Giangiacomo Trivulzio, trecură Alpii și cotropiră Lombardia.

CUPRINS

Prefață	5
Cartea întâi: MAICA BĂLAIE	19
Cartea a doua: <i>ECCE DEUS — ECCE HOMO</i>	64
Cartea a treia: FRUCTELE OTRĂVITE	94
Cartea a patra: SABATUL VRĂJITOARELOR	131
Cartea a cincea: FACĂ-SE VOIA TA !	160
Cartea a șasea: JURNALUL LUI GIOVANNI BELTRAFFIO	195
Cartea a șaptea: RUGUL DEȘERTĂCIUNILOR	242
Cartea a opta: VEACUL DE AUR	278
Cartea a noua: CEL DE-AL DOILEA EU	334